ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ KAMPÜSÜNÜN MODERN MİMARLIK MİRASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kübra Halıcı

118823004

Dr. Öğr. Üyesi Elif Kendir Beraha

Lisansüstü Programlar Enstitüsü

Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Yüksek Lisans Programı

İstanbul Bilgi Üniversitesi 2022

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ KAMPÜSÜNÜN MODERN MİMARLIK MİRASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION OF ERZURUM ATATURK UNIVERSITY CAMPUS IN TERMS OF MODERN ARCHITECTURAL HERITAGE

Kübra Halıcı
118823004

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Elif KENDİR BERAHA (İmza)……..
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Elvan Ebru OMAY POLAT (İmza)……..
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kutay KARABAĞ (İmza)……..
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 18.07.2022

Toplam Sayfa Sayısı: 185

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

1) Erzurum
2) Atatürk Üniversitesi
3) Modern Mimarlık
4) Modern Kampüs Tasarımı
5) Kültürel Miras

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

1) Erzurum
2) Atatürk University
3) Modern Architecture
4) Modern Campus Design
5) Cultural Heritage

ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalışma sürecinin büyük bölümünü beraber yürüttüğümüz sevgili ve saygıdeğer tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Elif KENDİR BERAHA'ya, bu süreçte sürekli yanımda olduğu, beni cesaretlendirdiği, güler yüzüyle her daim pozitif bir yol gösteren olduğu ve bilgilerini benimle saydam bir şekilde paylaştığı için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez sürecimin ilk zamanlarında benimle beraber yürüyen zor zamanlardan geçse bile sürekli destek olup Modern Mimarlık Tarihi konusunda gelişmem için farklı üniversitelerden ders almamı sağlayan ve kitaplarını paylaşan Sayın Doç. Dr. Tansel KORKMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Atatürk Üniversitesi kampüsü ile ilgili değerli çalışmalarıyla ve geniş arşiviyle bana büyük katkısı olan, arşiv çalışmalarımda yoluma ışık tutan, bilgilerini benimle bütün saydamlığıyla paylaşan ve bu konuyla ilgili başka çalışmalar yapmam için bana yol gösterici olan Sayın Zafer AKAY'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Atatürk Üniversitesi kampüsü ilk yapılarının mimarlarından Sayın Ayhan TAYMAN'ın değerli kızı Sayın Nazlı TAYMAN'a bütün misafirperverliğiyle beni ağırladığı ve değerli babasının arşivini incelememe ve derlememe izin verdiği için çok teşekkür ediyorum.

Bu süreçte ve hayatımın her anında sürekli yanımda olan, bütün stresli zamanlarımda bana destek verip güçlendirmeye çalışan, maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, varlıklarıyla bile ışık olan sevgili annem Neval HALICI ve sevgili babam İlhan HALICI' ya çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bu sürecin en kritik dönemlerinde yanımda olan ve manevi desteklerini bir an olsun esirgemeyen sevgili ablam Didar HALICI, sevgili kardeşim Ebubekir HALICI ve sevgili teyzem Fatma Nur ÇUBUKÇU' ya çok teşekkür ediyorum.

Kübra HALICI
Haziran-2022

ÖZET

Atatürk'ün genç Türkiye Cumhuriyeti için öngördüğü "Doğu Üniversitesi" fikri doğrultusunda 1955 yılında kurulan Erzurum Atatürk Üniversitesi kampüsü, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde inşa edilen ilk modern üniversite kampüslerinden biridir. Doğu Anadolu bölgesi için merkez teşkil etmesi amacıyla kurulan bir bölge üniversitesi olan kampüsün yerleşkesinin tasarlanması için Bayındırlık Bakanlığı 1956 yılında uluslararası bir yarışma düzenlemiş ve bu yarışmanın kazananı Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman ve Behruz Çinici'den oluşan proje grubu olmuştur. ABD'deki Land-Grant tipi üniversite kampüsleri örnek alınarak tasarlanan üniversite kampüsü, kentin ekonomik ve zirai faaliyetlerine destek verecek nitelikte planlanmıştır.

Türkiye'nin 20. Yüzyıl'daki modern mimarlık mirasının belgelenmesini amaçlayan bu çalışma, Türkiye'nin ilk uygulanmış planlı kampüsü olan Erzurum Atatürk Üniversitesi yerleşkesinin 1950-70 aralığındaki oluşum ve gelişim sürecini, kuramsal üst okumalar ve proje mimarlarının kişisel arşivlerinden elde edilen belgeler eşliğinde, modern mimarlık mirası ölçütleri ve modern üniversite kampüslerinin tasarım kriterleri doğrultusunda değerlendiren ve binaların günümüzdeki durumunu ortaya koyan bir belgeleme çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Modern Mimarlık, Modern Kampüs Tasarımı, Kültürel Miras

ABSTRACT

Erzurum Atatürk University campus, which was established in 1955 in line with the idea of a "Eastern University" envisioned by Atatürk for the young Republic of Turkey, is one of the first modern university campuses built in the Republic of Turkey. The Ministry of Public Works organized an international competition in 1956 for the design of the campus, which is a regional university established to serve as a center for the Eastern Anatolia region, and the winner of this competition was the project group consisting of architects Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman and Behruz Çinici. The university campus, designed as an example of Land-Grant type university campuses in the USA, was planned to support the economic and agricultural activities of the city.

This study, which aims to document Turkey's modern architectural heritage in the 20th century, covers the architectural and urban formation and development process of Erzurum Atatürk University between 1950-70, with its campus being the first planned modern university campus in Turkey. The documentation is further supported by theoretical readings and documents obtained from personal archives of the project architects. It is a documentation study that evaluates the campus grounds and buildings of Erzurum Atatürk University according to modern architectural heritage criteria as well as design criteria of modern university campuses and consequently reveals the current state of its buildings.

Keywords: Erzurum, Atatürk University, Modern Architecture, Modern Campus Design, Cultural Heritage

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....iii
ÖZET..... iv
ABSTRACT.....v
İÇİNDEKİLER.....…….vi
ŞEKİL LİSTESİ.....viii
TABLO LİSTESİ…….xv
KISALTMALAR……xvi

1. GİRİŞ.....1
1.1.Çalışmanın Önemi ve Amacı…….....1
1.2. Çalışmanın Yöntemi……...1

2. 1950-70 ARALIĞINDA TÜRKİYE'DEKİ MODERN MİMARLIK MİRASI…..…….4
2.1. 20.Yüzyıl Arka Planı……..4
2.2. Modern Mimarlık Anlayışının Doğuşu ve Gelişimi……...6
2.3. 20. Yüzyılın İlk Yarısında Türkiye'de Modern Mimarlık Anlayışı……18
2.4. 1950-70 Aralığında Türkiye' de Modern Mimarlık Anlayışı……22
2.5. Modern Mimarlık Mirası Kavramı…….....26
2.5.1 Kültürel Miras ve Modern Koruma Kuramı……....27
2.5.2. Modern Mimarlık Mirası Kavramı ve Ortaya Çıkışı……...30
2.6. Modern Mimarlık Mirası Kapsamı ve Ölçütleri…….....31
2.7. Türkiye'de Modern Mimarlık Mirası Konusu Üzerine Çalışmalar……36

3. 1950-70 ARALIĞINDA MODERN ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİ ……..39
3.1. Modern Üniversite Kampüsü Kavramının Tarihi…….....39
3.2. Modern Üniversite Kampüslerinin Tasarım Kriterleri……...45
3.3. Türkiye'deki Modern Üniversite Kampüslerinin Tarihsel Gelişimi ……..49
3.4. Türkiye'deki İlk Kampüs Yerleşkeleri……..52

4. ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ KAMPÜSÜ……..60
4.1. Erzurum Atatürk Üniversitesinin Kuruluşu…….....60
4.1.1. Doğu Üniversitesi Fikri ve Yasalaşması…….……60
4.1.2. Atatürk Üniversitesi Kampüsü ve Nebraska Üniversitesi İşbirliği…….....62
4.2. Atatürk Üniversitesi Ana Kampüsünün Tasarlanma ve İnşa Süreci……..……63
4.2.1. Atatürk Üniversitesi Kampüsü Yarışması …….....63
4.2.2. Yarışmanın Kazanan Grubu ve Mimarlık Anlayışları 65
4.2.3.Erzurum Atatürk Üniversitesi Kampüsü Kazanan ve Uygulanan Proje.....67
4.3. 1955 -70 Aralığında İnşa Edilen İlk Yapıların Modern Mimarlık
Mirası Açısından Değerlendirilmesi…….....75
4.3.1. Kimya Binası 77
4.3.2. Sosyal İlimler Binası.....87
4.3.3. Ziraat Binası.....93
4.3.4. Kütüphane Binası , ...100
4.3.5. İlk Yurtlar…….....102
4.3.6. İlk Lojmanlar…….....105
4.3.7. Çarşı Bloğu……...108

5. SONUÇ VE TARTIŞMA……..... 113
KAYNAKÇA…….....115
EKLER……...127

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Red House, William Morris ve Philip Webb, 1860. 7
Şekil 2: Kristal Saray. 8
Şekil 3: Kristal Saray. (Tallis, 2011:20) 8
Şekil 4: Wainwright Binası Adler-Sullivan, 1891. (Colquhoun, 2002:40) 9
Şekil 5: Reliance Binası, Burnham and Root, 1890-1895. (URL-2) 9
Şekil 6: Masonic Temple, Burnham ve Root, 1892. (URL-3). 9
Şekil 7: The Willits Evi, Frank Lloyd Wright, 1902. (URL-4) 10
Şekil 8: Robie Evi, Frank Lloyd Wright, 1907-1909. (URL-5). 10
Şekil 9: Şelale Evi, Frank Lloyd Wright, 1937. (URL-6) 11
Şekil 10: Domino House, 1915. (Rigotti, 2017:680) 13
Şekil 11: Dr. Philip Lovell Sağlık Evi ve Zemin Kat Planı, Richard Neutra, 1927. (URL-7) 15
Şekil 12: Birleşmiş Milletler Genel Merkezi, New York, 1947-52. (Ingersoll, 2019:847) 16
Şekil 13: Soho Evi, 1953. (URL-8) 17
Şekil 14: Villa Savoye, Le Corbusier, 1931. (URL-9). 17
Şekil 15: Unité d'habitation, Le Corbusier, 1947-52. (URL-10). 17
Şekil 16: Defteri Hakan-i Binası- Mimar Vedat Tek 1905-1908. (Erdoğan; Eynallı, 2015:52) 19
Şekil 17: 4.Vakıf Hanı-Mimar Kemalettin-1912/1926. (URL-11) 19
Şekil 18: Milli Savunma Bakanlığı Binası- Clemenz Holzmeister, 1927-1931. (URL-12) 20
Şekil 19: İçişleri Bakanlığı-Clemens Holzmeister, 1930-1934. (URL-13) 20
Şekil 20: Mimar Dergisinin 1931'deki 21
Şekil 21: 1935'te Mimar dergisinin ikinci sayısının kapağı. (URL-15) 21
Şekil 22: New York Fuarı için tasarlanan Türk Evi ve Çeşmesi- Sedad Hakkı Eldem. (Gelmez Demir, 2021:160 22
Şekil 23: İstanbul Belediye Binası Maketi, Nevzat Erol. (Arkitekt,1953:72) 24
Şekil 24: İstanbul Hilton Oteli, Sedad Hakkı Eldem,1952-55. (URL-16). 24
Şekil 25: İstanbul Hilton Oteli Giriş Saçağı. 24
Şekil 26: Kızılay Emek İşhanı, 1959-65. (URL-18). 25
Şekil 27: Lever Binası, 1952. (URL-19). 25
Şekil 28: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1963-70. (URL-20). 25
Şekil 29: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı. (Özeren, 2008:39) 26
Şekil 30: Pruit İgoe Konut Kompleksinin Yıkılması. (Bristol, 1999:163) 30
Şekil 31: Modern Mimarlığın Korunması Kapsamında Uluslararası Örgütlerin Belirlediği Ölçütler. (Baturayoğlu Yöney, 2015:66) 34
Şekil 32: DOCOMOMO Türkiye Posteri. (URL-23) 38

Şekil 33: Oxford Üniversitesi. (URL-24)..... 39
Şekil 34: Bologna Üniversitesi. (URL-25)..... 40
Şekil 35: Cambridge Üniversitesi. (URL-26). 40
Şekil 36: Ortaçağda üniversite kampüslerinin birimlerinin arasındaki ilişkiler. (Çınar, 1998:10) .. 40
Şekil 37: Oxford ve Cambridge Sisteminde birbirinden bağımsız bölümler. (Çınar, 1998:10)..... 40
Şekil 38: Baht Üniversitesi sisteminde akademik ve sosyal aktiviteler kent içerisinde konsantre halde. (Çınar, 1998:10) 40
Şekil 39: Ortaçağ Üniversitelerinin Bina Düzenleri. (Coulson vd, 2015:13..... 41
Şekil 40: Yale Üniversitesi Vaziyet Planı- 1919 (Eklektisist) (URL-27) 42
Şekil 41: Stanford Üniversitesi 1924 Yılına Ait Bir Görsel, Della Taylor. (Beaux Arts) (URL-28)42
Şekil 42: Michigan State Üniversitesi 1926 Yılına Ait Kampüs Planı, T.Glenn Phillips. (URL-29). 43
Şekil 43: Florida Southern College. (Coulson vd, 2015:35)..... 44
Şekil 44: Black Mountain Koleji. (URL-30)..... 44
Şekil 45: Illionis Teknoloji Enstitüsü. (URL-31)..... 44
Şekil 46: Tizard Binası, Southampton Üniversitesi-Highfield Kampüsü, Spence&Partners,1959-60. (URL-32)..... 45
Şekil 47: Menzies Binası, Monash Üniversitesi-1962/63. (URL-33). 45
Şekil 48: Brezilya Üniversite Kenti Bölgelemesi. (Kortan, 1981:43)..... 46
Şekil 49: Kompozisyonel Biçim. (Kortan, 1981:18)..... 47
Şekil 50: Megastrüktür Biçim. (Kortan, 1981:18) 47
Şekil 51: Grup Biçim. (Kortan, 1981:18)..... 47
Şekil 52: Süleymaniye Külliyesi, 1557, İstanbul. (URL-34) 49
Şekil 53: 1952'de bir kongre için katılımcılara dağıtılan İstanbul Üniversitesi Merkez Planı ,1952. (Günergün, Kadıoğlu, 2006:141) 51
Şekil 54: Türkiye Cumhuriyetin'deki İlk Üniversite Yerleşkeleri. (Kömürlü, 2019)..... 52
Şekil 55: Trabzon Kenti ve Kanuni Yerleşkesi İlişkisi. (KTÜ MF-ŞBP Bölümü Master Plan Çalışma Grubu, 2016:41)..... 53
Şekil 56: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kampüsü Vaziyet Planı. (Mimarlık Dergisi, 1971:45 ... 54
Şekil 57: İkincilik Ödülünü Alan Vedat Dalokay'ın Bölgeleme(Zoning) Çalışması. (Arkitekt Dergisi, 1963:77..... 54
Şekil 58: Ege Üniversitesi Kazanan Proje Kampüsü Maket Fotoğrafı. (Arkitekt, 1959:101) 55
Şekil 59: Ege Üniversitesi Kampüsü Yarışması Kazanan Proje Vaziyet Planı. (Arkitekt, 1959:101) 56
Şekil 60: Ege Üniversitesi Arazi Kulanım Haritası. (Yaylalı Yıldız, 2014:142)..... 56

Şekil 61: ODTÜ Kampüsünün Bölgeleme Çalışması. (Salt Araştırma- Çinici Ailesi Arşivi [ÇAA] URL-38) 58
Şekil 62: ODTÜ Kampüsü Mekansal Organizasyonu. (Baş Bütüner, 2016:4) 58
Şekil 63: Atatürk Üniversitesi-Nebraska Üniversitesi İşbirliği İmza Töreni, 1954. (Kaya, 2007:23) 62
Şekil 64: Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler'in İkincilik Ödülü Alan Projesi. (Salt Araştırma- Doğan Tekeli Arşivi, URL-37) 64
Şekil 65: Atatürk Kültür Merkezi Binası. (Salt Araştırma, Tabanlıoğlu Ailesi Arşivi [TAA], URL-39) 66
Şekil 66: Atatürk Kültür Merkezi Binası İç Görünüm. (Salt Araştırma- TAA.) 66
Şekil 67: ODTÜ Mimarlık Fakültesi İç Mekandan Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-ÇAA) 66
Şekil 68: ODTÜ Allesinden Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-ÇAA) 66
Şekil 69: ODTÜ Mimarlık Fakültesi İç Mekandan Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-ÇAA) 66
Şekil 70: Atatürk Üniversitesi Vaziyet Planı, 1955. (Salt Araştırma- TAA) 67
Şekil 71: Ziraat Fakültesi Maket Fotoğrafı. (Salt Araştırma- TAA) 67
Şekil 72: Kimya Binası Maket Fotoğrafı. (Salt Araştırma- TAA) 67
Şekil 73: Sosyal İlimler Binası Maket Fotoğrafı. (Salt Araştırma-TAA) 67
Şekil 74: Atatürk Üniversitesi ve Kuzeyinde Demiryolu ve Çevre Yolu. 68
Şekil 75: 1953 Yılı Erzurum Kenti Makroform Gelişimi. (Şimşek, 2019:191) 69
Şekil 76: Atatürk Üniversitesi'nin Günümüzde Kent İçindeki Konumu. (Dursun vd., 2018:25) 70
Şekil 77: Kampüsün Kentle İlişkisi. 70
Şekil 78: Meksika Üniversitesi Vaziyet Planı ve Bölgeleme. (Kortan, 1981:59) 71
Şekil 79: Atatürk Üniversitesi Kampüsü Bölgeleme. (Zoning) 72
Şekil 80: Vaziyet Planı Ayrıntılı Bölgeleme. 72
Şekil 81: Ziraat Fakültesi Çevresindeki Peyzaj Çalışması. (Tanrıverdi, 1976:171) 74
Şekil 82:Atatürk Üniversitesi Kampüsünde Yol Boyunca Uzanan Plantasyon. (Tanrıverdi, 1976:170) 74
Şekil 83: 1955 Vaziyet Planındaki İnşa Edilen Yapılar. 76
Şekil 84: Yapıların Vaziyet Planında Bulunduğu Mevcut Konum ve Formda İnşa Edilme Durumları. 76
Şekil 85: Kimya Binası (Fen Fakültesi) Kuzeybatı Yönünden Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma, TAA) 77
Şekil 86: Vaziyet Planında Kimya Binasının Konumu. 77
Şekil 87: Kimya Binası 1. Kat Planı. 78
Şekil 88: Kimya Binası 2. Kat Planı. 79
Şekil 89: Kimya Binası Oditoryum Tarafından Çekilmiş bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-TAA) 80

Şekil 90: Laboratuvar Binalarındaki Pilotiler. (Salt Araştırma-TAA) 81
Şekil 91: Oditoryum Binası İnşaat Halindeyken Bir Fotoğraf. (Ayhan Tayman Kişisel Arşivi[ATKA]) 81
Şekil 92 Oditoryum Binasının Çatı ve Merdivenlerinde Kullanılan Malzemelerin Detay Çizimleri. 81
Şekil 93: Oditoryum Binasının Kesit Ve Görünüşleri. (Salt Araştırma-ÇAA) 82
Şekil 94: 1950-70 Yıllarında Oditoryumun Çatısı. (Salt Araştırma-TAA) 84
Şekil 95: 2022 Yılında Oditoryumun Çatısına Eklenen Çatı Sacı. (Kişisel Arşiv, 2022) 84
Şekil 96: 1950-70 Yıllarında Oditoryum Çatısına Erişmek İçin Kullanılan Merdiven. (Salt Araştırma- TAA) 84
Şekil 97: 2022 Yılında Bu Merdivenin Kaldırılmış Hali. (Kişisel Arşiv, 2022) 84
Şekil 98: 1950-70 Yıllarında Kimya Binasının Güney Yönünden Fotoğrafı. (Salt Araştırma-Kemali Söylemezoğlu Arşivi [KSA], URL-40) 84
Şekil 99: 2022 Yılında Kimya Binasının Güney Yönünden Çekilmiş Fotoğrafı, Sağda İİBF'nin Ek Binası Solda Binaya Eklenmiş Kısım. (Kişisel Arşiv, 2022) 84
Şekil 100: Kimya Binası (Fen Fakültesi) 1.Kat Planındaki Organizasyon Şemasında Saptanan Bazı Değişiklikler. (Atatürk Üniversitesi Yapı İşleri Arşivi [AÜYİA], 2021) 85
Şekil 101: Kimya Binası (Fen Fakültesi) 2.Kat Planındaki Organizasyon Şemasında Saptanan Bazı Değişiklikler. (AÜYİA, 2021) 86
Şekil 102: Sosyal İlimler Binası'nın ,Eski Edebiyat Fakültesi, Güney Doğudan Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma- TAA) 87
Şekil 103: Sosyal İlimler Binası Vaziyet Planı Üzerindeki Konumu. (Salt Araştırma- TAA) 87
Şekil 104: Sosyal İlimler Binası Zemin Kat Planı. (Salt Araştırma- TAA) 88
Şekil 105: Sosyal İlimler Binası Kat Planı. (Salt Araştırma- TAA) 89
Şekil 106: Sosyal İlimler Binası Kuzey Batı Yönünden Görünümü. (Dursun vd., 2018:143) 89
Şekil 107: Solda Sosyal İlimler Binası Sağda İİBF Ek Binası 91
Şekil 108: Sosyal İlimler Kuzey Yönünden Güncel Görünümü. (Kişisel Arşiv,2022) 91
Şekil 109: Sosyal İlimler Binası (Eski Edebiyat Fakültesi)Zemin Kat Planında Saptanan Bazı Değişiklikler. (AÜYİA, 2020) 92
Şekil 110: Sosyal İlimler Binası (Eski Edebiyat Fakültesi) 1.Kat Planında Saptanan Bazı Değişiklikler. (AÜYİA, 2020) 92
Şekil 111: Ziraat Fakültesi Güneydoğu Yönünden Bir Fotoğraf-1950/70. (Salt Araştırma- TAA) 93
Şekil 112: Ziraat Fakültesinin İlk Vaziyet Planındaki Konumu. 94
Şekil 113: Toprak, Bitki Bilimleri ve Konferans Salonu Vaziyet Planı. (Harbi, 1966:43) 94
Şekil 114: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Kuzey ve Avlu Kısmından Fotoğrafları. (Kişisel Arşiv, 2022) 95

Şekil 115: Sedad Hakkı Eldem'in Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Çizimleri. (Jübile, 1983:176) 96
Şekil 116: Sedad Hakkı Eldem'in Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Çizimleri. (Jübile, 2009:175) 96
Şekil 117: Sedad Hakkı Eldemin El Çizimleri. (Tanju&Tanyeli, 2009:186) 97
Şekil 118: Sedad Hakkı Eldem'in 1963'teki Ziraat Fakültesi Binası Eskiz Çizimleri. (Tanju; Tanyeli, 2009:186) 98
Şekil 119: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Avlu ve Giriş Kısmından Fotoğrafları, Tahmini 1965-70. (Salt Araştırma- KSA) 99
Şekil 120: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Avlu ve Giriş Kısmından Fotoğrafları. (Kişisel Arşiv,2021) 99
Şekil 121: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Girişindeki Adım Merdivenlerinin Kuzey Yönünden Fotoğrafı. (Ekim 2020, Kişisel Arşiv) 100
Şekil 122: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Yeni Girişinin Kuzey Yönünden Fotoğrafı. (Aralık 2021, Kişisel Arşiv) 100
Şekil 123: Atatürk Üniversitesi Kütüphane Binası İnşa Halindeyken Güney Cephesinden Çekilmiş Fotoğraf, 1950-70. (Salt Araştırma- TAA) 100
Şekil 124: Kütüphane Binasının Vaziyet Planındaki Konumu. 101
Şekil 125: Kütüphane Binasının İnşa Edildiği Dönemde Fonksiyonel Planlaması. (Harbi, 1966:21) 102
Şekil 126: Yurt Binasının Kuzeybatı Yönünden Bir Görüntüsü,1950-70. (Salt Araştırma- TAA) 103
Şekil 127: Erkek Öğrenci Yurt Binası, 1950-70. (Salt Araştırma- TAA) 103
Şekil 128: Öğrenci Yurdu Zemin Kat Planı. (Salt Araştırma-TAA) 104
Şekil 129: Öğrenci Yurdu Kat Planı. (Salt Araştırma-TAA) 104
Şekil 130: Doğu-Batı Yönlenmeli Diğer Lojmanların Fotoğrafı. (Salt Araştırma- TAA) 105
Şekil 131: Profesör Bloğu Kuzey Yönünden Bir Fotoğrafı. (ATKA) 106
Şekil 132: Profesör Lojmanlarının Kuzey Yönünden Fotoğrafı. (Salt Araştırma TAA) 106
Şekil 133: 100m2 lik Lojman'ın Planı. (Harbi, Tarih Bilinmiyor:29) 106
Şekil 134: Lojman Planları. (Harbi, Tarih Bilinmiyor:29) 107
Şekil 135: Kazanan Projenin Vaziyet Planında Bekar Lojmanının Konumlanışı. 107
Şekil 136: Mevcut Uydu Görüntüsünde Yıkılan Lojmanın Yeri, 2022. 108
Şekil 137: Lojman Bölgesi Vaziyet Planı. (Ayhan Tayman Kişisel Arşivinden Alınan Plan Üzerine İşlenmiştir.) 109
Şekil 138: Çarşı Bloğunun Günümüzdeki Kuşbakışı Görünümü. (2022) 109
Şekil 139: Çarşı Bloğu Planı. (ATKA) 110
Şekil 140: 1975 Yılında Kampüsteki Binaların İnşa Durumu. (Tanrıverdi,1976,s.168) 111

Şekil.E. 1: Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor. (Milli Eğitim Bakanlığı, 1952:85) 128
Şekil.E. 2: Atatürk Üniversitesi Kanunu. (Resmi Gazete, 1957:932) 129
Şekil.E. 3: Yarışmanın Açılmasıyla İlgili Haber. (Atatürk Üniversitesi Kütüphane Arşivi [AÜKA], Hürsöz Gazetesi [HG],1956) 130
Şekil.E. 4.Yarışmanın Kazananın İlan Edildiği Haber. (AÜKA, HG, 1956) 130
Şekil.E. 5. Bayındırlık Bakanlığı'nın Ayhan Tayman'a Çarşı Bloğuyla İlgili Gönderdiği Yazı. (ATKA) 131
Şekil.E. 6 Hayati Tabanlıoğlu'na Mimarlar Odası'ndan Gelen Tebrik Mektubu. (Salt Araştırma-TAA) 132
Şekil.E. 7: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA) 133
Şekil.E. 8: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA) 134
Şekil.E. 9: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA) 135
Şekil.E. 10: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA) 136
Şekil.E. 11: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA) 137
Şekil.E. 12: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA) 138
Şekil.E. 13: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA) 139
Şekil.E. 14: İdari İşler Binası Zemin ve Galeri Katı Planı.(ATKA) 140
Şekil.E. 15: İdari İşler Binası Kesitleri. (ATKA) 141
Şekil.E. 16: İdari İşler Binası Doğu ve Güney Görünüşleri. (ATKA) 142
Şekil.E. 17: Rektör Evi Zemin Kat Planı. (ATKA) 143
Şekil.E. 18: Rektör Evi, AA ve BB Kesiti. (ATKA) 144
Şekil.E. 19: Rektör Evi, CC ve DD Kesiti. (ATKA) 145
Şekil.E. 20: Rektör Evi Doğu ve Batı Görünüşleri. (ATKA) 146
Şekil.E. 21: Müze ve Genel Tesisler Görünüş Çizimleri. (Salt Araştırma- TAA) 147
Şekil.E. 22:Atatürk Üniversitesi Garaj ve Servis İstasyonu, 1/100 Ölçekli Planı. (ATKA) 148
Şekil.E. 23: Garaj ve Servis İstasyonu Cepheler ve Kesitler. (ATKA) 149
Şekil.E. 24: Genel Tesisler Perspektif Çizimleri. (Salt Araştırma- TAA) 150
Şekil.E. 25:Kimya Fakültesi ve Laboratuvarlar Görünüş Künyesi, 1964. (Salt Araştırma- TAA) 151
Şekil.E. 26: 400 kişilik Öğrenci Yurdu Çizim Künyesi. (Salt Araştırma- TAA) 151
Şekil.E. 27: 3*8 lik Lojmanların 1967'de Açılacağıyla Alakalı Bir Not. (Salt Araştırma- TAA). 151
Şekil.E. 28: Seralar 1963'teki Durumuyla Alakalı Bir Künye. (Salt Araştırma- TAA) 152
Şekil.E. 29: Kimya ve Sosyal İlimler Fakültelerinin 1964'teki Durumuyla Alakalı Bir Künye ve Fotoğraf. (Salt Araştırma- TAA) 152
Şekil.E. 30: 32 Daireli Bekarlar Bloğunun 1964 yılına Ait Bir Künye. (Salt Araştırma- TAA) ... 153
Şekil.E. 31: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum Çatıdaki Seramik Detay. (Kişisel Arşiv, 2022) 155

Şekil.E. 32: Fen Fakültesi (Kimya Binası) ve Sonradan İnşa Edilen İİBF Ek Binası. (Kişisel Arşiv, 2022) 155
Şekil.E. 33: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Giriş Holü. (Kişisel Arşiv, 2022) 156
Şekil.E. 34: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum Girişi Paravanlarla Kapatılmış. (Kişisel Arşiv, 2022) 156
Şekil.E. 35: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum Girişi Fuaye Alanı. (Kişisel Arşiv, 2022) 157
Şekil.E. 36: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 157
Şekil.E. 37: Fen Fakültesi (Kimya Binası) İç Mekan Fotoğrafı. (Kişisel Arşiv, 2022) 158
Şekil.E. 38: Fen Fakültesi Merdiven Uygulaması. (Kişisel Arşiv, 2022) 158
Şekil.E. 39: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Mevcut Uygulamanın Altından Görünen Kaset Tavan Uygulaması. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 159
Şekil.E. 40: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) Giriş. (Kişisel Arşiv, 2022) 159
Şekil.E. 41: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) İnşa Halinde. (Kişisel Arşiv, 2022) 160
Şekil.E. 42: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) Diagonal Geçiş Koridoru. (Kişisel Arşiv, 2022) 160
Şekil.E. 43: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) İnşa Halinde. (Kişisel Arşiv, 2022) 161
Şekil.E. 44: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) Geçmişte Kullanılan Merdiven İskeletinin Mevcut Durumu. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 161
Şekil.E. 45: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) İç Mekândan Bir Fotoğraf. (Kişisel Arşiv, 2022) 162
Şekil.E. 46: Ziraat Fakültesi İç Mekân Mermer Döşemeler. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 162
Şekil.E. 47: Ziraat Fakültesi İç Mekânda Kot Uygulaması. (Kişisel Arşiv, 2022) 163
Şekil.E. 48: Ziraat Fakültesindeki Merdivenler. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 163
Şekil.E. 49: Ziraat Fakültesi Merdiven Detayı. (Kişisel Arşiv, 2022) 164
Şekil.E. 50: Ziraat Fakültesi İnşa Halindeyken Bir Fotoğraf. (Kişisel Arşiv, 2022) 164
Şekil.E. 51: Ziraat Fakültesi İnşa Halinde. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 165
Şekil.E. 52: Ziraat Fakültesi Seralar. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 165
Şekil.E. 53: Ziraat Fakültesindeki Seralardan Birinin Güncel Kullanımı. (Kişisel Arşiv, 2022) .. 166
Şekil.E. 54: Kütüphane Binası Giriş Cephesi. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 166
Şekil.E. 55: Kütüphane Binası Ön Cephe. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 167
Şekil.E. 56: Kütüphane Binası Arka Cephe. (Kişisel Arşiv, 2022) 167
Şekil.E. 57: Profesör Lojmanları. (Kişisel Arşiv, 2022) 168
Şekil.E. 58: Bekâr Lojmanları. (Kişisel Arşiv, 2022) 168
Şekil.E. 59: Kimya Binasının Güney Cephesindeki Mevcut Alle. (Kişisel Arşiv, 2022)..... 169

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Farklı kuruluşlar tarafından önerilen kültürel miras değerlerine ilişkin sınıflandırma. (Doğan, 2020:67) 29
Tablo 2: KTÜ, Ege ve ODTÜ yerleşkelerinin durum karşılaştırması..... 59
Tablo 3: Kazanan Projenin Vaziyet Planında Gösterilen Binaların İnşa Durumu ve Tarihleri 75

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

CIAM: Congres Internationaux d'Architecture

DOCOMOMO: Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement

KTVKK: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

ICCROM: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites

ISC 20C: International Scientific Committee on Twentieth-Century Heritage

COE: Council of Europe

UIA: International Unıon of Architects

mAAN: modern Asian Architecture Network

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNESCO WHC: Wolrd Heritage Convention.

F.O.A.: Amerikan Dış Faaliyetler İdaresi

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'nin doğusunda bir üniversite kurma gerekliliğini kamuyla paylaşmasıyla filizlenmeye başlayan Atatürk Üniversitesi'nin kuruluş felsefesi Cumhuriyet'in eşitlikçi, rasyonel ve gelişime açık modern felsefesiyle büyük oranda paraleldir. Atatürk'ün bu fikrinin temel felsefesi, kalkınmanın ancak bilimin yol gösterici ışığında bilimsel metotlarla gerçekleşeceği kanısıdır. Bunu takiben Atatürk, Türkiye'de bölgesel üniversiteler kurulması gerekliliğini önemle vurgulamıştır. Nitekim Atatürk'ün rasyonalist bakış açısıyla öngördüğü bu fikre sadık kalınarak 1957 yılında doğu bölgesi için Atatürk Üniversitesi Erzurum'da kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Doğu bölgesinin kalkınması için kurulmuş merkezi bir bilimsel araştırma merkezi olması açısından, Atatürk Üniversitesi'nin stratejik, ekonomik ve sosyokültürel önemi büyüktür. Ayrıca Atatürk Üniversitesi kampüsü Türkiye'nin ilk planlanmış ve uygulanmış modern üniversite yerleşkesidir ve modern mimarlık tarihi bağlamında çok önemli bir yerdedir. Ancak çalışma sürecinde kampüs yerleşkesinin tasarlanma ve inşa sürecinin derlendiği detaylı bir kaynağa ulaşılamamıştır. Kampüsün erken dönem yapılarının değişimi ve bu yapıların çevresine inşa edilen oran ve ölçek bağlamında çoğunlukla yapılarla uyumsuz olan yeni eğitim binalarının saptanması bu kampüsün Türkiye Modern Mimarlık Tarihi kapsamındaki yerini tespit etme gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bunu takiben kampüs yerleşkesinin ve erken dönem yapılarının korunması için kampüsün oluşum sürecinin belgelenmesi ve bu belgelerin derlenmesi gerektiği motivasyonuyla bu çalışma başlatılmıştır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın birinci bölümünde temel motivasyonlar tanımlanmış, çalışmanın önemi, amaç ve yöntemi açıklanarak tezin ana kurgusu özetlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde çalışmanın kuramsal boyutu incelenmiş, "Modern Mimarlık ve Miras" konusu modern mimarlığın ortaya çıkışından başlayarak miras kapsamına girmesinin tarihsel gelişimi ve bu konu için organize olan ulusal ve uluslararası örgütlerin çalışmaları incelenmiştir. Konuyla ilgili geniş bir kaynak taraması yapılarak çeşitli kitap, tez, ulusal ve uluslararası makale yayınları ve resmi internet sitelerinden yararlanılmıştır.

Üçüncü bölümde üniversite kavramının kısa tarihçesinden başlanarak yükseköğretimin mekânlaşması konusu tarihsel düzlemde incelenmiştir. Modern üniversite kampüslerinin tasarım kriterleri ortaya konarak, modern üniversitenin kampüs tipolojisi çeşitli örneklerle anlaşılmaya çalışılmıştır ve spesifik olarak 1950-70 aralığında Türkiye'de Land-Grant tipinde tasarlanan Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi kampüsleri literatür taraması yapılarak çeşitli tez, kitap, süreli ve süresiz yayınlardan faydalanılarak incelenmiştir.

Dördüncü ve tezin ana bölümü olan "Atatürk Üniversitesi Kampüsü" başlıklı bölümde Doğu Üniversitesi fikrinin tarihçesi ile başlanarak üniversitenin kurulmasıyla ilgili çıkarılan yasalar ve kararlar doğrultusunda üniversitenin nerede kurulacağıyla ilgili çalışmalar yapan heyetin birinci raporu incelenmiştir. (2.heyetin raporuna ulaşılamamıştır.) 1955'te uluslararası düzeyde yarışmaya açılan Atatürk Üniversitesi Kampüsü Yarışması ile ilgili birincil kaynak olarak Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Gazete arşivi incelenmiş o dönemde yarışmanın yazılı medyada nasıl işlendiğiyle ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Yine birincil kaynak olarak Atatürk Üniversitesi Kampüsü Yarışmasını kazanan proje grubunun üyesi Ayhan Tayman'ın kişisel arşivi incelenmiş, projenin plan kesit ve görünüşlerinin orijinal hallerinin taraması yapılarak dijital hale getirilmiştir ve mimarın yapılarla ilgili kişisel fotoğraflarına ulaşılmıştır. Kamunun kullanımına açık olan Salt Kütüphane'nin çevrimiçi arşivinden; Kemali Söylemezoğlu, Çinici Ailesi ve Tabanlıoğlu Ailesi'nin fotoğraf arşivlerine, kampüsün ilk planlamalarının, eskizlerinin taramalarına ulaşılmıştır. Bu bölümde ikincil kaynak olarak *Mimarlık, Arkitekt* gibi dergilerin konuyla ilgili yayınları incelenmiş ve bilgi aktarımı yapılmıştır. Çalışma için geniş bir kaynak taraması yapılmıştır, üniversite kampüsünün tasarım kararlarıyla alakalı kısıtlı kaynağa ulaşılsa da, kitaplar, dergi makaleleri, uluslararası makaleler, tezler taranarak arşiv taramasında ulaşılan birincil kaynaklar ile desteklenmiş ve kampüs tasarımı modern ilkeler ışığında anlaşılmaya çalışılmıştır. Tezin odak kısmını oluşturan bu bölümde kampüsün, modern mimarlık, modern mimarlık mirası ve modern üniversite kampüslerinin tasarım kriterleri bağlamında değerlendirmesi yapılmıştır. Ek olarak yapıların eski fotoğraflarıyla benzer açılardan güncel fotoğraflamalar yapılarak yapılardaki ve yerleşkedeki değişim incelenmiş ve güncel durum belgelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise kuramsal strüktür, arşiv çalışmaları, literatür taramaları ışığında Erzurum Atatürk Üniversitesi Kampüsü'nün ilk yapılarının modern mimarlık mirası kapsamında değerlendirilmesi ve korunması konusu tartışılmıştır.

2. 1950-70 ARALIĞINDA TÜRKİYE'DEKİ MODERN MİMARLIK MİRASI

2.1. 20. Yüzyıl Arka Planı

20. Yüzyıl hızlı gelişmenin, etkileşimin, küreselleşmenin, üretimin, devrimin ve savaşın yüzyılıdır. 20. Yüzyılı Sanayi Devrimi'nin etkileriyle değerlendirmek faydalı olacaktır. Çünkü bu çağ açıcı güç o zamana kadar insanların alışılagelmiş rutin ve geleneklerini değiştirmiş, makineleşmiş yeni bir dünya düzeni için bir temel teşkil etmiştir. 18 ve 19. yüzyılda sanayi alanındaki teknolojik buluşların sebep olduğu yenilikler; üretim biçimlerini ve dolayısıyla insanın yaşayış stilini etkilemiş ve bu etki 20. Yüzyılda hızla devam etmiştir. Fabrikalaşma manuel iş gücünün yerini makinelerin almasına sebep olmuş, iş olanakları artmış, yaşam şartları iyileşmiş ve nüfus artmıştır. Basım ve yeni grafik çoğaltma (kopya, reprodüksiyon) metotları, bütün yeniliklerin hızla dağılıp yaygınlaşmasını sağlamıştır. (Benevolo, 1981:13-68) Radyo, gazete ve sinemanın yaygınlaşmasıyla oluşan etkileşme alanı; ekonomi, siyaset, sanat, kültür ve insanın aktif olduğu birçok alanı kapsamıştır.

Sanayi Devrimi'nin etkilerinin gelişip karmaşık hale geldiği 20.yüzyılda iletişim, ulaşım ve üretim teknolojilerinin hayal bile edilemeyecek düzeyde hızla gelişmesinin en önemli çıktılarından biri bölgesel ekonomilerin birbirine bağlanmasıdır.

> "Sanayi Devrimi'nden beri dünya ekonomisinin tarihi, hızlanan teknolojik ilerlemenin, sürekli ama eşitsiz ekonomik büyümenin ve giderek artan *küreselleşme* nin tarihi olmuştur." (Hobsbawn, 2020:115)

Kuban (2000:78-80) küreselleşmeyi, finans kapitalin dünya egemenliği ve bu egemenliğin harekete geçirdiği bütün mekanizmaları kapsayan bazen Batı dünyasının bir fesadı (conspiracy) olarak da düşünülen ekonomik bağlamda bir örgütlenme olarak tanımlamıştır. Bu "örgütlenme" insanın dinamik olduğu her alanda "yeni ve küresel" bir dil oluşturma istencini doğurma potansiyeline sahiptir. Bütün bu olguların küresel hale gelmeye başlaması; bölgesel coğrafyaların hayatta kalabilmesi için güncel olanın değişim dinamizmine ve gelişen dünya ekonomisine uyum sağlama çabasını gerekli kılmıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısı küreselleşmenin görünür olmaya başladığı yıllardır öyle ki iletişim kuramcısı McLuhan 1962'de *Küresel Köy* terimini ortaya atarak bölgelerin birbirine giderek yakınlaşmasıyla birlikte birçok alandaki küreselleşmeye vurgu yapmıştır. (Çelik Varol; Varol, 2019:144)

Elbette 20. Yüzyılı, ilk yarısında gerçekleşen iki dünya savaşından bağımsız düşünmek mümkün değildir. 20. Yüzyılın ilk yarısının büyük bir bölümü, büyük dünya güçlerinin karşı karşıya geldiği dünya savaşlarını,1.Dünya Savaşı (1914-18) ve 2. Dünya Savaşı (1939-45), içerisine sığdırmıştır. 20. Yüzyılın, yerel, bölgesel ya da küresel savaşları, hep birlikte, daha önce yaşanan herhangi bir savaştan daha geniş ölçekte olmuştur. (Hobsbawn, 2020:29) Çünkü savaşlar, özellikle 1. Dünya Savaşı, temelde büyük dünya güçlerinin (ABD, Almanya, Rusya) iktidar savaşı olsa da neredeyse tüm dünya ülkeleri savaşın içerisine savunma veya taarruz cephesinde dâhil olmuştur

Savaş yüzyılında 1945'ten, İkinci Dünya Savaşı'ndan, sonra ağır hasarlar alan birçok ülke geçmişin yıkıntılarını toparlamaya çalışmıştır. İki dünya savaşı sürecinde Türkiye'nin aldığı pozisyon genel manzaradan biraz farklıdır, 1.Dünya Savaşı'na fiilen dâhil olan Türkiye, 2. Dünya Savaşında coğrafi konumunun kritik olması sebebiyle savaşa dâhil olan ülkeler tarafından baskı görse de stratejik olarak önem arz ettiği için her iki savaş bloğu da Türkiye'nin dostluğuna ihtiyaç duymuştur. Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti 2.Dünya Savaşında tarafsız kalmıştır. (Özçelik, 2010:255)

Savaşların sonuçları çoğu ülke için yıkım olsa da ABD, 20. Yüzyıl Savaşlarından yükselen bir güç olarak çıkmıştır. Her iki dünya savaşının en kalıcı ekonomik etkisi, 20. Yüzyıl'ın tamamında ABD ekonomisine küresel bir üstünlük kazandırmasıdır. (Hobsbawn, 2020:63) ABD'nin elinde bulundurduğu ekonomik, askeri ve kitlesel güç, onu Batı demokrasilerinin arasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile çekişmeli olarak öne çıkarmıştır. Bu durumda, SSCB'nin baskılarından bunalan ve yeniden doğma aşamasında olan Türkiye Cumhuriyeti iki süper güç arasından ABD'ye yakınlaşmıştır.

Batının lideri olmak isteyen ABD 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapılmasını amaçlayan Truman Doktrini'ni ilan etmiş ve Batı Avrupa'nın yeniden inşasını öngören Marshall Planı'na, 1948'de Türkiye'yi dâhil etmiştir. (Arı, 2010:25) Bu durum ABD- Türkiye ilişkisini güçlendirmiştir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda ABD'nin ekonomik ve siyasal yükselişinin Türkiye bağlamında etkisini Akcan ve Bozdoğan (2012:105) şöyle açıklamıştır:

> "Ulusun başlangıçtaki batı yönelimli kültür politikası (1930'larda Atatürk tarafından kurulduğu şekliyle) değişmedi, ancak ulusun kolektif bilincindeki 'Batılı' nın anlamı önemli ölçüde 'Avrupalı' dan 'Amerikalı' ya kaydı."

Sanayi Devrimiyle seri üretimin artması, tarımda makineleşme gibi önemli ekonomik devrimler köyde yaşayan insan nüfusunun kentteki iş olanaklarının artmasıyla kente göçmesine sebep olarak kentteki fiziksel yapının değişmesine sebep olmuştur. Kent içindeki insan yoğunluğunun artması konut ihtiyacının artmasına ve bunu takiben ekonomi, siyasal ve sosyal alanlarındaki yeniliklerle yeni fonksiyonların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yapı teknolojisindeki gelişmelerle inşa edilen yapılarda kullanılan yapım teknikleri değişmiş, insan nüfusunun artmasıyla hızlı ve kolay yolla yapabilecek yapım teknikleri uygulanmıştır. Bu arka planda gelişen, süsleme ve bezemelerden arınarak saf geometriyi hâkim kılan Modern Mimarlık anlayışının kökleri geç 19. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıldaki mimarlık ürünlerinin çoğunu kapsamaktadır. (Özyalvaç, 2013:297) 20. Yüzyıl arka planındaki değişim ve gelişimlerin etkisinde olan modern mimarlığın tarihsel süreci bir sonraki bölümde incelenecektir.

2.2. Modern Mimarlık Anlayışının Doğuşu ve Gelişimi

Modern mimarlık kavramını anlayabilmek için öncelikle modern sözcüğünün kökenine bakmak faydalı olacaktır. Bugüne ait, çağdaş, yeni, geçmişin ürünlerinden bağımsız vb. şekillerde tanımlanabilen "modern" sözcüğü Latince *modernus*'tan türetilmiştir ve yine Latince 'de *modus* ölçü, *modo* hemen şimdi anlamlarına gelmektedir. (Özyalvaç, 2013:295) Modern kelimesi en genel ifadesiyle 18. yüzyılda yaşayan aydınlanma filozoflarınca, nesnel bir bilim, evrensel bir ahlak ve özerk bir sanat geliştirme amacıyla biçimlendirilmiştir. (Tanyeli, 1997'den akt. Özyalvaç, 2013:295) Özetle modern kelimesi, çağa uygun olan, güncel, yeni ve dinamik bir olguyu ifade etmektedir. Güncel olan yeni olmalıdır yani eski olmamalı, taklit etmemelidir.

19. Yüzyılda Endüstri Devrimi'nin tekdüzeliğini ve Neo Klasisizm gibi Antik Çağ canlandırmalarını dönemin entelektüelleri ve mimarları özgünlük yönünden eleştirerek bunları yeni bir üslup olarak değil reprodüksiyon olarak nitelendirmişlerdir. Dönemin aydınlarına göre yeni dönemin üslubu geçmişten bağımsız olmalı; modern çağın teknolojisine, modern insana ve modern alışkanlıklara uygun olmalıdır. Öyle ki dönemin mimar entelektüellerinden Otto Wagner (1896, 2020:27-34), mimari üslup kavramını tartışırken geçmiş çağlardaki biçemlerin taklit edilmesini eleştirmiş, her çağın kendine özgü bir üslubu olduğundan, bu üslupların ancak kendi çağlarında doğru ve anlamlı

olabileceklerinden bahsederek modern dönem için artık yeni bir anlatım biçimi aramanın gerekli olduğunu eklemiştir.

Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, modern dönem için özgün bir üslup arayışı başlamıştır. Bunu takiben makineleşmeyle gelen monotonluğa bir tepki olarak, *Arts and Crafts* akımı ortaya çıkmıştır. Daha özgün bir mimarlık için mimarın şantiye sahasında aktif çalışmasını arzulayan bu anlayışta, mimarlık sahasında sanat ve zanaat birlikteliği desteklenerek özgünlük vurgusu yapılmıştır. Bu düşünceye göre çizim masasında yapılan mimarlık monotondur ve sınırlandırılmıştır. Adolf Loos, İngiltere'de ortaya çıkan Arts and Crafts hareketinin öğretilerini 1921 de yayınladığı *Ins Leere Gesprochen (Mimarlık Üzerine)* kitabında (Loos, 1897, 2021:28) şöyle açıklamıştır:

> "Çömlek yapmak istiyorsan, bir dönel katı oyut çizme, çömlekçi çarkının başına otur. Sandalye yapmak istiyorsan, çizim tahtasının başında yıllar geçirme, ahşabı al, planyanın başına geç".

Şekil 1: Red House, William Morris ve Philip Webb, 1860.
Arts and Crafts hareketinin ikonik bir örneğidir. (URL1).

Yeni mimarinin üslubundaki özgünlük arayışı, dönemin yeni yapım teknikleri ile zenginleşmiştir. Gelenekten kopuş yüzyılında yeni mimariye katkıda bulunan en önemli unsurlardan biri kuşkusuz sanayi teknolojilerinin gelişmesidir Bu dönemde yeni yapım teknolojileri ve malzemelerinin tanıtılması amacıyla Sanayi Ürünleri Sergileri açılmıştır. 19. Yüzyılın ilk yarısında ulusal sınırlarda kalan sergiler evrenselleşme yolunu seçmiş ve uluslararası ilk dünya sergisi Henry Cole ve Prens Albert organizatörlüğünde Londra'da Hyde Park'ta açılan Kristal Saray (Crystal Palace) olmuştur. (Şekil 2-3) Joseph Paxton tarafından tasarlanan Kristal Saray, küçümsenmeyecek statik problemlerin çözümlendiği, yeni teknik buluşların uygulandığı prefabrikasyon bir yapı olmasının yanında yeni tasarım anlayışıyla çağıyla kurduğu ilişki yönünden önemli bir tasarım anlayışına sahiptir. (Benevolo, 1981:133-137) Büyük açıklıkların geçildiği, demir ve camın ağırlıklı kullanıldığı yapıda insan ölçeğine oranla çok yüksek bir tavan ve görüş mesafesinde nerede bittiği tanımlanması zor olan uzun, geniş koridorlar kullanılmıştır. Bu etkileyici tasarım, o dönem için, yapıyı deneyimleyen insanlar tarafından yeni, eşsiz ve hayranlık verici olarak nitelenmiştir. (Benevolo, 1981:135) Kristal Saray'ın dünya çapındaki büyük etkisinden sonra birçok dünya sergisi açılmaya başlamıştır. Sergi yapıları yeni teknolojinin sergilenmesinde ve yeni sanayi ürünlerinin tanıtılmasında önemli bir rol üstlenerek üretici, tüketici ve tüccarlar arasında dolaysız bir iletişim sağlanmasına yardımcı olmuş, mimarlıkta modern teknik ve teknolojilerin yaygınlaşmasına katkı sağlamışlardır.

Şekil 2: Kristal Saray.
(Jabi, 2004:258)

Şekil 3: Kristal Saray. (Tallis, 2011:20)

Modern mimarideki üslup ve teknolojinin gelişmesindeki en önemli etkenlerden biri de Chicago'nun 1871'deki yangınla neredeyse tamamen yok olmasıdır. Çünkü bu yangından sonra yeniden kentleşme sürecine giren Chicago'da yeni teknolojiler ve formlar uygulanmış

ve sonrasında bu uygulamalar uluslararası anlamda yayılmıştır. Yangından sonra Chicago'daki binalarda ateşe dayanıklı, dengeli ve sağlam metalik strüktürler tercih edilerek teknik anlamda birçok deneme yapılmıştır ve ilk gökdelenler Chicago'da doğmuştur.

Chicago için kolları sıvayan mimarlar (Daniel H. Burnham, John W. Root, William Le Baron Jenney, Louis Sullivan vb), yani Chicago Okulu[1], mimarinin bölgesel bir karakter ifade etmesi ve modern tekniklere dayanması gerektiğine inanarak yeni bir mimari kültür yaratma görevini üstlenmiştir. (Colquhoun, 2002:36)

Chicago Okulu'nun görüşleri iki noktada çarpışmıştır. Birincisi; Burnham'in geçmişteki üslupların konformizmine dayalı olan anlayışı ve Louis Sullivan'ın bireysel deneylere başvurup özgün olmayı amaçlayan üslubudur. Arts and Crafts mimarlık hareketinde gördüğümüz özgün olma arayışı bu sefer Chicago'da Sullivan'ın mimarlık anlayışında kendini göstermiştir. Sullivan Avrupa'da süren tartışmaları yakından izleyerek yeni bir Amerikan sanatı yaratma çabasında olmuştur. (Benevolo, 1981:255-258) Özgün düşünce sistemiyle Modern Mimarlık tarihinin en önemli figürlerinden biri olan ve çoğu kaynakta modern mimarlığın babası olarak anılan Sullivan, günümüz gökdelen formlarının dikey tasarımlarının mucidi sayılmış, yapıların sadeleşmesi ve süslemeden uzaklaşması gerektiğini ortağı Adler'le birlikte eserlerine yansıtmıştır: (Şekil-4-5-6)

Şekil 4: Wainwright Binası Adler-Sullivan, 1891. (Colquhoun, 2002:40)

Şekil 5: Reliance Binası, Burnham and Root, 1890-1895. (URL-2)

Şekil 6: Masonic Temple, Burnham ve Root, 1892. (URL-3).

[1] "Chicago Okulu" deyimi bu yangın serüvenin kahramanlarını toplu olarak nitelemiştir. (Benevolo, 1981:254)

> "Şunu söylemeliyim ki kesin olarak iyi formlandırılmış ve güzel çıplak binaların üretimine düşüncelerimizi odaklamak amacıyla bir süre süslemenin kullanımından kaçınırsak bu estetik yararımız için büyük bir şey olabilir. O halde istenmeyen şeylerden kaçınmalı ve tam tersi doğal, olumlu ve sağlıklı düşünmenin nasıl etkili bir yol olduğunu öğrenmeliyiz. Bununla birlikte süssüz kütlelerin büyük değerinin yanı sıra sınırlarımızı fark etmek için süslemenin zihinsel anlamda bir gereklilik değil lüks olduğunu öğrenmiş olacağız." (Sullivan, 1892'den akt. Frampton, 2020:58)

Chicago Okulu'nun devamı olan Prairie Okulu'nda da mimarideki süssüz, gösterişsiz ve organik bakış açısı üretilen eserlere yansımıştır. Aralarında modern mimarlığın öncülerinden Frank Lloyd Wright'ın bulunduğu Prairie Okulu üyeleri Louis Sullivan'ın ruhani liderliği altında 1896-1917 yılları arasında *Organik Mimarlık* anlayışıyla evler tasarlamaya başlamıştır. Prairie Evleri, Amerikan stili bir yaşama yönelik mimarlık yapma arzusuyla, güçlü bir yataylık, plandaki yataylığın vurgulandığı geniş saçaklı çatılar, camla kaplı pencereler, ahşap yatay bantlarla kaplı sıvalı duvarlar gibi nitelikleri kapsamıştır. (Şekil-7-8)

Şekil 7: The Willits Evi, Frank Lloyd Wright, 1902. (URL-4)

Şekil 8: Robie Evi, Frank Lloyd Wright, 1907-1909. (URL-5).

Organik Mimarlık anlayışında, insanı ilgilendiren her türlü şey "doğa" olarak kabul edilerek, yapı ve yapı unsurları dış çevreyle bütünleşik olarak değerlendirilmiştir:

> "Mimaride organik sözcüğü salt kasapta asılı olan, iki ayağı üstünde yürüyen ya da çayırlıkta yetişen şey anlamını taşımaz. Organik kelimesi "bütünsel varlık" anlamını taşır; belki bu amaçla "bütünsel" ya da "içgüdüsel" sözcüklerini kullanmak daha iyi olacaktır. Mimarideki özgün kullanımıyla organik "bütünün parçayla ilişkisi neyse, parçanın bütünle ilişkisi de odur. Dolayısıyla, organiğin esas anlamı bütüncül olarak var olan şeydir." (Wright, 1953'ten akt. Togay, 2002:19-22)

Doğayla, topoğrafyayla, bütünlük sağlayarak bir uyum sağlamayı amaçlayan Organik Mimarlık anlayışıyla yapılmış en ikonik eser Wright'ın Şelale Evi'dir. (Şekil-9) Şelalenin üzerinde konumlanan ve yatay bant pencereler, geniş saçaklar ve lineerliğin hâkim olduğu yapı doğayla bir harmoni oluşturarak bütünleşmiştir.

Şekil 9: Şelale Evi, Frank Lloyd Wright, 1937. (URL-6)

Amerika'da Modern ve özgün düşünceler teknolojiyle harmanlanırken modern hareketin doğum yeri Avrupa'da, Weimar Almanya'sında, Bauhaus manifestosu açıklanarak modern sanat ve mimarlık için en önemli adımlardan biri daha atılmıştır. Bauhaus'ta Arts and Crafts hareketine benzer olarak yeniden zanaat vurgusu yapılmış, modern sanat ve mimarlık alanı için disiplinler arası bir çalışma yöntemi önerilmiştir. Bütünleşmiş bir sanat yapıtı amacı güden Bauhaus'ta öğretim; zanaat eğitimi, resim ve çizim eğitimi, bilim ve kuram eğitimi olarak üç başlıkta toplanmıştır:

> Tüm görsel sanatların en büyük amacı yapı bütünüdür! Yapıları süslemek bir zamanlar güzel sanatların en soylu işleviydi; bunlar anıtsal mimarlığın zorunlu öğeleri sayılıyordu. Bugün sanatlar birbirinden ayrılmış durumda; ancak tüm sanatçıların bilinçli ortak çabasıyla bu

> durumdan kurtarılabilir. Mimarlar, ressamlar ve heykeltıraşlar bir yapının bileşik niteliğini hem bir bütün olarak hem de ayrı ayrı parçalarıyla yeniden tanımalı ve kavramaya çalışmalıdır. (Gropius, 1919)

Bauhaus, günümüz konutunun geliştirilmesine, en basit ev aletinden konut yapısına kadar yardımcı olmak istemektedir. Ev aletleri ve eşyaların rasyonel biçimde birbirleriyle ilişkili olmasını savunan Bauhaus biçimsel, teknik ve ekonomik alanlarda sistematik uygulamalı ve kuramsal araştırma yoluyla bir nesnenin tasarımını, onun doğal işlevleri ve ilişkilerinden türetme amacını gütmüştür. (Gropius, 1926'dan akt. Togay, 2002:27)

Mimarlık, resim ve heykel sanatlarının bir arada etkileşerek bir bütün yaratmasını öneren Bauhaus'un, 20. Yüzyılın ilk yarısında mimarlık ve sanat için yaptığı Bauhaus çalışmalarına modern mimarlığın öncüleri olan Mies Van Der Rohe, Le Corbusier de katkıda bulunmuştur. (Siebenbrodt, Shöbe, 2012:9). 1932'de Dessau'daki, 1933'te Berlin'deki yenilikçi ve sol görüşlü Bauhaus binaları Hitler rejimi tarafından kapatılmıştır. (Siebenbrodt; Schöbe, 2012:34-35) Modern mimaride üslup gelişime açıktır ve geçmişten gelen gelenekler reddedilmiştir. Bu bağlamda modern mimarlık geleneğe karşı bir başkaldırı olarak okunabilir. Nitekim Bauhaus'un yenilikçi düşünceleri bu bağlamda engellenmek istemiştir.

Bauhaus hareketine katkıları olan İsviçreli-Fransız mimar Le Corbusier'in *L'Esprit Nouveau* dergisindeki makalelerinden derlenen "Bir Mimarlığa Doğru" (*Vers Une Architecture*) kitabında belirttiği "Biçemler koskoca bir yalandır." (Corbusier, 2020:35) ifadesi; belli bir kültüre ait olan mimari ögelerin artık gerçeklik olarak kabul edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Corbusier, mimaride asal geometrik formları (küpler, koniler, silindirler ve piramitleri) saf ve güzel biçimler olarak tanımlamıştır. (Corbusier, 2020, s. 58)

Corbusier, 1926'da modern mimarlığın temelleri olacak 5 ilkeyi geliştirmiştir ve bir bildiri yayınlamıştır. 1929'da İsviçre'nin La Sarraz şehrinde CIAM[2] (*Congrès Internationaux d'Architecture Moderne*) toplantısında "Modern Mimarlığa Doğru 5 Nokta" (*Les Cinq*

[2] CIAM toplantılarının amacı modern mimarlığın programını düzenlemek, modern mimarlık fikrini desteklemek, teknik, ekonomik ve sosyal çevrelerde modern mimarlık fikrini tanıtmak ve mimari problemleri saptayarak çözüm önerisi getirmektir. (Mumford, 2002, s.10) Bu toplantıların gündemleri modern dönemde mimarlık anlayışı üzerine tartışmaların ve etkileşimlerin olması açısından önemli bir yerdedir. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde düzenlenen CIAM toplantıları grup üyeleri arasındaki bölünmelerden dolayı 1956'da sona ermiştir. (Günay, 1988:30)

Points d'une Architecture Nouvelle) isimli bildiri (1926, 1970:99-101) kabul edilmiştir. Bu bildiride çağdaş mimarlığın dayandığı 5 ilke tanımlanmıştır. Bunlar:

> "1. Taşıyıcılar (Pilotiler): Belirli matematik hesapları yapılarak eşit aralıklarla yerleştirilmesi gereken taşıyıcılar binayı yerden kaldırır ve zemin katı 3-4-6 metreye kadar yükseltir. Böylece odalar nemden arındırılır ve arsa evin altından geçen bahçeye bırakılır.
>
> 2. Çatı Bahçeleri: Yapının üzerindeki düz çatı, çalı ve küçük ağaçların dikilebileceği bir kullanım alanı oluşturacak ve betonarmenin değişen sıcaklıklara karşı korumasını sağlayacaktır. Yağmur suyunun yavaş akmasını sağlayan çimli kum tabakanın nemli yapısı çatı betonunun üzerindeki hareketliliği önler.
>
> 3. Serbest plan: Taşıyıcılar ara tavanlardan çatıya kadar yükselerek yapının iskeletini oluşturur. Destekleyici duvarların kullanılmadan alternatif malzemeler kullanılarak serbest plan anlayışı hâkim olur ve bu yüksek maliyeti dengelemeye yardımcı olur.
>
> 4. Bant Pencereler: Cephede ışık ve havanın bolca girdiği dikdörtgen açıklıklardır. Cepheden cepheye eşit miktarda aydınlanma sağlanır ve böylece maksimum aydınlatma sağlanmaya çalışılır.
>
> 5. Serbest Cephe Tasarımı: Döşeme bir balkon gibi binanın etrafını çevreleyerek taşıyıcının ötesine uzar ve böylece destekleyici niteliğini kaybeder. Bu da cephenin taşıyıcıdan bağımsız bir şekilde tasarlanabilmesine olanak sağlar."

Bildirinin temel strüktürü Le Corbusier'nin 1915 yılında tasarladığı Domino Evi'ne (Şekil-10) dayanır. Bu tasarım yapının iskeletini sonradan eklenecek olan somut parçalardan bağımsız kılarak planda özgürleşmeyi amaçlamıştır. (Bilgin, 1999:144-157) Le Corbusier konut tasarımını, yaşayan ve işleyişi olan bir "makine" olarak görmüştür.

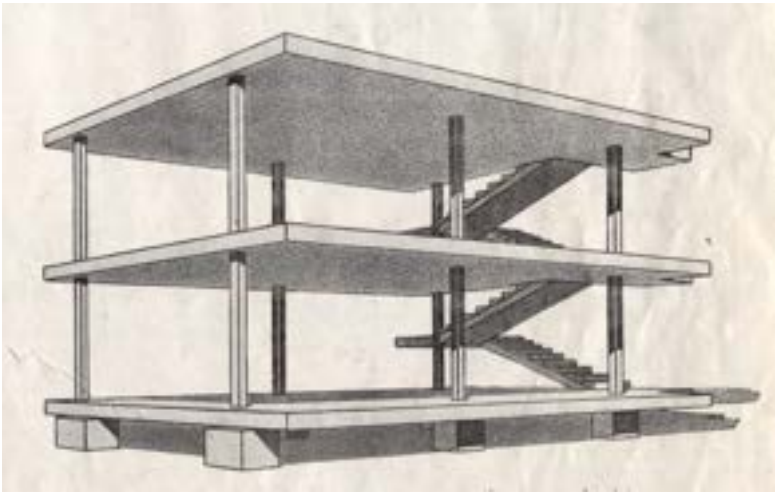

Şekil 10: Domino House, 1915. (Rigotti, 2017:680)

Bu beş ilke, mimarlığın hacimsel ve kuramsal boyutta modern teknik ve modern kültürle etkileşerek değişiminin bir yansımasıdır. Planda ve cephede serbestleşmeyi önererek, belli bir üslup oluşturmanın ötesinde klimatolojik, sağlık ve psikoloji gibi etkenlerin mimarlığın parametreleri arasına girmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda 20. Yüzyılda popüler olan üslup *Uluslararası Stil*'e de bir altlık oluşturmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısına geçerken, 1930'lardan 1970'lere kadar mimarlık sahasında yansımaları görülen *Uluslararası Stil* 'in resmileşmesi ise, 1932'de New York'ta Modern Sanat Müzesi'nde, Henry Russell Hitchcock (1903-1987) ve Philip Johnson (1906,2005) isimli iki Amerikalı mimar/sanat tarihçisinin, modern mimarlık üzerine bir sergi açmalarıyla gerçekleşmiştir. (Ingersoll, 2019:847)

> Şimdiye kadar mimarlığın başlıca niteliği olan kütlenin, statik sağlamlığının etkisi neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır; onun yerine hacmin etkisi, daha doğrusu bir hacmi sınırlayan düzlem yüzeylerin etkisi vardır. Başlıca mimari sembol artık yoğun tuğla değil, açık kutudur. Aslında, binaların büyük çoğunluğu gerçekte, yürürlükte olduğu kadar, bir hacmi çevreleyen yalnızca düzlemlerdir. (Hitchock; Johnson, 1932'den akt. Frampton, 2020:282)

Modern Mimarlığa Doğru 5 Nokta bildirisiyle çoğunlukla örtüşen bir ilke sistematiği olan bu anlayışta sosyal ve politik çağrışımlardan kaçınılmış ve stilistik bir ortodoksi, bezemesiz hacimler, düz çatılar, bantlı pencereler, asimetrik düzendeki beyaz düzlemler olarak ifade edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce fazla popüler olmamasına rağmen; Uluslararası Stil, Avrupa'nın yeniden inşasının ihtiyaçlarına uygundur ve bu stil Amerikan şirketlerinin yeni pragmatizmine de uyum sağlamıştır; çelik çerçeve, prefabrike beton duvarlar ve cam levha gibi teknik unsurlar, dünya çapında ilerlemenin yaygın göstergeleri haline gelmiştir. (Ingersoll, 2019:847)

Uluslararası Stil (*International Style*); çeliğin ve camın yoğunlukta kullanılması, açık plan uygulamaları, topografyayla bütünleşme, saçakların ve konsolların yoğunlukta kullanılması, süslemenin tamamen terk edilmesi, iç ve dış duvarların taşıyıcı işlev görmemesi, yenilikçi perde duvar önerileri, iklim koşullandırmalarının gündemde olması ve eğimli çatılardan kaçınılıp düz çatıların tercih edilerek çatı teraslarının kullanıma açılmasıdır. (Ebuz-Donatus, 2018:34)

Frampton (2020:282-283), Uluslararası Stil 1932'de resmileşmeden önce Richard Neutra tarafından tasarlanan 1927'de inşa edilen strüktürü çelik iskelet bir çerçeveden oluşan ve hafif sentetik bir cephe örtüsüyle kaplanan, Dr. Philip Lovell' in Sağlık Evi'ni (Şekil- 11) Uluslararası Stil örnekleri içinde yüceltmiştir.

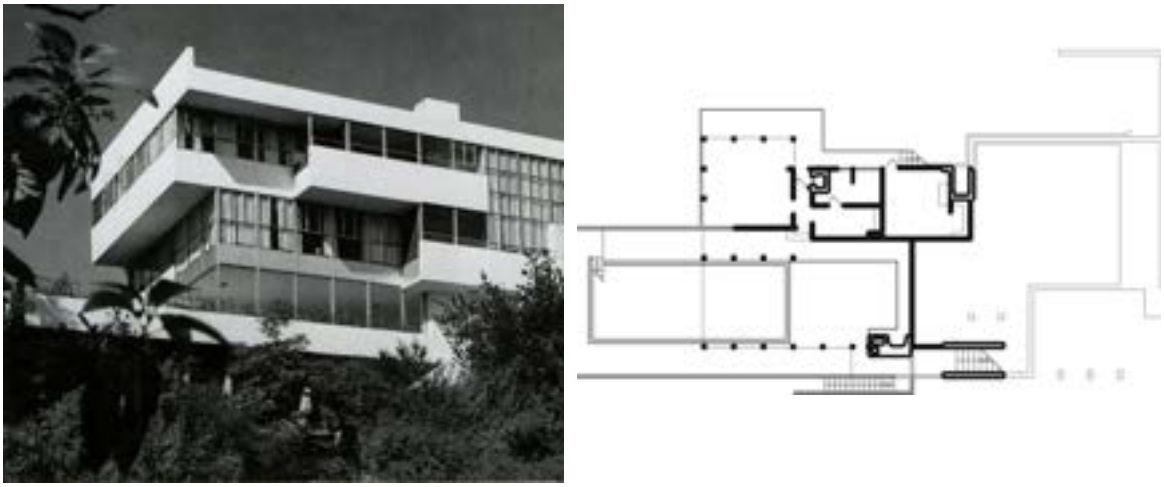

Şekil 11: Dr. Philip Lovell Sağlık Evi ve Zemin Kat Planı, Richard Neutra, 1927. (URL-7)

Yarı yabani bir park manzarasını izleyen Dr. Lovell Sağlık Evi'nin yapı programı kullanıcıların psiko-fiziksel refahını da göz önünde bulundurmuş, sadece soyut bir form amacıyla değil, güneş ve ışığın modülasyonunu ve binanın bağlam içerisindeki bitki perdeleriyle eklemlenmesini sağlayarak yapıyı fiziksel çevreyle bütünleştirmiştir. Mimari yapının fonksiyonel niteliği doğrultusunda pragmatik bir anlayışla ve açık plan uygulamasıyla tasarlanan yapı Hitchock ve Johnson'ın belirttiği düzenlenebilir açık kutu anlayışını yansıtmaktadır.

Kamu yapılarındaki Uluslararası Stil örneklerinden 1947-52 yılları arasında inşa edilen, Wallace K. Harrison'ın kontrolörlüğünde, Le Corbusier'in süreci yönetmesiyle ve o dönemin genç mimarı Oscar Niemeyer'ın final tasarımını sentezlemesiyle olgunlaşan Birleşmiş Milletler Genel Merkezi Binası, dikdörtgen prizma formunda bir kule ve ona bağlanan alçak oditoryum binasından oluşmuştur. (Şekil-12) Yenilikçi perde duvarları, cam levhalardan oluşan cephesiyle, modern teknolojinin o dönemki simgesi haline gelmiştir. (Ingersoll, 2019:847)

Figure 19.1-1 New York. United Nations headquarters, Wallace K. Harrison et al., 1947–1952.

in New York City (Fig. 19.1-1). Le Corbusier arrived in the United States in 1946 as the French delegate to the UN site-selection committee. A year later he was retained as one of ten members of the international design team, under the supervision of Wallace K. Harrison (1895–1981). The nascent peacekeeping organization proposed this collaborative design effort as a demonstration of international cooperation, what Harrison referred to as the "workshop for peace." Despite the ideal of teamwork, Le Corbusier dominated the process, and the final design synthesized his scheme with that of the young Brazilian architect Oscar Niemeyer (1907–2012). The resulting oblong tower, connected to a low-slung auditorium, stood in the midst of a large hanging garden, offering a clear contrast to the typical hemmed-in density of the blocks of Manhattan. The glazed slab of the Secretariat tower became an instant icon of modern technology. The innovative curtain walls used double layers of green-tinted thermopane glass, requiring the insertion of copious air-conditioning equipment into the bands of the grilled mezzanines on the sixth, sixteenth, twenty-eighth, and thirty-ninth floors.

The culture of planning in the United States culminated in the urban renewal program, the offspring from the marriage of the 1949 Housing and Urban Development Act and the 1956 Highway Act. While the first was intended to stimulate affordable housing alternatives and the latter to improve

TIME LINE

1945

Hiroshima and Nagasaki destroyed by U.S. atomic bombs

United Nations founded

1945

1946

United Kingdom approves New Towns Act and initiates development of ten cities

Harrison leads team of ten architects in design of United Nations headquarters in New York City

1947

anlayışa göre, yapılan yapı önceden döküm (pre-cast) elemanlarından veya beton bloklardan

meydana gelmişse, bu binanın bu yapım sistemini yansıtması gerekmektedir. (Smithson-Smithson, 2011:38-46)

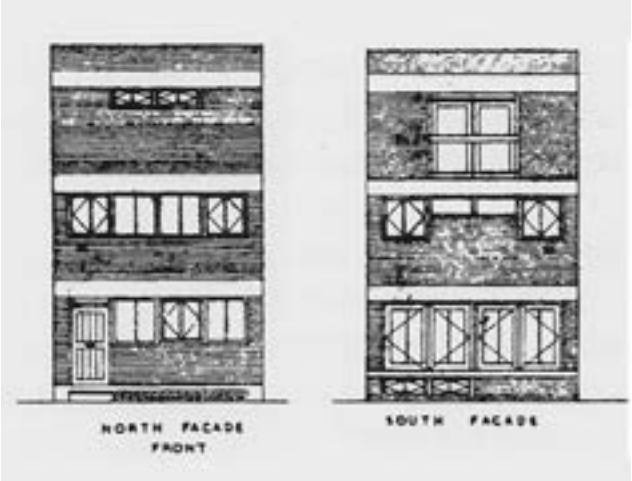

Şekil 13: Soho Evi, 1953. (URL-8)

Peter Smithson'ın (2011:38-46) Brütalizm üzerine yaptığı bir söyleşide Le Corbusier'nin 1931'de inşa edilen projesi Villa Savoye'ye işaret etmesi ve bu binanın bir makine işleyişiyle bütüncül şiirsel bir imge yaratmasının altını çizmesi dikkat çekicidir. Muhtemelen Brütalist bakış açısı Le Corbusier için yeni bir şey değildir. Öyle ki mimarın 1920'lerdeki mimarlık tanımı; ham (brüt) malzemenin duygusal ilişkiler oluşturmasıdır.[3] (Jencks, 1973)

Şekil 14: Villa Savoye, Le Corbusier, 1931. (URL-9).

Şekil 15: Unité d'habitation, Le Corbusier, 1947-52. (URL-10).

[3] Fransızca Orjinali: "L'Architecture, c'est, avec des matières brutes, établir des rapports émouvants"

20. Yüzyıl'da modern mimarlık anlayışı ilk önce süsten ve bezemeden uzaklaşmış, geometrilerin saf halinin kütlesel ve mekânsal olarak kullanımı övülmüştür. Modern hayata uyum sağlayan yeni fonksiyonların, modern tekniklerin ve malzemelerin yaşam akışına girmesiyle yapılara bakış açısı giderek rasyonelleşmiştir. Modern mimarlık esnek ve gelişmeye açık bir anlayışla geçmişteki kuralcı ve gelenekselci bakış açısıyla yapılan mimarlığa karşı bir duruş olarak okunabilir potansiyeldedir. Bu anlayışla inşa edilen eserlerin zamanla tüm dünyaya yayılması modern binaların tekniğinin, tasarım anlayışının sıradan ve alışılmış bir düzeye getirmiş ve sonraki bölümlerde irdelenecek üzere zamanla tahrip olup tamir gerektirmesi binaların korunması konusunu gündeme getirmiştir.

2.3. 20. Yüzyılın İlk Yarısında Türkiye'de Modern Mimarlık Anlayışı

20. Yüzyılın ilk yarısı Türkiye için zorlu ve dönüştürücü bir dönem olmuştur. 1.Dünya Savaşı'ndan (1914-1918) sonra, 29 Ekim 1923'te halk merkezli Cumhuriyet rejimi gelmiştir. Bu rejimin alt metninde "modern ideali" barındırdığını söylemek mümkündür. 600 yıl boyunca süregelen, devletin sahip olduğu halifelik (İslam liderliği) otoritesi kaldırılmış, şeriat yerine din ve devlet işlerini birbirinden ayıracak bir anayasa düzeni kurulmuştur. Türkiye'de din temelli yönetim düzeninin yerini seküler bir devlet anlayışı almıştır. (Akcan, Bozdoğan, 2012:7) Yönetim biçimindeki ve işleyişindeki bu radikal değişiklik şüphesiz bir yeniden doğuş ve çağdaşlaşma istencidir. Öyle ki Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra devlet düzenindeki yenilikler ve çağa uyum sağlama uygulamaları hızla devam etmiştir. Bu yeniliklere ayak uydurması gereken ve devletin görsel betimlemesini güçlendiren en önemli olgulardan biri de "mimarlık" alanıdır.

> Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinin mimari kültürü, bir ideoloji olarak yüksek modernizmin, özellikle "halkın çalışma alışkanlıkları, yaşama örüntüleri, ahlaki davranışları ve dünya görüşlerinde devasa, ütopik değişimler yaratmak için devlet iktidarını kullanmak isteyen planlamacılara, mühendislere, mimarlara, bilim adamlarına ve teknisyenlere cazip geldiğini gayet iyi gösterir.(Bozdoğan, 2015:18)

20. yüzyılın ilk yarısında mimarlıkta modernleşme Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini de kapsayarak başlamıştır. Savaştan yeni çıkmış Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde,

endüstriyelleşen dünyanın üretim faaliyetlerini ve yeni sistematik anlayışını hızla yakalayabilmek ve kentlerin yeni görünümünü modernize etmek için mimarlık alanında hızlı bir inşa faaliyeti yürütülmeye başlanmıştır. Ülkenin toparlanması için kolektif bir şekilde çalışılmıştır.

Her alanda olduğu gibi mimarlık alanı da bu çağdaşlaşmadan etkilenmiştir ancak çağa uygun olmanın gerekliliği bir yandan geçmişin izlerini yok etmeyi gerektirmektedir. Bu yok ediş o dönemdeki milli egonun benimsemediği bir şey olacak ki milli olma kaygısı o dönem eserlerine de yansımıştır. Çağdaş olana uyum sağlama ve kimliğinden vazgeçememe ikilemi bütüncüllüğü bozulma tehlikesine giren Osmanlı'nın son dönemlerinde ve sonrasında devam edecek olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de açıkça görülen bir kararsızlıktır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin son döneminde *1. Ulusal Mimarlık Akımı* ortaya çıkmış ve bu anlayışla mimari yapılarda, geçmişte kullanılan mimari ögeler, çağdaş yapım teknikleriyle harmanlanmıştır. Mimarlar (Vedat Tek, Arif Hikmet Koyunoğlu, Mimar Kemaleddin, Gulio Mongeri…) tarafından tasarlanan yapılarda eklektik bir üslupla Osmanlı ve Selçuklu mimari ögeleri (geniş saçaklar, sivri kemerler, üçlü pencereler, girişlerde mukarnas, süslemeler, kubbe vb.) kullanılmıştır. (Şekil 16-17)

Şekil 16: Defteri Hakan-i Binası- Mimar Vedat Tek 1905-1908. (Erdoğan; Eynallı, 2015:52)

Şekil 17: 4.Vakıf Hanı-Mimar Kemalettin-1912/1926. (URL-11)

Akay' a göre (2018:.9) bu döneme kadar mimarlık alanında hâkim olan ulusalcı ve eklektik yaklaşımlara (Vedat Tek, Mimar Kemaleddin ve Gulio Mongeri'nin neo-klasikçi ve milliyetçi mimarlık anlayışları) karşıt olarak Sanayi-i Nefise Mektebi'nde modernist bir etkileşme başlamıştır, burada öğrenciler daha çok Fransız bazlı yayınlar okumuşlar ve kendi aralarında resmi olmayan toplantılar yaparak çağdaş olanı anlamaya çalışmışlardır.

1933 yılında Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisinin iktidara gelmesiyle, oluşan baskılardan kaçan Avrupalı mimarlar (Ernst Egli, Bruno Taut, Clemens Holzmeister, Paul Bonatz) Türkiye'ye gelmiş ve burada mimarlık yapmışlardır. (Alsaç, 1998:24) Özellikle başkent Ankara'nın kamu yapılarının büyük bir kısmını Avrupalı mimarlar tasarlamıştır.(Şekil 18-19) Bu mimarlar, modern olanın süslemeden uzak rasyonel çizgisini eserlerinde yansıtmış ve anıtsal mimarlığı, büyük ölçek ve masif malzeme kullanarak eserlerine yansıtmışlardır. Avrupalı mimarlar, mimarlık yapmanın yanında yarışmalarda jüri üyesi ve üniversitelerde öğretim üyesi olarak görev yaparak Türk mimarlarının yetişmesinde de etkili olmuşlardır.

Şekil 18: Milli Savunma Bakanlığı Binası-Clemenz Holzmeister, 1927-1931. (URL-12)

Şekil 19: İçişleri Bakanlığı-Clemens Holzmeister, 1930-1934. (URL-13)

Yabancı mimarların hâkimiyetinden dolayı rekabet ortamının kızışması genç Türk mimarların bu ortam içerisinde kendi yollarını sağlam bir şekilde çizmek amacıyla aralarındaki iletişimi sağlamlaştırmasına neden olmuştur (Özgüven, 2020:211) Bu etkileşmeler sonradan *Arkitekt* ismini alacak olan *Mimar* dergisinin 1931'de ortaya

çıkmasını sağlayacaktır. (Akay, 2018:10) 1931 yılında modern ve rasyonalist düşünceyi savunan bir grup genç modernist, Zeki Sayar, Abidin Mortaş ve Ziya Kozanoğlu, tarafından çıkarılan *Mimar* dergisi dönemin modernist söylemiyle yeni mimariyi tanıtmayı ve oluşturmayı amaç edinmiştir. *Mimar* dergisi Türkiye'nin mimarlık konulu ilk bağımsız süreli yayınıdır. (Özgüven, 2020:211) Derginin ismi 1935'te *Arkitekt* olarak değişmiştir. (Şekil-20-21)

> "Amacımız her şeyden önce, Türk mimarlığını tanıtmak, ona eski saygınlığını kazandırarak, ülkenin mimarlık mukadderatına sahip çıkmasını sağlamaktı. Bu nedenle ilk yıllarda(Mimar-Arkitekt) münhasıran mimarlarımızın eserleri ve yazılarını yayınlamakla yetindi ve zamanla da bunda etkin olmağa başladı. Bir mimarlık yayınının belli bir amaca yönelik bir propaganda aracı olarak kalmasını da uygun bulmamakta idik. İlk yıllarda bu şekilde devam eden Arkitekt'e yeni bir yön vererek, genç kuşakları çağdaş dünya mimarlığından haberdar etmeyi de görev saymakta idik. (Zeki Sayar, Arkitekt, 1980/4)

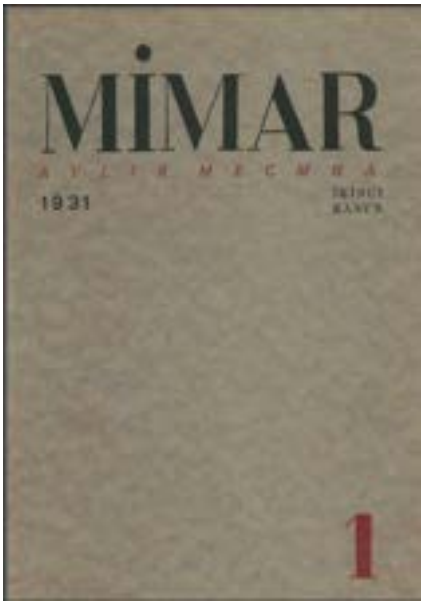

Şekil 20: Mimar Dergisinin 1931'deki İlk Yayının Kapağı. (URL-14)

Şekil 21: 1935'te Mimar Dergisinin İkinci Kapağı. (URL-15).

1940'lardan sonra Türk mimarlar, Avrupa'daki milliyetçi hareketlerin de etkisiyle *2.Ulusal Mimarlık* olarak adlandırılan mimari anlamda tekrar geçmişe dönüşün sinyallerini veren bir akım başlatmışlardır. Sözen ve Tapan (1973:193), ulusal bilincin, bu dönem yapılarındaki klasik Osmanlı mimarisinden kalan dekoratif süslemeleriyle eserlere yansımasını, 1920'lere

geri dönüş olarak yorumlamıştır. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı Osmanlı'nın son dönemindeki milli akımdan farklı olarak dinsel yapılardan değil, geçmişteki sivil yapılardan alınan ögelerden faydalanarak yapılmıştır. Simetriye, eksenel kitle ve plan düzenlemelerine önem veren taş kaplama cepheler, saçaklar, bindirmelikler, kafesler gibi yapısal ögelerin kullanımı 1950'lerin başına kadar sürmüştür. (Hasol, 2020:116)

Şekil 22: New York Fuarı için tasarlanan Türk Evi ve Çeşmesi- Sedad Hakkı Eldem. (Gelmez Demir, 2021:160

2.4. 1950-70 Aralığında Türkiye'de Modern Mimarlık Anlayışı

Türkiye mimarlıkta modernleşme konusunda sürekli bir "uyum sağlama" pozisyonunda olduğu için mimarlık alanında kendini yenilemesi ve adaptasyonu kolay olmamıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında başlayan bu adaptasyon ve değişme süreci milliyetçilik ve kimlik telaşı sebebiyle keskin bir biçimde var olamasa da Cumhuriyetin ilanı bu süreci hızlanmasında ve yeniye olan önyargının kırılmasında büyük rol oynamıştır.

1950'ler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelen bir soluklanma dönemidir. (Hasol, 2020:134) Öyle ki Hobsbawn (2020:345-387) 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki yılları dünya bağlamında "Altın Yıllar" olarak tanımlamıştır. Bu dönem Avrupa'da yaraları sarma dönemi olurken Türkiye Cumhuriyeti de bu savaştan göreli bir şekilde etkilenmiştir. (Hasol, 2020:134) Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1923'ten 1945 yılına kadar hâkim olan tek partili rejimin

(Cumhuriyet Halk Partisi) yerini çok partili rejim almış ve 1950'de özel girişimleri ve popülist demokrasiyi destekleyen Demokrat Parti iktidara gelmiştir. (Akcan, Bozdoğan, 2012:105) Demokrat Parti (DP), devletin ekonomik hayata müdahalesini yoğun olarak eleştirmiş, ekonomik kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleşeceğini savunmuştur.(Takım, 2012:159)

Yeni hükümetle, özelleşme artmış ve farklı sermayelere verilen izinler mimari anlamda da farklılaşmayı beraberinde getirmiştir Bu dönemdeki çok ortaklı mimarlık ofislerinin sayısı da artış göstermiştir. (Hasol, 2020:13) Savaş sonrası dönem ve özellikle 1950'li yıllarda, ülkeyi modernleştirme projesi, ABD ile karşılıklı oluşan ilgi ve yakınlıkla bağlantılı olarak gelişmiştir. ABD'nin kamusal ve özel girişimcilerince, mimar ve mühendis şirketlerince uygulanan yatırımlar, projeler ve teknolojiler, Türkiye'nin altyapı ve yapı üretimini şekillendirmeye başlamıştır. (Tekin, 2013:125)

Türkiye'de 1950-60 yılları mimarlık disiplini için bazı olumlu gelişmelerin yaşandığı bir aralıktır. 20. yüzyılın başlarında mimarlık okullarını barındıran İstanbul Teknik Üniversitesi ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin yanında, yüzyılın ikinci yarısında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve bazı yüksekokullar açılmış, içlerinden bazı üniversite bünyelerinde ayrıca mimarlık bölümleri açılmıştır. Böylece mimarlık eğitimi yavaş yavaş İstanbul dışından çıkıp farklılaşıp güçlenmeye başlamıştır. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu'nun kurulması (1951), İmar ve İskân Bakanlığının çalışması (1957) yine 1950-70 aralığında gerçekleşmiştir. (Alsaç, 1998:20) Bu dönemde yasal bir mimarlık topluluğu olan Mimarlar Odası kurulmuştur.

1950'lerde Türkiye mimarlığı, Batıdaki modern mimarlık anlayışının etkisindedir. Bu dönemde Uluslararası Stil anlayışı hâkimdir, Türkiye Batı kaynaklı yayınların ve gelişmelerin etkisi altındadır. Öyle ki Sözen ve Tapan (1973:282) Mies Van Der Rohe'nin çalışmalarının Türkiye'de birçok yapıda taklit edildiğini ancak teknik yetersizlik yüzünden bu yapıları birebir kopyalamanın o dönemde olanak dışı olduğunu savunmuştur.

Türkiye'de Uluslararası Stil anlayışının ilk yapısı İstanbul Belediye Sarayı Binası'dır ve bu bina mimarlıkta yeni bir dönemin başlangıcı niteliğindedir. (Hasol, 2020:139) Yapı, Birleşmiş Milletler Genel Merkezi Binası ile benzer olarak biri alçak ve biri yüksek olmak üzere iki ana kütleden meydana gelir. Bina cephesi lineer boşlukların kendi içindeki gridal

pencere düzeniyle tamamlanmıştır, yapımında hafif betonarme strüktür kullanılmıştır. (Şekil-23)

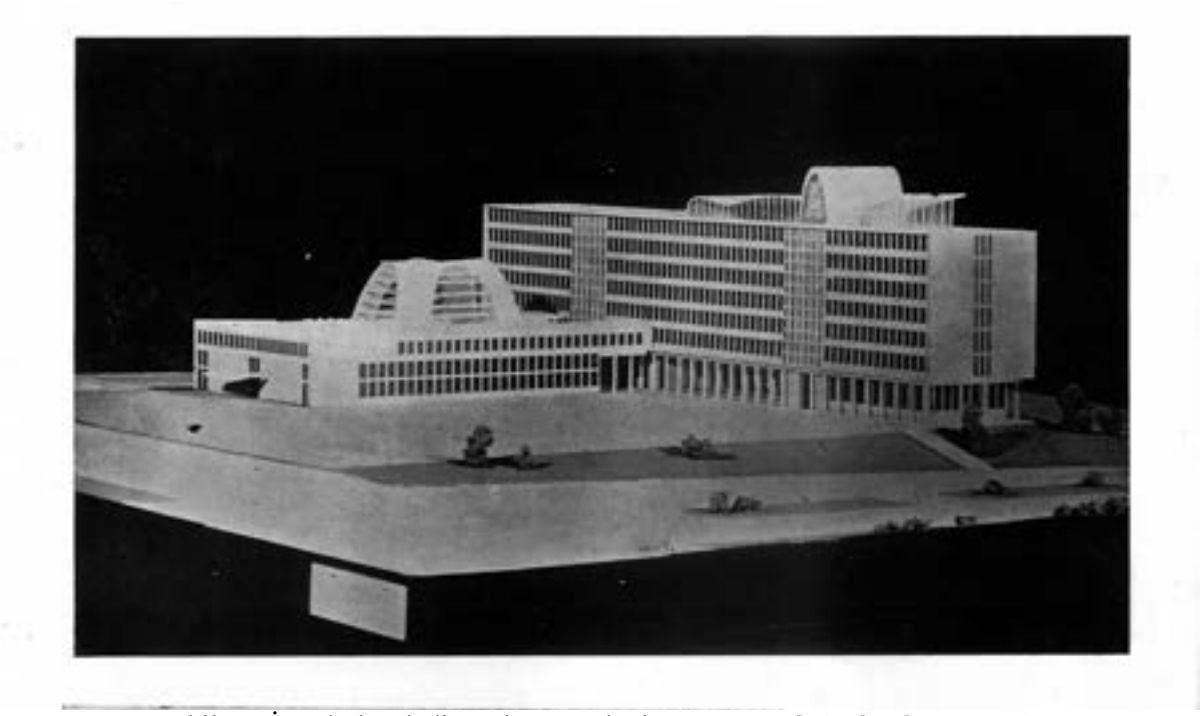

Şekil 23: İstanbul Belediye Binası Maketi, Nevzat Erol. (Arkitekt,1953:72)

İstanbul'un ilk beş yıldızlı oteli olan Hilton Uluslararası Stil'in Türkiye'deki ilk örneklerinden biridir. (Şekil-24) Sedad Hakkı Eldem ve SOM tasarımı olan cephede otel odalarının ve balkonlarının vurgulandığı dikdörtgen prizma formundaki bu yapının inşa süreci 1952-55 yıllarını kapsar. Giriş bölümünde kullanılan serbest formdaki saçak uygulaması da bu yapının önemli detaylarından biri olmuştur. (Hasol, 2020:140) (Şekil-25)

Şekil 24: İstanbul Hilton Oteli, Sedad Hakkı Eldem,1952-55. (URL-16).

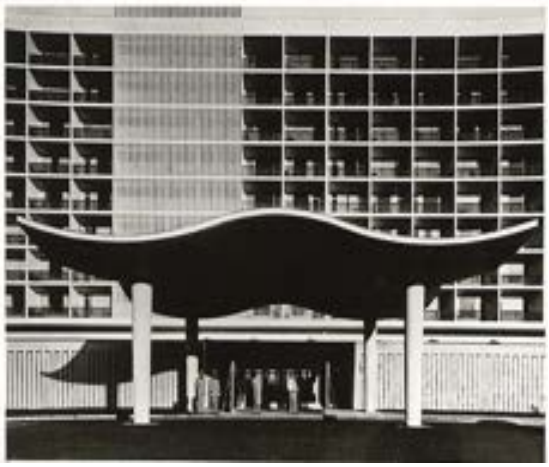

Şekil 25: İstanbul Hilton Oteli Giriş Saçağı. (URL-17).

İnşa süreci 1959-64 yıllarını kapsayan ve Enver Tokay tasarımı Ankara Kızılay'daki Emek gökdeleni Türkiye'deki ilk gökdelen yapısı olarak anılmaktadır.(Şekil-26) Yapı 24 kat ve 76 metre yüksekliğe sahiptir. Türkiye'deki Uluslararası Stil yapılarının en ikoniklerinden biridir. Hasol'a (2020:166) göre bu yapıda New York'ta yapılmış olan Lever binasının etkisi vardır. (Şekil-27)

Şekil 26: Kızılay Emek İşhanı, 1959-65. (URL-18).

Şekil 27: Lever Binası, 1952. (URL-19).

20. yüzyılın ikinci yarısında, Brütalist anlayışın Türkiye'deki en önemli yansımalarından biri ise 1960'larda inşa edilmeye başlanan Altuğ ve Behruz Çinici'nin tasarladığı Ortadoğu Teknik Üniversitesi kampüsüdür. Kampüste, betonun imgeselliği ve hamlığı binaların iç ve dış mekânlarında başarıyla uygulanmıştır. (Şekil 28)

Şekil 28: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1963-70. (URL-20).

2

İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ) da modernist biçim dili ve malzeme kullanımındaki brütalist yaklaşımıyla Türkiye'deki modern mimarlık örnekleri arasında önemli bir yerdedir. (Erkol, 2017:56-62) Türkiye'nin ilk modern mega yapılarındandır. (Şekil-29) 1961-1967 aralığında inşa edilen çarşının tasarlanması için 1960 yılında İstanbul Manifatura ve Kumaşçılar Kooperatifi, bir yarışma açmış ve yarışmanın kazananı Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler olmuştur. (Korkut, 2016:157) Bu yapıda CIAM' de çokça tartışılan mat-building[4] modeli uygulanmıştır. Bu yönüyle kentle ilişki kurmayı hedeflemiş, bütünün bir parçası anlayışıyla planlanmıştır.

Şekil 29: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı. (Özeren, 2008:39)

2.5. Modern Mimarlık Mirası Kavramı

Geçmiş bölümde bahsedildiği gibi modern mimarlık anlayışıyla birçok yapı üretilmiştir. Modern döneme tanıklık eden bu yapılarda kullanılan tasarım anlayışları ve teknikleri; tarihi, sosyal, sanatsal ve ekonomik açıdan önemli bir yerdedir. Bu yüzden, bu yapılarda kullanılan teknik ve tasarım fikirleri, korunma değerine sahip olma potansiyeli taşımaktadır. Fakat modern olanın koruma kapsamına girmesi konusu uzun bir süreç gerektirmiştir. Günümüzde Türkiye'de de hala tartışmalara yol açan bu konuyu özümsemek, mimarlık tarihi ve koruma açısından önemini daha iyi anlamak için bu konu üzerinde yapılan çalışmaları ve ortaya

[4] Kentten kopuk ve fonksiyonel nokta bloklar yerine, mevcut bağlamla ilişkilenen bir "yassı kent". (Frampton, 2002:146)

çıkarılan kuramları okumak önemli bir noktadadır. Bu yüzden bu bölümde "Neden ve niçin korumalıyız?" sorusuna cevap bulmak amacıyla koruma kavramının kuramsal boyutu incelenerek, giderek ulusal boyuttan çıkan "kültürel miras" kavramından yola çıkılarak "modern mimarlık mirası" kavramının kapsam ve ölçütleriyle ilgili ulusal ve uluslararası boyuttaki çalışmalar incelenecektir.

2.5.1. Kültürel Miras ve Modern Koruma Kuramı

> "Onsuz (mimarlık olmadan) yaşayabiliriz, onsuz tapınabiliriz ancak onsuz hatırlayamayız. (Ruskin, 1849, 1989:178)

İnsanın var olduğu andan itibaren mekânla arasında kurduğu ilişki coğrafyadan coğrafyaya iklimsel ve kültürel farklılıklar göstermiştir. Göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçerek kalıcı mekânlar inşa eden toplumlar, bir önceki neslin malzeme, teknik ve tasarımını sonraki nesle "miras" bırakmıştır. Miras kelimesi Türk Dil Kurumu'na göre "bir neslin kendinden sonra gelen nesil için bıraktığı şey" olarak tanımlanmıştır. Kültür ve kültürel miras toplumların kaynaklarıdır; bu anlamda kültürü yansıtan eserler, gelecek nesillere bu eserlerin ortaya çıktıkları tarihleri gösteren tanıklar olarak ifade edilmektedir. (Köroğlu- Yıldırım-Avcıkurt, 2018:99) Buradaki "tanık" ifadesi önemlidir, geçmişe tanıklık edip ipucular veren kültürel miras gelecek için yön göstericidir

Kültürel varlıklar arkeolojik, etnografik ve tarihi eserler ile mimariyi temsil eden nesnelerden oluşmaktadır. (Merryman, 1989:341) Kültür varlıkları, en geniş anlamıyla, yer üstünde, yer altında ya da su altında var olan, geçmiş kültürlere ait bilgiler veren belge niteliğindeki taşınır ve taşınmaz eserler olarak tanımlanabilir. (Asatekin, 2004: 22) Kültür kelimesi ise Türk Dil Kurumu'na göre birincil anlam olarak; "tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" olarak tanımlanmıştır. (URL-21) Yani kültür bir topluluğun oluşturduğu rutinleri ve değerleri yansıtmasının yanı sıra bu değerleri iletme araçlarını da kapsamına almaktadır. Bu bağlamda kültüre tanıklık eden olguların tanınması ve korunması önemli bir noktadadır.

Modern koruma anlayışı filizlenene kadar koruma ölçütleri, kavramsal-simgesel, işlevsel-ekonomik, sanatsal-estetik değerler olarak kabul görmüştür. (Omay Polat, 2008:5) Geçmişte sadece arkeolojik kalıntılar ve büyük ölçekli yapılar (cami han, hamam, medrese vb.) korunması gereken "anıt" kelimesiyle ifade edilmiştir. (Asatekin, 2004:22) Yani belli bir ulusun veya inanışın belli özgün özelliklerini taşıyan büyük taşınmazlar veya tarih öncesi kalıntılar anıt olarak kabul edilmiştir. Bir yapının miras kapsamına girebilmesi için sembolik bir anlam taşıması gerekmiştir.

Koruma gerekliliği olan kültür mirasını tanımlamak, sınıflamak ve değerlerini belirlemek koruma kuramının temelini oluşturur. Korumanın sistematik ve modern anlamda ele alınışı 18.yüzyılda arkeoloji ve sanat tarihi çalışmalarıyla başlamıştır. 18. yüzyıl sanat tarihi uzmanı Johann Joachim Winckelmann bilimsel bir bakış açısıyla, sanat eserlerinin tarihi ve estetik değerlerini ölçülendirerek sistematik bir şekilde kategorize etmeyi önermiş ve anıtların belgelenmeden yok edilmesine karşı çıkmıştır. (Jokilehto, 1999:303)

19. Yüzyılda, Ruskin, Morris ve Boito'nun restorasyon ve konservasyon üzerine eleştirel düşünceleri ve tartışmaları koruma kuramının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu tartışmalar yıpranmış ve hasar görmüş eski eserlerde koruma ve müdahale konularını kapsamıştır. 19. yüzyılda John Ruskin, (1849;1989) "Seven Lamps of Architecture" isimli kitabında şöyle söylemiştir:

> "Milli mimarlığa karşı yapılacak iki önemli görev vardır; birincisi günün mimarisini tarihsel kılmak ikincisi ise geçmiş çağların mirasını en değerli miras olarak korumaktır."

Koruma konusunda anti-restorasyon görüşünü benimseyen Ruskin, yapıların, geçmişin bütün izleriyle, korunmasını istemiştir. Ruskin'in yaklaşımı modern koruma kuramının gelişmesinde ve temellendirilmesinde önemli bir yerdedir.

Morris, Ruskin'le benzer fikirde olmasının yanında tarihi binaları değerlendirmede iki temel konuyu ele almıştır. Birincisi koruma stilinin sınırlarının artık belli olmamasının yanında mevcut yapı stoku eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. İkincisi ise tarihi binalara yapılan kopyalama ve onarma müdahaleleri yapının özgün niteliğini bozmaktadır çünkü ancak özgün yapım teknikleri ve malzeme o dönemi yansıtabilir. (Jokilehto, 1999:174-186) Restorasyon ve anti restorasyon fikirlerini eleştiren Boito ise yapıyı korumayı ve gerekli olduğu noktalarda müdahaleyi savunarak bu fikirlerin tam ortasındadır. (Omay Polat, 2008:9)

19. yüzyılda koruma ve restorasyon üzerine gerçekleşen bu tartışmalar modern koruma kuramı için temel teşkil etmiştir. Morris ve Ruskin'in yaklaşımı temel alınarak yapılardaki özgünlüğün korunması ve tarihe saygı, korumada önemli etkenlerdir. 20.yüzyıl başında koruma konusunda önde gelen diğer isimler ise Georg Gottfried Dehio ve Alois Riegl'dir. Alois Riegl koruma konusunda ilk sistematik analizi yapan ve restorasyon kuramını yazan kişidir. (Jokilehto, 1999:215) Riegl modern anıtı; yeniden hatırlanmaya yönelik değerler (tarihi değer, eskilik değeri, hatırlama değeri) ve çağdaş değerler (kullanım değeri ve sanatsal değer) olarak ikiye ayırmıştır. (Atay, 2013:23-25) Yapının eskilik ve yenilik değerinin baskın olması durumuna göre yapı için koruma veya müdahale konusunda tercih yapılabileceği konusuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Dehio'nun sosyal anlamda ulusalcı yaklaşımlarının aksine Riegl ulusalcılığı tüm insanlığa ait olanın bir alt başlığı olarak düşünmüştür. (Jokilehto, 1999:217)

RIEGL(1903)	**ATİNA TÜZÜĞÜ (1931)**	**VENEDİK TÜZÜĞÜ**	**AMSTERDAM BİLDİRGESİ**	**APPLETON TÜZÜĞÜ(1983)**	**NARA BELGESİ (1994)**	**SAN ANTONIO BİLDİRGESİ(1996)**
Eskilik Kullanım Yenilik Tarihi Anma	Tarihi Sanatsal Estetik	Tarihi Sanatsal Estetik Arkeolojik	Kültürel Tarihi Kimlik Sosyal Estetik	Kültürel Estetik Bağlamsal Yapım	Kültürel Sanatsal Tarihi Sosyal Bilimsel	Referans Tarihi Kimlik Sosyal Ekonomik Belge
BURRA TÜZÜĞÜ (1998)	**FARO TÜZÜĞÜ (2005)**	**QUEBEC BİLDİRGESİ (2008)**	**YENİ ZELANDA TÜZÜĞÜ (2010)**	**UNESCO DÜNYA MİRASI SÖZLEŞMESİ BELGESİ (2017)**		
Tarihi Bilimsel Estetik Sosyal Manevi Kültürel	Anma Tarihi Kimlik Özgünlük Ekonomik	Sosyal Tarihi Kültürel Politik Manevi Sanatsal Çevresel	Estetik Mimari Arkeolojik Sosyal Fonksiyonel Tarihi Peyzaj	Anıtsal Bilimsel Anma Manevi Sembolik Teknolojik Geleneksel Tarihi		Estetik Bilimsel Etnolojik Antropolojik

Tablo 1: Farklı kuruluşlar tarafından önerilen kültürel miras değerlerine ilişkin sınıflandırma. (Armağan Doğan, 2020:67)

2.5.2. Modern Mimarlık Mirası Kavramı ve Ortaya Çıkışı

"Modern olanın" korunması uzun süre üzerine tartışılmış bir konudur. Yakın geçmişe ait olması, yapım tekniklerinin hafif ve taşınabilir olması, ulusal veya dini bir kültürü sembolize etmemesi gibi sebeplerin koruma içgüdüsünü açığa çıkaramadığı söylenilebilir. Modern mimarlık yapılarının miras kapsamına girmesi konusunun tartışmalı olmasının en önemli sebeplerinden birini Baturayoğlu Yöney (2015:63) modern mimarlık kavramının belirsizliği olarak açıklamıştır. Modern Mimarlık kavramı esnektir, biçemlere karşı çıkmıştır. Bu yüzden "neyin, niçin, nasıl korunacağı" soruları önemli ve büyük sorunsallardır.

Modern binalar inşa edildiği dönemde de doğum yeri Avrupa da dâhil olmak üzere toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından kabul görmemiş; soğuk, estetik olmayan insancıl olmayan binalar olarak düşünülmüştür. (Wyss, 1990'dan akt. Omay Polat, 2008:20) Modern binalar; hafif strüktürü, süssüz görünümü ve sade geometrisiyle rasyonel ve tarafsızdır. Bunu takiben modern yapıların soğuk bulunmasının muhtemel sebebi milli ve dini duygulardan arınmış olması ihtimal dahilindedir.

Villa Savoye, Zonnestraal Tüberküloz Sanatoryumu gibi nitelikli ve özgün modern binaların onarıma ihtiyaç duyması, yıkım tehlikesine girmesi koruma farkındalığını ortaya çıkarmıştır. 1972'de, Pruitt-Igoe konut kompleksinin dinamitle yıkılması, Charles Jencks tarafından "modern mimarlığın ölümü" olarak nitelenmiş, düşük gelirli insanlar için yapılmış büyük bir modern konut kompleksinin yıkımı hem bir başarısızlık hem de bir dönemin kapanışı olarak ikonik bir olay haline gelmiştir. (Bristol, 1991:163) Bu yıkımla post-modern devrin başladığını söyleyen Jencks, modern mimarlık devrinin kapandığını ifade etmiştir. Yıkımlar yeni başlangıçların habercisiyken bu ikonik yıkım, yakın tarihte benzer mimari anlayışla inşa edilmiş olan yapıların güncel boyutunu, tarih boyutuna taşımıştır.

Şekil 30: Pruit İgoe Konut Kompleksinin Yıkılması. (Bristol, 1999:163)

Yirminci yüzyılda hızla yayılan modern mimarlık ürünlerinin koruma kapsamına girmesi konusu, geniş coğrafyalara yayılmış olan yapı stokunun değerlendirilmesini gerektirmiştir. Bunu takiben 1980'lerdeki kuramsal tartışmalar baz alınarak 1990'larda modern mimarlık ürünlerinin korunması için kurumlar oluşturulmuş, yasal düzenlemeler yapılmış ve uygulamaya geçilmiştir. (Omay Polat, 2008:22)

Modern Mimarlık yapı ürünlerinin kültür varlığı olarak saptanması, belgelenmesi ve korunması konusunda 1990'larda DOCOMOMO, UNESCO, ICOMOS, mAAN, UIA ve Avrupa Konseyi (COE) gibi kurumsal örgütler uluslararası anlamda çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. (Özkaban, 2014:9)

2.6. Modern Mimarlık Mirası Kapsamı ve Ölçütleri

Modern mimarlığın miras olarak tanınması açısından koruma konusunda yapılan uluslararası toplantılar ve alınan kararlar önemli bir noktadadır. Korumanın uluslararası anlamda ilk örgütlenişi 1931'de Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından Atina'da düzenlenen Atina Konferansı'dır. Atina'daki toplantının en önemli kararlarından biri "restorasyonla ilgili uygulamaları yönlendirecek ve danışmanlık yapacak uluslararası kuruluşların oluşturulması" dır. Atina Tüzüğü'nde, tarihi çevre duyarlılığının gelişmesinin önemi vurgulanmış ve ülkelerin bu hususta yasal düzenlemeler getirmesi gerektiği konusunda uyarı niteliğinde maddeler konmuştur. Ayrıca belgeleme konusuna dikkat çekilerek her ülkenin kültür mirası için bir envanter oluşturması gerektiğini ifade etmiştir. (Ahunbay, 2021:21-22) Atina Konferansı'ndan 2 yıl sonra Modern Mimarlık Kongresi CIAM tarafından düzenlenen toplantıda tarihi anıtların korunması ile ilgili sanat ve tarihi çevrelere saygı temel ölçü olarak belirlenmiştir. (Omay Polat, 2008:16) Bu toplantıların, 20. yüzyılın başlarındaki modern stilin henüz yayılmaya başladığı yıllarda düzenlemesi sebebiyle modern mimarlığın korunması konusu henüz gündemde değildir. Ancak koruma konusunda örgütlenmelerin filizlendiği ve koruma kararlarının ilan edildiği toplantılar olması açısından modern mimarlık mirasının korunması için önemli bir yerdedir.

1964'te Venedik'te yapılan 2. Uluslararası Tarihi Yapı Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'ndeki restorasyon uzmanları Venedik Tüzüğü'nü ortaya çıkarmışlardır:

> "Madde 1-Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar." (Venedik Tüzüğü, 1964)

Korunacak eserlerin tanımını içeren maddede korunması gereken anıtların tanımı büyük ölçekli eserlerin yanında sade ve zamanla kültürel anlam edinmiş eserleri de kapsamıştır. Bu bakımdan Venedik Tüzüğü'nün ilk maddesi modern mimarlık eserlerinin miras kapsamına girmesi açısından önemlidir. Venedik Tüzüğü'nü takiben 1965'te koruma uzmanları Varşova'da bir araya gelerek ICOMOS olarak anılan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'ni kurmuşlardır. (Ahunbay, 2021:25) Koruma ve mimari mirasın zenginleştirilmesini amaçlayan ICOMOS dünyanın çeşitli yerlerindeki koruma uzmanlarını bir araya getirerek bilgi alışverişi yapmayı ve eğitim programları düzenlemeyi önermiş, Venedik Tüzüğü'nde belirtilen esasları detaylandırmıştır. Kuruluşundan 36 yıl sonra, 2001 yılında UNESCO WHC uzmanlar toplantısında 20. Yüzyıl mimarlık mirası konusunda yeni araştırmalar konuşularak başlıklar geliştirilmiş, 2005 yılında ise UNESCO çatısı altında ICOMOS 20. yüzyıl Mirası Uluslararası Bilimsel Komitesi (ISC20C) kurulmuştur. ISC20C' nin modern mimarlık mirası içine dahil ettiği yapı koleksiyonun tarih aralığı 1901-2000 yıllarını kapsamıştır. Zaman içerisinde bu aralığın değişebileceği de eklenmiştir. (Baturayoğlu Yöney, 2015: 68-69)

Bütün bu örgütler ve bildirgeler koruma konusunda önemli bir yer edinse de modern mimarlık mirasının bütüncül olarak ele alındığı ilk yer 1988'de kurulan DOCOMOMO International Kurumu'nun 1990'da Eindhoven Konferansı'ndan sonra yayınladığı bildirgedir. Eindhoven Konferansı'nda modern mimarlık ürünlerinin korunmasına dikkat çekilmiş ve teknoloji, belgeleme ve tarihi koruma bağlamında farklı mekân ve yapı örnekleri analiz edilmiştir. (Henket- De Jonge, (Ed.), 1991:7-76) Eindhoven Bildirgesi'nde DOCOMOMO' nun amaçları; modern mimarlık hareketinin önemi hususunda bu konuyla ilgili kurum ve kuruluşların dikkatini çekmek, modern mimarlık ürünlerinin tasvir edilmesi, yapı stokunun envanter çalışmalarını ve belgelenmesini teşvik etmek, koruma sistemi ve metodunun geliştirilmesine yardımcı olmak ve uzmanlar arasında bilgi alışverişini sağlamak, modern mimarlık ürünlerinin değiştirilmesini ve yıkılmasını engellemek, belgelenmesi ve korunması için finansal destek sağlamak olarak ifade edilmiştir. (Baturayoğlu Yöney, 2015:69) Bu gelişmeden sonra Avrupa Konseyi 1991'de *20. Yüzyıl Mimari Mirasının Koruma ve Geliştirme İlkeleri* başlıklı bir tavsiye belgesi yayınlamıştır.

Bu belgede öncelikle Endüstri Devrimi'nden sonra gelişen teknik ve teknolojinin mimari eserlere yansımasıyla 20. yüzyıl mimarlığının çok çeşitli bir karakter yapısına sahip olduğunu söylemiş ve bu yapıların korunması için geniş çaplı bir envanter çalışması yapılmasını önermiştir. Buna ek olarak mAAN, UIA gibi örgütler de 20. yüzyıl Mimarlık Mirası konusunda envanter ve koruma çalışmaları yapmışlardır.

İlk olarak modern mimarlık mirası kapsamına giren yapılar özgün ve ikonik yapılar olmuştur. Daha sonra modernizmin yerel ve çeşitli örnekleri de miras kapsamına girmiştir. (Sharp, 1998'den akt. Omay Polat, 2008:23)) Avrupa Konseyi'nin tavsiye belgesinde; 20. yüzyılın yapım yöntemlerini yansıtan her yapı, sadece belirli bir dönemde ve tarzda en ünlü tasarımcıların eserleri değil daha az bilinen örnekler, sadece estetik yönden değil teknolojik, tarihi, kültürel sosyal ve siyasi gelişimler açısından önemli olan eserler, sadece bağımsız yapılar değil planlı siteler, büyük topluluklar, kasabalar, kamusal alanlar, iç ve dış tasarım ve hatta mobilyalar bile modern mimarlık kapsamında değerlendirilmesi önerilmiştir. (Avrupa Konseyi Tavsiye Belgesi, 1991) Bu belgede ayrıntıya yer verilmemiş ölçütler yeteri derecede açıklanmamıştır.

DOCOMOMO, modern mimarlık mirası kapsamını; tarihsel olmayan, süsleme bezeme yerine fonksiyon, teknik veya mekânsal dayanaklara bağlı olan modern tasarım ilkelerini yansıtan ürünler olarak tanımlamıştır. (Sharp, 1998'den akt. Omay Polat, 2008:22) Miras kapsamının zaman aralığı ise geride bırakılan 30 veya 50 yıla indirgenmiştir. (Omay Polat, 2008:23)

> "Türkiye'de kültür varlıklarının korunması eylemlerinin incelenmesinde 1950'lerin başı önemli bir dönüm noktasıdır. Bu belirlemede yeni yasa ve kurumların oluşturulması, çok partili hayata geçilmesi, Avrupa'yla ilişkilerin artması, yeni eğitim kurumlarının oluşması, parasal kaynaklarda izlenen göreceli artış vb. hususlar rol oynamaktadır" (Madran- Altan Ergut, 2009:13).

Çok çeşitli varyasyonları olan 20. Yüzyıl Modern mimarlığının ölçütleri konusunda Atina Konferansı, Venedik Tüzüğü, ICOMOS (ISC20C),Avrupa Konseyi ve DOCOMOMO gibi uluslararası örgütler farklı ölçütler belirlemişlerdir. (Şekil-31)

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER			
Avrupa Konseyi	**UNESCO Dünya Mirası Merkezi**	**UNESCO ICOMOS ISC20C**	**DOCOMOMO**
"20. Yüzyıl Mirası"	**"Modern Miras"-19. ve 20. yüzyıllar**	**"20. Yüzyıl ve Endüstri Mirası"**	**"Modern Mimarlık Mirası" 1920-1975**
Belge Değeri / Tarihi Değer			
Siyasi, kültürel, ekonomik ve/veya toplumsal evrimin kanıtı / belgesi olarak.	**Olağanüstü Evrensel Değer (OED)** **Tarih, Sanat ve Bilim** bağlamında; Önemli bir tasarımının başyapıtı (i), Kültürel bir gelenek ya da uygarlığın tek kalıntısı (iii), Mimarlık, teknoloji ya da peyzaj tasarımının önemli bir örneği (iv), İnsan yerleşiminin önemli bir örneği (v), Olaylar, gelenekler, fikirler, inançlar, sanatsal veya edebi eserler vb. ile ilgi (vi.) **Kentler/Sitler** Bir yapı grubunun mekânsal düzenlemesi, yapım sistemi, malzemeleri, mimari biçimi ve işlevi bir uygarlığın ya da bir uygarlıklar dizisinin kanıtı (iii).	**1900-1999** **Somut ve Soyut Tüm** Binalar, yapılar, Kentsel yapı grupları ve kent planları, Kültürel peyzajlar, Endüstriyel arkeoloji, Tarihi arkeoloji. **Sorunlar** Tanınmama, Belirli teknoloji ve malzemeler, Özgün tasarım fikirleri ve toplumsal çevre, Yönetim ve gelişim baskıları, bakımsızlık, Sayı fazlalığı, Fazla aşınmak.	
Mimari / Sanatsal Değer			
Önemli Eserler üsluplar, tipler ve yapım sistemleri **Yaratıcı/tasarımcıların tüm eserleri** Arasında en önemli örnek olma + bir dönem ya da mimarlık tipinin az bilinen bir kavramı vs temsil etme.	**Olağanüstü Evrensel Değer** **Tarih, sanat ve bilim bağlamında** Önemli bir tasarımının başyapıtı (i) Mimarlık, teknoloji ya da peyzaj tasarımının önemli bir örneği (iv) Olaylar, gelenekler, fikirler, inançlar, sanatsal veya edebi eserler vb. ile ilgi (vi).	Binalar, yapılar, Yapı grupları, Endüstriyel arkeoloji. Belirli teknoloji ve malzemeler, Özgün tasarım fikirleri ve toplumsal çevre.	**Mimari Değer** Estetik ve kültürel değer, Teknolojik değer, Toplumsal değer, Kanonik / ikonik nitelik, Referans değeri.
Özgünlük / Bütünlük			
	Özgünlük Tasarım / kavram / biçim, malzeme, gelenek, işlev / kullanım, uygulama / yapım, konum, ruh, **Bütünlük** OED için gerekli tüm parçaları tamam, Kendini anlatacak ve önemini yansıtacak büyüklükte gelişim ya da bakımsızlık sonucu tehdit altında olmak.	Venedik Tüzüğü, 1964 Montreal Eylemler Planı, 2001	
Çevresel Değer ve Olanaklar			
	Kent/Sit Yoğunluk, nitelik, uyum, anıtsallık, ruh	Kentsel yapı grupları ve kent planları, Kültürel peyzajlar, Arkeolojik alanlar.	Toplumsal değer, Referans değeri.
	"Yeni Şehirler"		

Şekil 31: Modern Mimarlığın Korunması Kapsamında Uluslararası Örgütlerin Belirlediği Ölçütler. (Baturayoğlu Yöney, 2015:66)

ICOMOS yapı stokunun sınıflandırılmasını yapmak amacıyla yapılara değer konusunda bir ölçüt biçmemiş, daha çok 20. yüzyıl ve endüstri mirası kapsamına giren yapıların koruma problemlerini temel almıştır. Avrupa Konseyi modern mimarlık mirası kapsamında değerlendireceği yapıları "20. Yüzyıl Eserleri" olarak sınırlandırmış ve koruma kapsamına

giren eserlerin dönemindeki ünlü mimarların önemli eserleri olmasıyla "kanonik değeri" ön planda tutmuştur. UNESCO Dünya Mirası Merkezi eserlerin toplumsal ve dönemsel evrenselliği yansıtmasına önem vermiştir. Yapının sosyal, teknolojik, estetik, çevresel açıdan çağını yansıtan bir "özgünlüğü" olması önemlidir.

DOCOMOMO International modern mimarlık ürünlerinin kapsamını kabaca 1930-1980 aralığı olarak belirlemiştir ve bu dönemdeki yapıların modern mimarlık mirası kapsamına girebilmesi için beş ölçüt belirlenmiştir; teknolojik değer, sosyal değer, sanatsal ve estetik değer, kanonik değer, referans değeri.

Teknolojik Değer: Tasarım, strüktürel, programlı ve estetik sorunları çözmek için modern teknolojiyi kullanmalıdır. Döneminin yeni tekniklerini ve teknolojilerini kullanma durumu yapının miras kapsamına girmesi bağlamında önemlidir.

Sosyal Değer: Tasarım, 20. yüzyılın değişen sosyal kalıplarını yansıtmalıdır ve tasarımcı ürünün biçim ve işlevi aracılığıyla yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmeye çalışıp çalışmadığı incelenmelidir. Dönemin siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullarının fonksiyonel, malzeme kullanımı, tasarım vb. olarak esere yansıması önemlidir.

Sanatsal ve Estetik Değer: Tasarım, kompozisyon, oran orantı ölçek, malzeme ve detay kullanımında başarılı olmalıdır ve dönemin modernist anlayışını yansıtması önemlidir.

Kanonik Değer: Tasarım sahibi veya tasarım ünlü veya etkili olup olmadığı veya tasarım aynı yapım alanında örnek teşkil etmesi önemlidir.

Referans Değeri: Tasarımın kendinden sonraki eserlere etkili olması önemlidir.

DOCOMOMO ABD, bu ölçütlere yapının orijinal halinin korunması ve ne kadar değişiklik içerdiğini kapsayan "bütünlük değeri" ni de eklemiştir. (URL-22) Ancak "bütünlük değeri" UNESCO'nun Dünya Mirası için hazırladığı çalışmada özgünlük ile birlikte koruma ölçütlerinin dışında tanımlanmıştır.(Omay Polat, 2008: 42) Bütünlük ve özgünlük değeri koruma için ölçüt olmak yerine yapıya olan koruma yaklaşımlarını belirtmektedir.

2.7. Türkiye'de Modern Mimarlık Mirası Konusu Üzerine Çalışmalar

Önceki bölümlerde değinildiği gibi modern mimarlık eserlerini koruma konusu dünyada 1980'lerden itibaren Batı ülkeleri tarafından tartışılmış ve ölçütleri belirlenmeye başlamıştır. 1951'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu kurulmuştur. 1967'de Venedik Tüzüğü'nde taraf olunmuş, 1973 yılında Türkiye-Avrupa Konseyi Milli Komitesi resmi olarak kurulmuştur. 1974 yılında ICOMOS Türkiye (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi) Kültür Bakanlığı çatısı altında çalışmaya başlamıştır. (Kamacı, 2014:5) 1989 yılında Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesini imzalamıştır. (Canoğlu Kocaman, 2019:53)

Türkiye'de 2000'lerden itibaren kısıtlı bir çevrede, modern mimarlık eserlerinin belgelenmesi ve koruma konusunda farkındalık ve kaygı duyma süreci başlamıştır. (Omay Polat, 2008:57) Batılı ülkeler teori ve uygulamanın beraber ilerlediği bir süreç yaşarken Türkiye modern mimarlık tarihi yazımındaki eksiklikleri gidermek, farkındalık oluşturmak ve modern mimarlık mirasının tanım ve kapsamının incelenmesi gibi konularla ilgilenmiştir. (Özkaban, 2014:24)

2002 yılında Mimarlar Odası Bursa şubesinin düzenlediği Uluslararası 8. Yapı ve Yaşam Kongresinde "20. Yüzyıl Mimari Mirası" isimli toplantı bu konunun Türkiye'de irdelendiği ilk tartışma platformudur. (Omay Polat, 2008:58) 2003'de Mimarlar Odası tarafından 1923-1980 yıl aralığında Türkiye'deki modern mimarlığın önde gelen 20 eserini belirlemek amacıyla bir anket düzenlenmiştir. (Cengizkan, 2003:30) Bu anket doğrultusunda 20 yapıdan oluşan bir seçki oluşturulmuş ve ölçütleri; simgesellik, özgünlük, işlevsellik ve çevreye uyum olarak belirlenmiştir. Bu ölçütler:

Simgesellik: Modernizm akımının bir temsilcisi olarak, dönemin yapı ve yapım teknikleri ve tasarım anlayışını yansıtmalıdır. Yapı bir dönemi temsil etmelidir veya ikonik bir tasarıma sahip olmalıdır. Bu ölçütün modern mimarlık ürünlerinin çeşitliliğine rağmen üslupsal bir çizgide olduğu söylenilebilir ve tüm modern ürünlerin içerisinde ikonik olanları diğerlerinden ayırmıştır.

İşlevsellik: Modern mimarlık ürünlerinde fonksiyonellik önemlidir. Gelişen ve eklenen yeni işlevler yapıların tasarımını da değiştirmiştir. Bu yüzden yapı kütlesinin hacmi ve formunun başarısı, modern mimarlık unsurlarını barındırması (yalınlık, dinginlik, tasarım zenginliği, modern bloklar), modern malzeme kullanımı ve detaylarının iyi olması bu seçkinin oluşturmasında önemli olmuştur.

Özgünlük: Yerel koşullardaki çağdaş yapılaşmaları öne çıkaran bu ölçütte yapının geleneksel ve bize özgü değerleri evrensellikle bağını koparmadan yaparak "üst kimlik yoluyla biriciklik" araması istenmiştir.

Çevre Uyumu: Modern mimarlık eserlerinin en önemli özelliklerinden biri topoğrafyaya uyumu ve bir bağlam içerisinde tasarlanmasıdır. Bu yüzden Mimarlar Odası'nın oluşturduğu bu seçkide önemli koşullardan biri de yapının çevreyle uyumu ve çevre düzenlemesindeki olgunluk olmuştur. Yapının iklim koşullarına göre tasarlanıp tasarlanmadığı da önemli bir konudur.

Bu ölçütlere göre 20 yapı belirlenmiştir. Yapıların en önemli ortak özelliği "nitelikli" "kalıcı" olmalarıdır. Böyle bir anketin yapılmasının en büyük katkısı, ankete katılan mimarların 20 seçki için önerdikleri 357 yapının daha gündeme gelmesidir. (Cengizkan, 2003:30)

Baturayoğlu Yöney (2012:31-35) Türkiye'nin, modern mimarlığı çağdaşlığa uyum sağlamak olarak nitelediği Avrupa'daki gelişmeleri ve ideolojileri toplumsal düzeyde anlayamadığını ifade etmiştir. Bunun nedenlerinden birini mimaride evrensellik anlayışının ideolojik bir bakış açısı olarak görülmesi olarak açıklamıştır. Milli olma kaygısı ve çağdaşlaşma istenci arasında kalan Türkiye için bunu anlamak kolay olmamıştır. 2002 yılında kurulan DOCOMOMO Türkiye, Türkiye'deki 20. yüzyıl modern yapılarına dikkat çekmeyi ve onları belgelemeyi amaçlayarak çalışmalar yürütmeye başlamıştır.

> "Uluslararası ortamda modern mimarlık mirasına artan ilginin Avrupa merkezli bir değerlendirme içinde kısıtlanmaması, tek bir "modern" yerine "modernler / modernlikler"in varlığının kabulü, DOCOMOMO Türkiye ve benzeri diğer ülkelerde kurulan örgütlerin başka "modern"lerin bilgisini paylaşmaları sayesinde gerçekleşmektedir." (Altan Ergut, 2013:73)

DOCOMOMO Türkiye çalışma grubu Likör Fabrikası, Kayseri Sümerbank Fabrikası, İnönü Stadyumu gibi yapıların tescilini sağlamak için çalışmıştır. Ve günümüzde "Modernizmin Yerel Açılımları" isimli sunuşları ve etkinlikleriyle Türkiye'deki tüm şehirlerin modern mirasını belgeleme ve farkındalık oluşturma çalışmalarına devam etmektedir.

Şekil 32: DOCOMOMO Türkiye Posteri. (URL-23)

3. 1950-70 ARALIĞINDA MODERN ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİ

3.1.Modern Üniversite Kampüsü Kavramının Tarihi

Günümüzde bilimin üretilip paylaşıldığı yer olan yükseköğrenim kurumlarının kökenleri, M.Ö. 300-400'lere kadar uzanmaktadır; batıda Antik Yunan dönemindeki filozofların (Platon, Aristo vb.) felsefi ve retorik öğretilerinin hâkim olduğu öğretmen-öğrenci birlikteliklerine, doğuda ise hayatta kalma, savaş sanatları, pozitif ilim ve dini öğretilerin bir arada bulunduğu çeşitli eğitim birimlerine dayanmaktadır. (Gürüz, 1994:57) Bu eğitim merkezlerinde bulunan dershaneler, âlimlerin koleksiyonundan meydana gelen kitaplıklar, ibadet mekânları, konaklama birimleri ve açık alanların ortak bir eğitim mekânı oluşturmasıyla günümüzdeki üniversite kampüsleri için bir başlangıç noktası gibidir. (Paker,2016,s.44) Bugünkü üniversite kampüslerinin ilk örnekleri Orta çağ Avrupa'sında kurulmuştur, bunlardan bazıları; Bologna Üniversitesi, Salerno Üniversitesi, Padua Üniversitesi, Paris Üniversitesi, Cambridge Üniversitesi, Oxford Üniversitesi, Prag Üniversitesi, Viyana Üniversitesi gibi köklü Avrupa üniversiteleridir. Ortaçağ Avrupası'nda kurulmuş olan bu üniversiteler feodalitenin içerisinde mesleki iş gücüne cevap verme amacı gütmüştür.(Gürüz, 1994:58) Orta çağ Avrupa'sında bulunan ilk yükseköğretim kurumları başlangıçta kiliseye bağlı olarak manastır hayatı yaşamaktadırlar. Rönesans'la birlikte dindar insanın yerini her yönü gelişmiş insan (*uomo universale*) almış, bilimsel verileri kendine dayanak kabul eden bir anlayış gelişmeye başlamıştır. (Kortan, 1981:1-4)

Şekil 33: Oxford Üniversitesi. (URL-24).

Şekil 34: Bologna Üniversitesi. (URL-25).

Şekil 35: Cambridge Üniversitesi. (URL-26).

Genellikle kent içerisinde konumlanmış olan ortaçağ üniversitelerinin eğitim ve sosyal merkezlerinin arasındaki bağlantı zayıftır ve birimleri parçalı bir şekilde dağılmıştır. (Şekil 36-37-38) Çünkü ilk önce tek bir yapı olarak kurulan üniversite yapıları, fonksiyon ve rağbetin artmasıyla kentin farklı yerlerine dağılmıştır.

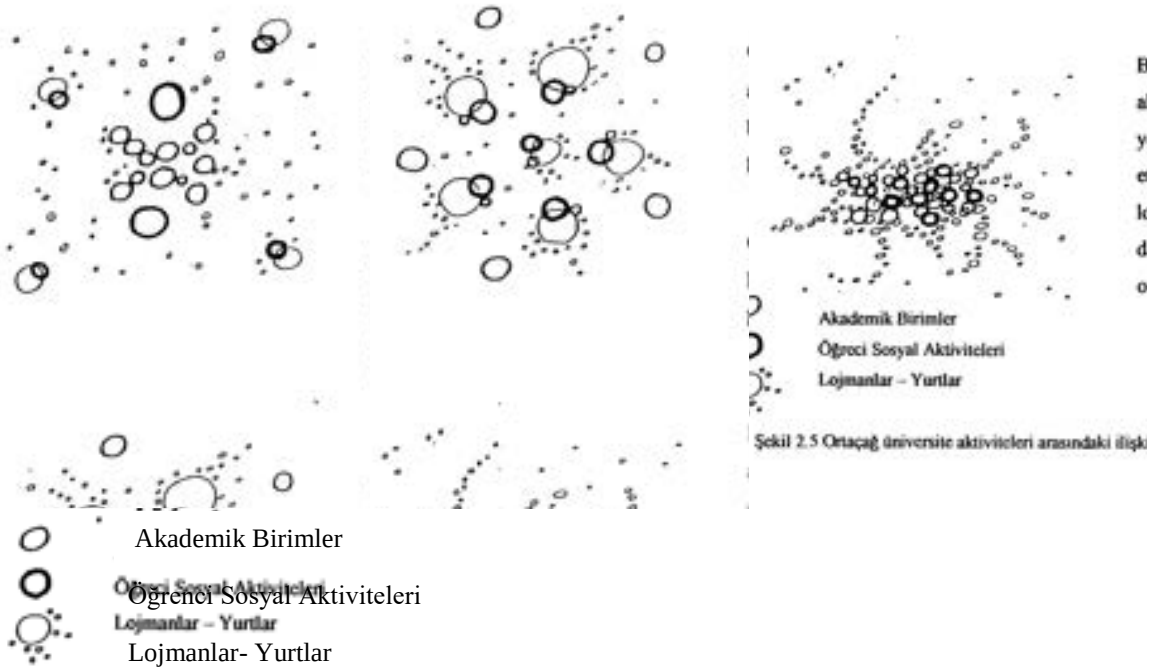

Akademik Birimler

Öğrenci Sosyal Aktiviteleri

Lojmanlar- Yurtlar

12. Yüzyılda ortaya çıkan üniversite kavramı başlangıçta öğretmen ve öğrencilerin birliği *(universitas magistrorum et scholarium)* anlamına gelirken, günümüzde bilimlerin birliği *(universitas literarum)* anlamına gelmektedir. (Kortan, 1981:1) Tarihsel gelişim süreci

içinde, Orta Çağ döneminde özellikle meslek pratiği eğitiminin verildiği üniversiteler, Rönesans ile başlayan hümanist hareket ile bilimde ve sanatta özgürlük kazanmış, Aydınlanma Çağı'nda ise araştırma bileşenini de bünyesine almaya başlamıştır. 16. yüzyılı takiben öğretim planlarındaki reformlarla birlikte üniversitelerin üzerindeki devlet hâkimiyeti artmıştır. Öyle ki, Avrupa'daki birçok Fransız sistemli üniversite, Napolyon etkisiyle kapatılıp devletleştirilmiştir. Bu dönemde Avrupa'da birçok bölgede üniversitelerin sayısı elliyi geçmiştir. (Paker, 2016:45)

19. Yüzyılda Almanya'da yapılan yeni üniversite reformları Alman üniversitelerini ön plana çıkarmıştır. Bu reformların öne çıkan ismi *Wilhelm von Humboldt*, araştırma üniversitelerinin meydana gelmesinde büyük rol oynamış, üniversitelerin amacının mesleki kaygı yerine araştırma olgusuyla kişisel gelişimi gerçekleştirme olması gerekliliğini savunarak devletin üniversiteler üzerindeki hâkimiyetini eleştirmiştir.(Gürüz, 1994, s.61-64) Humboldt'un tesiri günümüz üniversitelerinde de hissedilmektedir. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başı itibariyle kültür değişimi ve bilimsel araştırmaların ışığında üniversiteler akademilere ayrılmış ve dağılan eğitim noktaları bütünleştirilmeye çalışılmıştır. (Çınar, 1998, s.8-10)

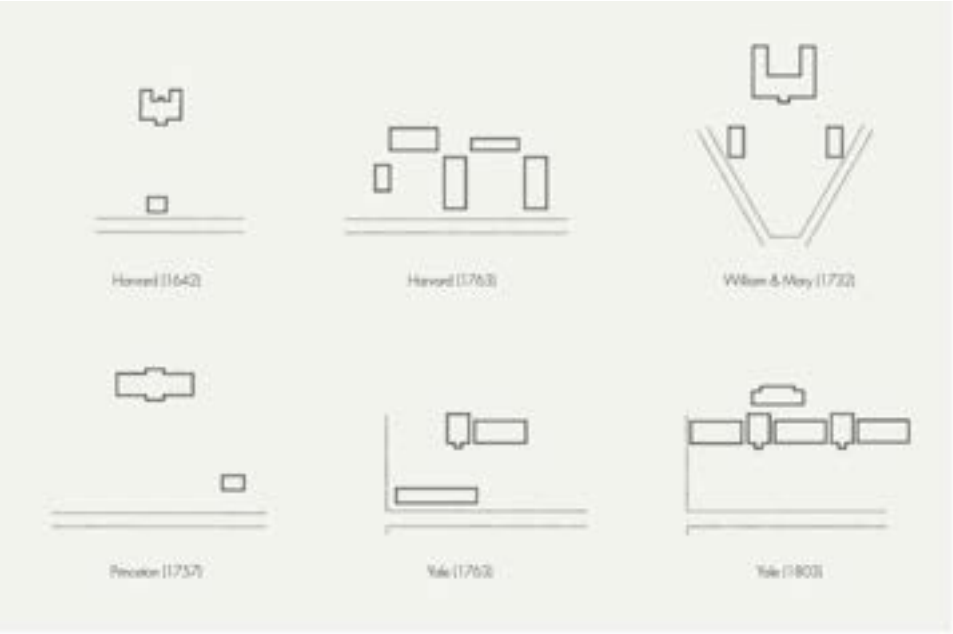

Şekil 39: Ortaçağ Üniversitelerinin Bina Düzenleri. (Coulson vd, 2015:13

19. Yüzyılda Avrupa'da, Napolyonik, İngiliz ve Alman Üniversiteleri hâkimken; ABD 'de modern dönem öncesinde Land-Grant, Beaux Arts ve Eklektisist tipte üniversiteler vardır. (Kerr, 1991'den akt. Paker, 2016:46) Eklektisist kampüs tipinde fakülteler avlulu yapısıyla bir ölçüde yine dışa kapalı bir planlama anlayışını benimsemiştir. Başta Yale, Princeton ve Duke olmak üzere birçok Amerikan üniversitesinin yeniden yapılandırılmasında kullanılan bu yaklaşım, büyüyen Amerikan kentleri içinde sıkışan üniversitelere akılcı bir arazi kullanımı imkânı sağlamıştır.(Şekil- 40) Beaux-Arts kampüs tipinde ise bir merkez aks ve aksiyel simetri, tarihsellik ve geometrik sistematizasyon öne çıkmaktadır. Rice, Stanford ve Chicago üniversitelerinin planlaması bu tipolojinin örnekleridir. (Paker, 2016:45-47) (Şekil-41)

Şekil 40: Yale Üniversitesi Vaziyet Planı-1919 (Eklektisist) (URL-27)

Şekil 41: Stanford Üniversitesi 1924 Yılına Ait Bir Görsel, Della Taylor. (Beaux Arts) (URL-28)

Avrupa'da şehir merkezlerinde kurulan üniversitelerin aksine Amerika'da kent dışında kendi kendine yeten kampüs tipi hâkimdir. Le Corbusier 1935'te Amerika'yı ziyaret etmiş ve buradaki yaşam ve mimari üzerine yazdığı "Katedraller Beyaz Olduğunda"' (*Quand les cathédrales étaient blanches)* isimli yorum kitabını çıkarmıştır. Kitap ismi Le Corbusier'in Amerika'nın yenilikçi ruhunu yansıtan bir metaforudur. Corbusier'nin Amerika'da en çok etkilendiği olgular kolejler ve kampüslerdir.. (Turner, 1987) Bunu takiben Le Corbusier şöyle söylemiştir:

> "Her şey sakinlik ve dinginlik içinde. Her kolej veya üniversite kendi içinde bir kentsel birimdir, küçük veya büyük bir şehirdir. Ama yeşil bir şehir. Çimler, parklar ve konforlu odalardan oluşan bir kompleks. Amerikan üniversitesi başlı başına bir dünyadır, geçici bir cennettir." (Le Corbusier, 1947:135)

Arazi kullanım tipi ve üniversite-devlet ekonomisi ilişkisini güçlendirmeyi amaçlayan stratejik bakış açısıyla diğer kampüs tiplerinden ayrılan Land Grant tipi üniversite kampüs tipolojisi Amerika'da 1862'de çıkarılan *The Morril Land Grant Act* adlı kanunla ortaya çıkmıştır. Bu kanunla tarım ve makine alanlarında gelişme göstermek amacıyla her eyalette belirli bir arazi tahsis edilerek üniversiteler kurulmuştur. (Gürüz, 1994:63) Land-Grant tipi üniversiteler, bölge kalkınmasına dolayısıyla da ülke kalkınmasına büyük katkıda bulunma potansiyeline sahip, bölgenin ekonomik ve tarımsal yapısı, sosyal refahı ve sağlık gibi ana problemlerine çözüm teşkil edecek düzeyde bir çalışma sistemine sahiptir. Yörenin teknolojik ve ekonomik açıdan gelişmesine yönelik araştırmalar yapan bu üniversite tipinin kuruluş amacı ışığında, yetişkin araştırmacı grupları, uzun dönemli planlamalar yaparak gerekli maddi ve manevi katkıyı elde etmek için çevredeki ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde olmaları gerekir.

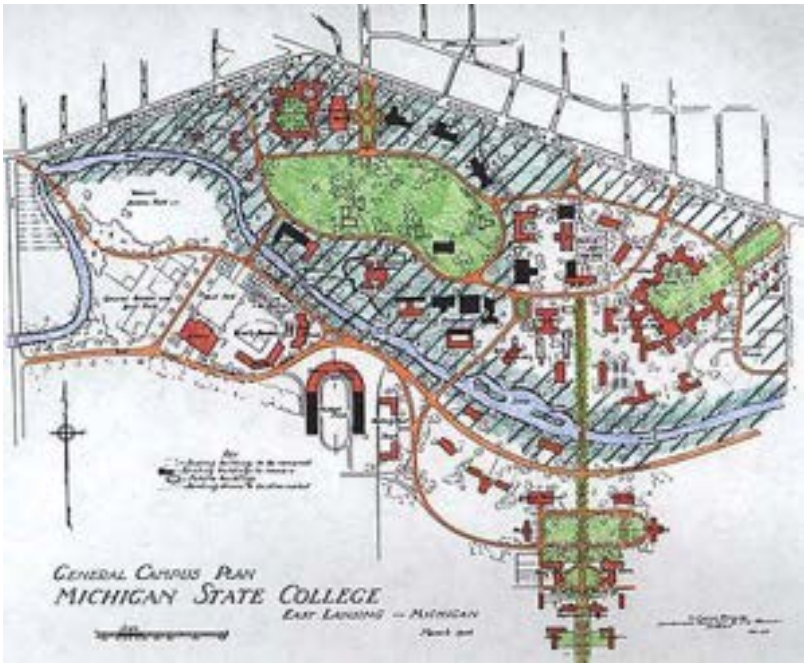

Şekil 42: Michigan State Üniversitesi 1926 Yılına Ait Kampüs Planı, T.Glenn Phillips. (URL-29).

Land Grant tipi üniversitelerde, yükseköğretimin temel fonksiyonlarının haricinde, kurulduğu bölgenin problemlerine büyük oranda öneriler ve çözümler getirmesi beklenmektedir. Araştırmacılar, üniversite bünyesinde kuramsal araştırmalar yapacak ve bunun yanında uygulama değeri olan projeler geliştirerek öğrenciler ve bölgedeki

vatandaşlarla bu araştırmaları paylaşacaktır. Yöreye yönelik bu projelerin öncelikli alanları sağlık, ziraat ve hayvancılıktır. (Kılıç, 1999:299)

12. yüzyıldan itibaren Avrupa'da kurulmaya başlayan üniversite kampüsleri, 20. Yüzyılda gelişen teknoloji, ayrılan akademik birimler ve artan öğrenci nüfusunun etkisiyle geliştirilmiş ve yenileştirilmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında kampüs tasarımında gelenekçilik tutkusu belirgindir ve bu durum çağdaş üniversite tasarımlarının önüne geçmiştir. Amerika'da 1930'ların sonunda sadece kısıtlı sayıda çağdaş tasarımlı üniversite kampüsü mevcuttur. Bunlara örnek olarak Amerikan Mimarlar Birliği'nin tasarımı olan *Black Mountain Koleji*, Mies Van der Rohe'nin *Illionis Institute of Technology* kampüsü ve Wrigt'ın *Florida Southern Koleji*'ni verilebilir. (Coulson vd, 2015:35) (Şekil 43-44-45)

Şekil 43: Florida Southern College. (Coulson vd, 2015:35)

Şekil 44: Black Mountain Koleji. (URL-30).

Şekil 45: Illionis Teknoloji Enstitüsü. (URL-31).

1950-60 periyodunda dünyada açılan bazı üniversitelere örnek olarak İngiltere'deki Southampton Üniversitesi (1952) ve Avustralya'daki Monash Üniversitesi (1958) gösterilebilir. Southampton Üniversitesi'ndeki Tizard Binası, cephe tasarımındaki bant pencere kullanımı, girişteki derin saçak ve yapının geneline yansıyan süssüz geometrisiyle modernist bir çizgidedir. Monash Üniversitesi'nin Menzies Binası'nda ise Uluslararası Stil etkileri görülür, yapı yerden yükseltilerek piloti ilkesi kullanılmış, cephede pencereler ritmik bir düzende dikey ve yatay bantlar şeklinde kullanılmıştır, beton bir çerçeveyi anımsatan Menzies Binası'nda taşıyıcı olarak dev çelik plakalar ve perde duvarlar kullanılmıştır.

Şekil 46: Tizard Binası, Southampton Üniversitesi-Highfield Kampüsü, Spence&Partners,1959-60. (URL-32).

Şekil 47: Menzies Binası, Monash Üniversitesi-1962/63. (URL-33).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem, üniversite kampüslerinin evrimi açısından kritik bir dönemdir çünkü artan nüfusla yükseköğrenime rağbet de artmış, üniversitenin doğası karmaşıklaşmış modern ulusun görevi eğitimi genişletmek ve güçlendirmek olmuştur Bu durum üniversite kampüslerindeki tasarım yaklaşımlarını değiştirmiş ve geliştirmiştir. Değişimin en somut görüldüğü ülkeler İngiltere, Amerika ve Almanya'dır. Amerika'daki birçok enstitü, mini kentlere dönüşmüştür. (Coulson vd., 2015:35)

1950-60 yıllarında inşa edilen bu üniversite kampüslerindeki binaların mimari anlayışı modernist çizgide ve Uluslararası Stil ile uyumludur. Kurumsal tasarımda o zamana kadar görece az anlam ifade eden "yaya ve araç sirkülasyonu" gibi kentsel konular artık üniversite planlamasına göre revize edilip kullanılmıştır ve kampüs yapılarında modernist bina tasarımı hızla geçmiş tarzların yerini almıştır. (Coulson vd., 2015:35) Kampüs yapılaşmalarında, bütünsel olarak modern geometrik düzen ve arazinin aktif kullanımı gibi faktörler de gelişim göstermiştir.

3.2. Modern Üniversite Kampüslerinin Tasarım Kriterleri

Avrupa'da da kent içinde bağımsız bir şekilde dağılan orta çağ üniversite kampüslerindeki dağınık organizasyon, farklı fakültelerde ders alan öğrenciler için zorlu hale gelmiştir ve bu durum üniversite yapılarının; öğrencinin her ihtiyacını karşılayabildiği "üniversite kentleri" ne dönüşmesine sebep olmuştur. Fakülteler arası seyahat Roma ve Londra Üniversitelerinde

sakıncalı bulunmuştur ve Roma 1933-36, Londra 1930-65 yılında yeni üniversite kentlerini geliştirmişlerdir. (Kortan, 1981:6)

Kent üniversiteleri için büyüme ve gelişme ayrıca bir sorunsaldır. Bu yüzden büyümeye olanak sağlayan kent dışı üniversite tipi bünyesinde bulundurduğu kullanıcı profilinin tüm ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamış ve bu kampüslerinin yapısı kent organizasyonuyla benzerlik göstermiştir. Bu doğrultuda mimar ve akademisyen Enis Kortan *Çağdaş Üniversite Kampüsleri* kitabında (1981:14) 1933'te CIAM'ın Atina'da gerçekleştirdiği kentleşme ve kentsel gelişme konularını ele alan 4. Uluslararası Modern Mimarlık konferansının modern üniversite kampüslerinin gelişmesinde önemli bir yeri olduğunun altını çizmiştir. Atina Konferansı'nda kent; *ikamet, eğlence ve dinlenme, çalışma ve ulaşım* olarak 4 bölgeye ayrılmıştır. Bu konferanstan sonra 1936 yılında Brezilya Kent Üniversitesi bu ilkelere göre tasarlanmıştır.

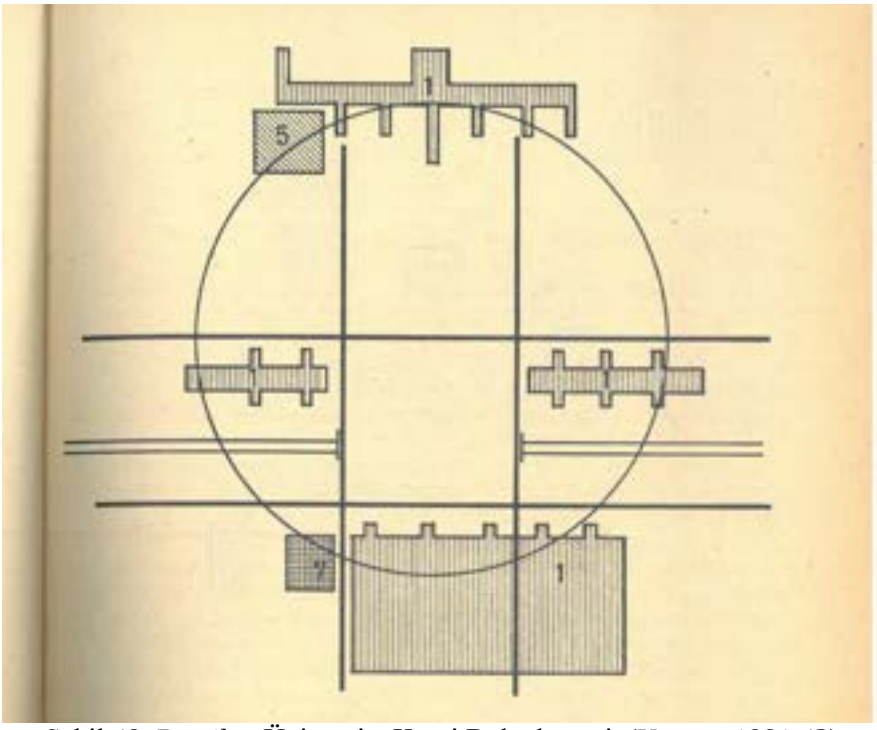

1.Eğitim Bölgesi
2.Kütüphane
3.Oditoryum
4.Müzik, Tiyatro
5.Konut Bölgesi
6.Müze
7.Spor

Şekil 48: Brezilya Üniversite Kenti Bölgelemesi. (Kortan, 1981:43)

Kentteki *bölgeleme (zoning)* yönteminin Brezilya Üniversite Kenti'nde uygulanması Atina Konferansı'ndan çıkan kararların uygulanması yönünden dikkat çekicidir. Modern üniversite kampüslerinin organizasyonel yapısı temel bağlamda incelenecek olursa gerekli

fonksiyonlar; akademik bölge, ortak kullanımlar bölgesi, barınma ve oturma bölgesi, ulaşım(yaya-araç), teknik servisler olarak sıralanabilir.

Kortan (1981:17-35) üniversitelerin kampüs planlama kriterlerini kentsel tasarım ilkeleriyle bağdaştırmıştır. Bu ilkeleri şöyle sıralamıştır: Toplu biçim, tanınabilir-algılanabilir çevre, yaya ölçeği ve yayalar kampüsü, hasır yapılar (mat building), kampüs nüfusu ve kampüs büyümesi.

1. Toplu Biçim: Kent-kampüs yapısındaki binaların gruplanışını ifade eden toplu biçim (collective form) kavramı üçe ayrılır: kompozisyonel biçim, megastrüktür biçim, grup biçim. Kompozisyonel biçimde ögeler ayrı ayrı tasarlanırlar ve işlevsel, görsel uzaysal ve simgesel ilişkilere göre kompoze edilirler. Sonuç olarak bitmiş bir olguyu tanımlayan bu biçim durağan statik bir yaklaşımdır. *Megastrüktürel biçim* 1960'ların başlangıcından bu yana kullanılmaktadır. Megastrüktürler tek bir fonksiyonu değil birçok fonsksiyonu bünyesinde barındırır. Modüler birimlerden inşa edilen, sınırsız gelişme özelliği olan strüktürel bir iskelette, prefabrik ögelerin prizlenmesi olanağı olan uzun ömürlü strüktürlerdir. *Grup biçimi* ise benzer veya özdeş ögesel biçimlerin belli bir düzende çoğalarak kentsel strüktürü meydana getirmesidir. Megastrüktürdeki gibi bir iskelet yoktur, prototipin çoğaltılması vardır.

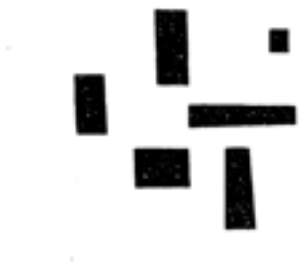

Şekil 49: Kompozisyonel Biçim. (Kortan, 1981:18)

Şekil 50: Megastrüktür Biçim. (Kortan, 1981:18)

Şekil 3.3Grup Biçimi (Kortan, E,. 1981, p.18.)

Şekil 51: Grup Biçim. (Kortan, 1981:18)

2. Tanınabilir- Algılanabilir Çevre, Yaya Ölçeği ve Yayalar Kampüsü: İnsan hareket eden bir varlıktır. Çevreyi fiziksel ve psikolojik yönden algılamaktadır. Çevreyi en iyi şekilde algılamanın yolu yürüme eylemidir. Yürüme eylemi insanı iletişim kurarak sosyalleştirir ve

çevredeki ögelerle temas etmesini sağlar. Bu yüzden kent-kampüs için yayaların hareketi ve algısı çok önemli bir yerdedir.

Geçmişteki bazı kent boyutları incelendiğinde 800 m çapındaki bir daire içine oturtulan kent veya kampüsler yaya olarak dolaşan insanlara optimum hizmetler vermektedir. Bu mesafede insan yaklaşık 12 dk boyunca yürüyebilmekte ve çevresindeki yapılarla, meydanla kent ögeleriyle olumlu iletişim sağlayabilmektedir. Üniversite kampüsleri için 10-15 dk süren yürüme mesafeleri optimum sayılabilir.

3 .Hasır Yapılar (Mat Building):70'lerin yarısından itibaren kullanılmaya başlayan bu kavram esneyip genişlemeye ve hatta eksilmeye elverişli olan fonksiyonların dokuyu zenginleştirdikleri kullanıcıların yeni ve karmaşık bir düzende yeni eylem özgürlükleri kazanabildikleri sıkı sıkıya dokunmuş örüntüdeki beraberlik ilişkileri şeklinde tanımlanmıştır. Üniversite yapıları, kentsel olanın bir parçası olarak kentle bütünleşmeyi amaç edinir.

4. Kampüs Nüfusu: Modern üniversite kampüslerinin optimum nüfusunun ne olması gerektiği konusu önemlidir. 10.000 nüfuslu bir kentin yarıçapı 800m olmalıdır. Bu ölçülendirme modern üniversite kampüslerinin optimum ölçülerinin belirlenmesinde faydalı olacaktır.

5.Kampüs Büyümesi: Üniversite kampüslerinin tüm ihtiyaçlarının bir anda inşa edilmesi ekonomik yönden pahalı ve işgücü yönünden külfetli bir iştir. Üniversitede birimler gelişime açıktır, yeni araştırma alanları, sosyalleşme tarzının değişmesi mümkündür. Gelişime ve büyümeye açık modern üniversite yapılaşmalarının büyümesinin tasarlanırken düşünülmesi önemli bir yerdedir.

Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki üniversite kampüsleri 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra eğitim kentlerine dönüşmüş, kentlilerin optimum ihtiyacına göre mekan organizasyonu kurulmuştur. Kampüs-kent kullanıcıları için fonksiyonel bir şema çizilmiş, büyüme ve gelişme unsuru da önemli bir etken haline gelmiştir. Kendi içine kapalı kent dışı üniversite kampüsleri için güvenlik de önemli bir etken olmuştur. Ancak kent ve kampüs ilişkisinin dengeli bir geçirgenlikte olması birbirlerine olan faydayı maksimum düzeye getirme potansiyeline sahiptir.

3.3. Türkiye'deki Modern Üniversite Kampüslerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'deki modern üniversite kampüslerinin kökenleri, Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı zamanından Cumhuriyet dönemine kadar süregelen dini ve ilmi bilgilerin bir arada verildiği eğitim kuruluşları, medreselerdir. Selçuklu Devleti zamanındaki medreselerdeki öğrenciler; barınma, yeme-içme, ibadet ve sosyalleşme ihtiyaçlarını tek mekânda karşılayabilmiştir. Bu mekânlar, genellikle camiye yakın, açık veya kapalı bir ortak avlusu olan, 2 ya da 3 eyvanlı, dikdörtgen bir şemaya sahiptir. (Çınar, 1998:14) Osmanlı Devleti de medrese kuruluşunu devam ettirmiştir ve barınma, yeme- içme, sosyalleşme birimlerinin yanına birçok fonksiyon eklemiştir. Örneğin Bayezid Külliyesinin içinde medrese, hastahane, cami gibi makro yapı birimleri vardır. Kortan'a (1981:1) göre, Bayezid Külliyesi çağdaş üniversite kampüsünün başlangıç şeması olarak görülebilecek niteliktedir.

1557'de kurulmuş olan Osmanlı'nın en büyük eğitim kampüsü olan Süleymaniye Külliyesi bünyesindeki; bir okul, yanındaki sokakla ayrılmış olan evvel ve sani medreseleri, bir tıp medresesi, çift avlulu Bimarhane (Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastahanesi), külliyeye hizmet eden bir imaret, bir tabhane (İstirahat Evi), kervansaray, bir darülhadis, bir hamam, Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan türbeleriyle, büyük bir eğitim kampüsüdür.

Şekil 52: Süleymaniye Külliyesi, 1557, İstanbul. (URL-34)
(Kaynaktan alınan bilgilere göre üzerine işlenmiştir.)

18. Yüzyıl itibariyle Osmanlı Devleti, çağdaş anlamda üniversite kurmak için ilk adımlarını atmıştır. (YÖK, 2019:2) Medrese eğitiminden kopuş, ilk laik eğitim kuruluşlarının oluşması ve aynı zamanda günümüzdeki yükseköğretim kurumlarının çağdaş anlamda başlangıcı 1773 yılındaki Hendesehane (Askeri Mühendis Mektebi) ve Mühendishane-i Bahri Hümayun mekteplerinin kuruluşu olduğu kabul edilmektedir. (Kılıç, 1999:293) Bu eğitim kurumlarını, ilerleyen zaman diliminde birçok yüksekokul(Mühendishane-i Berri-i Hümayun(1795) , Tıbbiye ve Harbiye Mektepleri, Darülfünun vb.) takip etmiştir. 1883'te ise 1923'te Güzel Sanatlar Akademisi olarak ismi değiştirilen Sanayi- i Nefise Mektebi açılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra yükseköğrenim alanında yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. 1924 yılında üniversitelerin bağımsız bir kuruluş olmaları yönünde 493 sayılı kanun (İstanbul Darülfununu' nun Şahsiyeti Hükmiyesi Hakkında Kanun) çıkarılmıştır. Bu kanun kültürel farklılığa bakılmaksızın; her yurttaşın, bilimsel anlayışa uygun ve bilimsel tekniklerle eğitim görebilmesi için zemin hazırlanmıştır. 1930'lu yıllarda yükseköğrenimin gelişimi adına çok önemli adımlar atılmıştır. Bunların en önemlisi 1933 Üniversite Reformudur. Resmi olarak Üniversiteler hakkında genel bir tanımlama ve yasal düzenleme yapılması için çıkan ilk kanun, 13.05.1946 tarih ve 4936 sayılı ***"Üniversiteler Kanunu"*** dur (URL-35). Bu kanunun ilk maddesinde yapılan tanımlamada, bu kurum ve kuruluşların bilimsel tabanda meydana gelen özerk öğretim birlikleri olduğu vurgulanmıştır. Bu kanun yükseköğrenim kuruluşlarının tamamen çağdaşlaşması yönünden çok kritik bir noktadadır.

İstanbul Darülfunu'nun yenileştirilmesi için İstanbul'a gelen İsviçreli Profesör Albert Malche, üniversite hakkında bir rapor hazırlamış ve bu rapora dayanarak Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. (Kılıç, 1999:297) Bunu takiben Mühendishane-i Berri-i Hümayun ismi 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi olarak değiştirilmiştir. Modern tarzda üniversite kurma kaygısı taşıyan bu reform, 2252 sayılı kanunla(*İstanbul Darülfununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun*), Türkiye'deki üniversitelerin özerkleşmesine zemin hazırlamıştır.(Hatipoğlu, 1998:85)

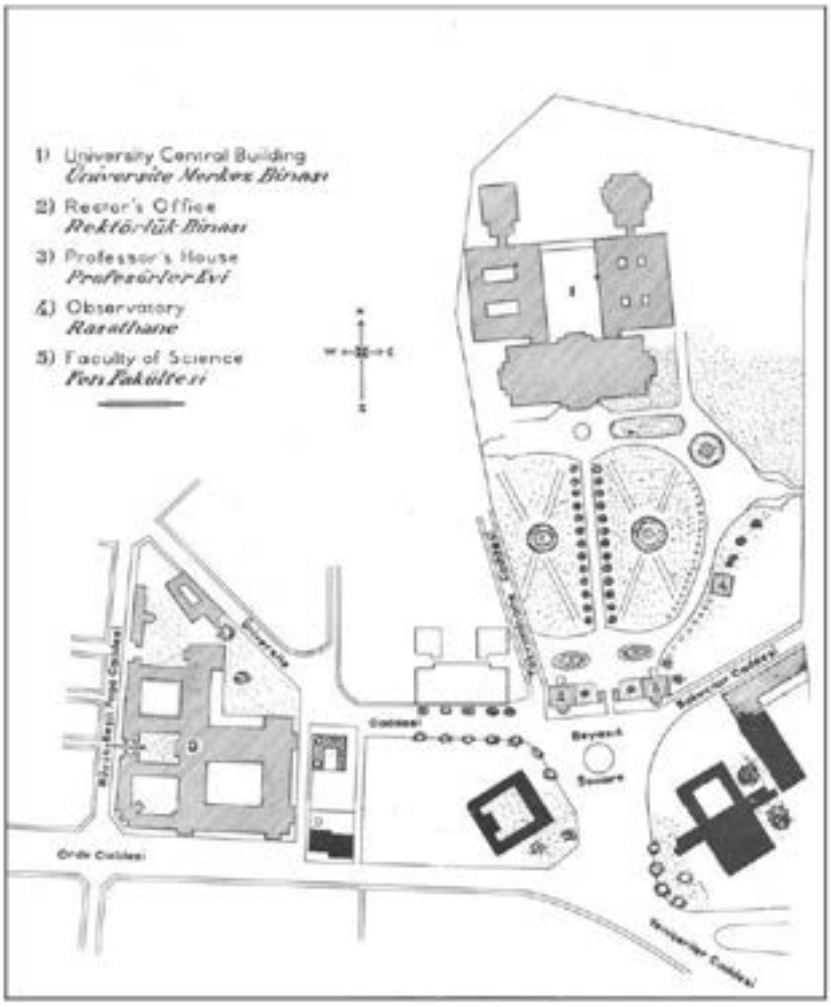

Şekil 53: 1952'de Bir Kongre İçin Katılımcılara Dağıtılan İstanbul Üniversitesi Merkez Planı, 1952. (Günergün, Kadıoğlu, 2006:141)

18. Yüzyıl sonlarında ve 19. Yüzyıl başlarında modern üniversitelerin kent içerisindeki durumu moderne geçiş yüzyılında yapay ve zoraki sayılabilir. Üniversite kampüsleri genellikle kent içerisinde benzer fonksiyonda kullanılan idari veya tarihi yapıların içinde veya çevresinde konuşlanmıştır. Moderne geçişte bu yolun izlenmesinin sebebi kentlilerin alışmış oldukları düzenle çatışmayarak kaos ihtimalinin ortadan kaldırmak istenilmesidir. (Çınar,1998:9) Kent merkezinde kurulmuş üniversite yerleşkelerinde çoğunlukla görülen "esneklik ve gelişme" sorunu bu üniversitelerde mevcuttur.

3.4. Türkiye'deki İlk Kampüs Yerleşkeleri

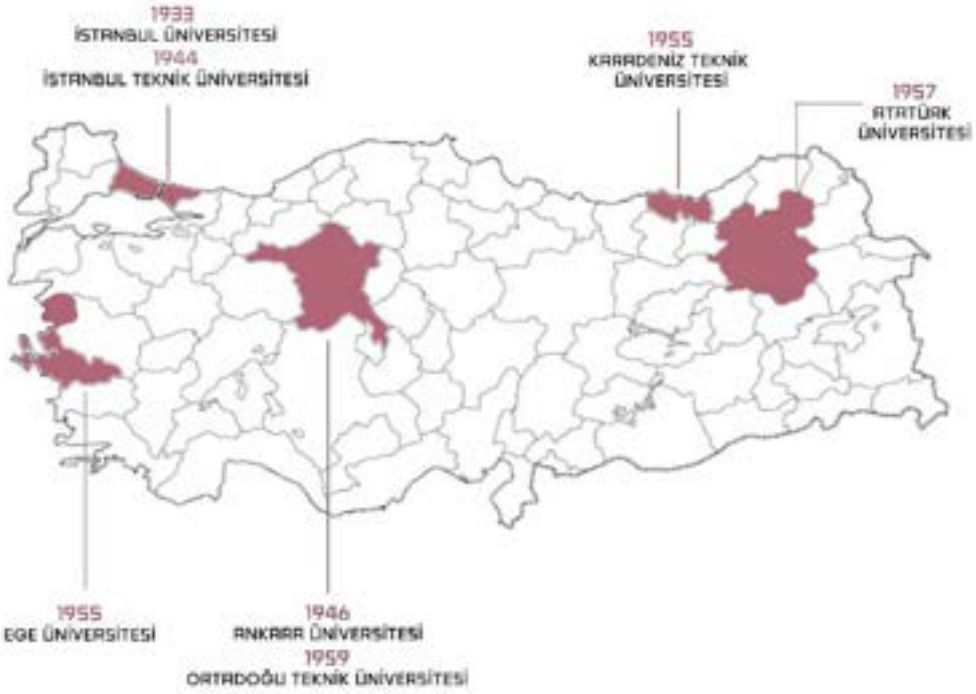

Şekil 54: Türkiye Cumhuriyetin'deki İlk Üniversite Yerleşkeleri. (Kömürlü, 2019)

1950'li yıllardan sonra, toplumsal talep doğrultusunda yükseköğretimde önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmelerden en önemlisi, yüksekokul ve üniversitelerin bölgesel merkezlere kurulmasıdır. (Kılıç, 1999:299) 1950'li yıllarda nüfus ve kentleşme hızı giderek artmıştır. Bunu takiben ülkenin uzman ve teknik eleman ihtiyacından dolayı bölgesel kalkınma hedeflenerek bölge üniversiteleri kurulması amaçlanmıştır. Türkiye'de 1950-70 yıllarında kent dışındaki ilk kampüs yerleşkeleri de batı, doğu ve merkez olmak üzere 3 bölgede kurulmuştur. Bölgesel üniversite kurma fikri ABD'nin The Morril Land Grant Act kanunuyla her eyalet için bir üniversite kurma amacıyla paraleldir.

Türkiye'deki bazı üniversitelerin yapılaşmasında ABD ile kurulan ilişkiler büyük önem taşımıştır. DP iktidarı (1950-60) döneminde ABD modeli, ODTÜ ve Atatürk Üniversitesiyle birlikte yükseköğretime uygulanmıştır. (Hatipoğlu,1998:331) Üniversite kuruluşlarının inşasının giderlerinde ABD'den alınan ekonomik yardımlar kullanılmıştır ve üniversite yapılaşmasında ABD üniversiteleriyle işbirliği kurularak ABD'li uzmanlardan yardım alınmıştır**.** Önceki bölümlerde bahsi geçen ve ABD'de federal bir kanunla doğan Land-Grant tipi üniversite kampüsleri Türkiye'de uygulanmaya başlanmıştır. Bunların uygulandığı ilk

üniversiteler; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'dir.

1955'te Trabzon'da kurulan Karadeniz Teknik Üniversitesi(KTÜ); Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Rize, Artvin illerini içine alan Doğu Karadeniz bölgesinin Bilim ve Teknik yönünden süratle kalkınması için kurulan bölgesel ve Land Grant tipi bir üniversite kampüsüdür. Kentin dışında bir üniversite kampüsü olan KTÜ, çevresindeki küçük çaptaki tersanelerin, maden yataklarının bulunması balıkçılığın ve orman ürünlerinin değerlendirilmesi yönünden ziraat için önemli bir yerdedir. (Polatoğlu, 1971:45) Geçim kaynaklarının başındaki ziraat alanında hizmet etmesi amaçlanmıştır.

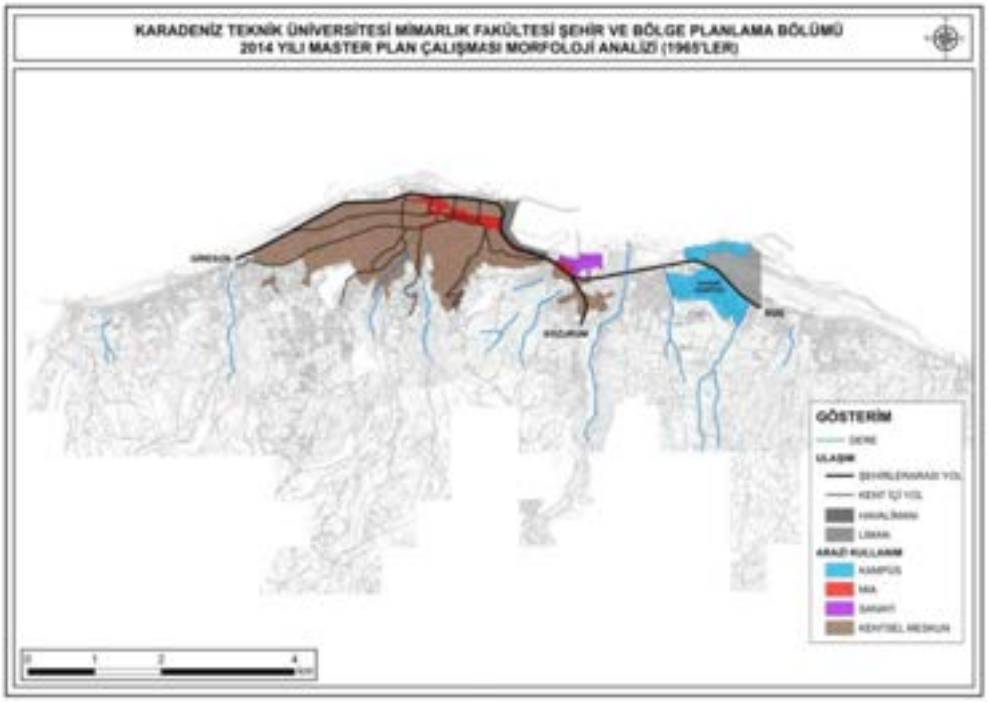

Şekil 55: Trabzon Kenti ve Kanuni Yerleşkesi İlişkisi. (KTÜ MF-ŞBP Bölümü Master Plan Çalışma Grubu, 2016:41)

KTÜ'nün "yerleşke" olarak organize edilmesi Atatürk Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinden sonra olmuştur. (KTÜ MF-ŞBP Bölümü Master Plan Çalışma Grubu, 2016*:68)* Yerleşkenin tasarlanması için 1963 yılında bir yarışma açılmıştır. 1.lik ödülünün sahibi Mustafa Polatoğlu ve Nihat Güner'in projeleridir. İkincilik ödülü Vedat Dalokay'ın, 3.lük ise Yaşar Marulyalı ve Levent Aksüt'ün olmuştur. (Arkitekt, 1963:81)

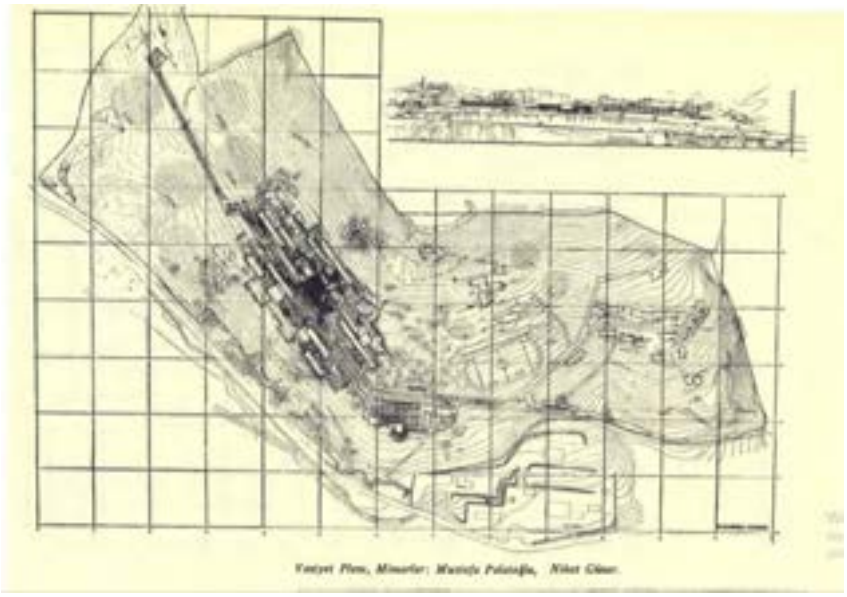

Şekil 56: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kampüsü Vaziyet Planı. (Mimarlık Dergisi, 1971:45

Eğimli bir arazide konumlanan üniversite yapılarından bir önceki kısımda değindiğimiz bölgeleme(zoning) yöntemi KTÜ yapılarının organize edilmesinde kullanılmıştır. Arazinin topografyası dikkate alınarak konut bölgesi, öğretim yapıları ve akademik merkez fonksiyonlarına göre organize edilmiştir. Lojman bölgesi kente yakın bölgede kampüsten izole edilmiş, yurtlar ve akademik merkez birbirlerine yakın konumlandırılmıştır.

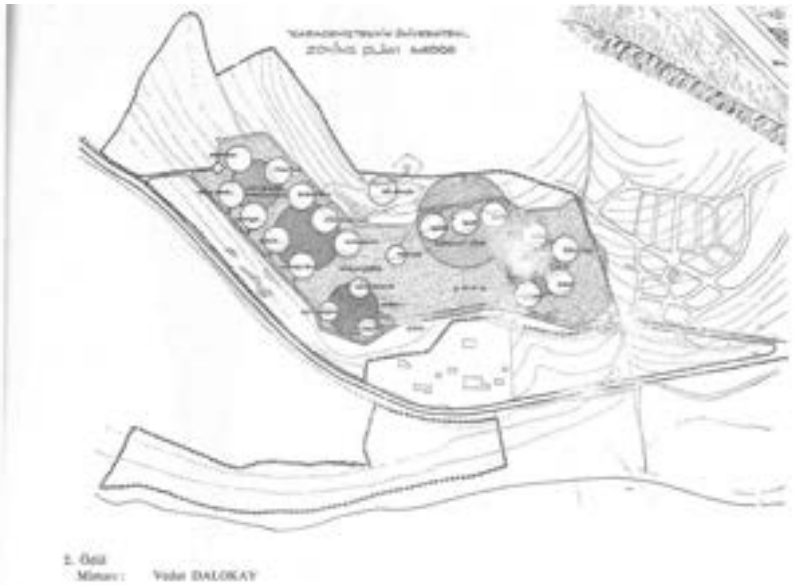

Şekil 57: İkincilik Ödülünü Alan Vedat Dalokay'ın Bölgeleme(Zoning) Çalışması. (Arkitekt Dergisi, 1963:77

Ege Bölgesi için 1955'te kurulan Ege Üniversitesi, ülkenin modernleşme ortamında özellikle Ege bölgesinin tıp alanındaki gelişimi için önemli bir yerdedir. Öyle ki Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ege bölgesi için tıp alanındaki ilk eğitim merkezidir. Üniversite, eğitime başladığında iki fakülte ve bir yüksekokuldan oluşmuştur. Bunlar: Tıp ve Ziraat Fakülteleri ve Hemşirelik Yüksekokulu'dur ancak kampüs için planlanmış bir arazi yoktur. Bunun için Bornova'nın alt bölgesi üniversite kampüsü için belirlenerek, 1959'da bir yarışma açılmıştır. Emin Onat, Misat Yenen, Zahit Mutlusoy, Turgut Cansever, Celalettin Uzer, Esat Turak, Aydın Germen, İhsan Artuner ve Hayati Tabanlıoğlu'nun jüri koltuğunda oturduğu yarışmanın kazananı Perran Doğancı, Yılmaz Ergüvenç, Kadri İlal ve Zafer Koçak olmuştur. Yarışma projesi, tıp, ziraat,fen, eczacılık, diş hekimliği hukuk, beşeri ilimler fakültelerini; rektörlük binasını, spor alanlarını ve yurt binalarını kapsamaktadır. (Yaylalı Yıldız, 2014:127-128)

Projenin vaziyet planında batı kısmında yer alan tıp fakültesi, diğer fakültelerden ayrılarak erişimi kolaylaştırmak amacıyla Bornova kent merkezine yakın konumlandırılmıştır. Doğu kısmında diğer fakülteler avlulu bir şekilde kümelenmiştir. Yurtlar ve lojmanlar diğer fakülte binalarından ayrılarak spor alanlarının etrafında planlanmıştır. Nitekim projenin seçilme sebebi de jüri raporunda, bölgeleme (zoning) açısından uygun olması olarak açıklanmıştır. Arkitekt, 1959:108) Fakat finansman eksiği dolayısıyla bu proje inşa edilememiş, binalar sonradan ihtiyaç doğrultusunda tekil olarak yarışmaya açılarak inşa edilmiştir.(Yaylalı Yıldız, 2014:128-129)

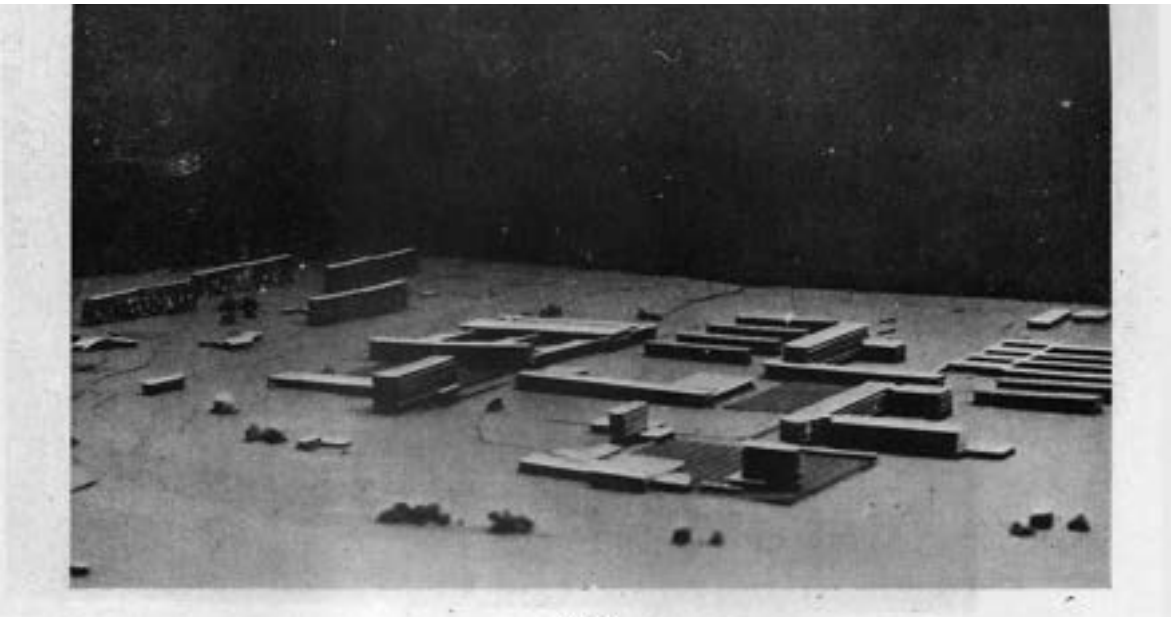

Şekil 58: Ege Üniversitesi Kazanan Proje Kampüsü Maket Fotoğrafı. (Arkitekt, 1959:101)

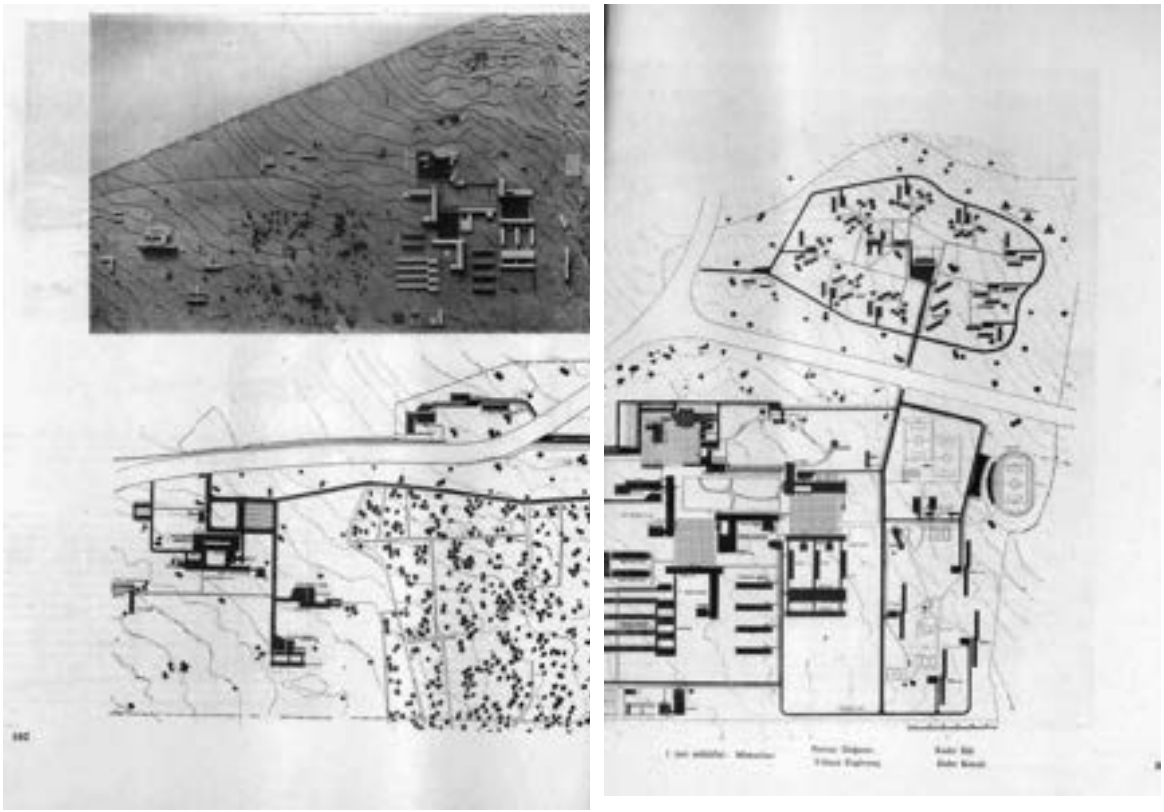

Şekil 59: Ege Üniversitesi Kampüsü Yarışması Kazanan Proje Vaziyet Planı. (Arkitekt, 1959:101)

Şekil 60: Ege Üniversitesi Arazi Kulanım Haritası. (Yaylalı Yıldız, 2014:142)

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Birleşmiş Milletler Amerikalı uzmanları öncülüğünde Türkiye'nin ve Orta Doğu'nun mimar ve kentçilik uzmanlarını yetiştirmek amacıyla Ankara'da kurulmuştur. ABD'li uzmanlar ve Pennsylvania Üniversitesi Heyetinin (Helmes Perkins Raporu) önkoşulu üniversitenin mevcut üniversitelerden bağımsız olmasıdır. Amerikan etkisinin hâkim olduğu ODTÜ'nün ismini dahi Perkin heyeti bulmuştur. (Hatiboğlu, 1998:332) 1959 yılında kanun çıkana kadar üniversite Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü olarak eğitim-öğretime devam etmiştir.

1959 yılında üniversite yerleşkesinin kurulması için arazisi Yalıncak Tepeleri olan uluslararası bir yarışma düzenlenmiştir. Behruz Çinici bu yarışmanın arazisini küçük ve mikroklimatik yönden uygunsuz bulmuştur. (Tanyeli, 1999:35) Yarışmanın kazananı Turgut Cansever olmuştur ancak kazanan proje tatbik edilmemiş, 1961 yılında proje alanı -Eymir Gölünü' de içine alan 4200 hektarlık arazi- değiştirilerek bu sefer ulusal çapta bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmanın kazananı Behruz ve Altuğ Çinici olmuştur. Nitekim kazanan proje uygulanmıştır. Behruz Çinici, ODTÜ kampüsü için açılan yarışmaya katılmadan önce 1955 yılında Bayındırlık Bakanlığı'nın uluslararası düzeyde açtığı "Atatürk Üniversitesi Kampüsü" yarışmasına katılmış ve kazanan proje grubun içerisinde yer almıştır.

Ankara kent merkezinin 5 km uzağında kurulan ODTÜ kampüsü yapı organizasyonu 3 bölgeye ayrılmıştır. Akademik bölge, akademik olmayan bölge ve merkez bölgesi. Tepe üzerinde konumlanan akademik bölge bünyesinde fakülteleri bulundurur. Merkez bölgesi, sosyalleşme alanı olarak düşünülmüş, kütüphane, oditoryum, Güzel Sanatlar galerisi, idare binası, kafeterya ve çam korusunu kapsar. Akademik olmayan bölge ise üniversite çalışanları ve öğrenciler için yurtların ve lojmanların, küçük çaplı sosyal alanların bulunduğu yaşam bölgesidir. (Çinici-Çinici, 1965:20)

ODTÜ kampüsünün kendine has en önemli özelliği bu üç bölgeyi birbirine bağlama yöntemidir. Kampüs yapılarının birbirleriyle olan ilişkisini anlatan site şeması yaya odaklı bir "alle" sistemine dayanmıştır. Yaya ekseni boyunca batıdan doğuya akademik bölge ve merkez bölgesi konumlanmış merkez bölgesinde oluşan bir kırılmayla "akademik olmayan bölge" eğitim bölgesinden ayrılmıştır.

Şekil 61: ODTÜ Kampüsünün Bölgeleme Çalışması. (Salt Araştırma- Çinici Ailesi Arşivi [ÇAA] URL-36)

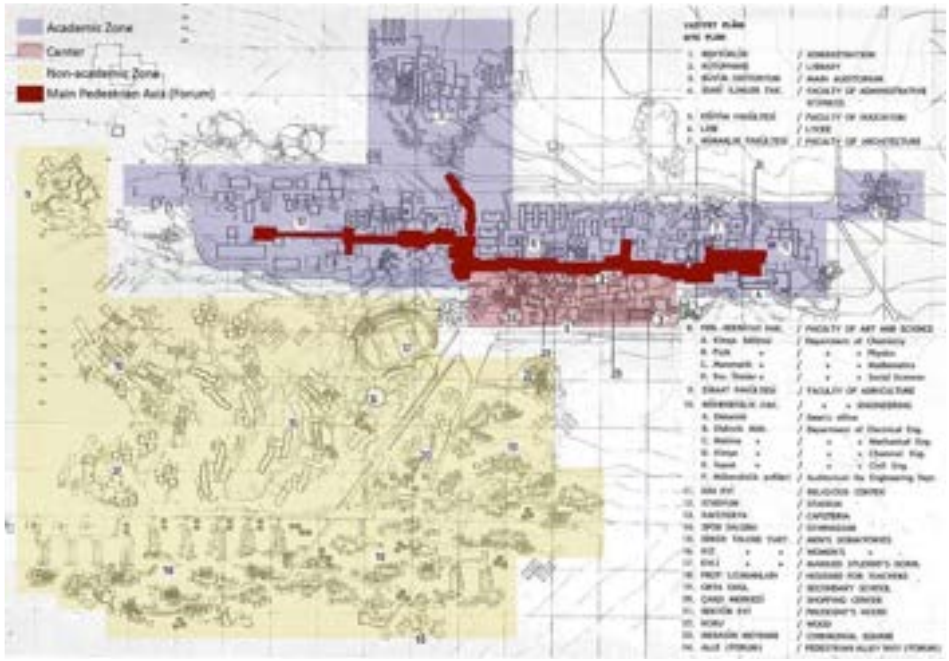

Şekil 62: ODTÜ Kampüsü Mekansal Organizasyonu. (Baş Bütüner, 2016:4)

Türkiye'deki ilk üniversite yerleşkelerinden olan bu kampüslerin hepsi kent merkezinin dışında, kendi içine kapalı, kendi kendine yeten bir kent işlevi görecek kapasitede tasarlanmıştır. Kampüs kullanıcılarının bütün ihtiyaçlarını karşılamak için yerleşkeler bölgeleme yöntemiyle fonksiyonel olarak ayrılmıştır. Ege ve Karadeniz Teknik Üniversitesi ülke çapında tarım ve tıp alanında gelişim amacı güden bölgesel birer üniversitedir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ise Türkiye ve Orta Doğu Bölgesi'ndeki eğitim faaliyetlerini güçlendirmek için kurulmuştur

Ü.İsim	**KTÜ**	**EGE**	**ODTÜ**
Vaziyet Planı	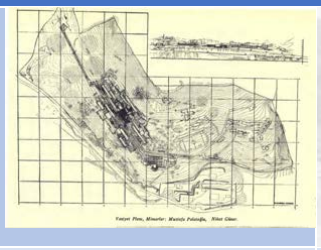		
Kuruluş Tarihi	1955	1955	1959
Tip	Bölgesel-Land Grant	Bölgesel-Land-Grant	Bölgesel-Uluslararası
Bölge	Karadeniz	Ege	Türkiye ve Orta Doğu
Kampüs Yarışması Tarihi	1963	1959	1961
Bölgeleme	Var	Var	Var
Kente Uzaklığı	5-10 km	Bornova kent merkezine yakın	5-10 km
Biçim	Kompozisyonel	Kompozisyonel	Kompozisyonel
Yayalar Kampüsü	Evet	Evet	Evet
Mat Building	Yok	Yok	Yok
Kampüs Gelişimi	Gelişime Açık.	Gelişime Açık.	Gelişime Açık.
Uygulanma Durumu	Uygulandı.	Uygulanmadı.	Uygulandı

Tablo 2: KTÜ, Ege ve ODTÜ yerleşkelerinin durum karşılaştırması

4. ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ KAMPÜSÜ

4.1. Erzurum Atatürk Üniversitesinin Kuruluşu

4.1.1. Doğu Üniversitesi Fikri ve Yasalaşması

1933 Yılında İstanbul Darülfünu'nun ortadan kaldırılıp yerine İstanbul Üniversitesi'nin açılmasına yönelik kanunun çıkarılması ve yine 1933 Yılında, yeni başkent olmuş Ankara'da Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. Böylelikle ülkenin merkezi ve batısında modern üniversite oluşumları resmi olarak başlamıştır. (Hatiboğlu, 1998:85-130) Çağdaş düzeyde yükseköğretimi destekleyen Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni doğu, batı ve merkez bölgesi olarak üçe ayırmış ve bu bölgelerin her birinde *modern üniversite* kurmayı amaçlamıştır, 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'de yasama yılını açış konuşmasında Doğu Anadolu'da bir üniversite kurmanın gerekliliğini şöyle ifade etmiştir:

> " (…) İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksekokullarımıza düşen başlıca vazifedir. Bunun için, memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalaa ederek; Garp bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan ıslahat programı daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyet'e cidden **modern bir üniversite** kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak lazımdır ve Doğu Bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullar ile nihayet Üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir.(…)" (TBMM Zabıd Ceridesi, 1937:7).

Fakat bu istek Atatürk'ün ölümü ve 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ertelenmiştir. 1 Kasım 1950'de 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış nutkunda *doğuda bir üniversite kurma gerekliliği* konusunu, Atatürk'ün yaptığı konuşmayı okuyarak, tekrar gündeme getirmiştir. (Burçak, 1998:149-150) Celal Bayar vasıtasıyla yeniden açılan "Doğu'da Bir Üniversite Açma konusu" dönemin hükümetini harekete geçirmiş ve 1951'de, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı *Üniversiteler Bürosu* tüm üniversite rektörlüklerine "Doğu illerinde bir yükseköğretim ve kültür merkezi vücuda getirilmesi" konusunda yazı göndermiştir ve bir *Bilim Komisyonu* kurmalarını istemiştir. İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri başkanlığında bir bilim heyeti kurulmuş ve Doğu

illerini kapsayan bir geziye çıkılmıştır. (Kaya, 2007:16) Birinci heyetin çalışmalarının raporunda "dağınık bir üniversite tipi" uygun görülmüş ve bu üniversitenin merkez bölgesi için ise Van Gölü ve çevresi uygun görülmüştür.(Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor,1952)

Heyetin doğu illerini ziyaretinden sonra 1953 yılında *doğuda bir üniversite* kurulmasıyla ilgili 6 maddelik bir kanun çıkmıştır. (25.02.1953 Tarihli, 6059 Sayılı Kanun) Dönemin Milli Eğitim Bakanı Rıfkı Salim Burçak'ın üniversitenin yeri konusundaki görüşü Erzurum veya Diyarbakır'dan yana olmuştur, bu yüzden ikinci bir ilim heyeti oluşturulmuştur.[5] (Eyyüpoğlu, 2003:807-839) Dönemin Milli Eğitim Bakanı Rıfkı Salim Burçak'ın memleketinin Erzurum olması ve Demokrat Parti Hükümeti'nin Erzurum'a ayrı bir önem vermesi sebebiyle Erzurum, avantajlı bölgeye geçmiştir. (Karakuzu- Namal, 2016:489) Öyle ki dönemin Milli Eğitim Bakanı Rıfkı Salim Burçak (1998:154-156) anılarında Demokrat Parti lideri Adnan Menderes'le yaptığı bir konuşmada kendisinin şu sözlerini aktarmıştır.

> "Ben Erzurum'u çok severim. İktidarda ilk nutkumu orada verdim. 2 Mayıs'tan önce seçim kampanyasını orada açtım; bana uğur getirdi. Erzurum'u öyle severim ki, bağrıma basıp öpesim gelir. Oraya her şeyi yapacağız; Üniversite'yi orada kuracağız. Benim kanaatim budur. Şimdi birer birer bakanların muvafakatlerini alıyorum. Cumhurbaşkanını da ikna edeceğiz."

Nihayetinde Erzurum, Doğu Üniversitesinin merkez bölgesi seçilmiştir ve Doğu Üniversitesi fikrinin Atatürk'e ait olması sebebiyle üniversitenin ismi Atatürk Üniversitesi olarak belirlenmiştir. (Karakuzu- Namal, 2016:486-490) Atatürk Üniversitesi ismiyle 4 maddelik bir kanun çıkarılmış ve inşa çalışmaları için üniversite bütçesiyle alakalı maddeler konmuştur. (10 Mart 1954 Tarihli 6373 sayılı Kanun) Üniversitenin nerede kurulacağıyla ilgili ilk resmi ifade 1957'de Atatürk Üniversitesi Kanunu'nda yer almıştır. İlk madde teklifinde geçen "Atatürk Üniversitesi Erzurum'da kurulmuştur." ifadesinde gerekçe belirtilmemiş, Maarif ve Bütçe Encümeni Mazbatalarında bu madde teklifi kabul edilmiş ve yasalaşmıştır. (Alkan; Kuyrukçu, 2020:53)

[5] İkinci İlim Heyeti'nin raporuna ulaşılamamıştır. Atatürk Üniversitesi Kanunu'nda da konuyla ilgili rapora dayanan bir gerekçe belirtilmemiştir.

4.1.2. Atatürk Üniversitesi Kampüsü ve Nebraska Üniversitesi İşbirliği

> "20. yüzyılda olgunlaşan Amerikan modelinin önemli yönleri hemen hemen tüm dünyaya ihraç edilmiş, 20. yüzyıl üniversite anlayışına önemli etkilerde bulunmuştur. "(Jones,1992'den, akt. Antalyalı, 2007:33-34)

1953 yılında dönemin hükümeti *doğuda bir üniversite kurma* kararının ardından Amerikan İktisadi Kalkınma Teşkilatı'ndan yardım almak için Amerika Birleşik Devletleri ile iletişime geçmiştir. (Kaya, 2007:18) 1954 Ocağında ABD'yi ziyaret eden, Washington'daki ilgililerle bizzat görüşerek anlaşma sağlayan dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Columbia Üniversitesi'ni de yerinde görmüş ve incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca orada yaptığı konuşmada Amerika'daki modern üniversite sisteminin anlaşılması ve Atatürk Üniversitesi için de bu sistemin uygulanması gerekliliği üzerinde durmuştur. (Bilginer-Yalçın, 1954:92-93)

Cumhurbaşkanının ABD ziyareti sonrası Trabzon Milletvekili ve Milli Eğitim Bakanı Yardımcısı ABD'yi ziyaret etmiş, Land- Grant tipi üniversite düzenlemesi incelemiştir ve Nebraska Üniversitesi ile işbirliği için toplantılar yapılmıştır. Sonuç olarak işbirliği sağlanarak, F.O.A. (Amerikan Dış Faaliyetler İdaresi) ile anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma maddesi gereğince, Nebraska Üniversitesi'nden gelen öğretim görevlileri Atatürk Üniversitesi için incelemelerde bulunacak, masrafların bir bölümü F.O.A. tarafından sağlanacak ve Türk Öğretim Üyeleri ilgilendikleri alanlara göre farklı bölümlerde eğitim alacaktır. Anlaşma sonrasında Erzurum'a gelen Amerikalı profesörler, tesislerde incelemelerde bulunmuştur. Öncelikle Diyarbakır, Van ve Elazığ'da daha sonra İstanbul ve İzmit'te incelemelerini sürdürerek kurulacak üniversitenin Doğu'nun kalkınmasını sağlamak amacıyla Land-Grant tipi olmasını uygun görmüşlerdir. (Karakuzu-Namal, 2016:493)

Şekil 63: Atatürk Üniversitesi-Nebraska Üniversitesi İşbirliği İmza Töreni, 1954. (Kaya, 2007:23)

1950'li yıllarda ülke tarımda kapalı ekonomik bir yapıdan hızlı bir sanayileşme ve kalkınma sürecine girmiştir. Bu yıllardan itibaren Erzurum'da da pek çok girişimin gerçekleştirildiği görülmektedir. Devlet eliyle sanayileşme politikaları çerçevesinde önce Et ve Balık Kurumu Erzurum Kombinası (1953), ardından sırasıyla Şeker Fabrikası (1956), Atatürk Üniversitesi (1957), Erzurum Yem Fabrikası (1959), Erzurum Eğitim Enstitüsü (1961), Pasinler Tuğla ve Kiremit Sanayii A.Ş. (1962),kurulması ile Erzurum, kapalı ekonomiden dışa açık daha canlı bir ekonomik yaşama erişmiştir."(Çolakoğlu, 2014:46

Hızla sanayileşme aşamasında olan Erzurum'da kurulan kuşkusuz en önemli kurumlardan biri Atatürk Üniversitesi'dir. 1957'de kurulan Atatürk Üniversitesi, 17.11.1958 tarihinde Şair Nefi Ortaokulu'nda Ziraat ve Fen- Edebiyat olmak üzere iki fakülte halinde fiilen öğretim, araştırma faaliyetine başlamıştır.(Kaya, 2007:21) Üniversitenin temel atma töreni 1957'de gerçekleşmiş, Şair Nefi Ortaokulu'nda fiilen 4 sene öğretim faaliyeti sürdürüldükten sonra inşası biten fakültelere taşınmıştır.

1950'li yıllarda mimarlık alanında birçok gelişmenin yaşandığını önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak önemli gelişmelerden biri de 1952 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından ilk defa " Mimarlık ve Şehircilik Yarışmalarına Ait Yönetmelik" çıkarılmıştır. Mimarlar Odası ve Bayındırlık Bakanlığı ortaklaşa çalışarak mimarlık yarışmalarını kurumsallaştırılmıştır.(Meltem, 2010:61) Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra birçok ulusal ve uluslararası yarışma düzenlenmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950 yılına kadar 10 uluslararası yarışma düzenlenmişken; 1950- 1998 yılına kadar 9 uluslararası yarışma düzenlenmiştir. (İrgin Uzun, 1999:20) Bu kırk yıllık süreçte düzenlenen uluslararası yarışmalardan biri 1955 yılındaki "Atatürk Üniversitesi Kampüsü Yarışması" dır.

4.2 Atatürk Üniversitesi Ana Kampüsünün Tasarlanma ve İnşa Süreci

4.2.1.Atatürk Üniversitesi Kampüsü Yarışması

Atatürk Üniversitesi Kampüs Yarışması, Bayındırlık Bakanlığı Resmi Sitesine göre 1955'de düzenlenmiştir. Resmi Gazetede ise yarışmanın 21 Eylül 1956 günü sona ereceği bildirilmiştir. (Hürsöz, 1956) Uluslararası düzeyde açılan bu yarışmanın jüri başkanı mimar Glenn Stanton, başkan yardımcısı Emin Onat, jüri üyeleri uluslararası düzeyde tanınmış mimar Richard Neutra, Stanley Smith (Nebraska Üniversitesi), Kemal Ahmet Aru, Kemali

Söylemezoğlu, Fikret Narter, Mehmet Ali Handan, Mesut Gün, Vehbi Ekesan, Adil Denktaş, Adnan Kocaaslan ve Cihat Burak'tır. Kampüs projesinin tasarlanması için açılan yarışmayı Hayati Tabanlıoğlu, Enver Tokay, Behruz Çinici ve Ayhan Tayman'dan oluşan proje grubu kazanmıştır. (URL-37)

2.lik ödülünü Metin Hepgüler, Sami s. Sisa ve Doğan Tekeli almaya hak kazanmıştır.(URL-36) Doğan Tekeli (2012:107-11) *Mimarlık Zor Sanat* kitabında Atatürk Üniversitesi yarışmasının Türkiye'nin ilk planlı üniversite kampüsü olması açısından önemini vurgulamıştır. Bu yarışmayı kazanmak için çok çalıştıklarını, birinci olan projeyle aralarında bir oy fark olduğunu söylemiştir. Yarışmada ikinci olan grubun üyesi Tekeli o dönemin çiçeği burnunda mimarları olarak Erzurum gibi sert bir iklimde yapı yapmamanın onlar için bir şans olduğunu ve kendi tasarım kararlarındaki kompakt geometrilerin Erzurum bağlamında daha korunaklı olduğundan bahsetmiştir. Yarışma projeleri Bayındırlık Bakanlığı tarafından yayınlanmamıştır fakat sonrasında Arkitekt ve Mimarlık dergileri doğunun ilk ve merkezi üniversitesine geniş yer vermiştir. (Akay, 2018:69)

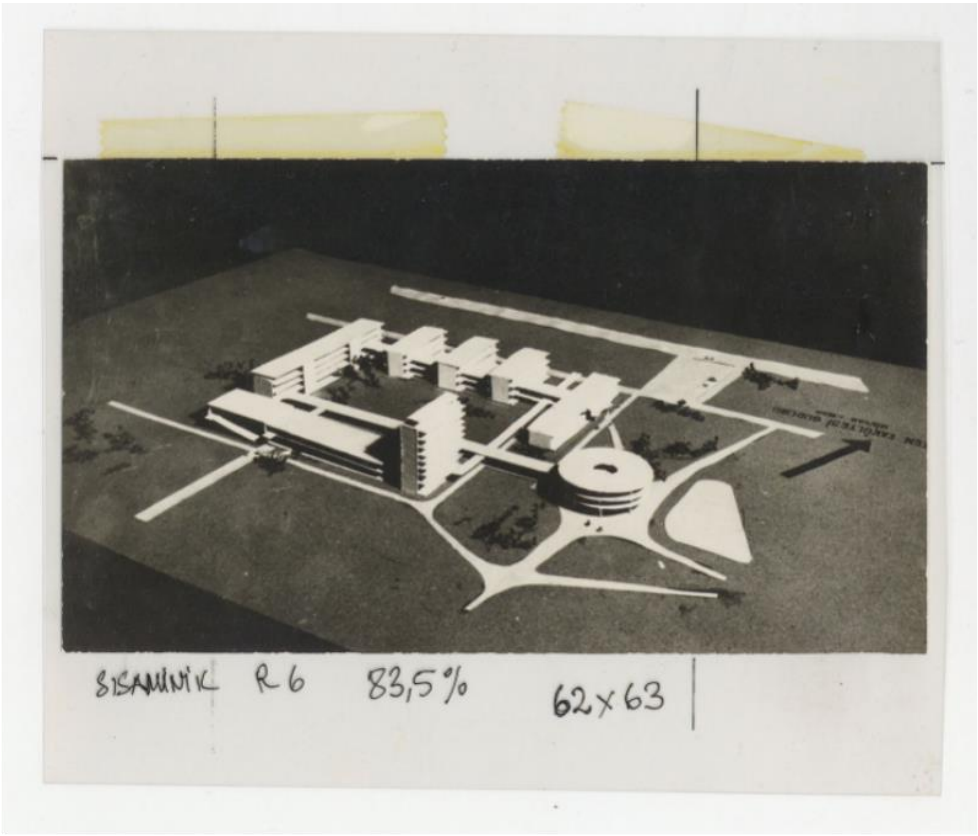

Şekil 64: Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler'in İkincilik Ödülü Alan Projesi. (Salt Araştırma- Doğan Tekeli Arşivi, URL-38)

4.2.2. Yarışmanın Kazanan Grubu ve Mimarlık Anlayışları

Resmi Gazete'de yarışmayı kazanan mimarlar başlığı altında sadece Enver Tokay ve Hayati Tabanlıoğlu'nun ismi vardır. Bu duruma, Behruz Çinici, Uğur Tanyeli'yle yaptığı söyleşide o dönemin yarışma yönetmeliğini sebep göstermiştir. Jüri üyelerinde profesörü bulunan asistanların yarışmaya katılamaması ve asistanı bulundukları Kemali Söylemezoğlu ve Kemal Ahmet Aru'nun jüri üyeleri olması sebebiyle Ayhan Tayman ve Behruz Çinici'nin isimleri yarışma katılımcıları arasında yer almamıştır. (Tanyeli, 1999:34) Sadece Enver Tokay ismiyle ilerletemeyeceklerini düşündükleri için Almanya'dan yeni gelmiş ve Ayhan Tayman'ın sınıf arkadaşı olan Hayati Tabanlıoğlu'nun gruba dâhil olmasının gerektiğini eklemiştir. Sonuçta kazanan isimler altında yazan isimler Hayati Tabanlıoğlu ve Enver Tokay olmuştur.

Grubun yaşça en büyük üyesi olan Enver Tokay (1923-1994), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ndeki yükseköğrenimini 1945'te tamamlamıştır. Behruz Çinici anılarında ondan çok etkilendiklerini ve çizgide çok yetenekli bir mimar olduğunu söylemiştir.(Tanyeli, 1999:34) Önceki bölümlerde bahsi geçen 1960'larda Türkiye'nin ilk gökdelen yapısı olarak anılan ve Uluslararası Stil örneklerinden Kızılay Emek İşhanı'nın mimarı olmuştur.

Ayhan Tayman (1928-2016), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ndeki yükseköğrenimini 1950'de tamamlamıştır. Atatürk Üniversitesi Kampüsü Projesi yarışma grubunun değişmez ve sürekli üyesidir. Bu proje üzerinde en çok sorumluluk alarak grubun temel taşı olduğunu söylemek iddialı olmayacaktır. Mimarın kendi arşivindeki çizimler ve tarihlerine referansla mimari yarışma sürecinden sonra şantiyeye sürekli gidip geldiği ve sonradan yapılması istenen yapılarla da 1968 yılına kadar bizzat alakadar olduğu sonucu çıkarılabilir. 1961 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kampüsü yarışmasına Yılmaz Sanlı, Yılmaz Tuncer, Güner Acar'la birlikte katılmış ve üçüncülük ödülünü kazanmıştır

Proje grubunun bağlantı ve iletişim gücüyle öne çıkmış olan grup üyesi Hayati Tabanlıoğlu (1927-1994), 1950 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun olmuştur. Sınıf arkadaşı Ayhan Tayman ile birlikte Anıtkabir'in mimarlarından Emin Onat, yeni Türkiye mimarlığının oluşmasında birçok katkısı bulunan Clemenz Holzmeister ve Paul Bonatz'ın proje yürütücülüğünü yapıp dersler verdiği sınıflarda eğitim görmüştür. O dönemde sonradan Atatürk Kültür Merkezine(Şekil 65-66) dönüşecek olan İstanbul Opera

Binasının yeniden tasarımıyla ilgilenmekte ve aynı zamanda yarışmayı takip eden 2 yıl içerisinde Zürih Federal Teknoloji Enstitü'nde asistan olarak görev yapmakta olduğu için Atatürk Üniversitesi Kampüsü projesi için çalışmalara sürekli olarak katılamamıştır. (Akay, 2018:70) Tabanlıoğlu, geçmiş bölümlerde bahsi geçen Ege Üniversitesi Kampüsü Proje Yarışması'nda jüri üyeliği yapmıştır.

Şekil 65: Atatürk Kültür Merkezi Binası. (Salt Araştırma, Tabanlıoğlu Ailesi Arşivi [TAA], URL-39)

Şekil 66: Atatürk Kültür Merkezi Binası İç Görünüm. (Salt Araştırma- TAA.)

Grubun en yeni mezunu Behruz Çinici(1932-2011) İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden 1954'te mezun olmuştur. Grup üyeleriyle birlikte Atatürk Üniversitesi Kampüsü Yarışma projesi galibiyetini aldığında henüz iki yıllık mezundur. Behruz Çinici yarışma projesinde etkindir fakat Erzurum Atatürk Üniversitesi için yaptıkları birçok mimari hata yüzünden bu projede anılmak istemediğini ifade etmiş, sorumluluğun çoğunun Ayhan Tayman ve kendisinde olduğunu söylemiştir, vaziyet planı ve bir fakülte binası (kimya binası) için sorumluluğu kabul edip 1958 yılında projeden resmi olarak ayrılmıştır. (Tanyeli, 1999:34) Önceki bölümlerde belirtildiği gibi 1961'de Altuğ Çinici ile birlikte Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kampüsü yarışmasına katılmış ve birincilik almıştır.(Şekil 67- 68-69)

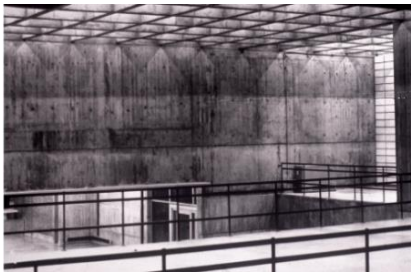

Şekil 67: ODTÜ Mimarlık Fakültesi İç Mekandan Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-ÇAA)

Şekil 68: ODTÜ Allesinden Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-ÇAA)

Şekil 69: ODTÜ Mimarlık Fakültesi İç Mekandan Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-ÇAA)

4.2.3. .Erzurum Atatürk Üniversitesi Kampüsü Kazanan ve Uygulanan Proje

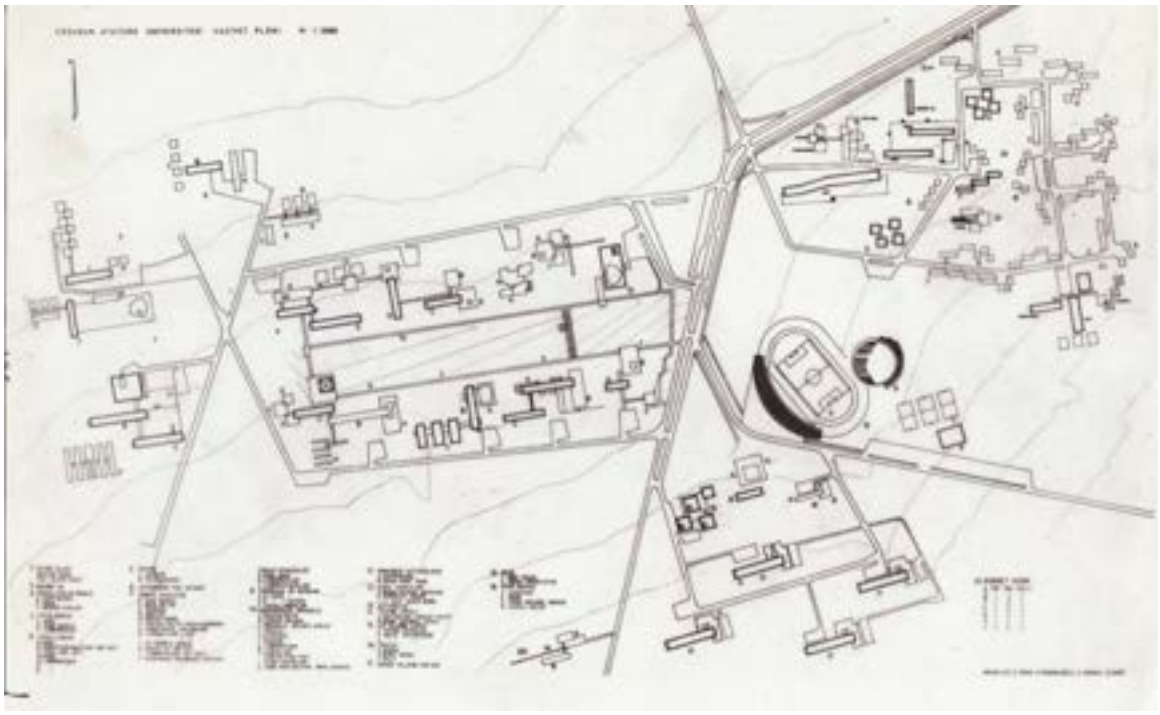

Şekil 70: Atatürk Üniversitesi Vaziyet Planı, 1955. (Salt Araştırma- TAA)

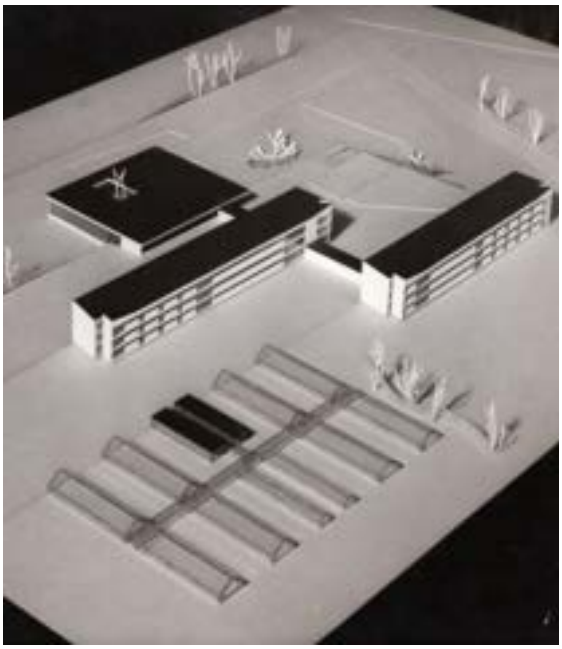

Şekil 71: Ziraat Fakültesi Maket Fotoğrafı. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil 72: Kimya Binası Maket Fotoğrafı. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil 73: Sosyal İlimler Binası Maket Fotoğrafı. (Salt Araştırma-TAA)

Atatürk Üniversitesi kampüsü yarışmasıyla ilgili yarışma şartlarının bulunduğu belgeye ulaşılamamıştır ancak Doğan Tekeli'nin Mimarlık Zor Sanat isimli kitabında "Erzurum Atatürk Üniversitesi Kampüsü Yarışması" (2012:107) bölümünde aktardığı bilgilere göre yarışma için vaziyet planı ve yapılacak dört fakültenin projesi istenmiştir. Kazanan projenin belgeleri incelendiğinde bir vaziyet planı ve üç fakülte binası(Kimya, Sosyal İlimler ve Ziraat), yurtlar, lojmanlar ve çarşı bloğunun projelerine erişilmiştir. Proje arazisi şehirle fiziksel bağlantısı yönünden, ODTÜ ve Ege Üniversitesi'nden farklı olarak, kampüs arazisi kent çeperinde değil kent merkezine yürüme mesafesindedir. (Yaylalı Yıldız, 2014:96) Proje arazisinin kuzeyinde çevreyolu ve demiryolu mevcuttur. (Şekil-74)

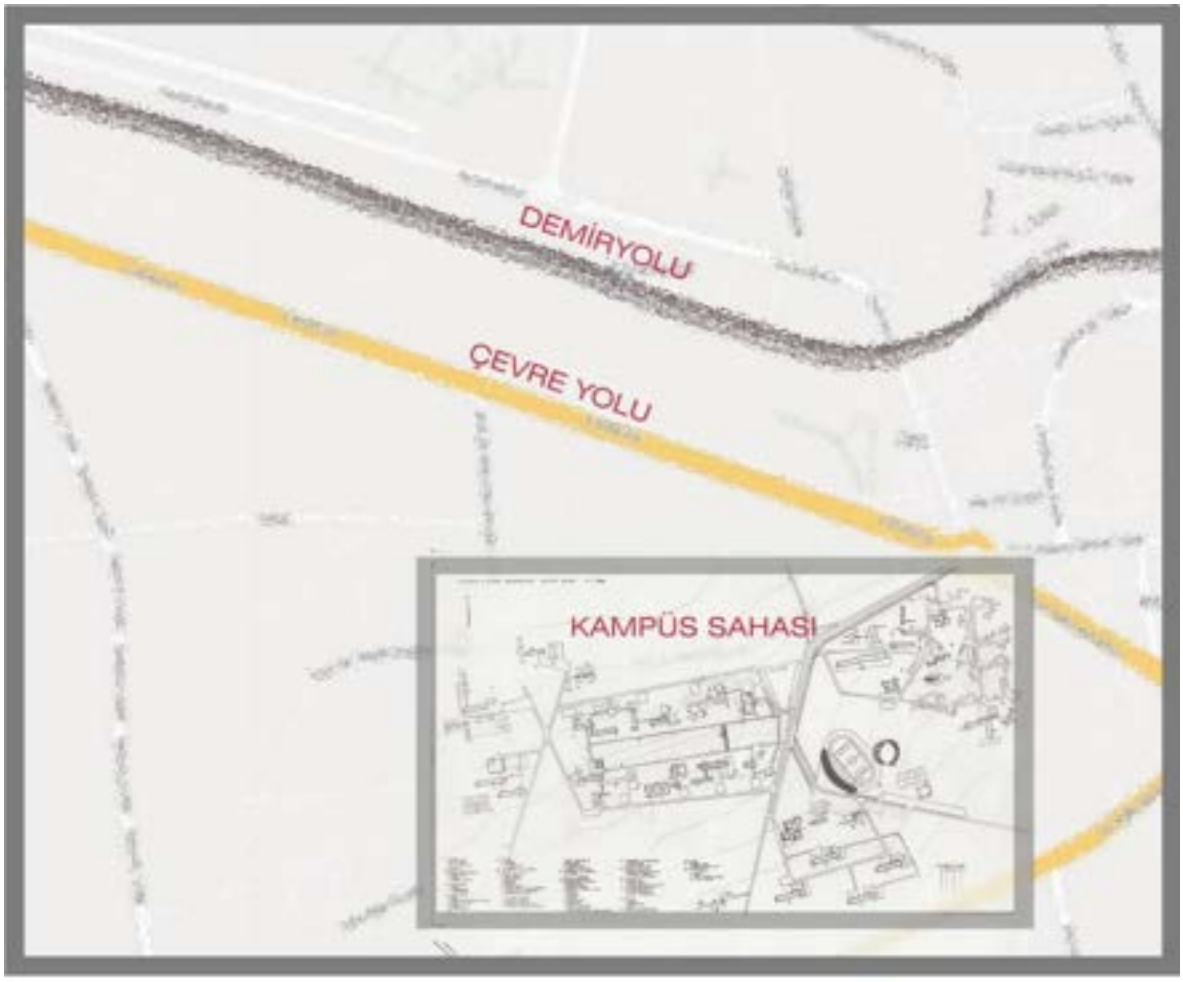

Şekil 74: Atatürk Üniversitesi ve Kuzeyinde Demiryolu ve Çevre Yolu.

(Salt Araştırma- TAA)

1950'li yıllarda kent merkezinde neredeyse hiç yapılaşma olmayan Erzurum'da (Şekil-75), proje raporuna göre (tarih bilinmiyor), Atatürk Üniversitesi'nin gelecekteki gelişimi için kentin batısındaki 35 km^2 lik alanın uygun görülmüştür. Nitekim bu öngörü yerinde olmuş, kent merkezinin batısında kurulan Atatürk Üniversitesi kuzeyindeki çevre yolu ve doğusundaki kent merkezi sebebiyle daha çok batıya doğru genişlemiştir. (Şekil-76) 1955 sayımına göre bu dönemde Erzurum nüfusunun, yaklaşık %80'i hala kırsal alanda yaşamaktadır. (Gök-Kayserili, 2010:24)

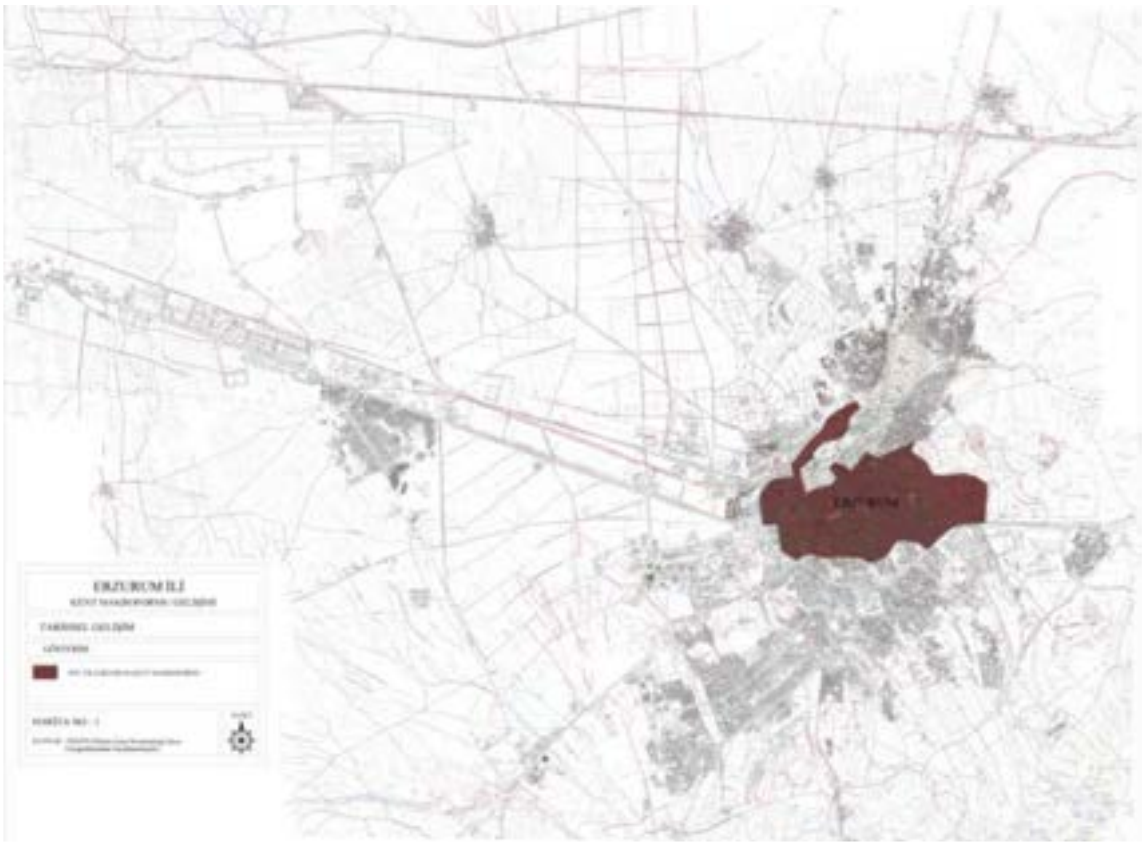

Şekil 75: 1953 Yılı Erzurum Kenti Makroform Gelişimi. (Şimşek, 2019:191)

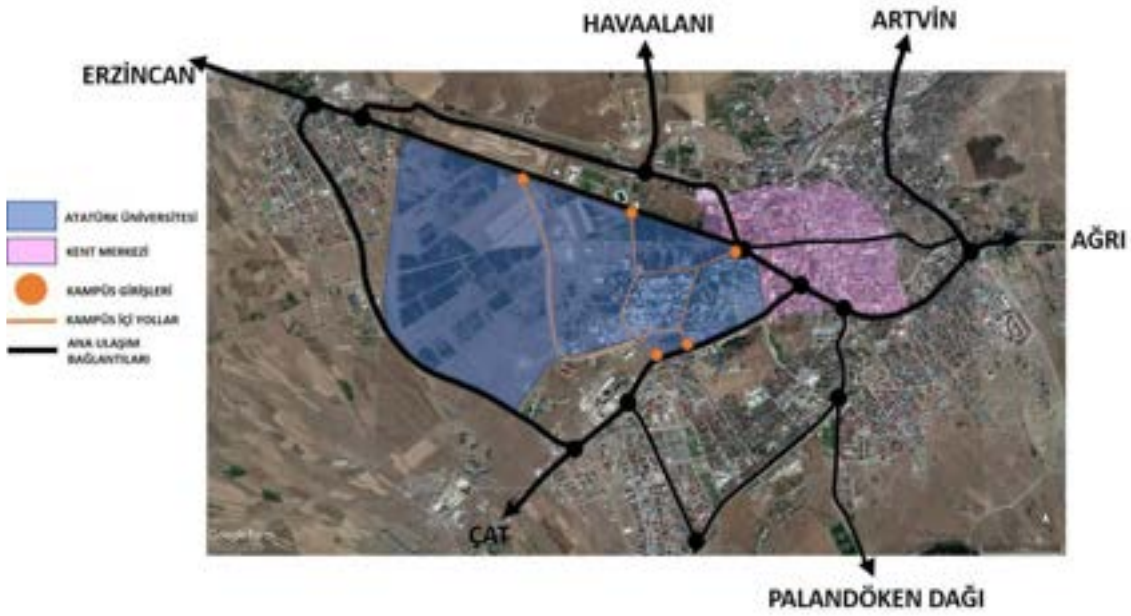

Şekil 76: Atatürk Üniversitesi'nin Günümüzde Kent İçindeki Konumu. (Dursun vd., 2018:25)

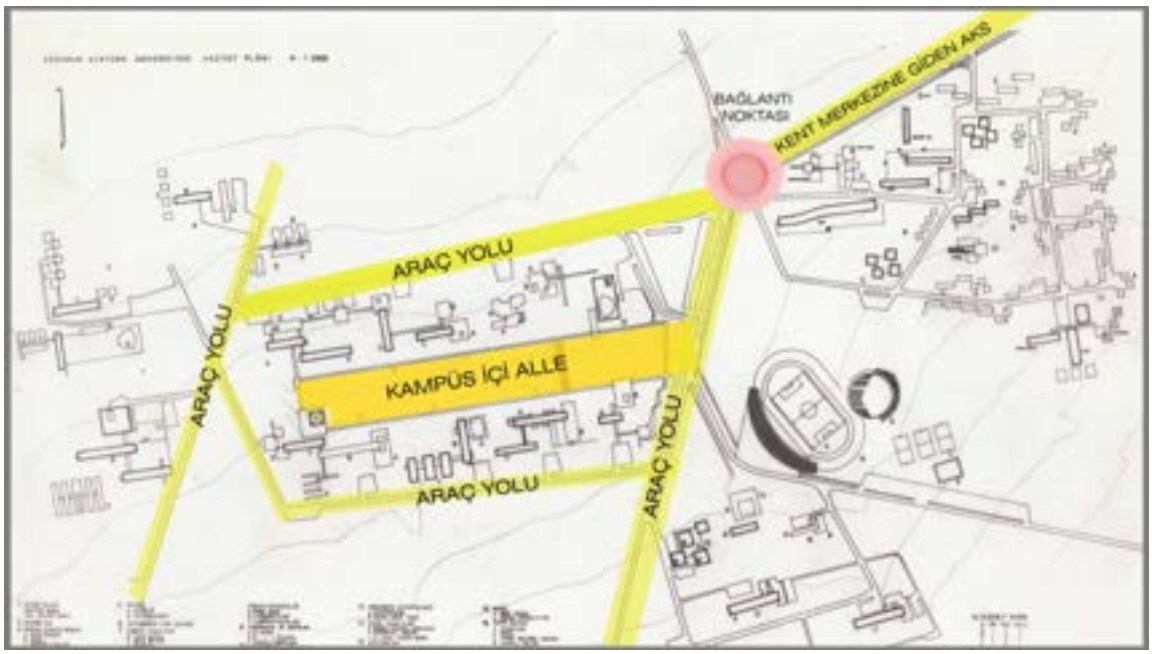

Şekil 77: Kampüsün Kentle İlişkisi.

(Salt Araştırma- TAA)

Kampüs, modern üniversite kampüsleri tasarımında belirleyici ilke olan *bölgeleme* ilkesini başarıyla uygulayan bir örnektir. Tasarım kararları yönünden Meksika kentinin güneyinde bulunan bir uydu kent olan Meksika Üniversitesi (Universidad Nacional Autónoma de México) kampüs planlamasına benzetilmiştir. (Kortan, 1973:107) Meksika Üniversitesi yerleşkesi akademik ve akademik olmayan bölge olarak ikiye ayrılmıştır. Fakülteler,

kütüphane idare birimleri akademik bölümde konumlandırılmıştır. Açık ve kapalı spor alanları konut bölgesi ile akademik alan arasına, teknik birimler ise kampüsün çeperinde konumlandırılmıştır. Atatürk Üniversitesi yerleşke planındaki fonksiyon şeması büyük ölçüde Meksika Üniversitesi'nin kararlarıyla benzerdir. (Şekil-78) Yarışmaya katılan mimarlardan Doğan Tekeli' de yarışmaya hazırlanırken Meksika Üniversitesi'nin kampüs tasarlama ölçütlerini özümsemeye çalıştıklarından bahsetmiştir. (Tekeli, 2012:107)

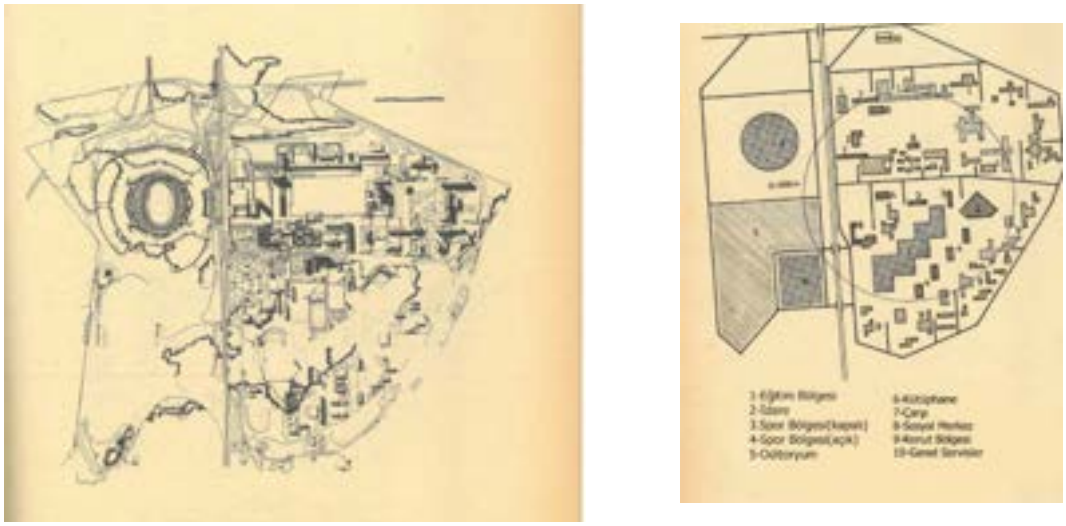

Şekil 78: Meksika Üniversitesi Vaziyet Planı ve Bölgeleme. (Kortan, 1981:59)

Kampüsün şehir merkezi allesiyle birleştiği düğüm kısmının güneyinde ormanlık alanla ayrılmış olan alanda lojmanlar, spor sahası ve öğrenci yurtları, batıya doğru ise idari birimler ve fakülteler konumlandırılmıştır. Proje raporunda da belirtildiği gibi kampüs; idare binaları(idare binası, kütüphane, oditoryum), ,öğretim binaları(Ziraat ve Ev İdaresi Fakültesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Edebiyat ve Fen Fakülteleri, Veterinerlik Fakültesi), öğrenci yurtları, öğretim üyesi ve personel lojmanları, spor tesisleri ve muhtelif tesislerini(rektör evi, teknik santral, bakım teşkilatı binası, itfaiye teşkilatı, otopark sahaları) içine alacak şekilde bölgeleme (zoning) yapılmıştır.

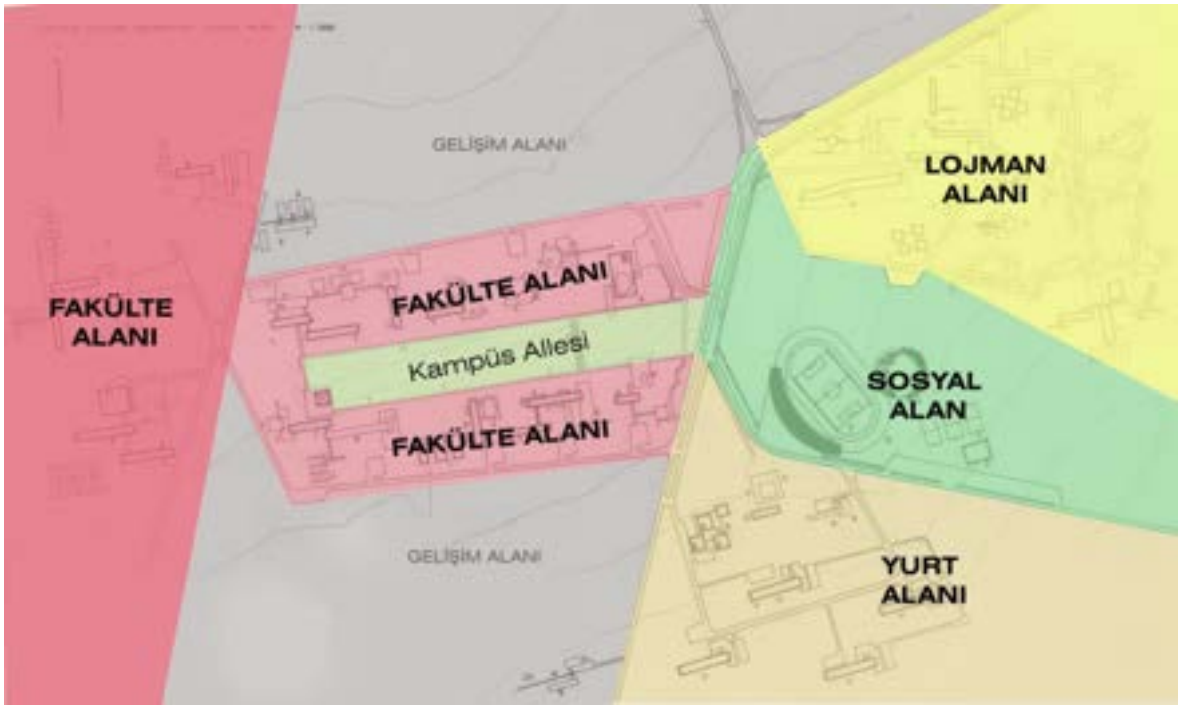

Şekil 79: Atatürk Üniversitesi Kampüsü Bölgeleme. (Zoning)
(Salt Araştırma- TAA)

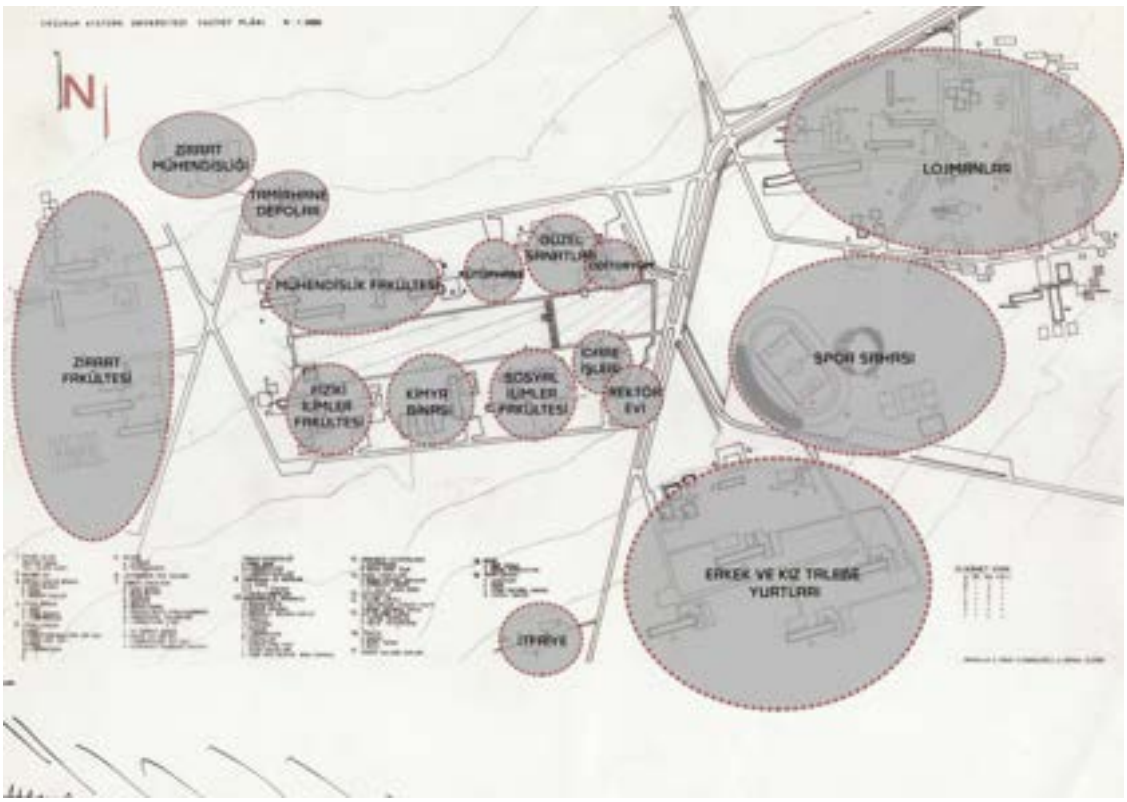

Şekil 80: Vaziyet Planı Ayrıntılı Bölgeleme.
(Salt Araştırma- TAA.)

Akademik alan içindeki alleyle motorlu araç trafiği ile yaya trafiğini birbirinden ayırmak hedeflenmiştir. İdare ve öğretim binalarının bulunduğu akademik merkez araç yoluyla çevrelenmiş ve araçlar için otoparklar düzenlenmiştir. Bu uygulamayla akademik merkez içinde yayaların araç trafiğinden rahatsız olmaması ve bir "üniversite atmosferi" yaratma hedefi olsa da bu düzene birçok eleştiri gelmiştir:

> "Akademik alan ve yönetici merkez motorlu araçların yolu ile bir çember içine alınmakta olup zaman boyutu içinde yapıların büyüyebilme ve genişleyebilme olanakları kısıtlanmıştır. (Mikro Büyüme) Üniversite kampüslerinin uzun bir zaman süreci içinde oluştuğu göz önüne alınırsa bilimsel gelişmelerin gereği olarak yeni organların, yeni eğitim tesislerinin yapılması istenmektedir ki bu ihtiyaçlar için çemberin içinde yer düşünülmemiştir. (Makro Büyüme)" (Kortan, 1973:107)

Gelecekte büyüyecek olan akademik merkezin çevre yoluyla çeperlenmesi ve yerleşkenin kente yürüyüş mesafesinde olması birçok güvenlik açığını beraberinde getirmiş ve üniversite arazisinin gelecekteki genişlemesinin önünde bir engel teşkil etmiştir. Bugün 4200 hektarın üzerinde bir alana yayılan kampüste, biri hastane ziyaretçileri, diğeri öğrenciler için olmak üzere iki giriş, iki grubun girişini birbirinden ayırmaktadır. Bir güvenlik önlemi olarak da yorumlanabilecek bu durum tek başına yeterli değildir. Hırsızlık veya taciz gibi kampüste artan suçlar, üniversitenin açık alanlarında gözetimin artırılmasına ve ana kapıdaki erişim kontrolünün sıkılaştırılmasına neden olmuştur. (Yaylalı Yıldız, 2014:96-97) Ayrıca çevre yollarının kentle direkt ilişkisi araç trafiğini hareketlendirmiş, akademik merkez için yapılan alleyi ziyan etmiştir. Günümüzde bu alle araç trafiğine açılmış, kullanım amacını kaybetmiştir.

Kampüsün peyzaj düzenlemesi, Fuat Tanrıverdi tarafından 1963 yılında yapılmıştır. Tanrıverdi, kampüsün peyzaj planlamasını temel olarak ikiye ayırmıştır. Ayrıntılı planlama alanları ve yoğun planlama alanları. Ayrıntılı planlama alanları şunlardır; yol boyları, konut çevreleri, öğrenci yurtları ve spor tesisleri çevresi, akademik merkez.

Kenti akademik merkezle bağlayan yollarda yoğun ve informal bitkilendirme yapılmıştır. Lojmanların çevreleri ortak yeşil alan olarak düşünülmüş, kampüs içindeki yaya yolları konutlara bağlanmıştır. Ayrıca lojmanlar için çocuk bahçesi ve açık hava konserleri için alan planlanmıştır. Yurt binaları çevresinde çim alanlar, oturma terasları, ağaç ve çalı grupları ile pasif rekreasyon alanları olarak değerlendirilmiştir. Spor tesisleri çevresi ise aktif yeşil alanlar olarak değerlendirilmiş, voleybol, basketbol, tenis gibi açık sahalar planlanarak rüzgar etkisini önlemek amacıyla çevresi sıkı bir şekilde ağaçlandırılmıştır. Akademik

merkezde fakülte binaları çevresi iç mekan dış mekan ilişkileri önemsenerek planlanmıştır. Fakülte çevrelerinde öğrenciler için yürüme ve oturma alanları planlanmıştır. (Tanrıverdi, 1975:165)

Yoğun planlama alanları ise; botanik bahçesi, zooloji bahçesi, farmakognozi bahçesi, piknik alanları, kırsal ağaçlandırma alanları ve erozyon önleme alanlarıdır. Bu alanlarda kentin ekolojik dengesi ve tarım alanındaki gelişimi için geniş rekreasyon alanları planlanmıştır. Botanik bahçesi Ziraat, Temel Bilimler, Fen Fakültesi için Ziraat Fakültesi'nin güneybatısında eğitim ve araştırma alanı olarak planlanmış, ancak uygulanmamıştır. Botanik bahçesiyle bütünleşik olarak düşünülen zooloji bahçesi Doğu Anadolu'nun yabani hayvanları ve kürklü hayvanlarına yer verilmesi öngörülmüştür ve Farmakognozi bahçesinde, tıbbi yönden önemli olan bitkilerin yetiştirilmesi önerilmiştir. Bu iki öneri de uygulamaya geçmemiştir Siteyi güney ve kuzeyden kuşatan koruluklar piknik alanı olarak düşünülmüştür. Kırsal ağaçlama alanında bakım gerektirmeyen ekonomik bir bitkilendirme öngörülmüştür ve kampüsün güneyindeki tepeye erozyonu önlemek amacıyla teraslama yapılarak bitkilendirilmiştir.

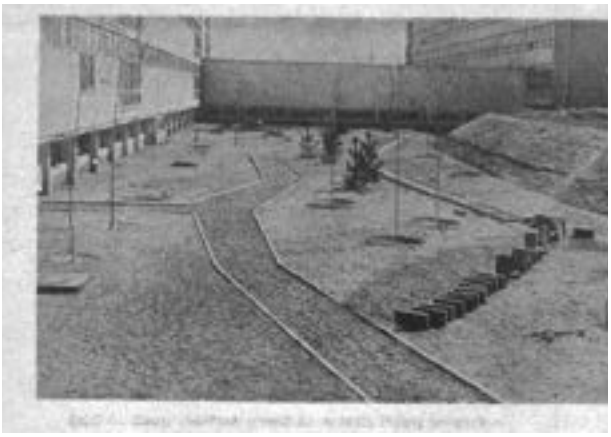

Şekil 81: Ziraat Fakültesi Çevresindeki Peyzaj Çalışması. (Tanrıverdi, 1976:171)

Şekil 82:Atatürk Üniversitesi Kampüsünde Yol Boyunca Uzanan Plantasyon. (Tanrıverdi, 1976:170)

4.3. 1955-70 Aralığında İnşa Edilen İlk Yapıların Modern Mimarlık Mirası Açısından Değerlendirilmesi

Projede vaziyet planına işlenmiş olan bazı binalar inşa edilmiş, bazı binalar inşa edilmemiş bazı binalar ise sonradan farklı konumlarda farklı tasarımlarla inşa edilmiştir. Kimya, Sosyal İlimler, Ziraat, Kütüphane, Lojmanlar, Öğrenci Yurtları, İtfaiye, Garaj ve Çarşı yarışma sonucu tasarlanan ve inşa edilen yapılar içerisindedir. Mühendislik- Mimarlık, Veterinerlik fakülteleri yarışmadan sonraki tarihlerde farklı mimarlar tarafından tasarlanmıştır. Rektör Evi, İdari İşler ve Fiziki İlimler Binası inşa edilmemiştir. Genel vaziyet planında Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi belirtilmiş olduğu halde inşaat planında Tıp Fakültesi binasına öncelik verilmiştir. Tıp fakültesi 1962-63 yılında kurulmuş 1968 yılında ise Tıp Fakültesi Morfoloji binasında eğitim görülmüştür. (Kaya, 2007:265) Yarışma ile ilgili kaynaklarda ve mimarların arşivlerinde bu binanın çizimlerine veya fotoğraflarına ulaşılamamıştır. 1961 yılından itibaren lojmanlar inşa edilmeye başlanmış, 1962-63 yıllarında Kimya ve Sosyal İlimler Fakülteleri, 1961-67 yılları arasında Ziraat Fakültesi inşası tamamlanmıştır. Kütüphane binası 1966-67 yılında inşa edilmiştir. Çarşı Bloğunun (lokal, çarşı, karakol, PTT) projelendirilmesi Ayhan Tayman arşivinden edinilen yazışmalara göre Bayındırlık Bakanlığınca 1968 yılında tasdik edilmiştir. İlk erkek ve kız öğrenci yurtları 1966' aralığında inşası tamamlanmıştır. (Harbi, 1967:20)

BİNA İSMİ	VAZİYET PLANINDA	İNŞA DURUMU	İNŞA TARİHİ	MİMAR
Kimya Binası	Var	İnşa Edildi	1962-63	Enver Tokay Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
Sosyal İlimler Binası	Var	İnşa Edildi	1962-63	Enver Tokay Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman
Ziraat Binası (Toprak Bilimleri, Bitki Bilimleri, Konferans Salonu, Seralar)	Var	İnşa Edildi	1966-68	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman
Fiziki İlimler Binası	Var	İnşa Edilmedi.	-	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
Güzel Sanatlar Binası	Var	İnşa Edilmedi.		Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi	Var	İnşa Edilmedi	-	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
Kütüphane	Var	İnşa Edildi	1966	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
Oditoryum	Var	İnşa Edilmedi		Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
Erkek Öğrenci Yurtları	Var	İnşa Edildi	1961	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
İdare İşleri Binası	Var	İnşa Edilmedi		Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman
Lojmanlar ($150m^2$,$100m^2$,$60m^2$)	Var	İnşa Edildi.	1961-	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman, Behruz Çinici
Rektör Evi	Var	İnşa Edilmedi.	-	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman
Çarşı-Karakol- PTT	Var	İnşa Edildi	1968-70	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman
Garaj İtfaiye	Var	İnşa Edildi	1968-70	Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu, Ayhan Tayman

Tablo 3: Kazanan Projenin Vaziyet Planında Gösterilen Binaların İnşa Durumu ve Tarihleri

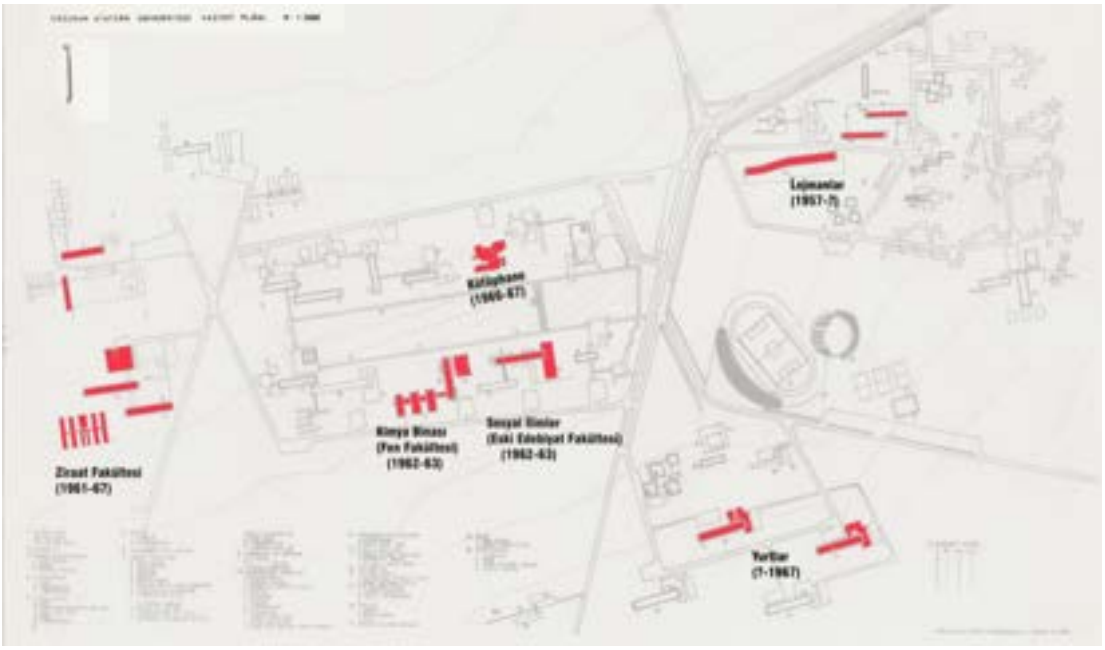

Şekil 83: 1955 Vaziyet Planındaki İnşa Edilen Yapılar.
(Salt Araştırma- TAA)

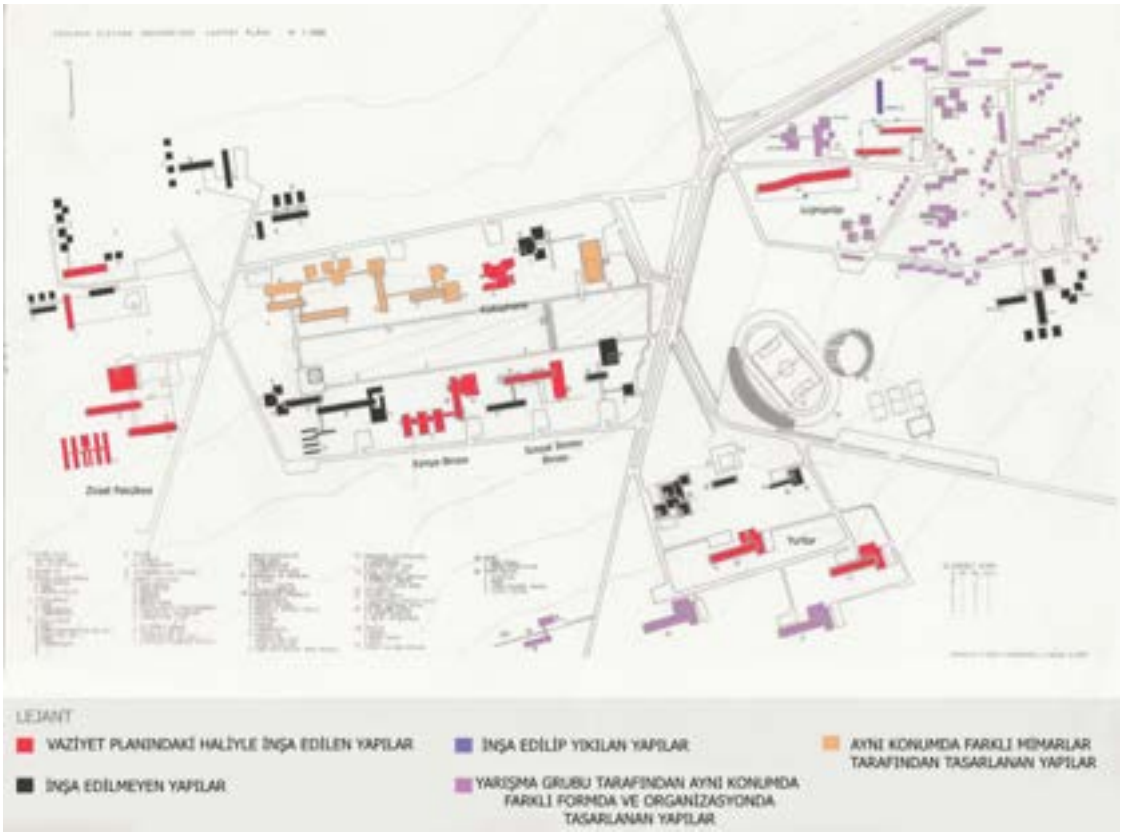

Şekil 84: Yapıların Vaziyet Planında Bulunduğu Mevcut Konum ve Formda İnşa Edilme Durumları.
(Salt Araştırma- TAA)

4.3.1. Kimya Binası

Şekil 85: Kimya Binası (Fen Fakültesi) Kuzeybatı Yönünden Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma, TAA)

Kampüsün güneyinde bulunan Kimya Binası, Fen ve Edebiyat Fakültesinde öğrenim görecek öğrencilere hizmet etmek üzere 1962-63 yıllarında inşa edilmiştir.(Kaya, 2007:199) Bina kompleksi dört katlı sınıf bloğu(giriş, hol, başkan odası, sekreter odası, konferans salonu, projeksiyon odası, amfi terası, sınıflar, seminer salonu, lavabo-wc), üç katlı üç laboratuvar bloğu (analiz odası, asistan odası, asit odası, hol, lavabo-wc, laborant odası, giyinme odası, profesör odası araştırma laboratuvarları teknik analiz odası) ve 300 kişilik bir oditoryumdan oluşmuştur. 700 öğrenciyi bünyesinde bulunduracak kapasitededir. (Tayman vd., tarihsiz:4)

Şekil 86: Vaziyet Planında Kimya Binasının Konumu.
(Salt Araştırma- TAA)

Binanın iki girişi vardır; öğretim üyeleri girişi ve ana giriş. Kampüs allesi tarafından erişilen ana girişle, fuaye alanından oditoryuma ve binanın lineer yönelimine uygun olarak yerleştirilmiş merdivenler aracılığıyla üst kattaki sınıflara ulaşılır. Sınıf bloğunun zemin katı, binaya eklemlenen koridorla laboratuvar bloklarına bağlanır. Sınıf bloğu ve laboratuvar bloklarında plan organizasyonunda rasyonel bir dil kullanılmıştır. Fonksiyonların mekân organizasyonu yapı formuna uygun olarak lineer bir düzende kurulmuştur. Tasarım kararlarında güneş ışığından maksimum fayda sağlamak ve kuzey cephesindeki soğuk ve rüzgârı önlemek amacıyla, laboratuvar ve sınıf bloklarında kuzey ve güney cepheleri kör bırakılarak doğu ve batı cepheleri saydamlaştırılmıştır. Bu bağlamda, modern mimarlık örneklerinde de sıkça görülen, bina kullanıcılarının fiziksel, psikofiziksel ve fonksiyonel ihtiyaçları rasyonel bir bakış açısıyla organize edilmiştir.

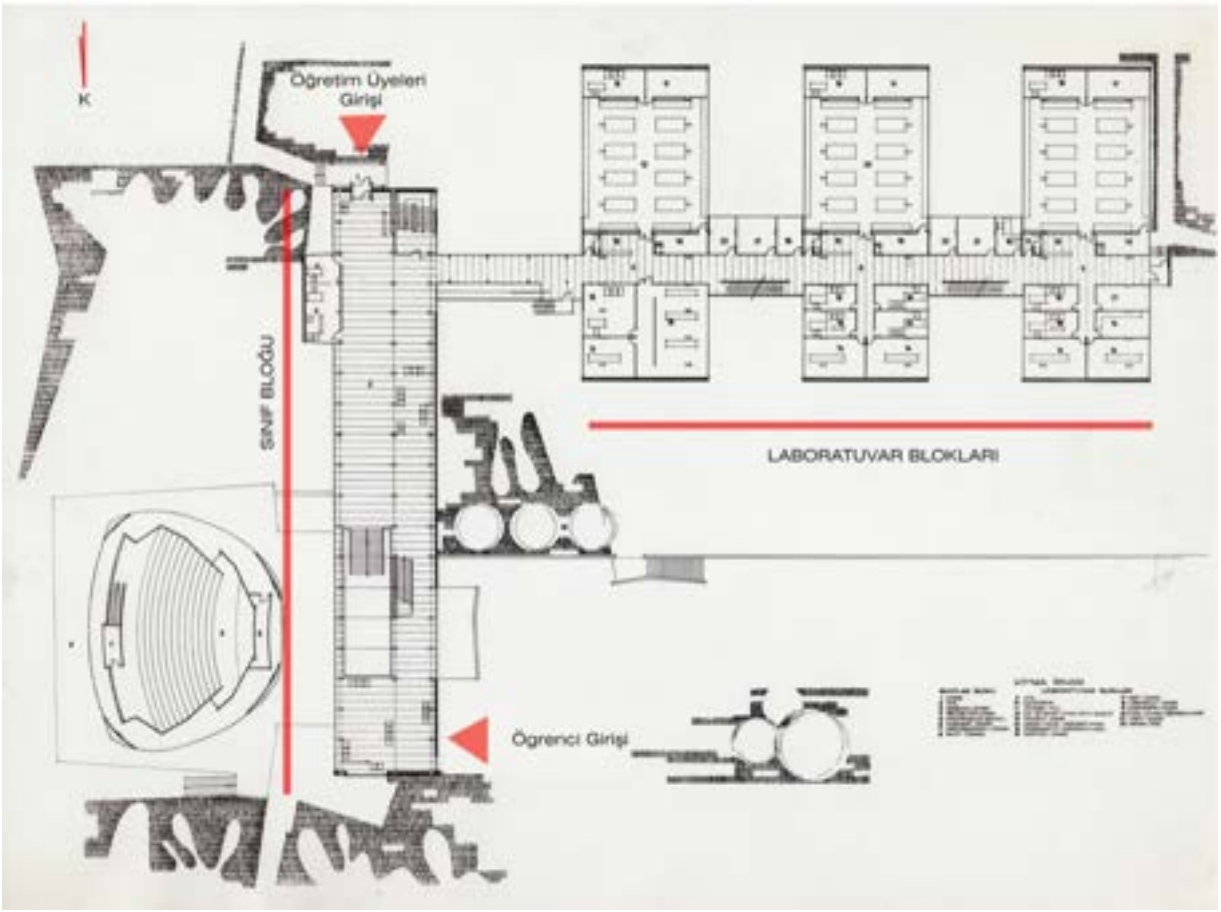

Şekil 87: Kimya Binası 1. Kat Planı.
(Salt Araştırma- TAA)

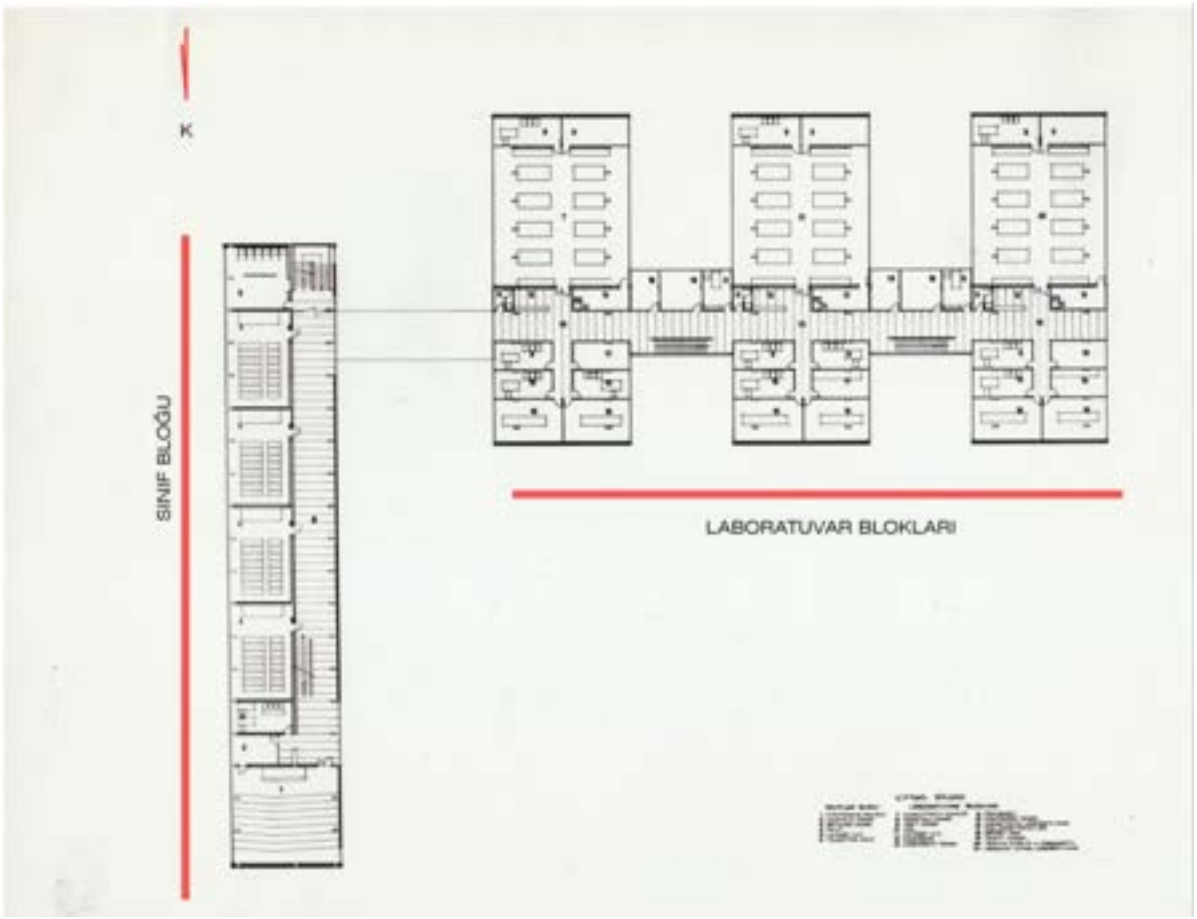

Şekil 88: Kimya Binası 2. Kat Planı.
(Salt Araştırma-TAA)

Yapıda sade dikdörtgen prizma formu kullanılarak, cephelerinde lineer bir aks oluşturacak şekilde pencere düzeni oluşturulmuştur. Bina dışından bakıldığında teras izlenimi veren çatılar tek yöne eğimlidir ve bakır kaplamadır. Sağır olan dış cepheler Bayburt taşı ile kaplanmış diğer cephelerde beyaz yapay mermer kullanılmıştır. Binanın kuzey ve güney cephelerinden görülen kulaklı çatı yapısı kelebek çatı uygulamasıyla benzerdir ancak raporda çatının tek yöne eğimli olduğu bilgisi vardır. (Şekil-89) Pencereler özel çekme çelik profil ve çift camlıdır. (Tayman vd., tarihsiz:4)

Şekil 89: Kimya Binası Oditoryum Tarafından Çekilmiş bir Fotoğraf. (Salt Araştırma-TAA)

Sınıflar bloğunun giriş holünden ulaşılan Oditoryum binası 300 kişilik bir amfiye sahiptir. Konferans ve konser gibi toplu etkinliklerin yapılacağı oditoryum binası için salonun ses akustiği önemli olduğundan mekan formu buna göre organize edilmiştir. Ayrıca sahne kısmının arka duvarı hareketlidir ve tamamen açılarak galeriyle bütün bir hacim olabilmektedir. (Tayman vd., tarihsiz:4) Oditoryum binasının üstü kubbemsi betonarme eğri bir örtüyle kapanmıştır.

Ord. Prof. Mustafa İnan[6] tarafından yapılan (Tanyeli, 1999:31) bu örtü kabuk yapım sistemiyle yapılmak istenmiş ancak inşa imkânları sebebiyle başarıya ulaşamamıştır. Dört dikey yapı elemanına oturan örtü çevre kirişleriyle yapının taşıyıcı strüktürünü oluşturur. (Tayman vd., tarihsiz:4) Örtünün detay şemasına baktığımızda 14.5 cm olan eğri betonarme katman, 2.5 cm mozaik kaplama, 6 cm koruma betonu, 1 cm bitümlü tecrit, 5 cm mantar tecrit ve betonarmeden oluşur. (Şekil-92) Binanın kubbemsi çatısının etrafı teras çatıdır. Çatı terasına binanın öğretim üyeleri girişindeki bahçeden, konferans salonundan ve binanın kuzeyindeki alçak kottan merdivenle ulaşılabilir. Bu terasın merdivenleri günümüzde mevcut değildir.

[6] Mustafa İnan (1911-1967), Fotoelastisite konusunda araştırmacı olarak çalışmış ilk bilim insanıdır. Lisans eğitimini Mühendis Mektebi'nde (İTÜ) birinci olarak tamamlayan ve bu konuda akademik çalışmalarına devam eden İnan, Mukavemet(denge) üzerine birçok araştırma ve çalışma yapmıştır.

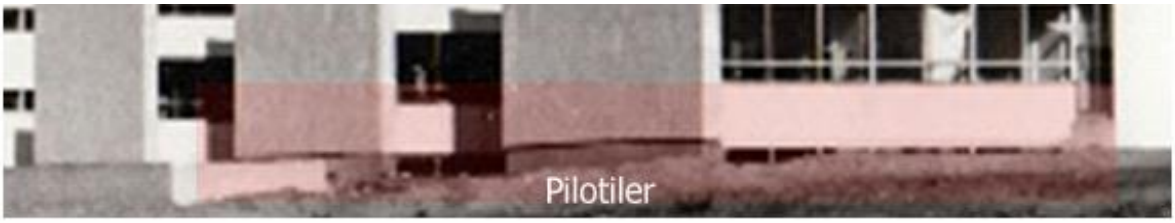

Şekil 90: Laboratuvar Binalarındaki Pilotiler. (Salt Araştırma-TAA)

Kimya binasının ulaşılan eski fotoğraflarında sınıflar bloğunun ve laboratuvar bloğunun yerden yükseltilerek altı boşaltılmıştır.(Şeki-90) Le Corbusier'nin *modern mimarlığın 5 noktası*ndaki "pilotiler" ilkesi birçok binada olduğu gibi bu binada da kullanılmıştır.

Şekil 91: Oditoryum Binası İnşaat Halindeyken Bir Fotoğraf. (Ayhan Tayman Kişisel Arşivi[ATKA])

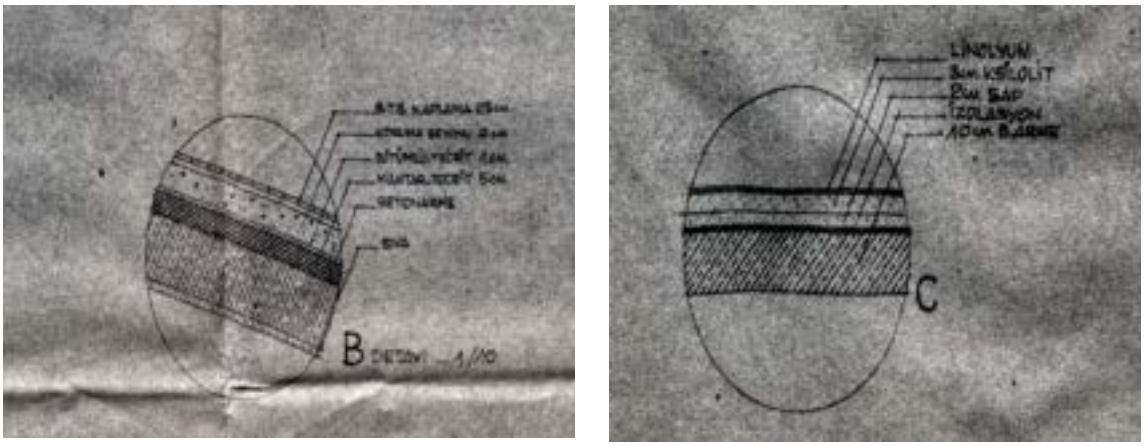

Şekil 92 Oditoryum Binasının Çatı ve Merdivenlerinde Kullanılan Malzemelerin Detay Çizimleri.

(Salt Araştırma-ÇAA)

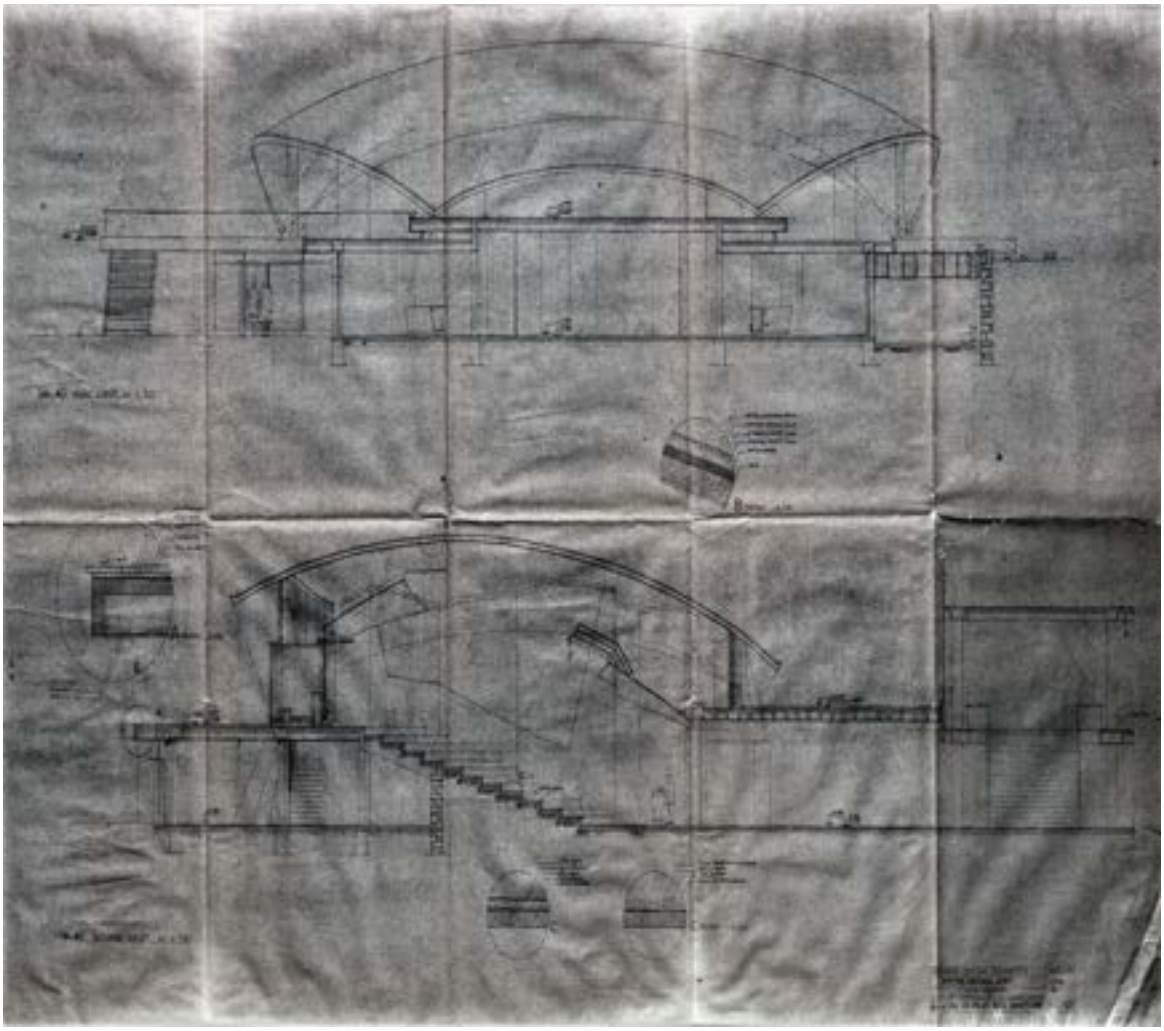

Şekil 93: Oditoryum Binasının Kesit Ve Görünüşleri. (Salt Araştırma-ÇAA)

Yapı formu yapıldığı dönemde hızla yaygınlaşan betonarme yapım sistemiyle yapılmıştır. Nervürlü döşeme ve büyük açıklıklarda kaset tavan uygulaması yapılarak betonarme strüktür sistemleri etkin bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca yapının oditoryum binasının üstündeki eğri yüzlü beton örtü teknik imkanlar sebebiyle kabuk sistemiyle inşa edilememiş olsa da o dönem için betonarmenin farklı formlarda kullanılması bağlamında önemli bir noktadır. Oditoryum binasının üstündeki kabuk örtü döneminin formu ve yapı teknolojisi açısından döneminin öncü yapılarından biri olmuştur. (Dursun vd., 2018:143) Bu durum yapının "teknolojik değeri" nin önemli bir göstergesidir.

Kimya alanında eğitim görecek öğrenciler için tasarlanmış olan yapının, laboratuvar ortamında ölçüm ve analiz yapılacak mekânları, bilimsel araştırmanın hiyerarşisi dikkate alınarak organize edilmiştir. Modern bir üniversite yapısı olma amacı güden tasarımda,

kullanıcılar için güneşten maksimum verim sağlama kaygısı güdülmüş ve bunu takiben binada kullanılacak tüm fonksiyonlar rasyonel bir bakış açısıyla konumlandırılmış ve şematize edilmiştir.

Oditoryum çatısında uygulanamayan kabuk örtü strüktürü, dönemin Türkiye'sinin finansal ve teknolojik yetersizliğini yansıtmıştır. Bu durum dönemin Türkiye'sinin ekonomik koşullarıyla mimarlık yapmanın zorluğunun bir göstergesi ve Türkiye'nin mimari alandaki teknolojik gelişiminin önündeki engelleri betimleyen bir kanıt olduğundan yapı "belge değeri" taşıma potansiyeline sahiptir.

Yapının topografyayla sağladığı uyum başarılıdır. Yüksek kottan öğretim üyeleri girişi verilmiştir bu kottan oditoryum binasının çatı terasına ve bahçeye erişilir. Yapının her cephesi kullanıcıya farklı bir deneyim yaşatmak üzere tasarlanmıştır. Ayrıca oditoryum binasının üstünü örten eğri betonarme yüzey ve çatının bir bölümünde kullanılan seramik kaplamalar dönemin Türkiye'sinin modern estetik ve mimari anlayışını yansıtır. Bu da yapının "sanatsal ve estetik" değerine bir kanıt teşkil etmektedir.

Kimya Binasının yapı formu büyük oranda korunmuştur. Fakat Erzurum'un sert iklim koşulları ve fonksiyonel işleyişin farklılaşması doğrultusunda birçok değişikliğe uğramıştır. İlk fotoğraflarda kimya binalarının zeminden yükseltilerek inşa edildiği görülür ancak iklim koşullarından dolayı bu boşluklar kapatılmıştır. Oditoryum binasının ince kabuk şeklindeki beton yüzeyi tamir edilmiş onarılmış ve kaplanmıştır. (Şekil-94-95) Tek yöne eğimli çatı onarım görerek eğimi artırılmıştır. Oditoryumun teras çatısının zeminle iletişimini sağlayan merdiven kaldırılmıştır. (Şekil-96-97) Oditoryumdan teras çatıya açılan kapı kapatılmıştır bunu takiben teras çatının aktif kullanımı sonlanmıştır. Kimya Binasının öğrenci girişi ilk planlardaki gibidir ancak yarı açık ve sütunlarla desteklenen eski giriş cam ve duvarlarla kapatılmıştır. Bunun muhtemel sebebi öğrenci girişinin kuzeyde olmasıdır. Binanın öğretim üyeleri girişi ilk planlardaki gibi değişmemiştir. Zamanla yıpranan ve zarar gören pencereler değiştirilmiştir. Oditoryum binasının çatısının doğu bölgesinde bulunan seramik uygulama korunmuştur. Binanın plan düzeni büyük oranda korunmuştur da bazı bölümlerde yer yer yıkılmış yer değiştirilmiş ve bazen yeni fonksiyonlar eklenmiştir. Bina içerisinde döşemede kullanılan mermerler ilk yapıldığı haliyle korunmaktadır. Günümüzde binanın yanına, oran-orantı, ölçek ve estetik anlamda büyük ölçüde uyumsuz olan İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nin ek binası inşa edilmiştir. (Şekil-98-99)

Şekil 94: 1950-70 Yıllarında Oditoryumun Çatısı. (Salt Araştırma-TAA)

Şekil 95: 2022 Yılında Oditoryumun Çatısına Eklenen Çatı Sacı. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil 96: 1950-70 Yıllarında Oditoryum Çatısına Erişmek İçin Kullanılan Merdiven. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil 97: 2022 Yılında Bu Merdivenin Kaldırılmış Hali. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil 98: 1950-70 Yıllarında Kimya Binasının Güney Yönünden Fotoğrafı. (Salt Araştırma-Kemali Söylemezoğlu Arşivi [KSA], URL-40)

Şekil 99: 2022 Yılında Kimya Binasının Güney Yönünden Çekilmiş Fotoğrafı, Sağda İİBF'nin Ek Binası Solda Binaya Eklenmiş Kısım. (Kişisel Arşiv, 2022)

Arşiv Belgelerinde Kimya binasının 1. ve 2. Kat planlarının çizimlerine ulaşılmıştır. Atatürk Üniversitesi Yapı İşlerinden edinilen güncel çizimler ışığında yapıda eski plan

organizasyonuna büyük oranda sadık kalındığı saptanmıştır. Laboratuvar bloklarında işleve göre bazı mekânlar genişleterek iç mekândaki odalar değiştirilmiştir. Sınıf bloğunun eski planında ilk katta tek bir mekân kurgusu yapılarak ilk kat galeri katı olarak düşünülmüştür ancak yeni planlara baktığımızda giriş kısmındaki galeri düşüncesi devam etmiş ancak yapının diğer ucu idari mekânlarla bölünerek doldurulmuştur. Yapının giriş kısmında binaya bir ekleme yapılarak buraya da personel odaları konumlandırılmıştır. (Şekil-100-101)

Şekil 100: Kimya Binası (Fen Fakültesi) 1.Kat Planındaki Organizasyon Şemasında Saptanan Bazı Değişiklikler. (Atatürk Üniversitesi Yapı İşleri Arşivi [AÜYİA], 2021)

Şekil 101: Kimya Binası (Fen Fakültesi) 2.Kat Planındaki Organizasyon Şemasında Saptanan Bazı Değişiklikler. (AÜYİA, 2021)

4.3.2.Sosyal İlimler Binası

Şekil 102: Sosyal İlimler Binası'nın ,Eski Edebiyat Fakültesi, Güney Doğudan Bir Fotoğraf. (Salt Araştırma- TAA)

Sosyal İlimler binası, 1962-63 yılında Edebiyat Fakültesi öğrencilerine hizmet etmek üzere inşa edilmiştir. Yapı, yükseklik farkı olan ve birbirine dik yerleştirilmiş iki binadan oluşur. Bu binaların biri profesör bloğu olarak diğeri ise sınıf bloğu olarak düşünülmüştür, vaziyet planında beşeri ilimler için ayrılmış bir blok daha vardır, fakat maket fotoğraflarında ve çözümlenmiş planlarda bu bina mevcut değildir.

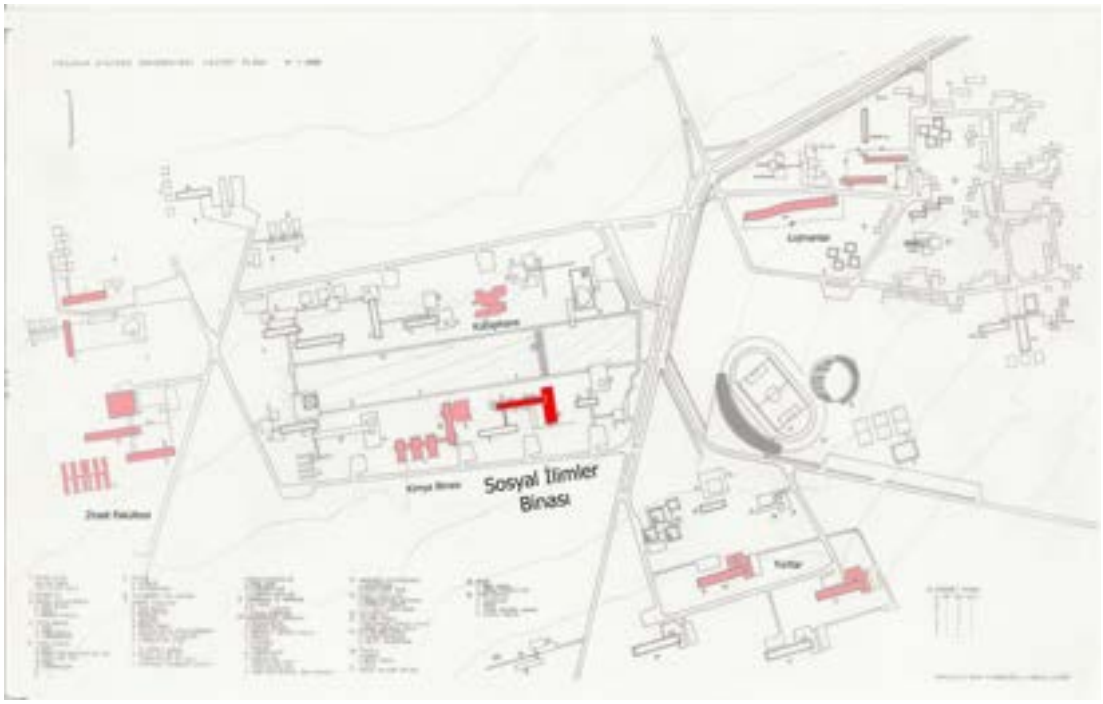

Şekil 103: Sosyal İlimler Binası Vaziyet Planı Üzerindeki Konumu. (Salt Araştırma- TAA)

Fakülte, 1200 öğrencinin öğrenim görebilmesi için tasarlanmış ve doğu-batı aksında konumlandırılarak güney kuzey yönlenmesi sağlanmıştır. 4 katlı öğrenim bloğu ve bu bloğa ilişmiş olan öğretim üyelerinin bulunduğu 2 katlı bloktan oluşmuştur. Yarışma kazanıldıktan kısa süre sonra inşa edilen bu yapılar, 2 adet laboratuvar, üstteki üç katta 60 kişilik 15 sınıf, bloğun batı bölgesinde 150 kişilik amfi, 3 adet 100 kişilik amfi bulundurur. Döneminin özgün yapım teknolojisi olan betonarme yapım sistemiyle inşa edilmiştir. (Tayman vd,. tarihsiz:5) Eşit aralıklarla konumlandırılan betonarme kolonlar yapının strüktürel sistemini oluşturur. Döşemeler nervürlü ve büyük açıklıklarda kaset tavan uygulaması yapılmıştır. Döneminin modern tekniğinin ve malzemesinin yapıda özgün bir şekilde kullanılması bu yapının "teknolojik değer" e sahip olduğunu gösterir. Çatısı tek yöne eğimli ve bakır kaplama olarak tasarlanmıştır.

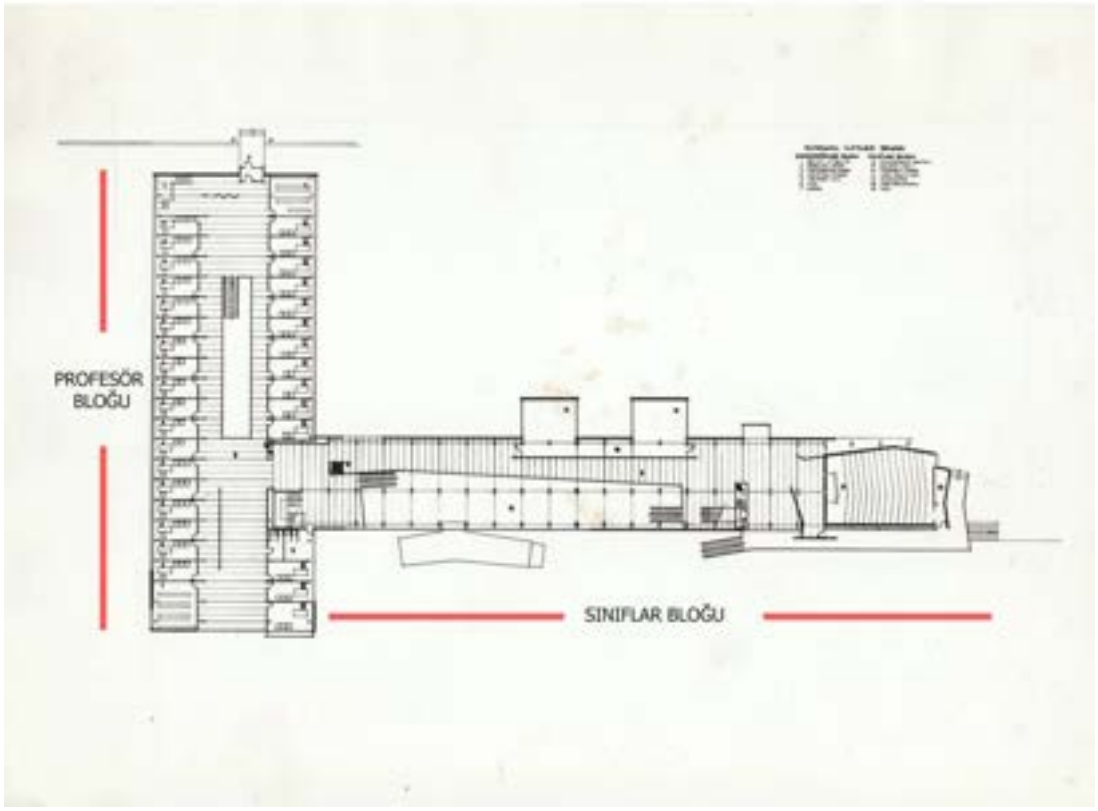

Şekil 104: Sosyal İlimler Binası Zemin Kat Planı. (Salt Araştırma- TAA)

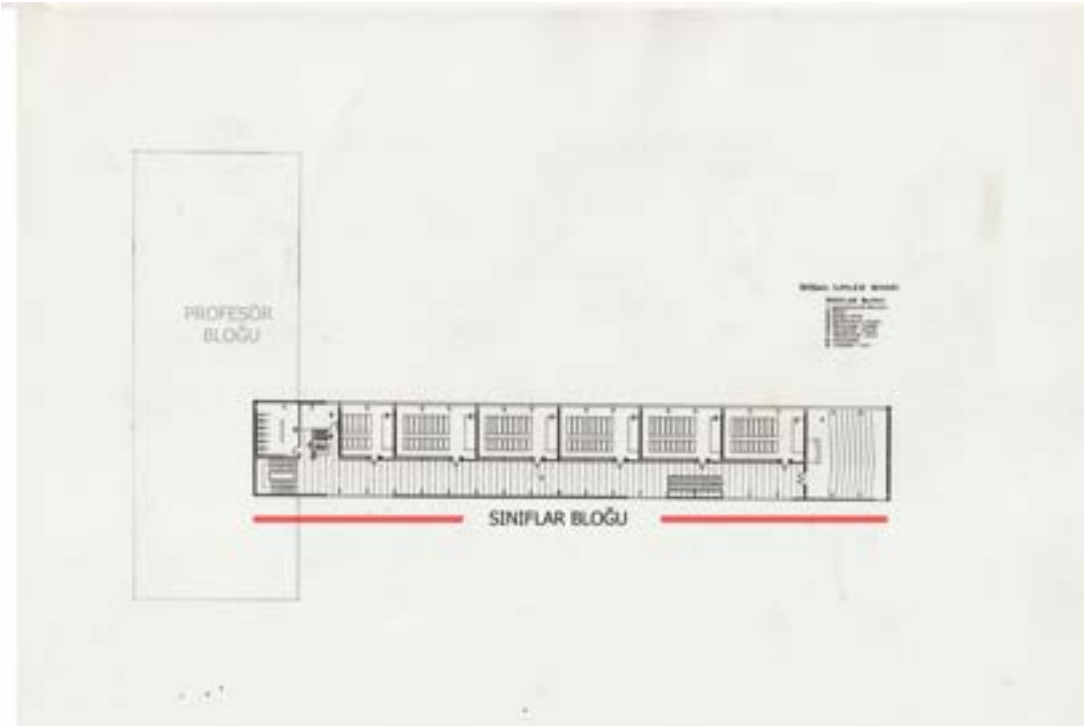

Şekil 105: Sosyal İlimler Binası Kat Planı. (Salt Araştırma- TAA)

Yapı modern mimarlık eserlerinde sıkça gördüğümüz dikdörtgen prizması formundadır. Yapının kuzey cephesindeki betonarme bantla binayla bütünleşen betonarme merdiven ve teras uygulaması modern mimarlıkta sık kullanılan bir mimari olgudur. (Şekil- 106)

Şekil 106: Sosyal İlimler Binası Kuzey Batı Yönünden Görünümü. (Dursun vd., 2018:143)

Ayrıca topografya aktif bir şekilde kullanılarak profesörler bloğu arazinin düşük kotlu bölgesinde izole edilmiştir. Yapı bloklarının yerleşimi ortada öğrenciler için dinlenme ve peyzaj alanı oluşturma potansiyelini taşır. Yapının plan organizasyonu Kimya Binası'nda olduğu gibi lineer düzende kurulmuştur. Yapı formunda cephedeki bant pencerelerde ritmik düzen yakalanmış ve cephe fonksiyonların farklılığına göre oranlı bir şekilde hareketlenmiştir. Yapının araziyi aktif kullanması ve bina formundaki modernist yaklaşımlar yapının "sanatsal ve estetik değeri" ni yansıtmıştır.

Sosyal İlimler binası yakın zamana kadar Edebiyat Fakültesi olarak kullanılmış günümüzde ise profesörler bloğu Türkiyat Araştırma Enstitüsü Araştırma Merkezleri, sınıflar bloğu Yakutiye Derslikleri olarak kullanılmaktadır. Yapıda kapsamlı bir şekilde inşa ve onarım faaliyeti sürdürülmektedir.

Binanın doğusuna ince bir koridorla yeni bir bina eklemlenmiştir. Bina edebiyat fakültesi olarak kullanılırken bu alan öğretim üyeleri ve müdür odalarına ayrılmıştır. Bina cephesindeki pencere boşlukları aynı şekilde korunmuştur. Binanın kuzey cephesinden başlayıp batıya doğru devam eden ve amfiden ulaşımı olan açık balkon uygulaması deforme olmuş bitişiğine bu yapıyla renk, oran-orantı, ölçek bağlamında son derece uyumsuz olan İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nin (İİBF) yeni ek binası inşa edilmiştir. (Şekil-107) Ayrıca eski planlardaki amfi yeni planlarda amfi boşluğu olarak belirtilmiştir ve konum olarak aynı olsa da formal olarak farklı ve oran olarak küçüktür. Binanın bu kısmına giriş yapılamamıştır.

Şekil 107: Solda Sosyal İlimler Binası Sağda İİBF Ek Binası

Şekil 108: Sosyal İlimler Kuzey Yönünden Güncel Görünümü. (Kişisel Arşiv,2022)

Şekil 109: Sosyal İlimler Binası (Eski Edebiyat Fakültesi)Zemin Kat Planında Saptanan Bazı Değişiklikler. (AÜYİA, 2020)

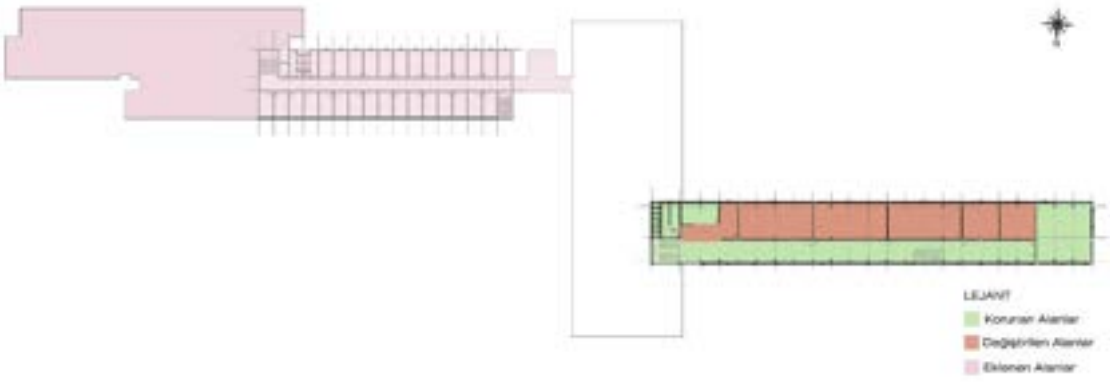

Şekil 110: Sosyal İlimler Binası (Eski Edebiyat Fakültesi) 1.Kat Planında Saptanan Bazı Değişiklikler. (AÜYİA, 2020)

Sosyal İlimler binasının eski ve yeni planları karşılaştırıldığında profesörler bloğundaki mekan diziliminin korunduğu bilgisine ulaşılabilir ancak hoca odalarının sayısına bakıldığında yeni binadaki sayının eski plandan daha fazla olduğu görülmüştür. Amfinin yanındaki alan mevcut planlarda kütüphane olarak kullanılmıştır. Fakat günümüzde bu alan inşa halindedir.

4.3.3. Ziraat Binası

Şekil 111: Ziraat Fakültesi Güneydoğu Yönünden Bir Fotoğraf-1950/70. (Salt Araştırma- TAA)

1961 yılında inşasına başlanan Ziraat Fakültesi 1965 yılında bitirilmesi istenmiştir. İnşaatın esas kısmı bu süre içerisinde bitmesine rağmen çeşitli finansal sebeplerden dolayı tamamlanması gecikmiş, 1967 yılında inşası tamamlanmıştır. (Harbi, 1966:42-44) Ziraat Fakültesi bina kompleksi kampüsün batısında ziraat bölümü (toprak, bitki bilimleri, zirai ekonomi, zootekni, kültür teknik bölümleri) öğrencilerinin öğrenim görmesi amacıyla kurulmuştur. Land Grant tipi üniversite olarak kurulan ve Doğu'nun kalkınması için bölgesel bir üniversite olan Atatürk Üniversitesi için Ziraat Fakültesinin, Toprak Bölümü, topraktan en üst düzeyde verim elde etme; Bitki Bilimleri Bölümü, hububat, yem bitkileri ile meyvecilik- sebzecilik, su bahçeciliği, yabani ot mücadeleciliği amacını taşır. Özellikle bölgede yetişen ziraat bitkilerinin iyi hale getirilebilmesi ve geliştirilmesi açısından önemi büyüktür. (Harbi, 1966:42-43)

Şekil 112: Ziraat Fakültesinin İlk Vaziyet Planındaki Konumu.

(Salt Araştırma-TAA)

Fakültenin yapacağı zirai faaliyetler geniş alanlara ihtiyaç duymuştur bu yüzden Ziraat Binası kampüsün batısında gelişime açık bir bölgede konumlandırılmıştır. Ziraat Fakültesi bina kompleksi; güneyde, birbirlerine lineer koridorlarla bağlanan kuzey-güney yönelimli Toprak Bilimleri, Bitki Bilimleri, Sınıf Bloğu binaları ve doğu-batı yönelimli seralardan kuzeyde günümüzde dekanlık binası olarak kullanılan doğu-batı yönelimli Hayvan Bilimi-Zirai Ekonomi Binası ve kuzey güney yönelimli Ev İdaresi Binası olacak şekilde düşünülmüştür.(Şekil-113)

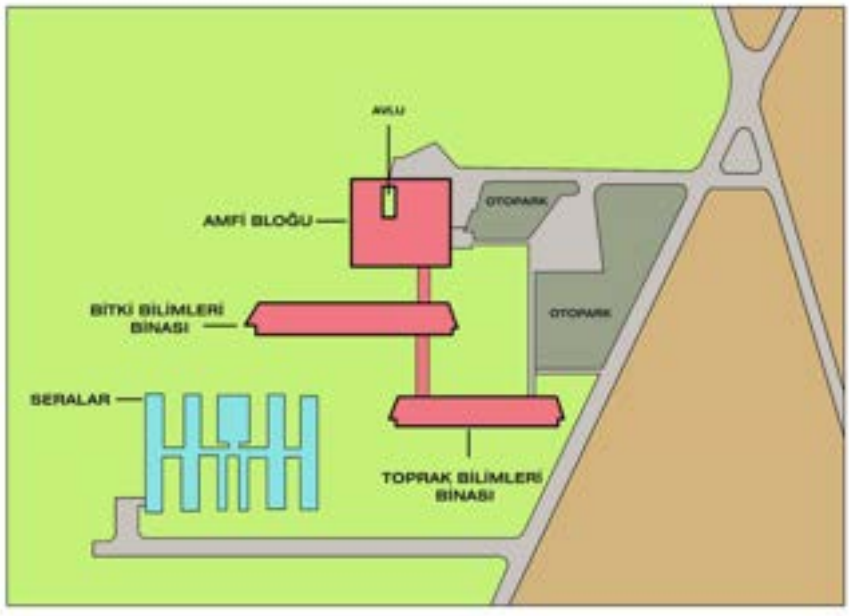

Şekil 113: Toprak, Bitki Bilimleri ve Konferans Salonu Vaziyet Planı. (Harbi, 1966:43)

Betonarme yapım tekniğiyle inşa edilen yapıda döşemeler asmolendir. Seralar büyüklüğü ve sistematikliği açısından binanın en önemli bileşenlerinden biridir. Burası bitkilerin iyileştirilmesi, yerel şartlarda bitki yetiştirilebilmesi için araştırma alanıdır. Bu yüzden bitki bilimleri için inşa edilen seralarda rutubetlendirme sistemi de düşünülmüştür. (Harbi, 1966:45) Çağdaş yükseköğrenim için gerekli olan teknolojik imkânları sağlamayı amaçlaması ve strüktürel yapısında döneminin modern yapım tekniklerini yansıtması, bu yapının "teknolojik değeri" nin bir göstergesidir.

Öğrenci girişi yani ana giriş Amfi bloğunun doğu yönündeki giriştir. Öğretim üyeleri girişi Toprak Bilimleri binasının kuzey yönündedir. Amfi bloğunun girişine bahçeden farklı yönlerden iki merdivenle ulaşılır. Binanın ana girişinde iki kolonla desteklenen derin bir saçak mevcuttur. Toprak ve Bitki bilimleri binası tek yöne eğimli, amfi bloğu ise kelebek çatı uygulamasına sahiptir. Amfi bloğunun cephesinde ve iç mekânda ise döşemede ve duvarlarda mermer kaplama ve boya, koridorlar ve giriş kısmı tamamen mermer kaplama kullanılarak döneminin modern mimarlık anlayışını yansıtmıştır. Yapı amfi sınıfından ulaşılan ve öğrencilerin dinlenme ve sosyalleşme alanı olarak düşünülen bir avluya sahiptir. Bu avlu, Erzurum kentinde geçmişte yükseköğrenim için kullanılan medreselerin avlulu yapısının bir yansıması olarak okunabilir. Amfi bloğunun girişinde çatının altının boşaltılarak oluşturduğu saçak, girişte vurgulanan çatı eğimi ve yapının ortasında oluşturulan avlusu ile bir harmoni oluşturan Ziraat binası özgün bir mimari dile sahiptir. Bu da yapının "sanatsal ve estetik değeri" nin bir göstergesidir.

Şekil 114: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Kuzey ve Avlu Kısmından Fotoğrafları. (Kişisel Arşiv, 2022)

Proje raporunda ve Arkitekt'te yayınlanan proje makalesinde vaziyet planındaki gösterimi haricinde Ziraat Fakültesi'nin kat planlarıyla alakalı bir bulguya rastlanılmamıştır. Atatürk Üniversitesi Yapı İşleri Müdürlüğü'nden alınan mevcut durumu gösteren planlar da binanın

mevcut durumunu doğru göstermemektedir. Tabanlıoğlu'nun kişisel arşivindeki maket fotoğraflarından binanın tasarım fikirlerinin proje grubuna ait olabileceği çıkarımı yapılsa da Sedad Hakkı Eldem'in Mimar Sinan Üniversitesi'nin yayınladığı *Sedad Hakkı Eldem'in 50 Yıllık Meslek Jübilesi [Jübile]* ve *Sedad Hakkı Eldem II: Retrospektif'te* yayınlanan eskiz çizimleri bu binanın tasarım fikirlerinin kime ait olduğu konusunu bulanıklaştırır. (Şekil - 115-116-117-118)

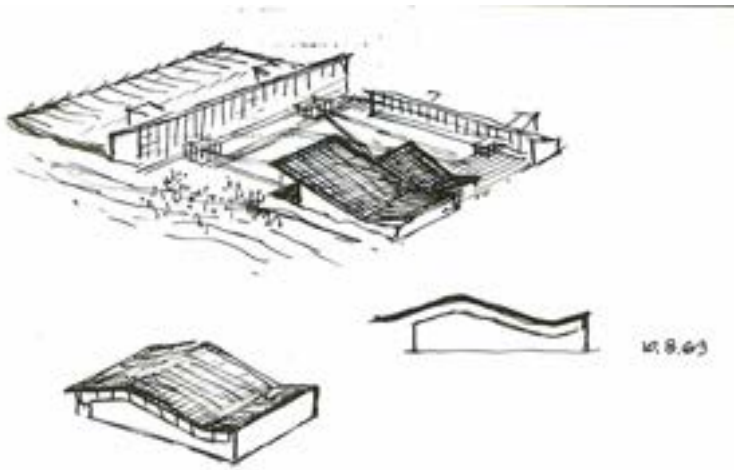

Şekil 115: Sedad Hakkı Eldem'in Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Çizimleri. (Jübile, 1983:176)

Şekil 116: Sedad Hakkı Eldem'in Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Çizimleri. (Jübile, 2009:175)

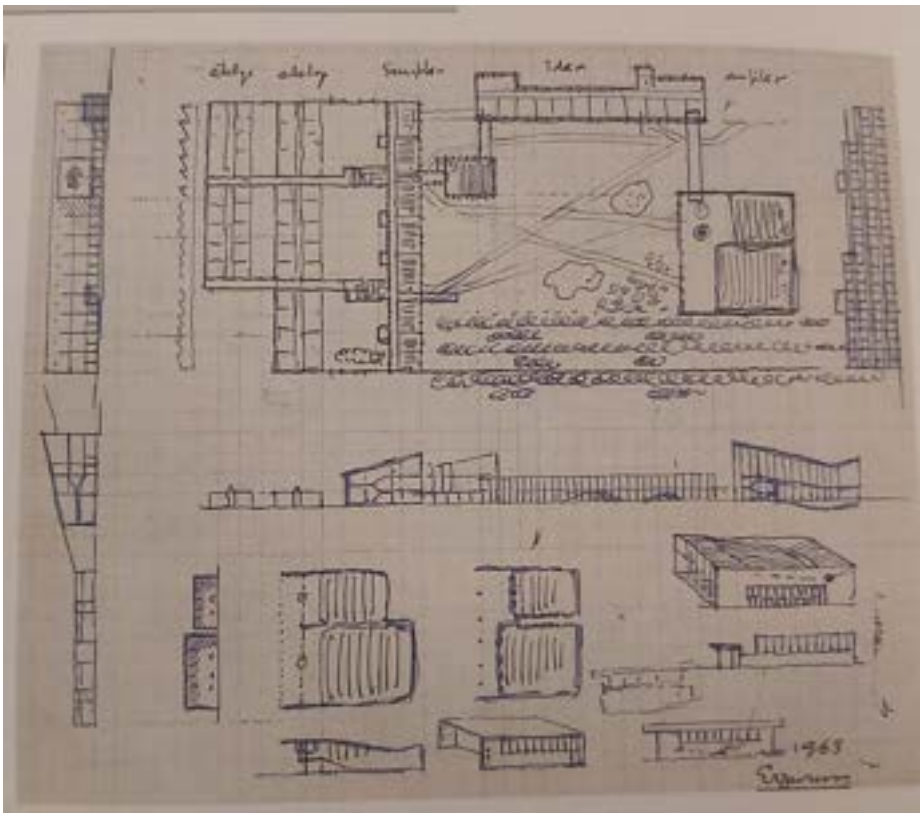

Şekil 117: Sedad Hakkı Eldemin El Çizimleri. (Tanju&Tanyeli, 2009:186)

Eskizler incelendiğinde Sedad Hakkı Eldem, Ziraat Fakültesi bina kompleksinin mekân organizasyonunu, büyük bir meydanın üç tarafına binaları konumlandırarak yapmıştır. Bunların ortasındaki kütüphane ve idare binasıdır. Sağ tarafta iki büyük amfi solda sınıf ve laboratuvarlar yer almıştır. Her binaya kendi fonksiyonunun icap ettirdiği şekil verilmiş, mimari zorlamalar yapılmamasına dikkat edilmiştir. Betonarme karkas olan binada dolgu duvarları kitabeler içinde ayrı malzeme ve renkle belirtilmiştir. Pencerelerin fazla büyük olmamalarına özellikle itina edilmiştir." (Jübile, 1983:176) Eldem'in anlayışı klasisist dilin aksine rustik bir dil olmuştur. Cephede geniş taş duvarlar kullanmış çatıda geçmişe gönderme yaparak Erzurum'daki Rus geleneğindeki kırma ve çinko malzemesinin kullanılmasını uygun görmüştür. Jübile'de, (1983:176) bu yapının 62-63 senelerinde projelendirildiği ancak eskiz çizimlerinde görüldüğü şekliyle inşa edilmediği vurgulanmıştır. Eldem Ziraat Fakültesini kendi içinde bir kampüs olarak düşünmüştür, yapıların dizilimine göre ortada bir avlu bahçesi oluşturmuştur. Ayrıca amfi bloğunun kelebek çatılı formu ve cephe özellikleri birebir aynı olmasa da mevcut binayla benzerlik göstermektedir. Yapıya, 20. Yüzyıl mimarlığında birçok eser veren ünlü tasarımcıların farklı

anlayışları yansımıştır. Bu yüzden yapı bir “sentez binası” olarak okunabilir. Ziraat Fakültesi’nin mimari dili malzeme ve formal açıdan kendine hastır. Bu durum yapının “özgünlük değerini” yansıtır.

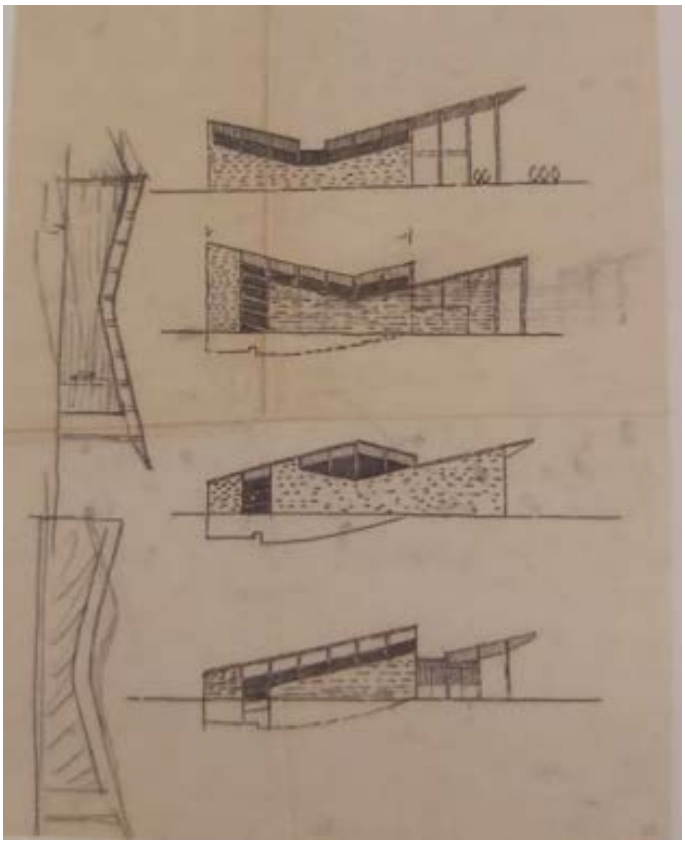

Şekil 118: Sedad Hakkı Eldem'in 1963’teki Ziraat Fakültesi Binası Eskiz Çizimleri. (Tanju; Tanyeli, 2009:186)

Ziraat Binası (Toprak Bilimleri, Bitki Bilimleri ve Amfi Bloğu) eski fotoğraflarla kıyas edildiğinde formal açıdan en çok korunan yapılardandır. Kimya ve Sosyal İlimler gibi bu binada zeminden yükseltilerek inşa edilmiş iklim şartları sebebiyle altı doldurulmuştur. Binanın eski planlarına ulaşılamadığından bina içerisindeki değişiklikleri saptamak zor olsa da 2013-2017 arasında binanın aktif kullanıcısı olarak yapı planındaki değişiklikleri saptamak zor değildir. Toprak bloğunda 2013-2017 yılları arasında idare ve akademik üyelerin bulunduğu alan duvar örülerek kapatılmıştır. İki bina arasındaki izolasyonu sağlamak muhtemel amaçtır. Çatının eğimi artırılarak onarımı yapılmış çatının üstü ve binanın üstünde çatının oluşturduğu kalınlık sacla kaplanmıştır.

Şekil 119: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Avlu ve Giriş Kısmından Fotoğrafları, Tahmini 1965-70. (Salt Araştırma- KSA)

Şekil 120: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Avlu ve Giriş Kısmından Fotoğrafları. (Kişisel Arşiv,2021)

2021 sonuna kadar bina girişinde bulunan ve bina saçağıyla uyumuyla estetik bir ulaşım sağlayan adım merdivenleri kaldırılmış yerine saçağın altında korunaklı bölgede bina bütünlüğünü bozan ve binanın alt bahçeyle alakasını kesen bir uygulama yapılmıştır. Yine iklim koşulları dikkate alınarak yapılmış olması muhtemeldir. 2013-2017 yıllarında merdivenlerde çeşitli onarımlar gerçekleştiğine şahit olunmuştur ancak bu dönemde merdivenlerin formuna müdahale edilmemiştir. Bu süreçte Mimarlık ve Tasarım Fakültesi olarak kullanılmasının ve idarecilerin farkındalığının bu korumada katkısı büyüktür. Fakat artık bu bütünlük bozulmuştur.

Şekil 121: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Girişindeki Adım Merdivenlerinin Kuzey Yönünden Fotoğrafı. (Ekim 2020, Kişisel Arşiv)

Şekil 122: Ziraat Fakültesi Amfi Bloğunun Yeni Girişinin Kuzey Yönünden Fotoğrafı. (Aralık 2021, Kişisel Arşiv)

4.3.4.Kütüphane Binası

Şekil 123: Atatürk Üniversitesi Kütüphane Binası İnşa Halindeyken Güney Cephesinden Çekilmiş Fotoğraf, 1950-70. (Salt Araştırma- TAA)

1966-67 yılında betonarme yapım sistemiyle inşa edilen kütüphane binası kampüsün kuzeyinde konumlandırılmıştır. Kütüphane binası birbirine merkezi bir çekirdekle bağlanmış 3 bloktan ve ana girişe eklemlenmiş idare binasından oluşur. Binaya alle tarafından sütunlarla desteklenen bir saçaktan girilir. Cephede modern mimaride sıkça rastladığımız lineer pencere düzeni tercih edilmiştir. Bina 2 bodrum katı ve zeminle birlikte 3 kata sahiptir. Binada satın alma, katalog, periyodikler, okuma salonları, cilt atölyesi ve matbaa ile yazmaların bulunduğu bölümler vardır. (Harbi, 1966:20) Bina içinde aynı katta farklı kotlara konumlandırılan okuma salonları mevcuttur.

Merkezi kütüphane binasında birbirinden farklı prizma blokların oluşturduğu bütünsellik dikkat çekicidir. Her yönden farklı bir izlenim veren kütüphane binasının okuma salonlarının cepheleri saydamlaştırılmış böylece güneşten maksimum verim sağlanmaya çalışılmıştır. Binanın bu yönü "estetik ve sanatsal değeri" ni yansıtır. Ayrıca yapı kampüsün birçok binasında olduğu gibi topografyayı etkin kullanmıştır. Modern mimarlığın birçok özelliğini yansıtan bu yapının kampüsün ilk kütüphane binası olmasının yanında Türkiye'nin de modern anlamda ilk modern üniversite kütüphanesi yapılarından biri olması sebebiyle de ayrıca bir önemi vardır.

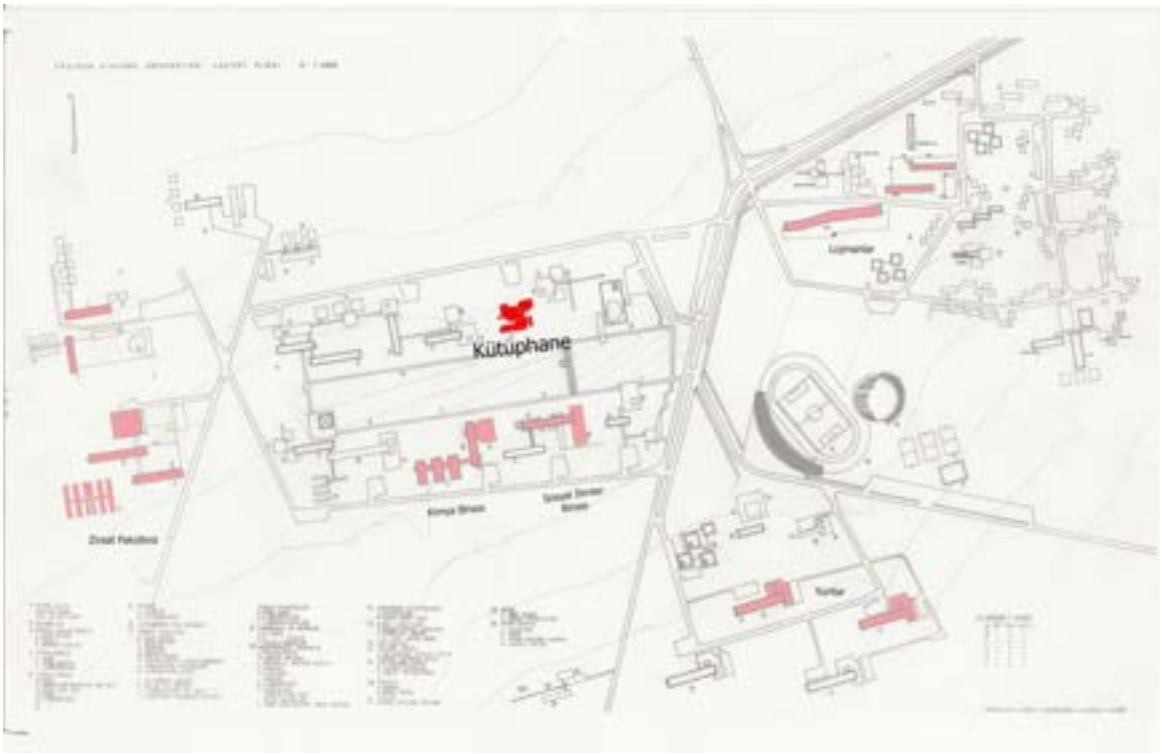

Şekil 124: Kütüphane Binasının Vaziyet Planındaki Konumu.

(Salt Araştırma- TAA)

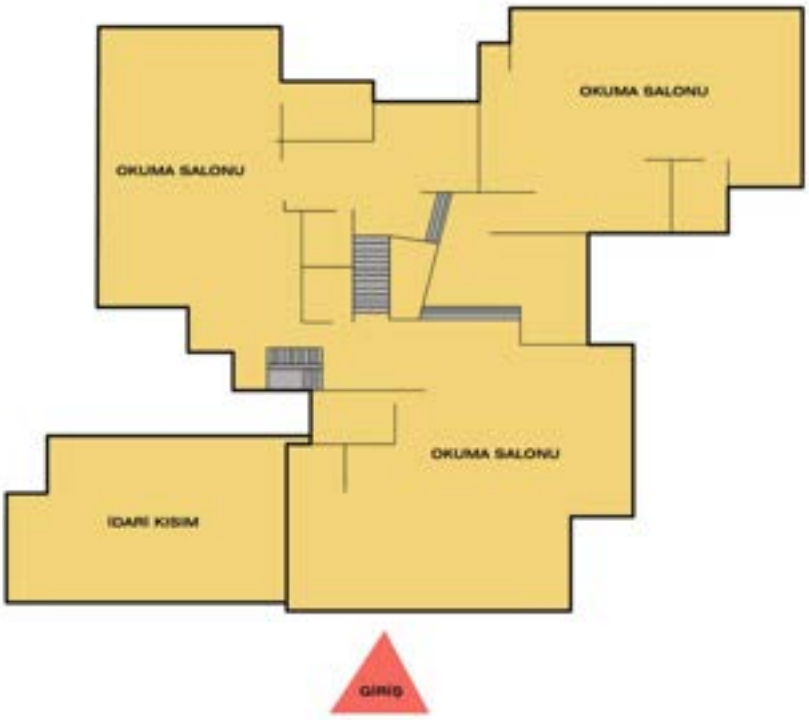

Şekil 125: Kütüphane Binasının İnşa Edildiği Dönemde Fonksiyonel Planlaması. (Harbi, 1966:21)

4.3.5. İlk Yurtlar

400 kişi için düşünülmüş öğrenci yurtları vaziyet planında da belirtildiği gibi kuzey- güney yönlenmeli 4 blok olarak tasarlanmıştır. Bina bodrum hariç zemin kat, galeri katı ve 4 yatakhane katından oluşur. Giriş holünden dinlenme, eğlenme, çamaşırhane ve bir merdivenle galeri alanlarına ulaşılır. Yapıda saf geometrilerin kullanımı, lineer pencere düzeni mevcuttur. Düşey ulaşımı sağlayan merdiven boşluğunun yapı formunda vurgulanması dikkat çekicidir. (Şekil-127) Yapı cephesinden bina içindeki fonksiyonel kullanım alanları okunabilmektedir. Giriş, sütunlarla desteklenen bir saçaktan gerçekleşir. Dinlenme, eğlenme ve çalışma alanlarının olduğu zemin ve galeri katında betonarme çıkmalarla teraslar tasarlanmıştır. Ayrıca zemin kattaki yemek salonu ana yapıdan alçak yüksekliktedir yapıdan uzayarak vurgulanmıştır. Cephede lineer bir pencere bandıyla bağlanan ritmik bir pencere düzeni mevcuttur. Yapı modernist çizgide tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Yapının plan ve cephesindeki baskın lineer düzeni, merdiven boşluğunu tanımlayan silindirik hacim ve yemek salonunu betimleyen ve binayla bütünleşerek vurgulanan prizma hacim saf geometrilerin birbiriyle olan harmonisini yansıtır. Bu durum

yapının “estetik ve sanatsal değeri” nin olduğunu gösterir. Çinici’nin anılarına göre ilk inşa edilen yapılardan olan yurt binaları Türkiye’deki ilk planlanmış kampüste bulunduğundan dolayı modernist anlayıştaki ilk yurt binalarındandır. Bu da bu binaların öncü yurt yapıları olduğunun bir göstergesidir. Dolayısıyla yapının “kanonik değeri” olması kuvvetle muhtemeldir.

Şekil 126: Yurt Binasının Kuzeybatı Yönünden Bir Görüntüsü,1950-70. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil 127: Erkek Öğrenci Yurt Binası, 1950-70. (Salt Araştırma- TAA)

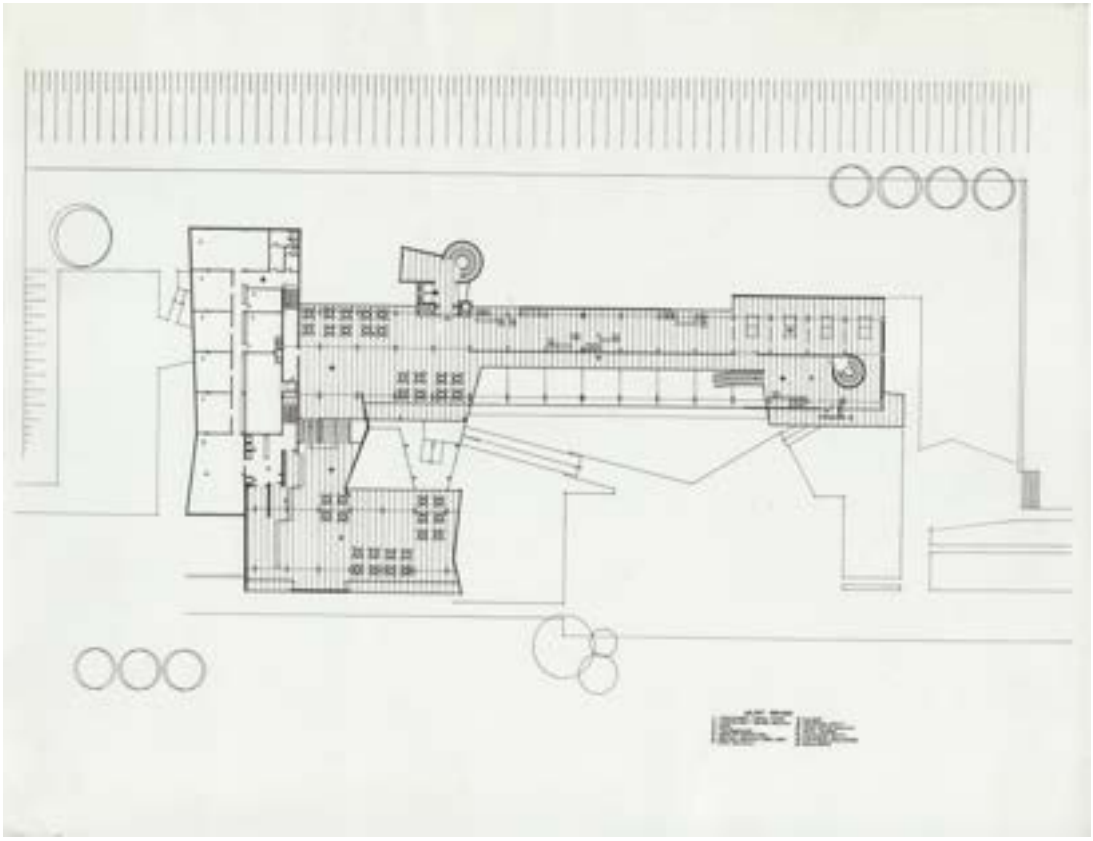

Şekil 128: Öğrenci Yurdu Zemin Kat Planı. (Salt Araştırma-TAA)

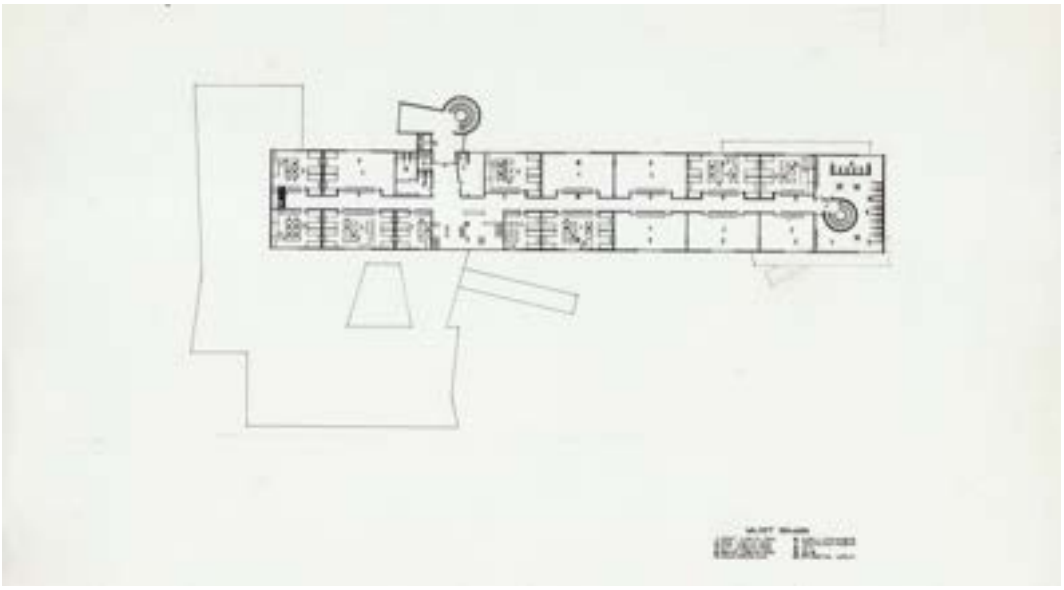

Şekil 129: Öğrenci Yurdu Kat Planı. (Salt Araştırma-TAA)

4.3.6. İlk Lojmanlar

Atatürk Üniversitesi akademik personeli için düşünülen lojmanlar 42 m^2'lik, 100 m^2'lik, 150 m^2'lik alanlarda farklı büyüklükte ve organizasyonda ailedeki kişi sayısına göre planlanmıştır. 42 m^2 lik alanda planlanan lojmanlar bekâr akademisyenler için minimum ihtiyacı karşılayacak biçimde organize edilmiştir. Giriş holüyle bağlanan bir salon ve münferit mutfak, yatak odası ve banyodan oluşur. 100m2lik bloklar 4 katlıdır ve iki yatak odası, yemek ve oturma odası ve mutfaktan oluşur.

Şekil 130: Lojmanların Geniş Perspektiften Bir Fotoğrafı.(Salt Araştırma- TAA)

150m2 lik lojmanlar çok çocuklu öğretim üyeleri için düşünülse de günümüzde profesörlerin kullandığı "profesör lojmanları" olarak bilinmektedir. Kırıklı lineer bir forma sahip bu lojman bloğu iki katlı dairelerden oluşur. 3 yatak odası ve yemek-oturma odası ve mutfaktan oluşur. Salondan merdivenle yatak odalarına erişilir asma kat sistemiyle inşa edilmiştir. Lojmanların planlarına gizlilik ilkesi sebebiyle ulaşılamamıştır eski kaynaklarda da sadece Mahir Harbi'nin *Yapı İşleri Dergisi'nde* (Şekil-133-134) yaptığı çizime ulaşılmıştır.

Şekil 131: Profesör Bloğu Kuzey Yönünden Bir Fotoğrafı. (ATKA)

Şekil 132: Profesör Lojmanlarının Kuzey Yönünden Fotoğrafı. (Salt Araştırma TAA)

Şekil 133: 100m^2 lik Lojmanın Kat Planı. (Harbi, Tarih Bilinmiyor:29)

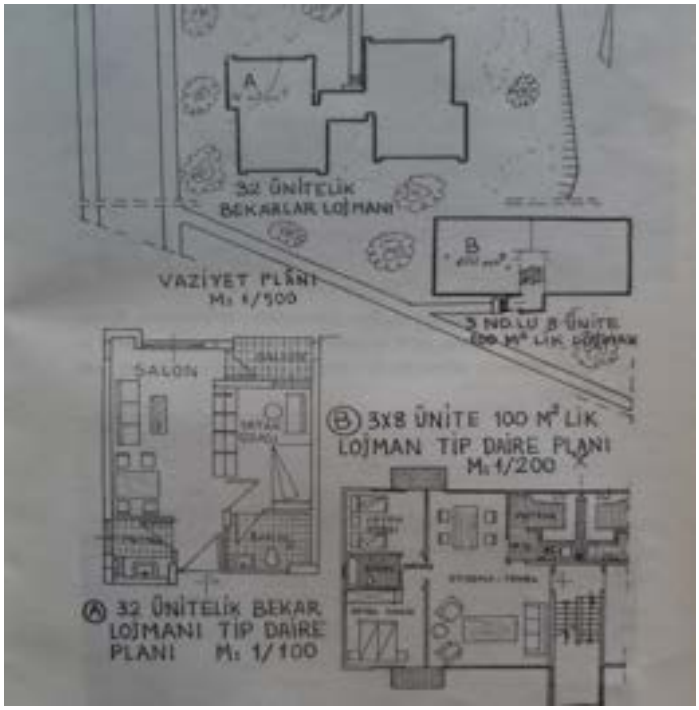

Şekil 134: Lojman Planları. (Harbi, Tarih Bilinmiyor:29)

Lojmanların çoğu kuzey- güney yönlenmeli tasarlanıp inşa edilen bloklardan biri diğer lojmanların aksine doğu- batı yönlenmeli planlanmıştır. Şantiye fotoğraflarında görebildiğimiz bina mevcut yerinde bulunmamaktadır. Bu binanın hangi sebepten yıkıldığı bilgisine ulaşılamamıştır.

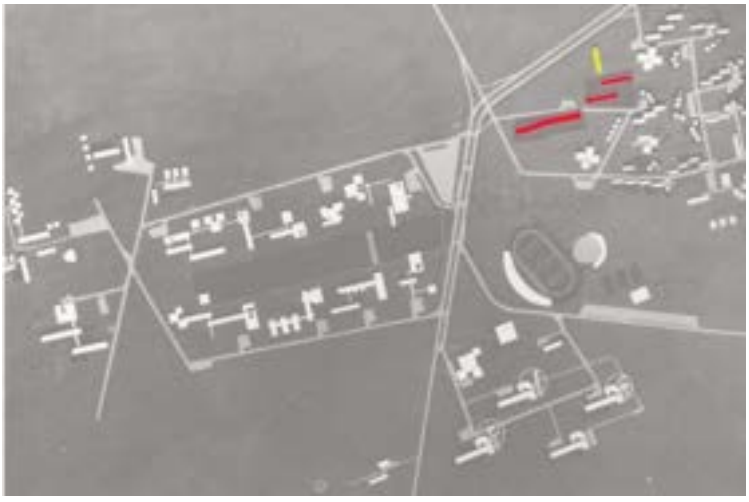

Şekil 135: Kazanan Projenin Vaziyet Planında Bekâr Lojmanının Konumlanışı.

(Salt Araştırma TAA)

Şekil 136: Mevcut Uydu Görüntüsünde Yıkılan Lojmanın Yeri, 2022.

4.3.7. Çarşı Bloğu

Çarşı bloğu kampüsün doğusunda kent merkezine yakın girişinde, lojmanlara yakın bölgede konumlandırılmıştır. Bünyesinde karakol, PTT, öğretim üyeleri lokali, kuaför ve kar amacı gütmeyen ticari kurumları bulundurur. Çarşı bloğunun tasarımı Ayhan Tayman arşivinde bulunan yazışmalardan edinilen bilgilere 1968 yılında onaylanmıştır. Günümüzde çarşı bloğunun olduğu kısım arşivdeki plan ve görünüşlerle bazı benzerlikler gösterse de yapı kompleksinin mevcut durumu eski planlarla farklılık gösterir. Yapının eski planlarına ulaşılsa da eski fotoğraflarına ulaşılmamıştır ayrıca inşa edildikten sonraki süreciyle alakalı belgelere de ulaşılamamıştır. Bu yüzden planlardaki gibi inşa edilip edilmediği bilinmemektedir. Çarşı bloğunun 1968'deki planlarıyla günümüzdeki çarşı bloğunu kıyasladığımızda yer yer fonksiyonların birbiriyle uyuştuğu görülmektedir. Öğretim üyeleri lokali olarak düşünülen bina uzun zaman öğretim üyelerinin yemek, davet ve düğün organizasyonlarını yaptığı alan olarak kullanılmış daha sonra kent sakinlerinin de kullanabileceği market ve kafeye dönüştürülmüştür. Kooperatif binasının planlandığı gibi uygulandığı tahmin edilmektedir çünkü arşivde bulunulan plan- kesit ve görünüş belgeleri bu yapıyı deneyimlemiş bir kullanıcı olarak geçmiş zaman imgeleriyle uyuşmaktadır. Bu binanın içinde kent ve üniversite sakinlerinin kullanabileceği erkek ve kadın kuaförü, Et

Balık Kurumu işletmesi bulunan bir çok işlevi barındıran sosyal merkez olarak kullanılmıştır ancak sonradan kuaförlerin olduğu sokak formuyla inşa edilen yarı kapalı mekan tamamen kapanarak kafeye dönüştürülmüştür. Tayman arşivindeki planda, karakol olarak planlanan alan PTT olarak, PTT olarak planlanan alan ise Vakıf Bankası ve günümüzde öğretim üyelerinin kullandığı lokal olarak kullanılmaktadır.

Şekil 137: Çarşı Bloğu Vaziyet Planı. (Ayhan Tayman Kişisel Arşivinden Alınan Plan Üzerine İşlenmiştir.)

*Ş*ekil 138: Çarşı Bloğunun Günümüzdeki Kuşbakışı Görünümü. (2022)

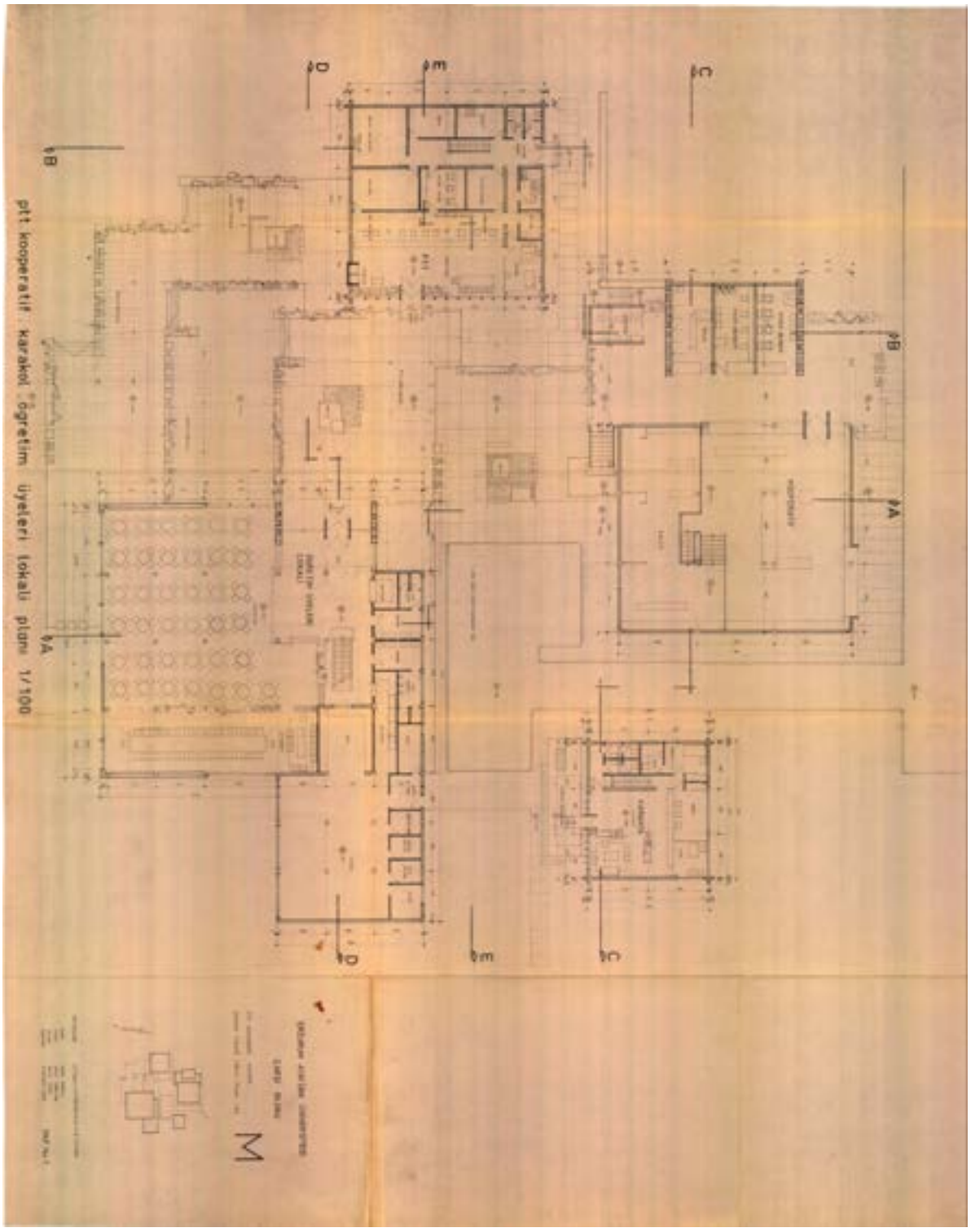

Şekil 139: Çarşı Bloğu Planı. (ATKA)

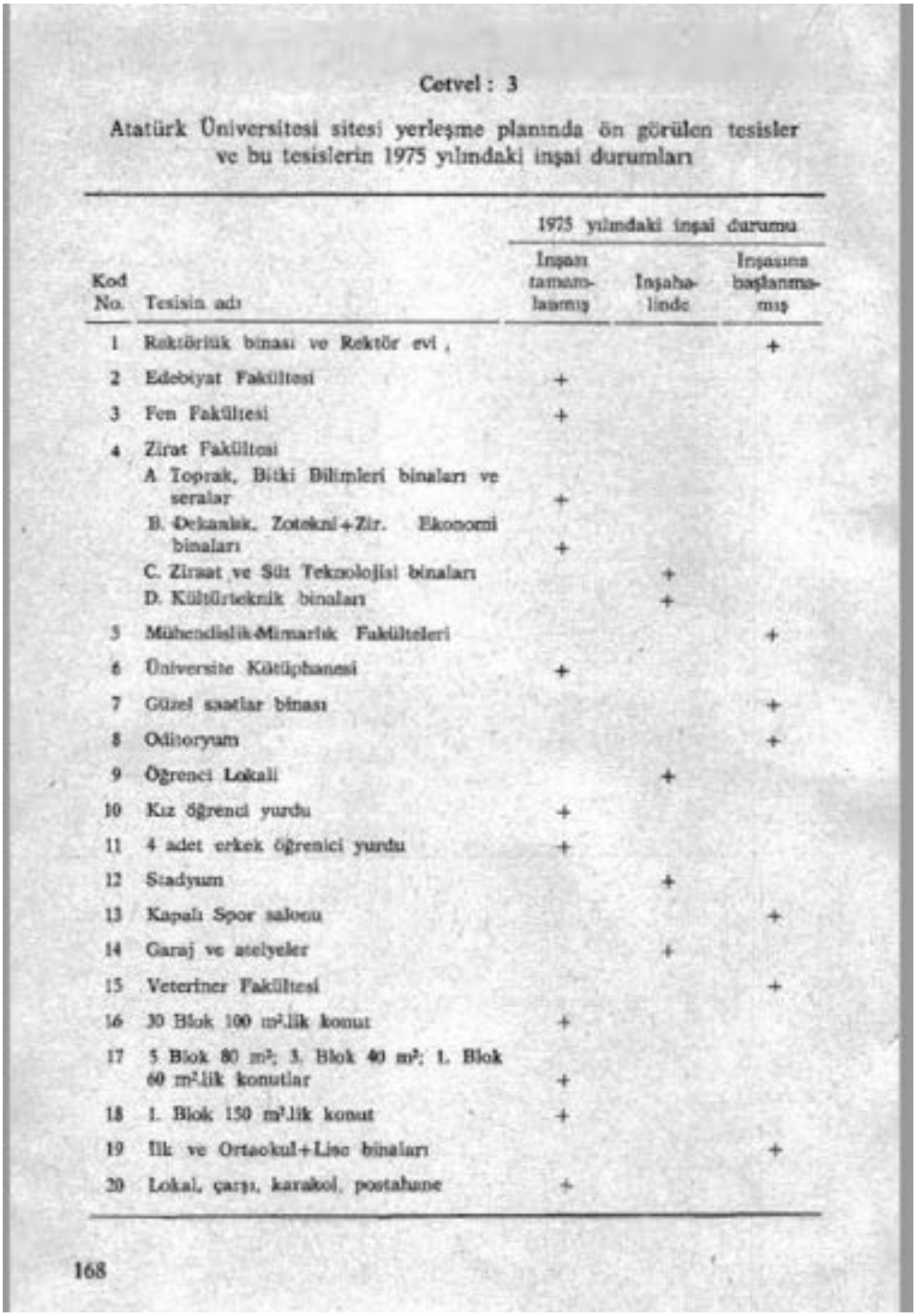

Cetvel : 3

Atatürk Üniversitesi sitesi yerleşme planında ön görülen tesisler ve bu tesislerin 1975 yılındaki inşai durumları

Kod No.	Tesisin adı	1975 yılındaki inşai durumu		
		İnşası tamamlanmış	İnşaatı halinde	İnşasına başlanmamış
1	Rektörlük binası ve Rektör evi			+
2	Edebiyat Fakültesi	+		
3	Fen Fakültesi	+		
4	Zirat Fakültesi			
	A. Toprak, Bitki Bilimleri binaları ve seralar	+		
	B. Dekanlık, Zoteknı+Zir. Ekonomi binaları	+		
	C. Ziraat ve Süt Teknolojisi binaları		+	
	D. Kültürteknik binaları		+	
5	Mühendislik-Mimarlık Fakülteleri			+
6	Üniversite Kütüphanesi	+		
7	Güzel sanatlar binası			+
8	Oditoryum			+
9	Öğrenci Lokali		+	
10	Kız öğrenci yurdu	+		
11	4 adet erkek öğrenici yurdu	+		
12	Stadyum		+	
13	Kapalı Spor salonu			+
14	Garaj ve atelyeler		+	
15	Veteriner Fakültesi			+
16	30 Blok 100 m².lik konut	+		
17	5 Blok 80 m²; 3. Blok 40 m²; 1. Blok 60 m².lik konutlar	+		
18	1. Blok 150 m².lik konut	+		
19	İlk ve Ortaokul+Lise binaları			+
20	Lokal, çarşı, karakol, postahane	+		

168

Şekil 140: 1975 Yılında Kampüsteki Binaların İnşa Durumu. (Tanrıverdi,1976,s.168)

Yapıların 1975'teki durumuna baktığımızda, Tanrıverdi'nin yaptığı çalışmada (1976:168) inşası tamamlanmış yapıların; edebiyat fakültesi(sosyal ilimler binası), fen fakültesi (kimya binası), ziraat fakültesi (toprak, bitki, seralar)- ek olarak dekanlık zootekni ve ekonomi

binası, kütüphane,kız öğrenci yurdu, 4 adet erkek öğrenci yurdu, 30 blok 100 m2 lik konut, 5 blok 80 m2, 3.blok 40m2 1.blok 60m2 lik konutlar , 1 blok 150 m2 lik blok, lokal çarşı karakol postahane binaları olduğu saptanmıştır. Bu bilgilere baktığımızda 1975'te yapılmış olan çarşı bloğundaki üniteler, eski planlardaki tüm fonksiyonları karşılayacak şekilde inşa edilmiştir. Bu da çarşı bloğunun planlandığı şekliyle inşa edildiği fikrini kuvvetlendirir. Ayrıca yıkılan lojman konutu ihtimalen $60m^2$'lik 1.blok tur. Çünkü mevcut lojman yapılarında 1. Blok yoktur.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Hafif taşıyıcı sistemi, süssüz ve şaşaasız görünümüyle; döneminin mevcut teknik ve tasarım anlayışını benimseyen modern mimarlık yapılarının, kitlelerce benimsenmesi kolay olmamıştır. Modern yapılarda geçmişin gelenekçi üslupları reddedilmiştir. Bunu takiben bu yapılar hissiz ve duygusuz bulunmuştur. Bunun bir başka sebebi mimarlıktaki modernist düşüncenin toplumları yerellikten küreselliğe itmesidir. Savaş sonrasında birçok ülkenin milliyetçi bir güdüyle birbiriyle "benzer" olmak istememesi ve özgün duruşunu devam ettirmek istemesi modernist düşüncenin kolay benimsenememesinde etkin bir düşünce olma potansiyelindedir. Belki de bu yüzden geç 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl modern mimarlık eserlerine hissiz ve duygusuz davranılmış, modern eserlerin kabul görüp miras kapsamına alınması uzun bir süreç gerektirmiş ve tartışmalara konu olmuştur.

Türkiye özelinde de modern mimarlık eserlerinin saptanması ve korunması konusu uzun bir süreç gerektirmiştir. Günümüzde 20. yüzyıl mimarlık mirasının korunması için başta DOCOMOMO Türkiye olmak üzere kısıtlı bir çevre, farkındalık çalışmaları yürütmektedir. Bu yüzden bu yapıların koruma kapsamına alınması kolay olmamaktadır. Konuyla ilgilenen kısıtlı çevrenin sıkı çalışmasını ve sağlam bir motivasyona sahip olmasını gerektirmektedir. Çünkü Türkiye'de modern mimarlık yapılarının miras kapsamına girmesi konusu hala çözümlenememiş bir noktadadır. Öyle ki Türkiye'de modern mimarlık mirası kapsamına giren birçok bina yıkılmakta veya özgünlüğünü kaybedecek düzeyde onarım ve revizyon geçirmektedir.

Türkiye'deki ilk planlanmış ve uygulanmış kampüs yerleşkesi olan Atatürk Üniversitesi kampüsü de modern mimarlık mirasının içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'deki yükseköğrenimin, tarihsel bağlamdaki mekânsal değişimi açısından önemi büyüktür. Atatürk Üniversitesi, Doğu'nun kalkınması için kurulmuş merkezi ve bölgesel bir üniversite olmasıyla; döneminin ve bölgesinin; siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullarını yansıtmaktadır. Bu yüzden Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşu ve inşa süreci, yüzyılın ikinci yarısında, iki dünya savaşı sonrasında; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, modern dünyanın eğitim ve bilim düzeyini yakalamak amacıyla modernist ve rasyonalist bir bakış açısıyla, yurdun her bölgesinde başlattığı topyekûn savaşın doğu cephesi olarak okunabilir. Bu

anlamda Doğu bölgesinde kurulan Atatürk Üniversitesi kampüsünün her şeyden önce kültürel ve toplumsal anlamda manevi değeri tartışılmazdır.

Kampüs planlamasını yapan tasarımcılar; Türkiye'de, Uluslararası Stil, Brütalizm ve modern anlayışta birçok nitelikli eser veren kıdemli mimarlardır. Ayrıca uluslararası düzeyde açılan yarışmanın jüri koltuğunda oturan mimarlar da Türkiye'deki ve dünyadaki modern mimarlık yapılarının önemli temsilcilerindendir. Ek olarak yerleşkenin Türkiye'deki planlı ilk kampüs planına sahip olması sebebiyle kendinden sonraki kampüs planlamalarına öncülük etmesi muhtemeldir.

Miras kapsamında birçok değere sahip olmasına rağmen üniversite yerleşkesinin mimarlık tarihindeki yeriyle alakalı Mehmet Zafer Akay'ın "*A Scrupulous and Silent Rationalist:The Architect: Ayhan Tayman*" konulu tezi ve Arkitekt'te yayınlanan proje makalesi haricinde detaylı bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu yüzden çalışmada üniversitenin ilk yerleşke planı ve ilk yapılarıyla alakalı birçok arşiv taranmış ve bulgular derlenerek belgelenmiştir.

Sonuç olarak Atatürk Üniversitesi kampüsü en hızlı şekilde miras kapsamına alınması gereken bir yerleşkedir. Bu çalışma, Cumhuriyet'in ilk kampüslerinden Atatürk Üniversitesi'nin kurulma ve kampüsün tasarlanma süreciyle alakalı birçok noktaya ışık tuttuğundan ayrıca kampüsün korunması için belgeleme ve farkındalık oluşturması yönünden bir potansiyel taşımaktadır. Zira koruma kapsamı için en önemli adım yapıların belgelenmesidir. Bu çalışmayla, kampüsün modern mimarlık mirası açısından önemi tartışılarak koruma kapsamında değerlendirilmesi için bir adım atılmıştır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2021). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. İstanbul: Yem Yayınları.

Akay, M. Z. (2018). *A Scrupulous and Silent Rationalist: The Architect Ayhan Tayman.* (Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Akcan, E. & Bozdoğan, S. (2012). *Turkey:Modern Architectures in History.* Londra: Reaktion Books.

Alkan, A; Kuyrukçu,Z. (2020). Türkiye'de Kurulan Üniversitelerin Yasal Gerekçelerinin İncelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.* 7. 43-70

Alsaç, Ü.(1998). Mimarlıkta 1950 Kuşağı. *Ege Mimarlık Dergisi*. Sayı:27. Sayfa:20-28.

Altan Ergut, T. E. (2013). Yirminci Yüzyıl Modern Mimarlık Mirası Korunmalıdır! DOCOMOMO_Türkiye: 10 Yılın Ardından. *Mimarlık*. 0–0. https://hdl.handle.net/11511/82952

Anonim, (1952). *Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul:Milli Eğitim Bakanlığı.

Anonim. (1953) İstanbul Belediye Binası Proje Müsabakası. *Arkitekt Dergisi*.(5-6). 71-88.

Anonim. (1959). Ege Üniversitesi Şehircilik Proje Müsabakası. *Arkitekt Dergisi*. 3(296). 101-109

Anonim. (1963). Karadeniz Teknik Üniversitesi Proje Yarışması İzah Raporu. *Arkitekt Dergisi*. (2). 67-86.

Anonim. (1971). Karadeniz Teknik Üniversitesi. *Mimarlık Dergisi*. 1 (87). 45-50.

Antalyalı, Ö. L. (2008). Tarihsel Süreç İçerisinde Üniversite Misyonlarının Oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 25-40.

Arı, T. (2010). *Yükselen Güç: Türkiye-ABD İlişkileri ve Orta Doğu.* Bursa: MKM Yayıncılık.

Armağan Doğan, H. (2020). Perception of The Modern Movement in Architecture as Cultural Heritage. *Meno istorija ir kritika*, 16(1), 65-78.

Asatekin, N. G. (2004*). Kültür ve Doğa Varlıklarımız: Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız*?. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Atay, R. F. (2013). Alois Riegl'in Tarihi Anıtlar Kuramı ve Modern Kült Olarak Anıtlar. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (16), 21-26.

Avrupa Konseyi Tavsiye Belgesi. (Council of Europe Committee of Ministers Recommendation). (1991). No R 91 (13) on the "Protection of the Twentieth-Century Architectural Heritage". September 9. (https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804bde8d) 19.04.2022,11:59'da erişilmiştir.

Banham, R. (1955). The New Brutalism. *The Architectural Review.* Aralık. 354-361.

Banham, R. (1971). Encyclopedia of Modern Architecture, Londra: Thames and Hudson Press.

Baş Bütüner, F. (2016). *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankara Yerleşkesi Mekansal Strateji ve Tasarım Klavuzu*. (ODTÜ Senatosu'nun 24 Mayıs 2016 tarihli ve 2016/4-3 sayılı kararının eki.)

Baturayoğlu Yöney, N., (2012). "Devlet Eliyle Modernizm: Kayseri'deki Kamu Yapıları, Kent Belleğindeki Yerleri ve Miras Nitelikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kayseri'nin Yirminci Yüzyılı - Mimarlık, Kent Tarihi ve Kültürü,* B. Ceylan, B. Asiliskender, A. E. Tozoğlu (yay. haz.), Abdullah Gül Üniversitesi, Kayseri. 31-54.

Baturayoğlu Yöney, N. (2015). Modern Mimarlık Mirasının Kabulü ve Korunması: Uluslararası Ölçüt ve İlkelere İlişkin Bir Değerlendirme. *Restorasyon-Konservasyon Çalışmaları,* c,1, 17.

Benevolo, L. (1981). *Modern Mimarlığın Tarihi Birinci Cilt: Sanayi Devrimi*. İstanbul: Çevre Yayınları.

Bilgin, İ. (1999). Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev. Yapı Kredi Yayınları. *Cogito Dergisi*. *18*. 144-157.

Bilginer, R ve Yalçın, M.A. (1954). *Türkiye Reis-i Cumhuru Celal Bayar'ın Amerika Seyahatleri*. Sulhi Garan Matbaası.

Bozdoğan, S. (2015). *Modernizm ve Ulusun İnşası:Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür.* Ç:Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınevi.

Bristol, K. G. (1991). The Pruitt-Igoe Myth. *Journal of Architectural Education*. 44(3), 163-171.

Burçak, R.S. (1998). *On Yılın Anıları (1950-60)*. Ankara. Kişisel Yayınları.

Canoğlu Kocaman, S. (2019). *Haluk Baysal- Melih Birsel Mimarlık Pratiğinin Modern Mimarlık Mirası Kapsamında Değerlendirilmesi- Hukukçular Sitesi Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Cengizkan, A. (2003). Türkiye'de Çağdaş Mimarlığın (1923-2003) Önde Gelen 20 Eseri. *Mimarlık Dergisi*. (311). 23-35.

Colquhoun, A. (2002). *Modern Architecture*. Newyork: Oxford Universiy Press.

Corbusier, L. (1947). When the Cathedrals Were White. A Journey to the Country of Timid People. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*. *6*(3).

Corbusier, L. ve Jeanneret, P. (1970). Five points towards a new architecture. *Programs and manifestoes on 20th-century architecture.* Cambridge: MIT Press, 99-101.

Corbusier, L. (2020). *Bir Mimarlığa Doğru.* Çeviri: Serpil Merzi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Coulson, J., Roberts, P. ve Taylor, I. (2015). *University Planning and Architecture: The Search for Perfection*. Londra:Routledge.

Çınar, E. (1998*). Üniversite Kampüs Planlaması ve Tasarımı Üzerine Bir Araştırma.* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Çinici,A. ve Çinici,B. (1965). Orta Doğu Teknik Üniversitesi. *Arkitekt Dergisi*. (1)15. 18-22.

Çolakoğlu, E. (2014). Kent Tarihi ve Yerel Yönetim İlişkisi Yönüyle Erzurum. *Türk İdare Dergisi, 479,* 29-58.

Dursun,D; Dursun,D; Irmak,M.A.; Toy,S. (2018). *Atatürk Üniversitesi Sürdürülebilir Yerleşke Master Planı. Süreç Analizi, Planlama, Tasarım*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları. 25-145.

Ebuz, M. E. ve Donatus, O. E. (2018). How International was International Style of Architecture?.*American Journal of Civil Engineering and Architecture*,*6*(1), 30-37.

Erdoğan, Ü.ve Eynallı,E. (2015). Mimar Vedat Tek. *Restorasyon Yıllığı Dergisi.*44-55.

Erkol, İ. (2017). Yerel ile Evrenselin Ara Kesitinde Mimarlık: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı*, Mimarlık*. *396*. 56-62.

Eyyüpoğlu, İ. (2003) Türkiye`nin Milli Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği. *23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu.* Erzurum. , ATAM Yayınları. 807- 839.

Frampton, K. (2002).Labour, Work and Architecture: Londra: Phaidon Press. 146.

Frampton, K. (2020). *Modern Architecture (World of Art): A Critical History*. Londra: Thames and Hudson Ltd.

Gelmez Demir, E. Türk Evi Pavyonu'nun Ulusal Bilincin Kökenleri Metni Üzerinden Okunması. *Mimarlık ve Yaşam*. *6*(1). 157-164.

Gök,Y.& Kayserili,A. (2010). Cumhuriyet Döneminde (1927-2008) Erzurum İlinin Kır-Şehir Nüfus Değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *15*(24), 1-17.

Gropius, W. (1919). Weimardaki Staatliches Bauhaus'un Manifestosu ve Programı.

Günay, B. (1988). History of CIAM and Team 10. *METU Journal of the Faculty of Architecture*. 8(1). 23-44.

Günergün, F. & Kadıoğlu, S. (2006). İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 8(1), 135-163.

Gürüz, K. (Koordinatör) (1994). *Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: TÜSİAD

Harbi, M. (1966). Atatürk Üniversitesi Kütüphane İnşaatı ve Üniversiteye Ait Bütün İnşaatların Çatı İzolasyonları. Ankara: *Yapı ve İmar İşleri Haber Bülteni*. Sayı:27. 20-24.

Harbi, M. (1966). Atatürk Üniversitesi Toprak Bitki Bilimleri ve Seralar. Ankara: *Yapı ve İmar İşleri Haber Bülteni.* Sayı:29. 42-45.

Harbi, M. (1967). Atatürk Üniversitesine Ait Yurtlar Sitesi. Ankara: *Yapı ve İmar İşleri Haber Bülteni.* 32. 20-23.

Harbi, M. (Tarih Bilinmiyor). Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde İnşaat Faaliyeti Bakım ve İşletmecilik Problemleri. Lojman İnşaatı. Ankara: *Yapı ve İmar İşleri Haber Bülteni.* 27-31.

Hasol, D. (2020). *20.Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. İstanbul: Yem Yayınevi.

Hatiboğlu, M. T. (1998). *Türkiye Üniversite Tarihi 1845-1997*. Ankara. Selvi Yayınevi.

Henket, H. A. J., ve de Jonge, W. (Eds.) (1991). DOCOMOMO: First International Conference. September 12-15, 1990, Eindhoven.

Hitchcock, H. R. ve Johnson, P. (1932). *The International Style: Architecture since 1922.* Newyork:W.W. Norton

Hobsbawn, E. (2020). *Kısa 20. Yüzyıl:1914-1991 Aşırılıklar Çağı.* İstanbul: Everest Yayınları.

Hürsöz Gazetesi. (1956). "*Şehrimizde Kurulacak Olan Atatürk Üniversitesi İçin Müsabaka Açıldı."* 1(197). 12 Temmuz 1956.

Ingersoll, R. (2019). World Architecture: A Cross Cultural History. Newyork: Oxford University Press. 847-851.

İrgin Uzun,T. (1999). *1916-1998 Türkiye'de Düzenlenmiş Uluslararası Mimarlık Yarışmaları Üzerine Bir Değerlendirme.* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Jabi, W. (2004, November). Digital Tectonics: the intersection of the physical and the virtual, Fabrication: Examining the Digital Practice of Architecture. In *Proceedings of the 23rd Annual Conference of the Association for Computer Aided Design in Architecture and the 2004 Conference of the AIA Technology in Architectural Practice Knowledge Community, Cambridge (Ontario)* (Vol. 8, p. 14).

Jencks, C. (1973) *Modern Movements in Architecture.* Londra: Penguin Books.

Jokilehto, J. (1999). *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann Books.

Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 31(2), 1-23, http://jfa.arch.metu.edu.tr

Karakuzu, H. & Namal, Y. (2016), Türkiye'de Üniversite Açma Politikasına Bir Örnek: Doğu Üniversitesi Fikrinden Atatürk Üniversitesi'ne. *Journal of History School*, 9, 481-517.

Kaya, Ö. (2007). *Atatürk Üniversitesinin 50 Yılı 1957-2007*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları

Kılıç,R.(1999). " Türkiye'de Yükseköğretimin Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3. 289-310.

Korkut, H. A. (2016). *Modern Mimari'de Doku-Yapı Tasarım Yaklaşımı ve İstanbul Manifaturacılar Çarşısı*. (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Kortan, E. (1973). *Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi:1960-1970*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Kortan, E. (1981), *Çağdaş Üniversite Kampüsleri Tasarımı.* Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.

Kömürlü, E. (2019). "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları." *Üniversite Araştırmaları Dergisi*. Cilt 2 (1). 35-42.

Köroğlu, Ö., Yıldırım, H. U., & Avcıkurt, C. (2018). Kültürel Miras Kavramına İlişkin Algıların Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*. 5(1). 98-113.

KTÜ MF-ŞBP Bölümü Master Plan Çalışma Grubu. (2016). Karadeniz Teknik Üniversitesi Kanuni Yerleşkesi Stratejik Master Planı. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

Kuban, D. (2000). Küreselleşme ve Mimarlık. *Arredamento Mimarlık*. (10). 78-80.

Loos, A. (2021). *Mimarlık Üzerine*. Çeviri: Alp Tümertekin&Nihat Ülner. İstanbul: Janus Yayınları.

Madran, E. ve Altan Ergut, E (ed.) (2009). *Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar "Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirasının Korunması"*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.

Meltem, İ. A. (2010). *1930-2010 yılları Arasında Bir Proje Elde Etme Yöntemi Olarak Türkiye'deki Mimari Tasarım Yarışmalarının İrdelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi,Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Merryman, J. H. (1989). The Public Interest in Cultural Property. *California Law Review*. 77 (2), 339-364.

Mimar Sinan Üniversitesi. (1983). *Sedad Hakkı Eldem: 50 Yıllık Meslek Jübilesi.* İstanbul. Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları. 175-176.

Mumford, E. P. (2002). *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*. Londra: MIT press.

Omay Polat, E. E. (2008). Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Kuram ve Yöntem Bağlamında Bir Değerlendirme. (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(29), 253-269.

Özeren, S. (2008*). Mimaride kurgulanan sanatın tasarımda oluşturduğu bellek ve İMÇ örneği*.. (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Özgüven, Y. (2020). Mimarlık Süreli Yayınlarının Tarihsel Bağlamına Dair Bir Değerlendirme: Türkiye'nin İlk Mimarlık Dergileri ve Arkitekt. *Tarih ve Gelecek Dergisi*. *6*(2). 198-222.

Özkaban, F. F. (2014).*Modern Mimarlık Mirasının Korunması Sorunsalı: İzmir Konut Mimarlığı Örneği.* (Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Özyalvaç, A. (2013). Mimarlıkta Modernite Kavramı ve Türkiye. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi(1*), 294-306 Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/fsmia/issue/6473/85528

Paker, N. (2016). Üniversite- Kampüs İlişkisinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Okuma. *Mimar.ist Dergisi.* (55) 44-49.

Polatoğlu, M. (1971). Karadeniz Teknik Üniversitesi. *Mimarlık Dergisi*. 01(87).45-50.

Rigotti, A. M. (2017). Le Corbusier and A New Structural System as The Germ of the Modern Grammar. *Journal of Civil Engineering and Architecture.*11(7).677-690.

Ruskin, J. (1989). The Seven Lamps of Architecture, New York: Dover Publications.

Sayar, Z. (1980). Arkitekt ile 50 Yıl. *Arkitekt Dergisi* (4).

Siebenbrodt, M.ve Schöbe, L. (2012).*Bauhaus 1919-1933*. Newyork: Parkstone International.

Smithson, A., Smithson, P., Drew, J. B., & Fry, E. M. (2011). Conversation on Brutalism. October, (136), 38–46. https://doi.org/10.1162/OCTO_a_00039

Sözen, M. & Tapan, M. (1973). *50 Yılın Türk Mimarisi*. Cumhuriyetin Ellinci Yılı Dizisi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Şimşek, G. (2019) "Erzurum Kenti Mekânsal Gelişimi ve Bu Gelişimi Belirleyen Etmenlere İlişkin Bir Çözümleme". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20. 191.

Takım, A. (2012). Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları.*Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. *67*(02). 157-187.

Tallis, J. (2011).History and Description of the Crystal Palace: And the Exhibition of the World's Industry in 1851Vol. 1. Cambridge University Press.

Tanju, B. ve Tanyeli,U. (2009). *Sedad Hakkı Eldem 2: Retrospektif*. İstanbul. Ofset Yayınevi.

Tanrıverdi, F. (1976). Atatürk Üniversitesi Sitesinde Peyzaj Planlama ve Uygulama Prensipleri Üzerinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 6*(2).

Tanyeli, U. (ed) (1999). *Improvisation: Mimarlıkta Doğaçlama ve Behruz Çinici.* İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Tayman, A. Çinici, B. Tabanlıoğlu, H. Tokay,E. (Tarihsiz). *Erzurum Atatürk Üniversitesi İle İlgili Genel Rapor.* Salt Araştırma- Tabanlıoğlu Ailesi Arşivi. 1-7. Erişim Adresi: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/71560

TBMM Zabıt Ceridesi. (1937) *Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılış Konuşması*. (1 Kasım 1937). Devre:5. İçtima:3. Cilt:20, s.7.

Tekeli, D. (2012). *Mimarlık: Zor Sanat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tekin, İ. (2013). *Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Sonrası Betonarmenin İnşası.* (Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Togay, N. (dizi sorumlusu). (2002). *Walter Gropius ve Bauhaus*. Modern Mimarlığın Öncüleri Dizisi. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Togay, N. (dizi sorumlusu). (2002). *Frank Lloyd Wright ve Ev.* Modern Mimarlığın Öncüleri Dizisi. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Turner, P. V. (1987). *Campus: An American Planning Tradition.* Newyork: Architectural History Foundation.

Van den Heuvel, D. (2015). Between Brutalists. The Banham Hypothesis and The Smithson Way of Life. *The Journal of Architecture, 20*(2), 293-308.

Varol, E., & Varol, M. Ç. (2019). Kavram ve kuramlarıyla Marshall Mcluhan'a bakış: Günümüzün egemen medya araçları ekseninde bir değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 5*(1), 137-158.

Venedik Tüzüğü.(1964). (http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf) Erişilen Tarih:19.04.2022- 11:02

Wagner, O. K. (2020). *Modern Mimarlık, Büyük Kent ve Başka Yazılar.* Çeviri: Alp Tümertekin,&Nihat Ülner. İstanbul: Janus Yayınları.

Yaylalı Yıldız, B. (2014). *University Campuses As Places of Potential Publicness: Exploring the Political, Social and Cultural Practices in Ege University.* (Doktora Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir). Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK). (2019). *Higher Education in Turkey.* Ankara. (www.yok.gov.tr)

İNTERNET KAYNAKÇASI

URL-1.*Red House Görseli.*
https://smarthistory.org/william-morris-and-philip-webb-red-house/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-2.*Reliance Binası Görseli.*
https://chicagology.com/goldenage/goldenage032/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-3. *Masonic Temple Görseli.*
https://chicagology.com/goldenage/goldenage026/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-4. *The Willits Evi Görseli.*
https://franklloydwright.org/site/ward-w-willits-house/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-5. *Robie Evi Görseli.*
https://franklloydwright.org/site/robie-house/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-6. *Şelale Evi Görseli.*
https://franklloydwright.org/site/fallingwater /
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-7. *Dr. Philip Lovell Sağlık Evi ve Zemin Kat Planı Görselleri.*
https://www.archdaily.com/418352/the-threat-hanging-over-la-s-modernist-homes
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-8. *Soho Evi Görseli.*
https://socks-studio.com/2018/01/03/house-for-a-society-that-had-nothing-the-soho-house-by-alison-and-peter-smithson-1953/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-9. *Villa Savoye Görseli.*
(https://www.archdaily.com/84524/ad-classics-villa-savoye-le-corbusier
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-10. *Unité d'habitation Görseli*.
https://www.renderhub.com/brykmann/unite-habitation-marseille)
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-11. 4. *Vakıf Hanı Görseli.*
https://blog.legacyottomanhotel.com/2020/11/24/4-vakif-hani-history-and-features/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-12. *Milli Savunma Bakanlığı Binası Görseli.*
http://web2.bilkent.edu.tr/bilkentpost/2017/01/19/modern-ankarayi-taclandiran-mimarlar-1-clemens-holzmeist%EF%BB%BFer/)
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-13. *İçişleri Bakanlığı Görseli.*
http://web2.bilkent.edu.tr/bilkentpost/2017/01/19/modern-ankarayi-taclandiran-mimarlar-1-clemens-holzmeist%EF%BB%BFer/)
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-14. *Mimar Dergisinin 1931'deki İlk Yayınının Kapağı Görseli.*
http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/20/sayi20.pdf
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-15. *1935'te Mimar Dergisinin İkinci Kapağı Görseli*
http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/43/sayi43.pdf
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-16. *İstanbul Hilton Oteli Görseli.*
https://v3.arkitera.com/h53955-istanbul-hilton-otelinin-55-yili.html
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-17. *İstanbul Hilton Oteli Giriş Saçağı Görseli.*
https://artsandculture.google.com/asset/hilton-hotel-harbiye-%C4%B0stanbul-1951-1955/uQF8fJh_XqYO8g?hl=tr
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-18. *Kızılay Emek İşhanı Görseli.*
https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/101289
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-19. *Lever Binası Görseli.*
https://www.shorpy.com/node/21392
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-20. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Görseli.*
https://www.arkitektuel.com/odtu-mimarlik-fakultesi/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-21. *Türk Dil Kurumu Sözlüğü Resmi İnternet Sayfası.*
https://sozluk.gov.tr/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-22. *DOCOMOMO ABD Resmi İnternet Sitesi.*
https://www.docomomo-us.org/explore-modern/explore-the-register/how-to-evaluate-modern#:~:text=In%20order%20for%20a%20built,the%201930s%20to%20the%201980s.
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-23. *DOCOMOMO Türkiye Posteri Görseli.*
http://www.docomomo-tr.org/hakkinda
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-24. *Oxford Üniversitesi Görseli.*
https://www.ox.ac.uk/about/organisation/history
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL- 25. *Bologna Üniversitesi Görseli.*
https://uceap.universityofcalifornia.edu/programs/university-bologna
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-26. *Cambridge Üniversitesi Görseli.*
http://www.artandarchitecture.org.uk/images/full/48b81a381caf54f24c96b8df26e36b7633d670b1.html?ixsid=x007sqvW5y3)
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-27. *Yale Üniversitesi Vaziyet Planı Görseli.*
Yale University Manuscripts&Archives Digital Images Database
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-28. *Stanford Üniversitesi 1924 Yılına Ait Bir Görsel.*
https://trees.stanford.edu/maps.htm
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-29. *Michigan State Üniversitesi 1923 Yılına Ait Kampüs Planı Görseli.*
https://www.wikiwand.com/en/Campus_of_Michigan_State_University
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-30. *Black Mountain Koleji Görseli.*
https://www.blackmountaincollege.org/history/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-31. *Illionis Teknoloji Enstitüsü Görseli.*
https://www.archdaily.com/59816/ad- classics-iit-master-plan-and-buildings-mies-van-der-rohe
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-32. *Tizard Binası Görseli.*
https://www.ribapix.com/tizard-building-highfield-campus-university-of-southampton_riba61399
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-33. *Menzies Binası Görseli.*
http://www.lovellchen.com.au/lc/menzies-building
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-34. *Süleymaniye Külliyesi Görseli.*
https://archnet.org/sites/2024/media_contents/49297)
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-35. *Üniversiteler Kanunu.*
https://w.ww.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-36. *Salt Araştırma-Çinici Ailesi Arşivi.*
https://archives.saltresearch.org/simple-search?location=123456789%2F45&query=%C3%A7inici+ailesi+ar%C5%9Fivi&filtername=title&filtertype=contains&filterquery=odt%C3%BC&rpp=10&sort_by=score&order=desc
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-37. *Yarışmalar Dizini, Mimarlar Odası Resmi İnternet Sitesi.*
http://www.mimarlarodasiankara.org/yarismalardizini/
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-38. *Salt Araştırma- Doğan Tekeli Arşivi.*
https://archives.saltresearch.org/simple-search?location=123456789%2F45&query=do%C4%9Fan+tekeli+ar%C5%9Fivi&rpp=10&sort_by=score&order=desc&filter_field_1=title&filter_type_1=contains&filter_value_1=atat%C3%BCrk
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-39. *Salt Araştırma- Tabanlıoğlu Ailesi Arşivi.*
https://archives.saltresearch.org/simple-search?location=123456789%2F45&query=tabanl%C4%B1o%C4%9Flu+ailesi+ar%C5%9Fivi&rpp=10&sort_by=score&order=desc&filter_field_1=title&filter_type_1=contains&filter_value_1=atat%C3%BCrk
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

URL-40. *Salt Araştırma- Kemali Söylemezoğlu Arşivi.*
https://archives.saltresearch.org/simple-search?location=123456789%2F45&query=kemali+s%C3%B6ylemezo%C4%9Flu+ar%C5%9Fivi&rpp=10&sort_by=score&order=desc&filter_field_1=title&filter_type_1=contains&filter_value_1=erzurum
[10.06.2022 tarihinde erişildi].

EKLER

EK.1: Heyet Çalışmasındaki Netice.

EK.2. Atatürk Üniversitesi Kanunu.

EK.3: Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Gazete Arşivindeki Bulgular.

EK.4: Resmi Yazışmalar.

EK.5: Atatürk Üniversitesi Hakkında Rapor.

EK.6: İnşa Edilmeyen Bazı Yapıların Çizimleri.

EK.7: Garaj ve Servis İstasyonun Çizimleri.

EK.8: Perspektif Çizimleri.

EK.9: Çizimlerin Künyeleri.

EK.10: Atatürk Üniversitesi Kampüsünde Fotoğraflama Yapmak için Rektörlükten Alınan İzin.

EK.11: Kampüsün 2022 Yılındaki Durumu Belgeleyen Fotoğraflar.

EK.1. Heyet Çalışmasındaki Netice

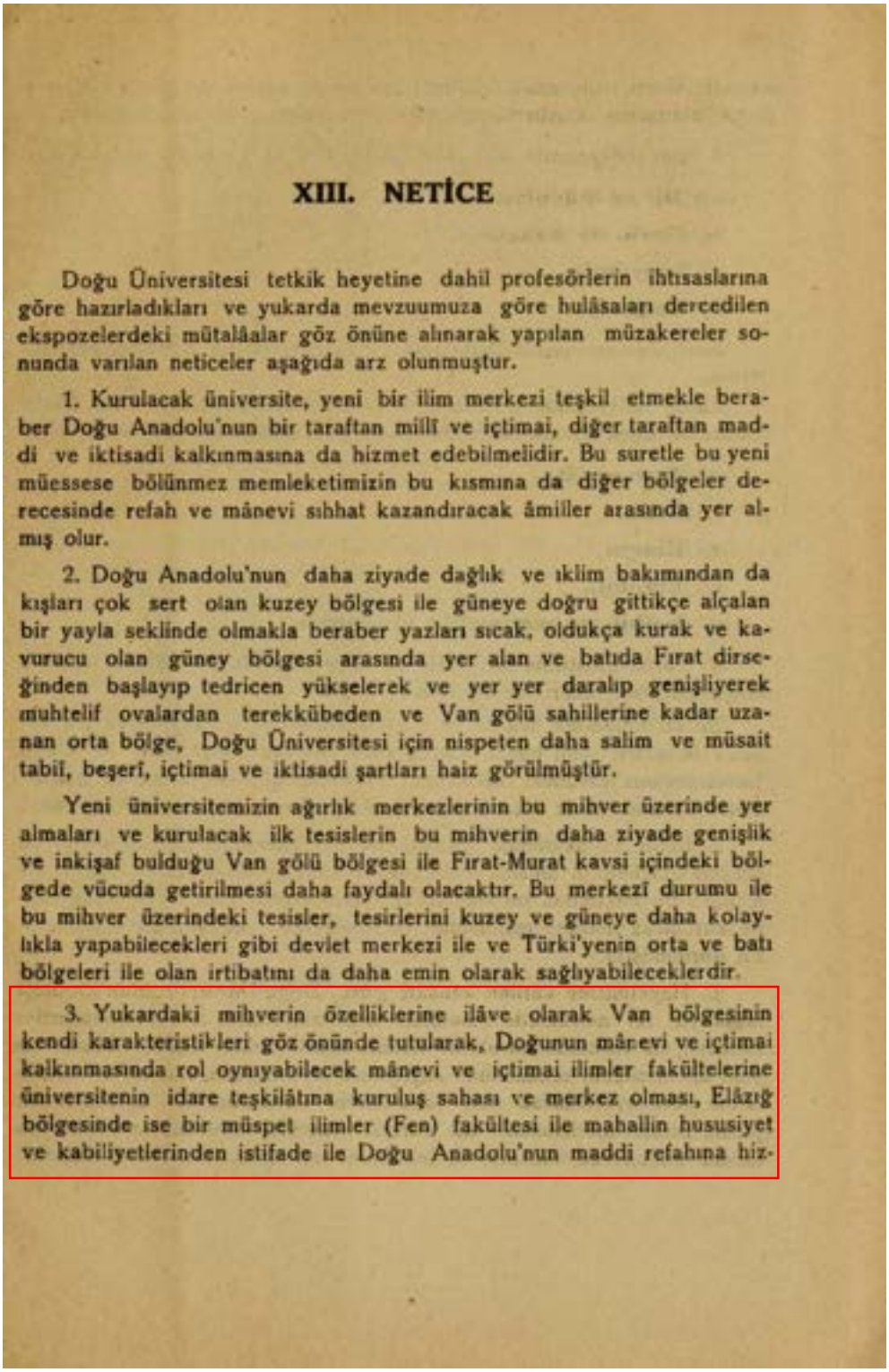

XIII. NETİCE

Doğu Üniversitesi tetkik heyetine dahil profesörlerin ihtısaslarına göre hazırladıkları ve yukarda mevzuumuza göre hulâsaları dercedilen ekspozelerdeki mütalâalar göz önüne alınarak yapılan müzakereler sonunda varılan neticeler aşağıda arz olunmuştur.

1. Kurulacak üniversite, yeni bir ilim merkezi teşkil etmekle beraber Doğu Anadolu'nun bir taraftan millî ve içtimai, diğer taraftan maddi ve iktisadi kalkınmasına da hizmet edebilmelidir. Bu suretle bu yeni müessese bölünmez memleketimizin bu kısmına da diğer bölgeler derecesinde refah ve mânevi sıhhat kazandıracak âmiller arasında yer almış olur.

2. Doğu Anadolu'nun daha ziyade dağlık ve iklim bakımından da kışları çok sert olan kuzey bölgesi ile güneye doğru gittikçe alçalan bir yayla seklinde olmakla beraber yazları sıcak, oldukça kurak ve kavurucu olan güney bölgesi arasında yer alan ve batıda Fırat dirseğinden başlayıp tedricen yükselerek ve yer yer daralıp genişliyerek muhtelif ovalardan terekkübeden ve Van gölü sahillerine kadar uzanan orta bölge, Doğu Üniversitesi için nispeten daha salim ve müsait tabiî, beşerî, içtimai ve iktisadi şartları haiz görülmüştür.

Yeni üniversitemizin ağırlık merkezlerinin bu mihver üzerinde yer almaları ve kurulacak ilk tesislerin bu mihverin daha ziyade genişlik ve inkişaf bulduğu Van gölü bölgesi ile Fırat-Murat kavsi içindeki bölgede vücuda getirilmesi daha faydalı olacaktır. Bu merkezî durumu ile bu mihver üzerindeki tesisler, tesirlerini kuzey ve güneye daha kolaylıkla yapabilecekleri gibi devlet merkezi ile ve Türki'yenin orta ve batı bölgeleri ile olan irtibatını da daha emin olarak sağlıyabileceklerdir.

3. Yukardaki mihverin özelliklerine ilâve olarak Van bölgesinin kendi karakteristikleri göz önünde tutularak, Doğunun mânevi ve içtimai kalkınmasında rol oynıyabilecek mânevi ve içtimai ilimler fakültelerine üniversitenin idare teşkilâtına kuruluş sahası ve merkez olması, Elâzığ bölgesinde ise bir müspet ilimler (Fen) fakültesi ile mahallin hususiyet ve kabiliyetlerinden istifade ile Doğu Anadolu'nun maddi refahına hiz-

Şekil.E. 1: Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor. (Milli Eğitim Bakanlığı, 1952:85)

EK.2: Atatürk Üniversitesi Kanunu

Atatürk Üniversitesi Kanunu

(Resmî Gazete ile ilânı : 7 . VI . 1957 - Sayı : 9627)

No.	Kabul tarihi
6990	31 . V . 1957

MADDE 1. — Atatürk Üniversitesi Erzurum'da kurulmuştur. Atatürk Üniversitesi, bu kanuna ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun bu kanuna aykırı olmıyan hükümlerine göre Maarif Vekâleti tarafından yönetilir.

MADDE 2. — Atatürk Üniversitesinde Maarif Vekili tarafından seçilen altı âzadan müteşekkil «Üniversite Müşavirler Heyeti» adı altında bir organ kurulmuştur. Her âza altı yıl için seçilir ve âzaların ikisi iki yılda bir değişir. Ancak, bu değişmeyi tanzim etmek için ilk vazifelendirilecek âzalardan ikisi iki yıl, ikisi dört yıl ve ikisi altı yıl için seçilir. Bu müddetlerin sonunda Maarif Vekili, senatonun her âzalık için göstereceği iki namzet arasından birini âza olarak seçer. Hizmet müddeti biten âzaların yeniden seçilmesi mümkündür. Her hangi bir sebeple inhilâl eden âzalığa yukardaki usule göre ve bu âzalığa ait müddeti tamamlamak üzere seçim yapılır.

MADDE 3. — Üniversite Müşavirler Heyeti âzaları, üniversite bölgesinin kültürel, iktisadi ve meslekî hayat ve faaliyet sahalarını temsil eden kimseler arasından seçilirler.

Aylık veya ücretleri kanunla tesbit edilen daire ve müesseselerden aylık veya ücret alanlarla üniversite mensupları, Üniversite Müşavirler Heyetinde vazife alamazlar.

Üniversite Müşavirler Heyeti âzalarına vazifeleriyle ilgili seyahatleri için harcırah ve toplantı halinde bulundukları her gün için de (100) lira huzur hakkı verilir.

Üniversite Müşavirler Heyeti muayyen zamanlarda ve senede en az dört defa rektörün başkanlığında toplanır. Bu toplantılar dışında lüzum hâsıl oldukça rektör, heyeti fevkalâde toplantıya çağırabilir.

MADDE 4. — Üniversite Müşavirler Heyeti halkın Atatürk Üniversitesine karşı olan ilgisini temsil eder.

Müşavirler Heyeti :

a) Üniversitenin uzun vâdeli öğretim, araştırma ve yayma politikasının hazırlanmasında düşünce ve tavsiyelerini,

b) Üniversite faaliyetlerinin esas gaye ve vazifelerine ne derecede kadar uyduğunu tesbit eder ve bu hususlaki görüş ve tavsiyelerini Maarif Vekiline ve rektöre bildirir. Rektör, bu görüş ve tavsiyeleri Senatoya arz eder.

c) Üniversitenin iyi bir şekilde faaliyette bulunmasına ve gelişmesine hizmet edecek hususi ve resmî yardımlar temini hususunda gayret sarf eder.

MADDE 5. — Atatürk Üniversitesi Rektörü Ord. profesör veya profesörlerden Maarif Vekilinin göstereceği namzetler arasından İcra Vekilleri kararıyle beş yıllık bir müddet için tâyin edilir. Müddeti biten rektör yeniden tâyin olunabilir.

MADDE 6. — Atatürk Üniversitesinde dekanlar, Ord. profesör veya profe-

Şekil.E. 2: Atatürk Üniversitesi Kanunu. (Resmi Gazete, 1957:932)

EK.3. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Gazete Arşivindeki Bulgular

HÜRSÖZ

İnsandan Üstün

Şehrimizde kurulacak olan Atatürk Üniversitesi için müsabaka açıldı

Türk Yabancı mimarların girebileceği bu müsabaka nın birincisi 25 bin, ikincisine 18 bin, üçüncüsüne 12 bin lira ikramiye verilecek

ilan

Devlet su işler umumm.den

Et ve Balık Kurumu Dördüncü ene-i devriyesi dün kutlandı

Çağrı

Şekil.E. 3: Yarışmanın Açılmasıyla İlgili Haber. (Atatürk Üniversitesi Kütüphane Arşivi [AÜKA], Hürsöz Gazetesi [HG],1956)

Atatürk üniversitesi

Projemüsabakasını iki Türk mimar kazanarak mükafatlarını aldılar

M. hava kuvvetleri

Şekil.E. 4.Yarışmanın Kazananın İlan Edildiği Haber. (AÜKA, HG, 1956)

EK.4.Resmi Yazışmalar

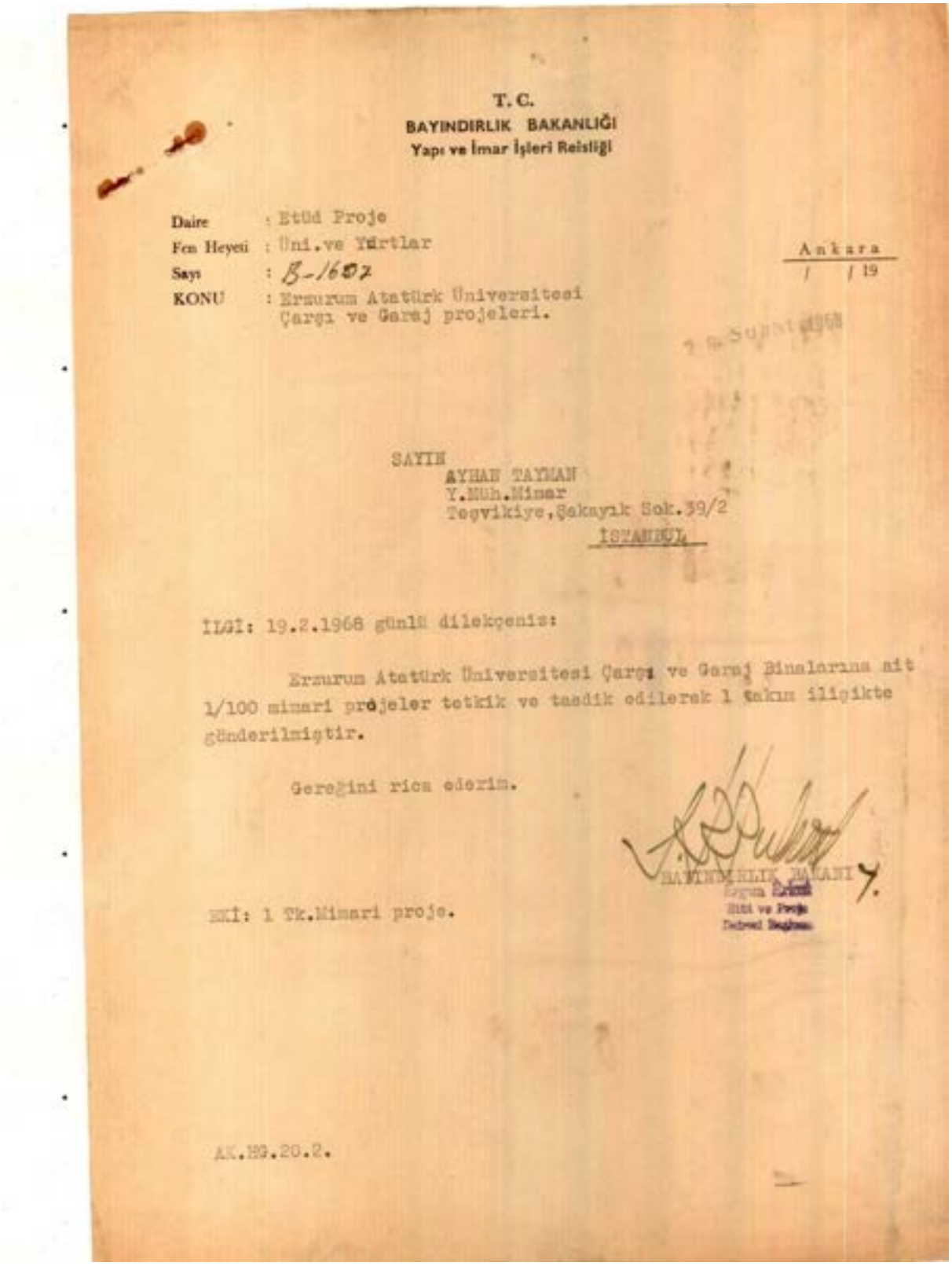

T. C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI
Yapı ve İmar İşleri Reisliği

Daire : Etüd Proje
Fen Heyeti : Üni.ve Yurtlar
Sayı : B-1607
KONU : Erzurum Atatürk Üniversitesi Çarşı ve Garaj projeleri.

Ankara / / 19

SAYIN
AYHAN TAYMAN
Y.Müh.Mimar
Teşvikiye,Şakayık Sok.39/2
İSTANBUL

İLGİ: 19.2.1968 günlü dilekçeniz:

Erzurum Atatürk Üniversitesi Çarşı ve Garaj Binalarına ait 1/100 mimari projeler tetkik ve tasdik edilerek 1 takım ilişikte gönderilmiştir.

Gereğini rica ederim.

BAYINDIRLIK BAKANI Y.

Bina ve Proje
Dairesi Başkanı

EKİ: 1 Tk.Mimari proje.

AK.HG.20.2.

Şekil.E. 5. Bayındırlık Bakanlığı'nın Ayhan Tayman'a Çarşı Bloğuyla İlgili Gönderdiği Yazı. (ATKA)

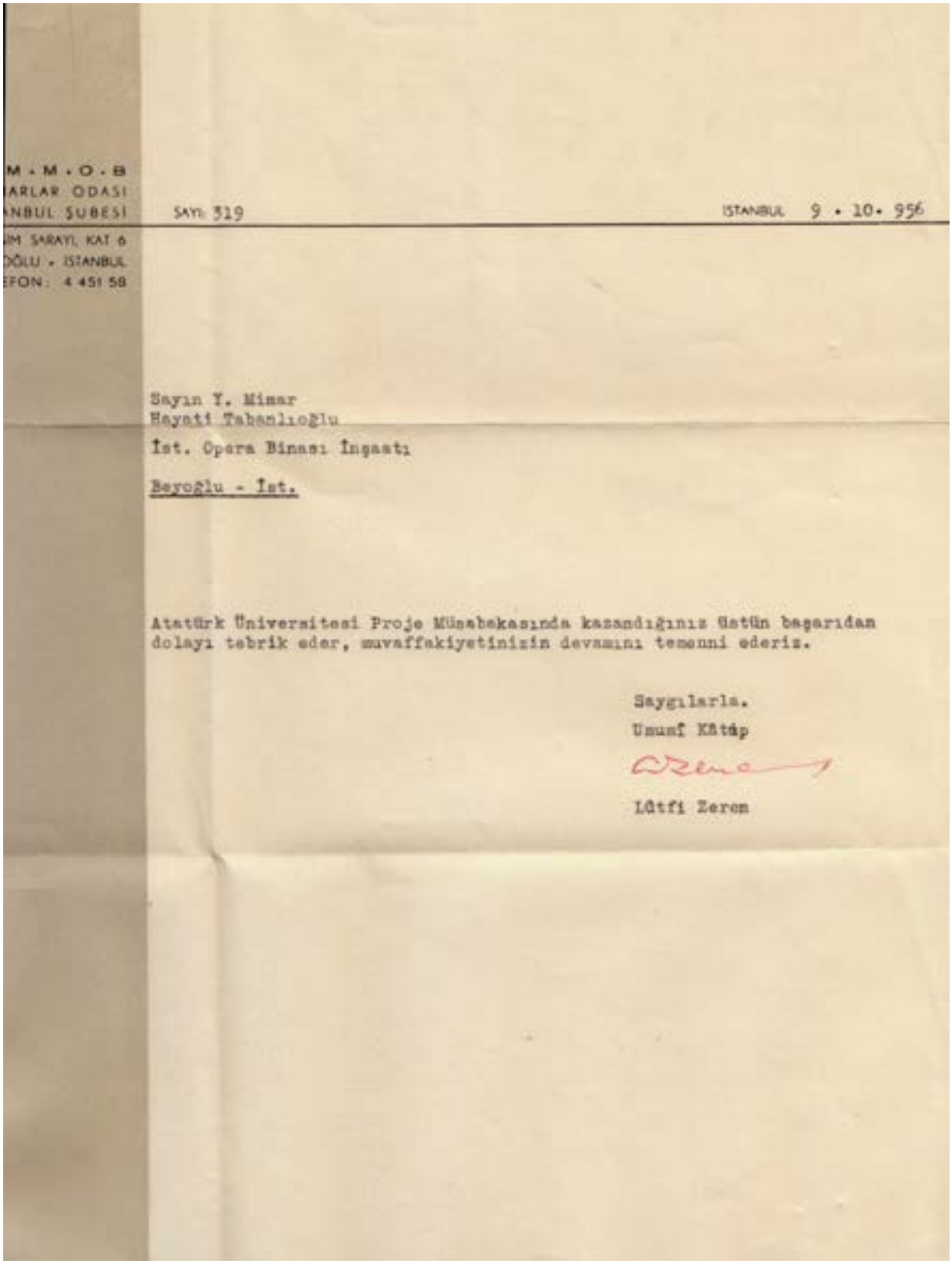

M . M . O . B
ARLAR ODASI
NBUL ŞUBESİ
İM SARAYI, KAT 6
ĞLU - İSTANBUL
EFON: 4 451 58

SAYI: 319

İSTANBUL 9 . 10. 956

Sayın Y. Mimar
Hayati Tabanlıoğlu
İst. Opera Binası İnşaatı
Beyoğlu - İst.

Atatürk Üniversitesi Proje Müsabakasında kazandığınız üstün başarıdan dolayı tebrik eder, muvaffakiyetinizin devamını temenni ederiz.

Saygılarla.
Umumî Kâtip
Lütfi Zerem

Şekil.E. 6 Hayati Tabanlıoğlu'na Mimarlar Odası'ndan Gelen Tebrik Mektubu. (Salt Araştırma-TAA)

EK.5:Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor

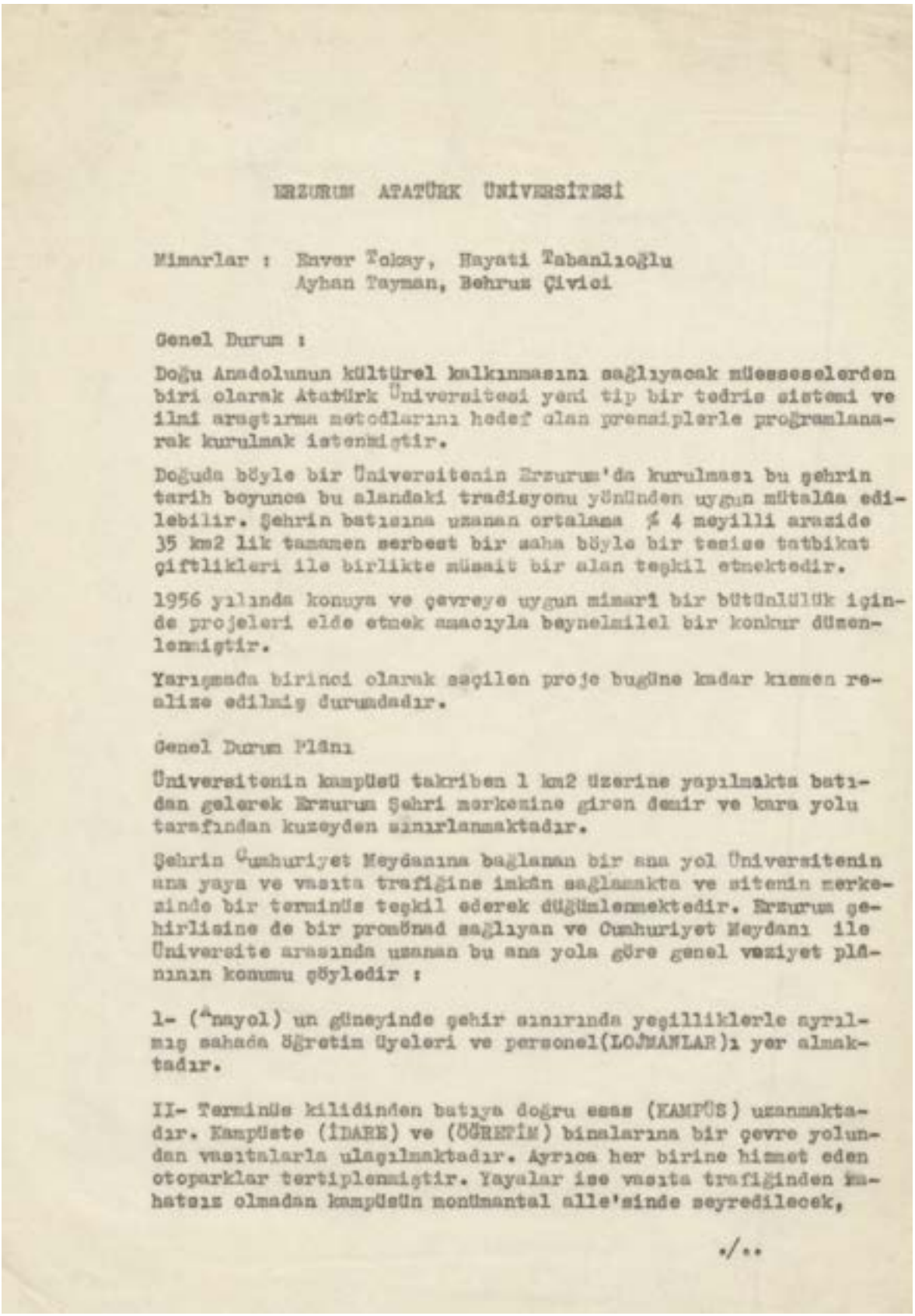

ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

Mimarlar : Enver Tokay, Hayati Tabanlıoğlu
Ayhan Tayman, Behruz Çivici

Genel Durum :

Doğu Anadolunun kültürel kalkınmasını sağlıyacak müesseselerden biri olarak Atatürk Üniversitesi yeni tip bir tedris sistemi ve ilmi araştırma metodlarını hedef alan prensiplerle programlanarak kurulmak istenmiştir.

Doğuda böyle bir Üniversitenin Erzurum'da kurulması bu şehrin tarih boyunca bu alandaki tradisyonu yönünden uygun mütalâa edilebilir. Şehrin batısına uzanan ortalama % 4 meyilli arazide 35 km2 lik tamamen serbest bir saha böyle bir tesise tatbikat çiftlikleri ile birlikte müsait bir alan teşkil etmektedir.

1956 yılında konuya ve çevreye uygun mimarî bir bütünlülük içinde projeleri elde etmek amacıyla beynelmilel bir konkur düzenlenmiştir.

Yarışmada birinci olarak seçilen proje bugüne kadar kısmen realize edilmiş durumdadır.

Genel Durum Plânı

Üniversitenin kampüsü takriben 1 km2 üzerine yapılmakta batıdan gelerek Erzurum Şehri merkezine giren demir ve kara yolu tarafından kuzeyden sınırlanmaktadır.

Şehrin Cumhuriyet Meydanına bağlanan bir ana yol Üniversitenin ana yaya ve vasıta trafiğine imkân sağlamakta ve sitenin merkezinde bir terminüs teşkil ederek düğümlenmektedir. Erzurum şehirlisine de bir promönad sağlıyan ve Cumhuriyet Meydanı ile Üniversite arasında uzanan bu ana yola göre genel vaziyet plânının konumu şöyledir :

1- (Anayol) un güneyinde şehir sınırında yeşilliklerle ayrılmış sahada öğretim üyeleri ve personel(LOJMANLAR)a yer almaktadır.

II- Terminüs kilidinden batıya doğru esas (KAMPÜS) uzanmaktadır. Kampüste (İDARE) ve (ÖĞRETİM) binalarına bir çevre yolundan vasıtalarla ulaşılmaktadır. Ayrıca her birine hizmet eden otoparklar tertiplenmiştir. Yayalar ise vasıta trafiğinden tamamen emniyetli olmadan kampüsün monümental alle'sinde seyredilecek,

./..

Şekil.E. 7: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA)

muhtelif idarî ve öğretim binalarının çevrelendiği bu mekân "ÜNİVERSİTE ATMOSFERİ" ni sağlıyacaktır. Kampüsün batısında çevre yolunun dışında çevre yolunu kuzey ve güneyden gelerek kesiştiği kavşakla irtibatlanan ve büyük tatbikat sahalarına ihtiyacı olan Ziraat Fakülteleri yer almaktadır.

III- Terminüsün doğusundan güney batıya uzanan arazide TALEBE YURTLARI ve Menza bulunmaktadır.

IV- Terminüs doğusunda talebe yurdları ile öğretim üyeleri lojmanları arasındaki sahada (SPOR TESİSLERİ) tertiplenmiştir.

Bu genel gruplarda yer alacak binalar şunlardır :

Esas (KAMPÜS) grubu:

A- İDARE Binaları

1- İdare Binası (Rektörlük)
2- Kütüphane
3- Oditoryum Maksimum (Toplantı ve Temsil)

B-ÖĞRETİM Binaları

1- Ziraat ve Ev idaresi Fakültesi (Tatbikat sahaları ile)
a. Bitki Bilimi (Seralarla)
b. Hayvan Bilimi (Zootekni)
c. Ziraat Fakültesi İdare Binası
d. Zirai Gıda Maddeleri Teknolojisi Binası
e. Ziraat Mühendisliği Binası
f. Ev İdaresi Binası
g. Ev İdaresi Tatbikat Evleri

2- Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi (Sonradan bu binalar yerine Tıp sitesi proğrama alınmıştır.)

3- Edebiyat ve Fen Fakülteleri.
a. Sosyal İlimler Binası
b. Beşeri Münasebetler Binası
c. Kimya Binası
d. Fizik Binası
e. Biyoloji Binası
f. Biyoloji Şubesi (Ser) leri.

4- Veteriner Fakültesi

C- TALEBE YURDLARI

a. Erkek talebe yurdları (1600 kişilik)
b. Kız talebe yurdları (400) kişilik

./..

Şekil.E. 8: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA)

c. Talebe lokâli
d. Revir

D- Öğretim üyesi ve Personel LOJMANLARI
(90 bekâr ve 160 evli aileye apartman şeklinde ve 200 evli aileye tek veya çift evler yapılması programlıdır.)

Lojman sahasındaki diğer tesisler
a. Çarşı
b. İlk Okul
c. Oyun yerleri, park ve bahçeler

E- SPOR TESİSLERİ

(5000 kişilik stadyum, açık ve kapalı muhtelif spor tesisleri programlıdır.)

F- Muhtelif Tesisler

a. Rektör Evi
b. Teknik Santral
c. Bakım teşkilâtı Binası
d. İtfaiye teşkilâtı
e. Otopark sahaları

İNŞAAT DURUMU:

1958 danberi inşasına başlanan sitede genel yol şebekesi, ışıklandırma, Kanalizasyon yapılmakta, Santrol Isıtma sistemine henüz başlanılmamış bulunulmaktadır.

- Sosyal ilimler Binası
- Kimya Binası
- 1.Yurd Binası (400 erkek talebe)
- 40 adet 150 m2 lik Lojman
- 48 adet 100 m2 lik Lojman
- 32 adet 60 m2 lik bekâr lojmanı

bitirilmiş ve hizmete açılmıştır.

-Toprak ve Bitki Bilimleri Binası
- Kütüphane Binası
- 2. Yurd Binası (750 Erkek Talebe)
- 48 adet 100 m2 lik lojman

binaları inşa halindedir.

Şekil.E. 9: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA)

KİMYA BİNASI

Esas kampüste aile güneyinde yer alan Kimya Binası 700 talebe için tedris yapabilecek kapasitededir.

Bina, iç fonksiyonuna uygun olarak, derslane teneffüshaneler ve büyük giriş holünün bulunduğu 4 katlı tedris bloku, buna bir koridorla bağlanan, büyük laboratuarlar, öğretim üyeleri hacimleri, araştırma laboratuarları ve gerekli servisleri bulunduğu 3 katlı üç blok ve tedris blokuna alle tarafındaki girişte bağlanan ve özel formuyla beliren 300 kişilik Oditoryum blokundan teşekkül etmektedir.

Alle tarafındaki talebe esas girişi ayni zamanda oditoryumun da girişidir.

Kuzey güney yönünde uzunluğuna yerleşen bu blokta teneffüshane seviyesinde güneyden kampüs çevre yolundan otomobille gelinebilen öğretim üyeleri girişi yer almaktadır. Bu nivodan üst katlara çıkan merdivenlerle derslane katlarına ulaşılmakta, iki katta 60 kişilik 8 derslane ve 100 kişilik 2 anfi bulunmaktadır.

Öğretim üyelerinin girişinden batı yönünde bir bağlantı koridoru üzerinde iki katta 6 adet büyük laboratuarlar yer almaktadır.

Büyük laboratuarlar Asistan, Laborant, tartı, asit odaları ve bordumlarda depolar gibi gerekli yan hacımlara sahiptir.

Alleden gelinen esas giriş holüne bağlanan fuayelerden 300 kişilik büyük oditoryuma gidilmektedir. Her oturulan yerden iyi görme ve işitme faktörlerinin gerektirdiği özel bir formu olan oditoryum üstü bir aksa göre simetrik betonarme eğri yüzlü bir örtüye sahiptir. Sahne kısmı fon duvarı hareketli olup gerektiğinde tamamen açılarak derslaneler kısmındaki galerili teneffüshanenin de oditoryumla hacmen birleşmesine imkân vermekte, böylece büyük merasimlerin icra edilebileceği mekânlar sağlanmaktadır.

Esas taşıyıcı sistemi betonarme olup döşemeler nervürlü ve büyük açıklıklarda kasetlidir. Oritoryum üzerindeki eğri betonarme yüzey inşa imkânları bakımından bir kabuk olarak teşkil edilememiştir. Dört ayağa oturan bir çevre kirişle esas taşıyıcıyı teşkil etmektedir. Büyük holler mermer kaplı diğer alemanlar normal bir inşaatta kullanılan hususiyet arzetmiyen malzemelerdir. Dışta blok başları sağır duvarları Bayburt taşı kaplama diğer satıhlar beyaz sun'i mermer sıvadır. Pencereler hususi çekme çelik profil ve çift camlıdır. Çatılar tek tarafa meyilli ve bakır kaplamadır.

Bütün derslaneler, oditoryum ve laboratuarlarda havalandırma vardır.

Şekil.E. 10: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA)

5

SOSYAL İLİMLER BİNASI

Esas Kampüste alle güneyinde yer alan Sosyal İlimler Binası 1200 talebe için tedris yapabilecek kapasitededir.

Bina, doğu-batı yönünde uzanan bodrum hariç 4 katlı tedris bloku ile buna doğu başında irtibatlanan Öğretim üyeleri hacimlerinin bulunduğu iki katlı bloktan müteşekkildir.

Alle tarafındaki esas talebe girişi katındaki holde dolaplar, kantin ve teknik hacımlar bulunmaktadır. Bu nivoda bloğun batı ucunda yerleştirilmiş 150 kişilik büyük anfi yer almıştır.

Büyük teneffüshane olarak kullanılacak bu holle hacmen birleşen galeri katında 2 adet laboratuar ve üstteki 3 katta 15 adet 60 kişilik dershane ve 3 adet 100 kişilik anfi mevcuttur.

Öğretim üyeleri kürsüleri galerili bir hole açılmaktadır. Bu blokun kampüs çevre yolundan vasıtayla gelinebilen ayrı bir giriş vardır.

Esas taşıyıcı sistem betonarme olup düşemeler nervürlü ve büyük açıklıklarda kasetlidir.

Büyük hollerde düşeme kaplaması mermer, diğer yapı elemanları normal bir inşaatta kullanılan ve büyük hususiyet arzetmiyen malzemelerdendir. Dış satıhlarda blok başları sağır duvarları bayburt taşı kaplama, diğer satıhlar beyaz sun'i mermer sıvadır.

Pencereler, hususi çekme profil ve çift camlıdır. Çatılar tek tarafa meyilli ve bakır kaplamadır.

Bütün derslhane ve anfilerde havalandırma mevcuttur.

Şekil.E. 11: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA)

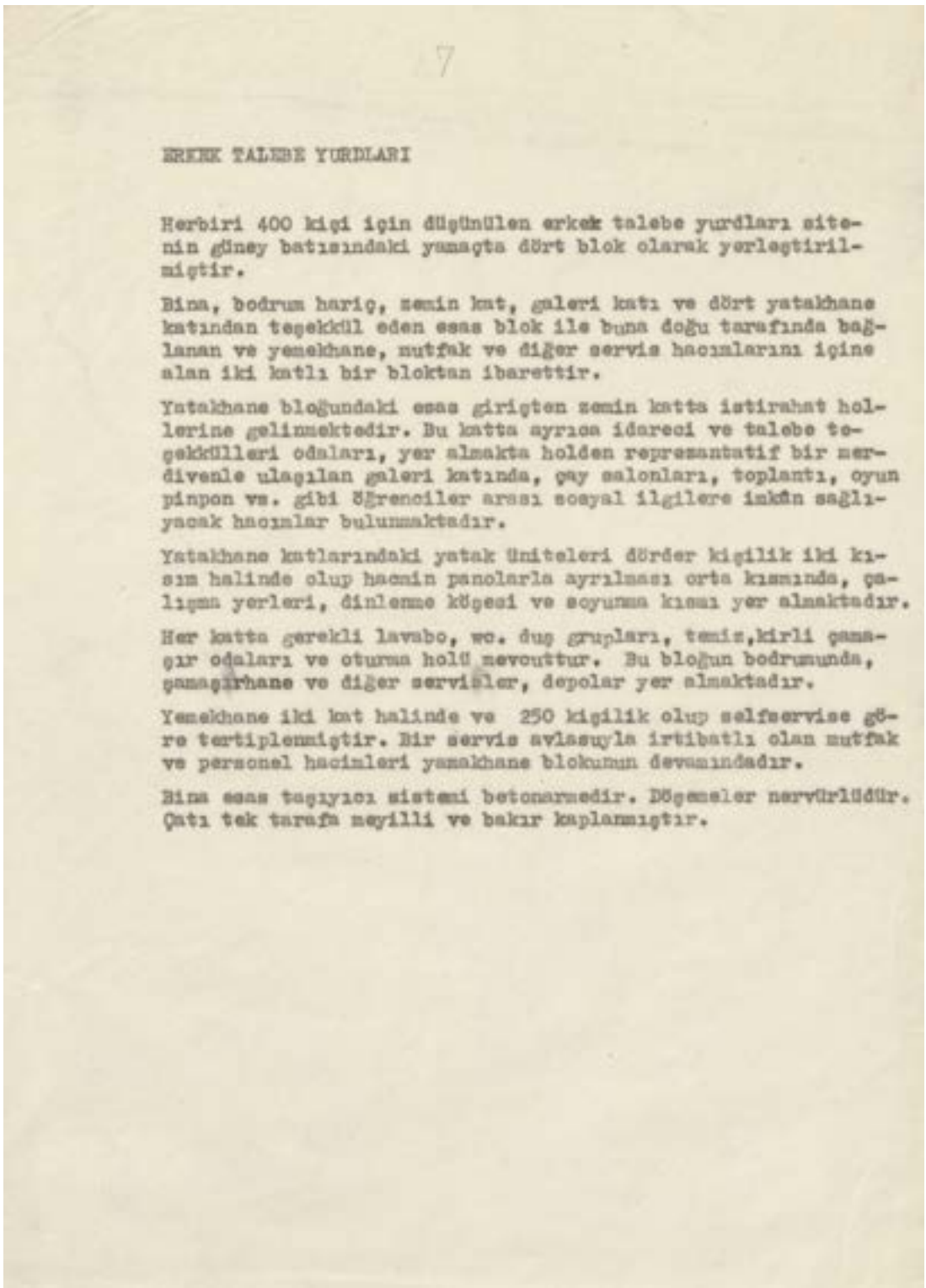

7

ERKEK TALEBE YURDLARI

Herbiri 400 kişi için düşünülen erkek talebe yurdları sitenin güney batısındaki yamaçta dört blok olarak yerleştirilmiştir.

Bina, bodrum hariç, zemin kat, galeri katı ve dört yatakhane katından teşekkül eden esas blok ile buna doğu tarafında bağlanan ve yemekhane, mutfak ve diğer servis hacımlarını içine alan iki katlı bir bloktan ibarettir.

Yatakhane bloğundaki esas girişten zemin katta istirahat hollerine gelinmektedir. Bu katta ayrıca idareci ve talebe teşekkülleri odaları, yer almakta holden representatif bir merdivenle ulaşılan galeri katında, çay salonları, toplantı, oyun pinpon vs. gibi öğrenciler arası sosyal ilgilere imkân sağlıyacak hacımlar bulunmaktadır.

Yatakhane katlarındaki yatak üniteleri dörder kişilik iki kısım halinde olup hacmin panolarla ayrılması orta kısmında, çalışma yerleri, dinlenme köşesi ve soyunma kısmı yer almaktadır.

Her katta gerekli lavabo, wc. duş grupları, temiz,kirli çamaşır odaları ve oturma holü mevcuttur. Bu bloğun bodrumunda, çamaşırhane ve diğer servisler, depolar yer almaktadır.

Yemekhane iki kat halinde ve 250 kişilik olup selfservise göre tertiplenmiştir. Bir servis avlusuyla irtibatlı olan mutfak ve personel hacimleri yemekhane blokunun devamındadır.

Bina esas taşıyıcı sistemi betonarmedir. Döşemeler nervürlüdür. Çatı tek tarafa meyilli ve bakır kaplanmıştır.

Şekil.E. 12: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA)

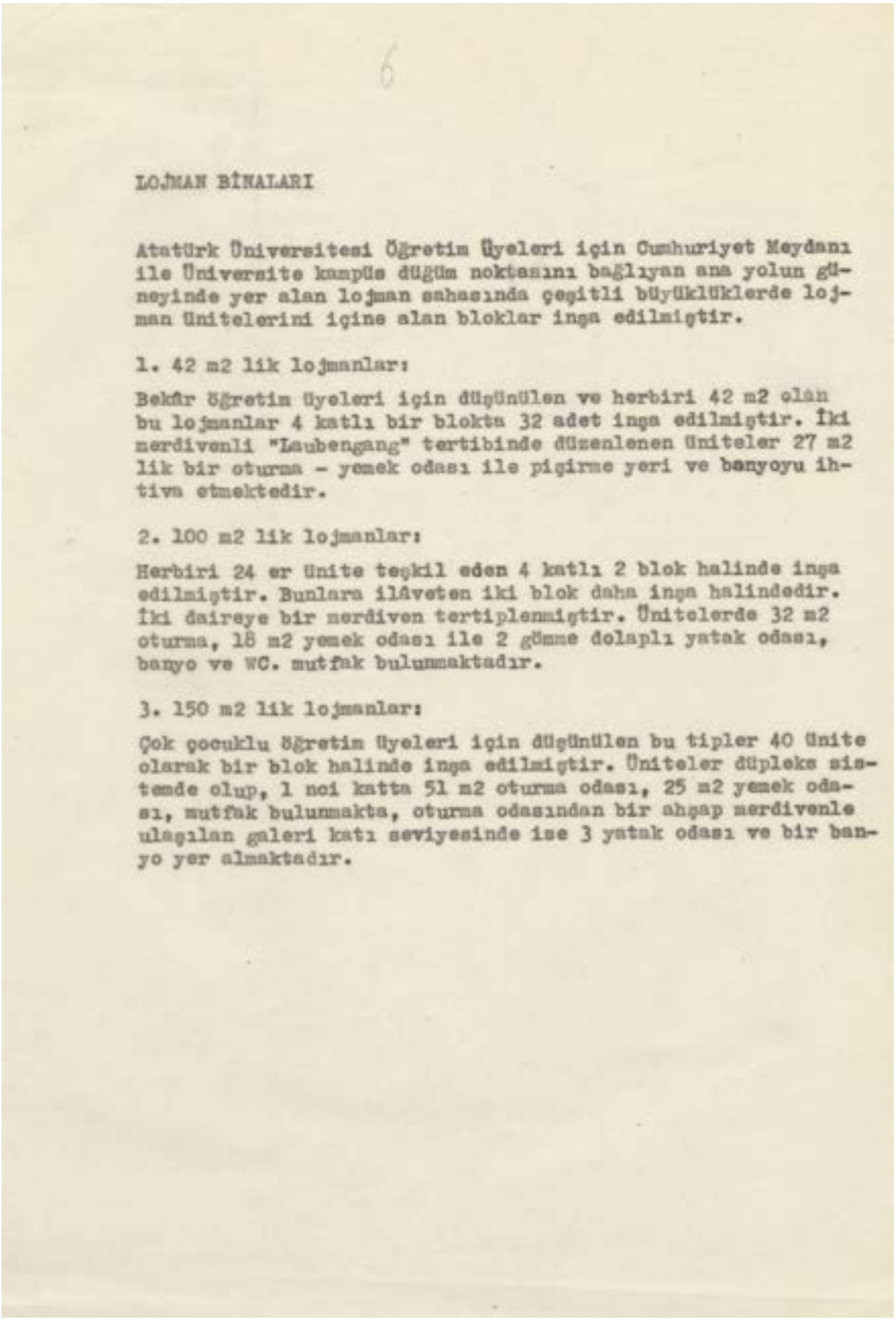

6

LOJMAN BİNALARI

Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyeleri için Cumhuriyet Meydanı ile Üniversite kampüs düğüm noktasını bağlıyan ana yolun güneyinde yer alan lojman sahasında çeşitli büyüklüklerde lojman Ünitelerini içine alan bloklar inşa edilmiştir.

1. 42 m2 lik lojmanlar:

Bekâr öğretim üyeleri için düşünülen ve herbiri 42 m2 olan bu lojmanlar 4 katlı bir blokta 32 adet inşa edilmiştir. İki merdivenli "Laubengang" tertibinde düzenlenen üniteler 27 m2 lik bir oturma - yemek odası ile pişirme yeri ve banyoyu ihtiva etmektedir.

2. 100 m2 lik lojmanlar:

Herbiri 24 er ünite teşkil eden 4 katlı 2 blok halinde inşa edilmiştir. Bunlara ilâveten iki blok daha inşa halindedir. İki daireye bir merdiven tertiplenmiştir. Ünitelerde 32 m2 oturma, 18 m2 yemek odası ile 2 gömme dolaplı yatak odası, banyo ve WC. mutfak bulunmaktadır.

3. 150 m2 lik lojmanlar:

Çok çocuklu öğretim üyeleri için düşünülen bu tipler 40 ünite olarak bir blok halinde inşa edilmiştir. Üniteler dübleks sistemde olup, 1 nci katta 51 m2 oturma odası, 25 m2 yemek odası, mutfak bulunmakta, oturma odasından bir ahşap merdivenle ulaşılan galeri katı seviyesinde ise 3 yatak odası ve bir banyo yer almaktadır.

Şekil.E. 13: Erzurum Atatürk Üniversitesi ile İlgili Genel Rapor. (Salt Araştırma- TAA)

EK.6: İnşa Edilmeyen Bazı Yapıların Çizimleri

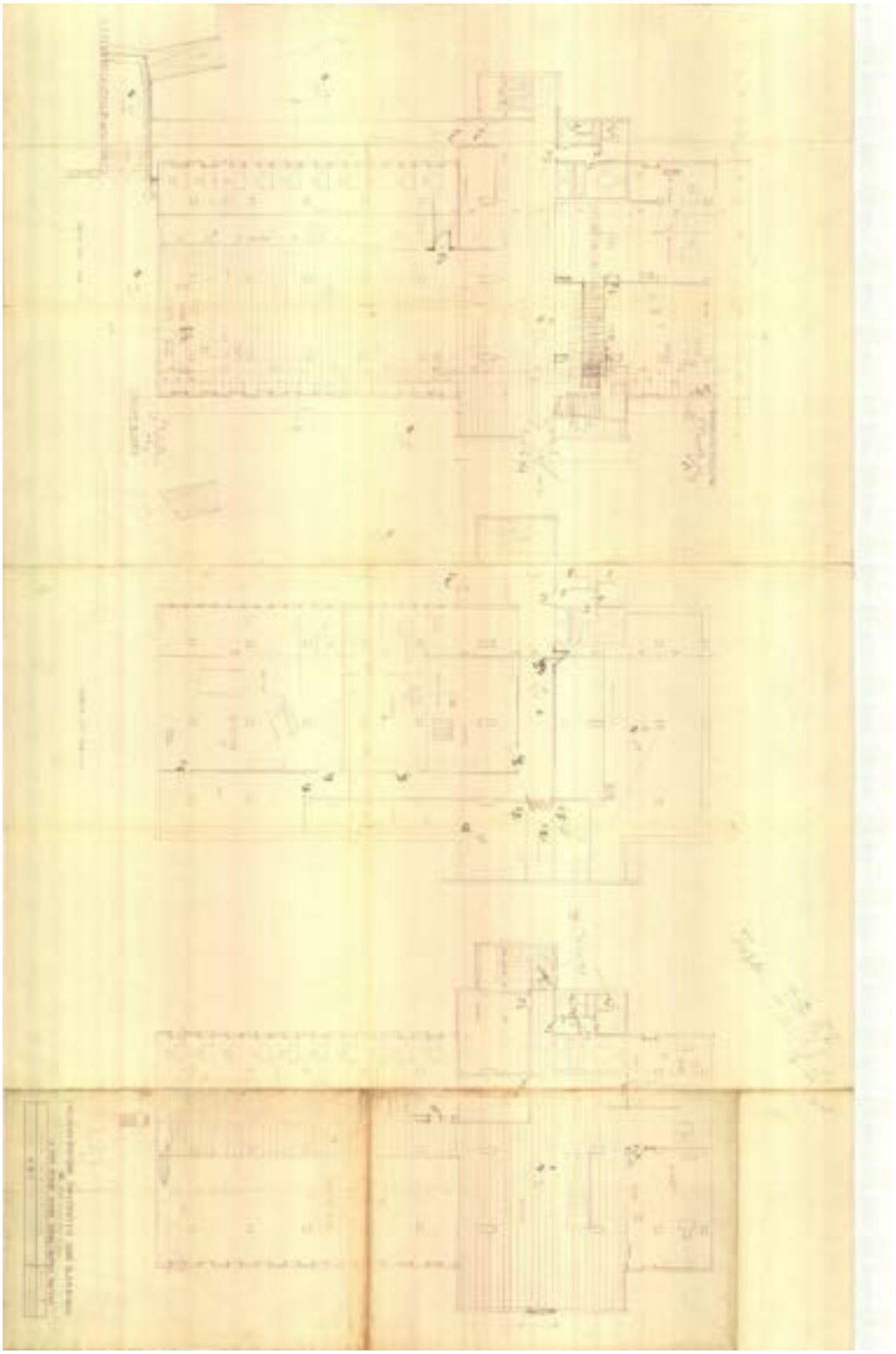

Şekil.E. 14: İdari İşler Binası Zemin ve Galeri Katı Planı.(ATKA)

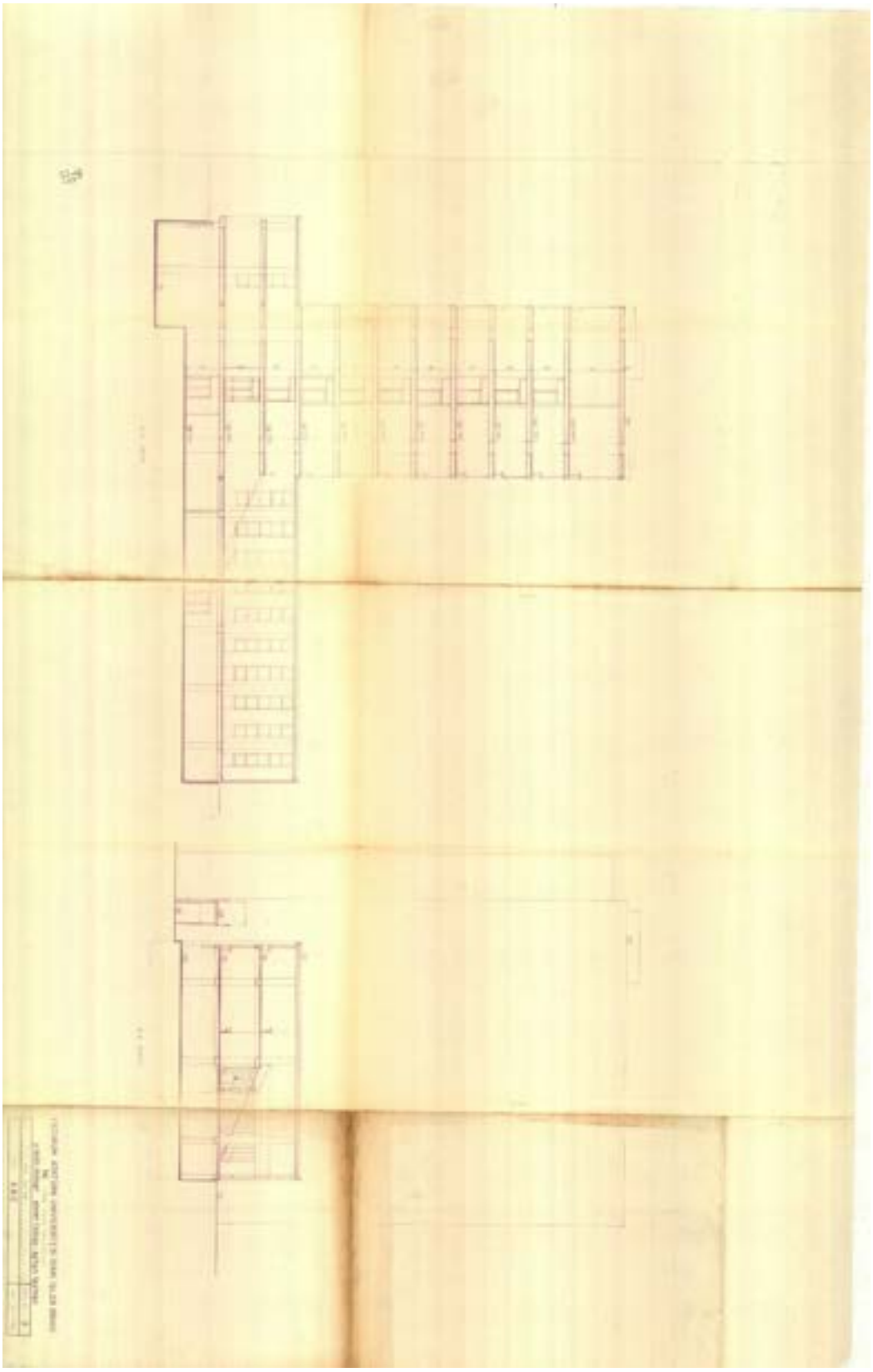

Şekil.E. 15: İdari İşler Binası Kesitleri. (ATKA)

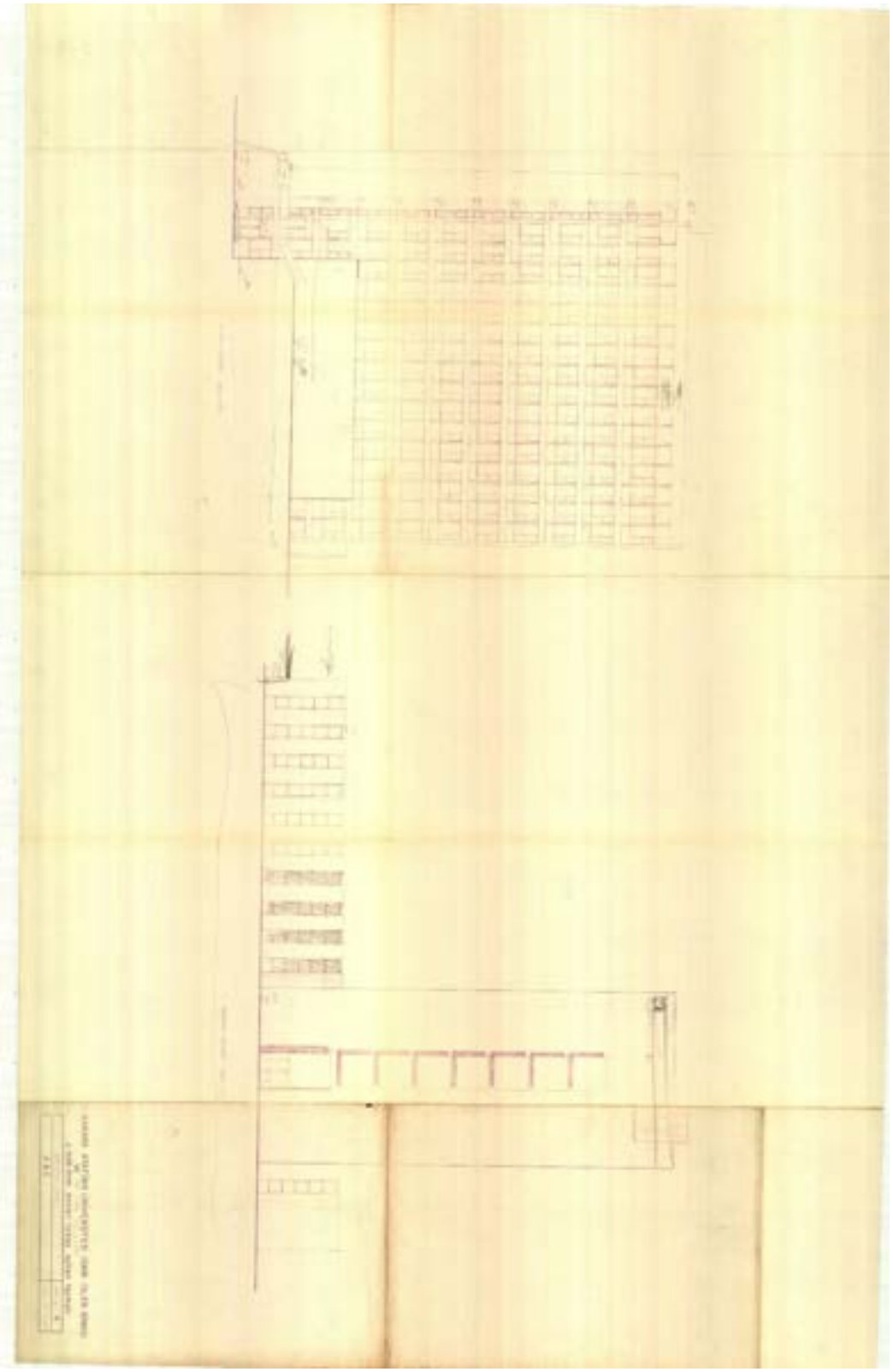

Şekil.E. 16: İdari İşler Binası Doğu ve Güney Görünüşleri. (ATKA)

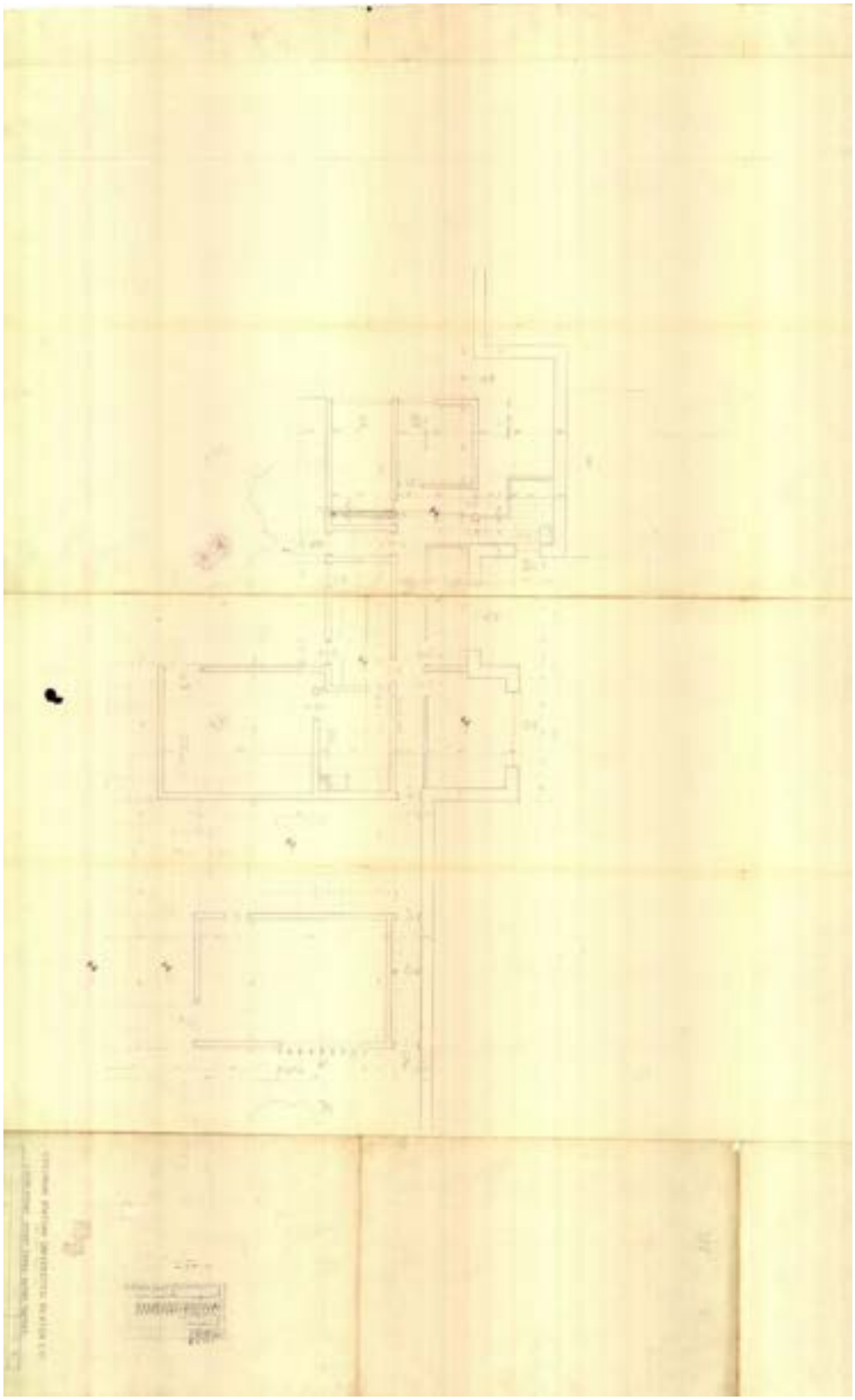

Şekil.E. 17: Rektör Evi Zemin Kat Planı. (ATKA)

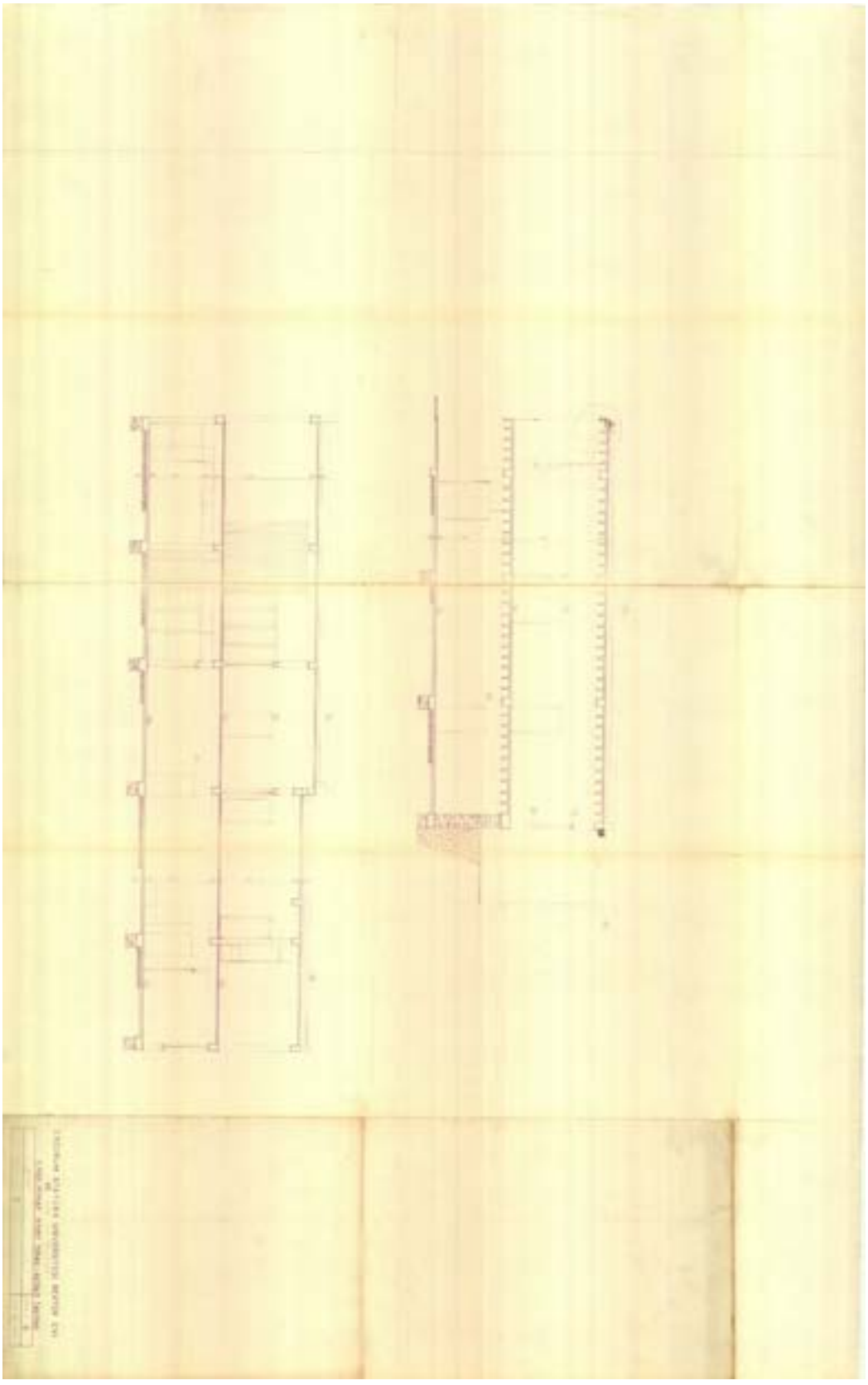

Şekil.E. 18: Rektör Evi, AA ve BB Kesiti. (ATKA)

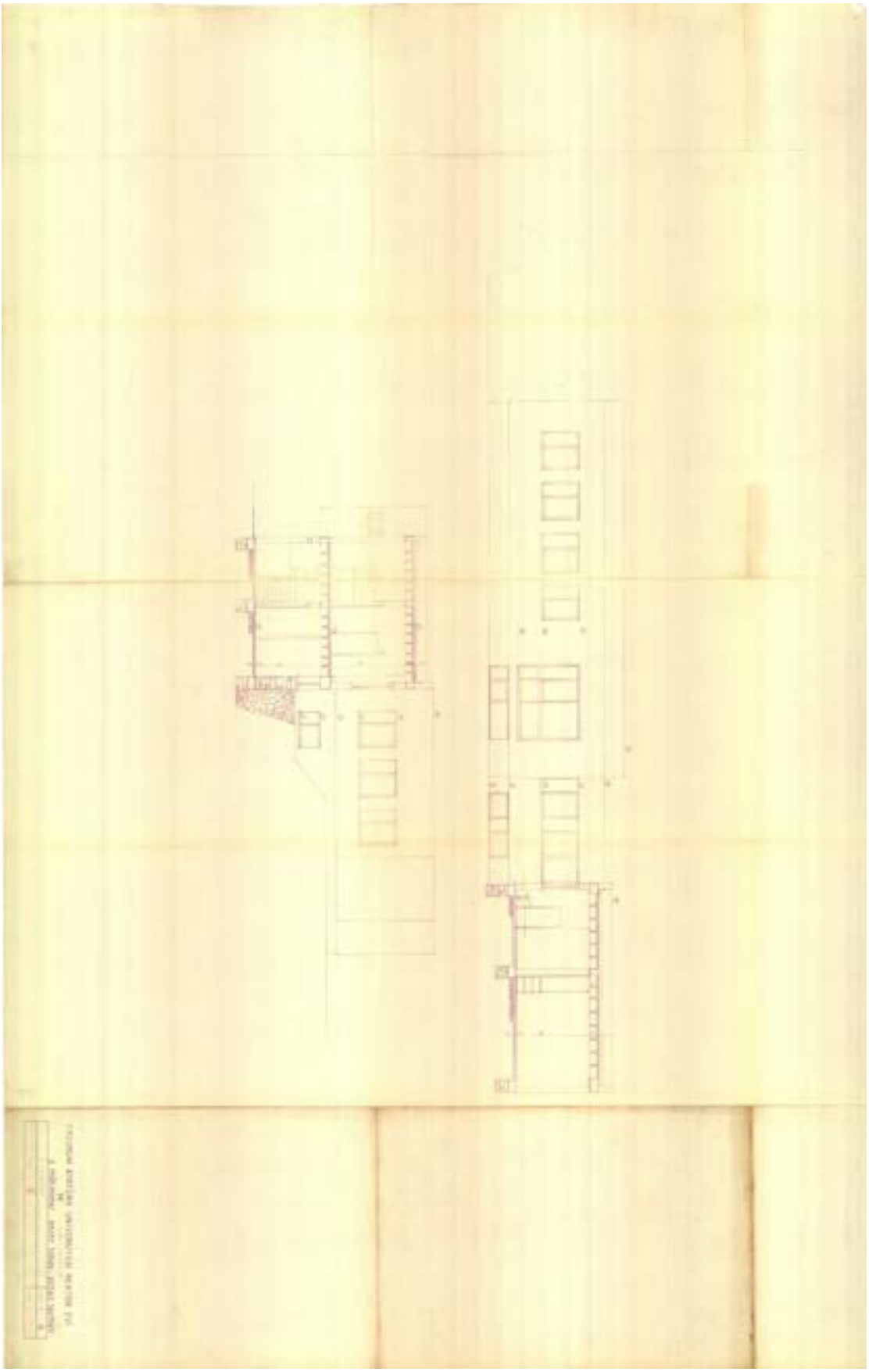

Şekil.E. 19: Rektör Evi, CC ve DD Kesiti. (ATKA)

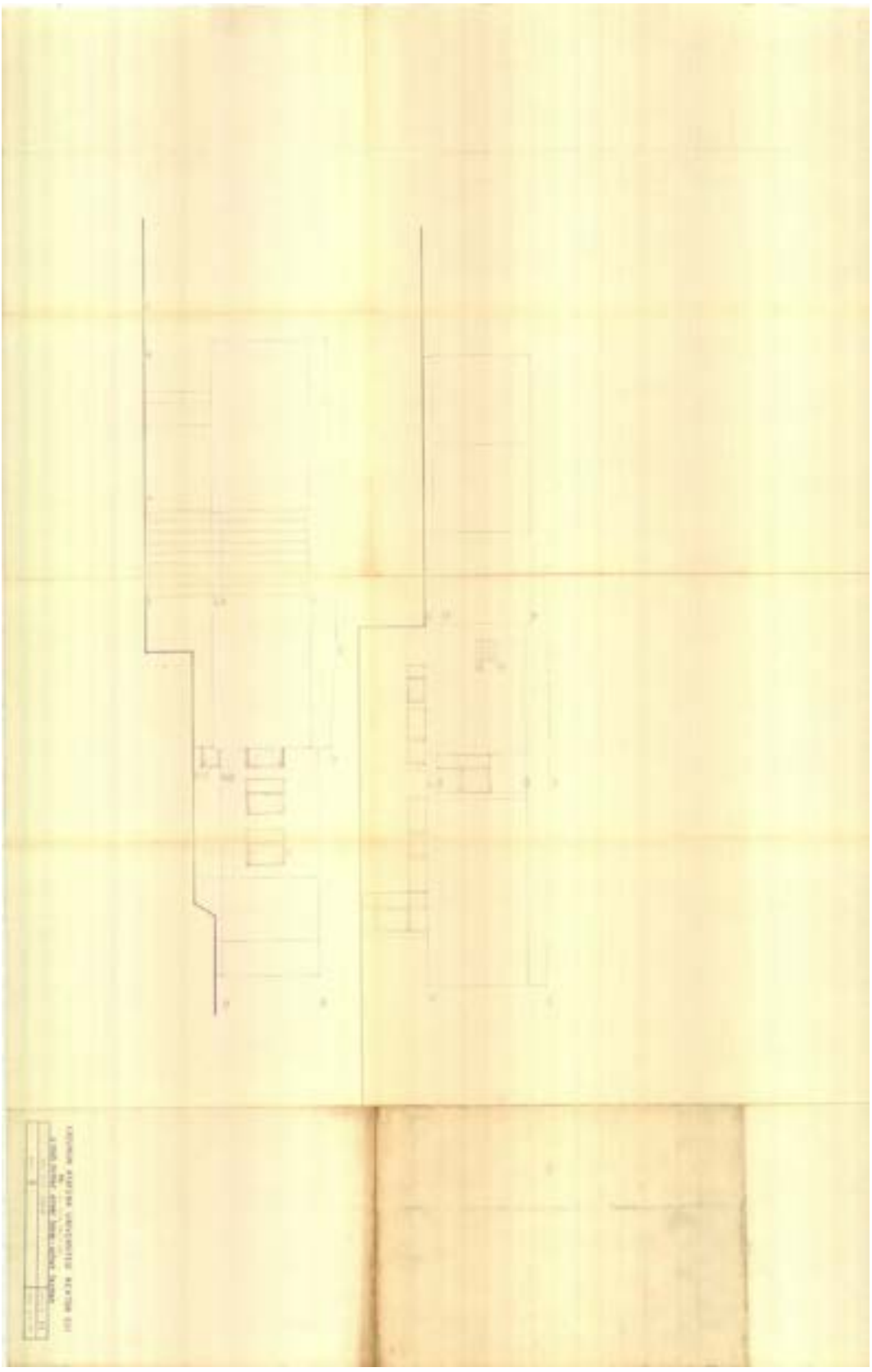

Şekil.E. 20: Rektör Evi Doğu ve Batı Görünüşleri. (ATKA)

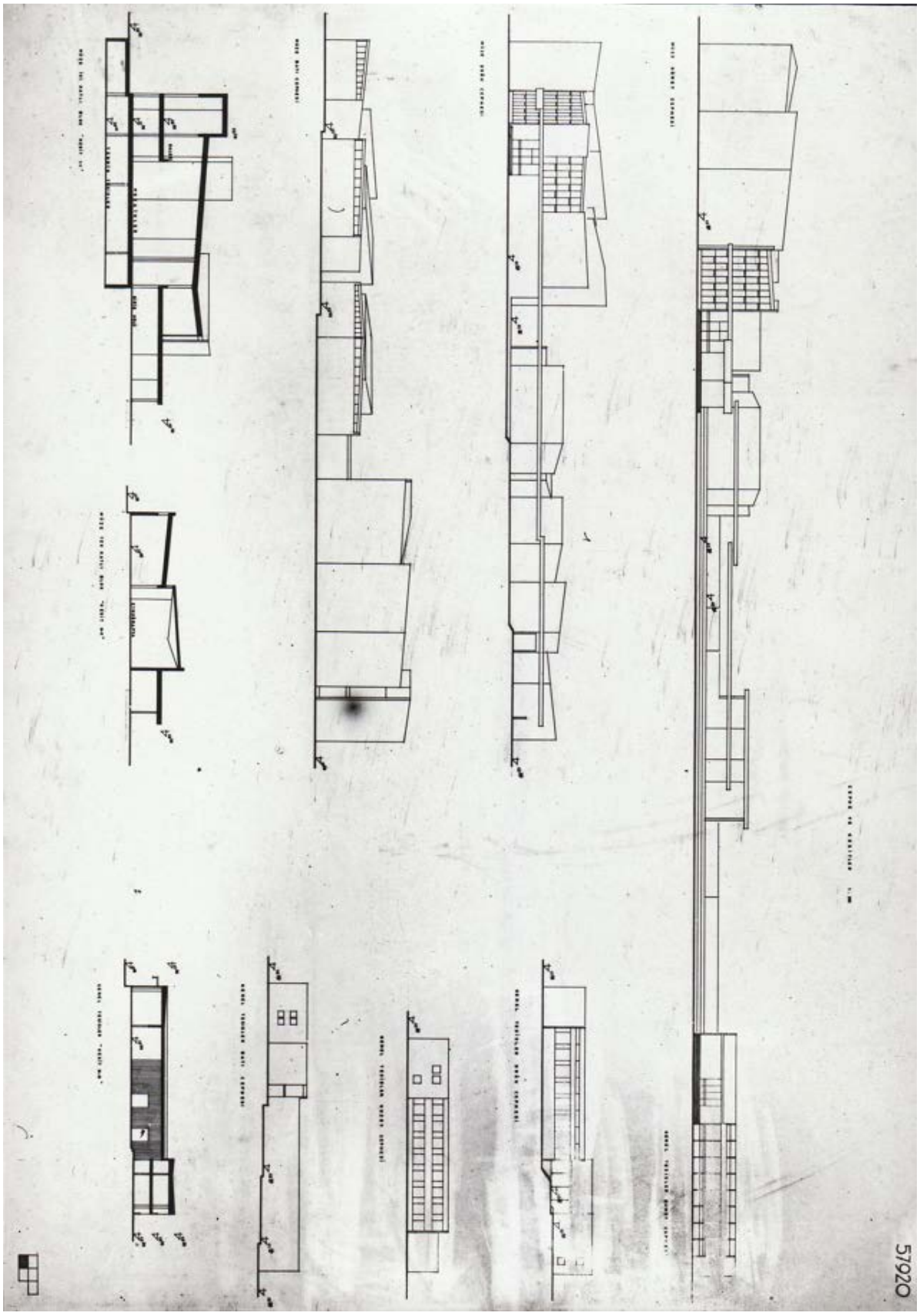

Şekil.E. 21: Müze ve Genel Tesisler Görünüş Çizimleri. (Salt Araştırma- TAA)

EK.7. Garaj ve Servis İstasyonunun Çizimleri

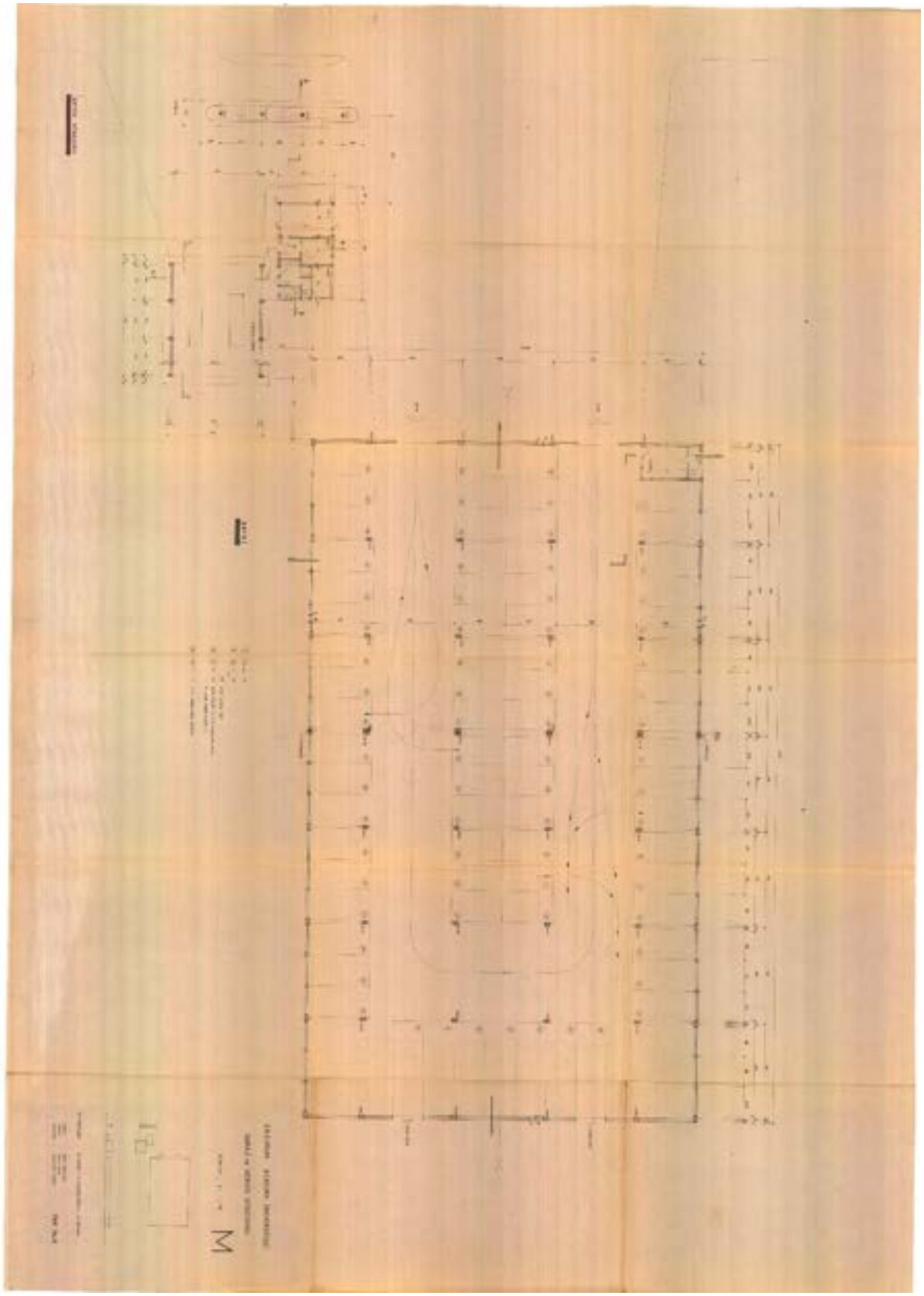

Şekil.E. 22:Atatürk Üniversitesi Garaj ve Servis İstasyonu, 1/100 Ölçekli Planı. (ATKA)

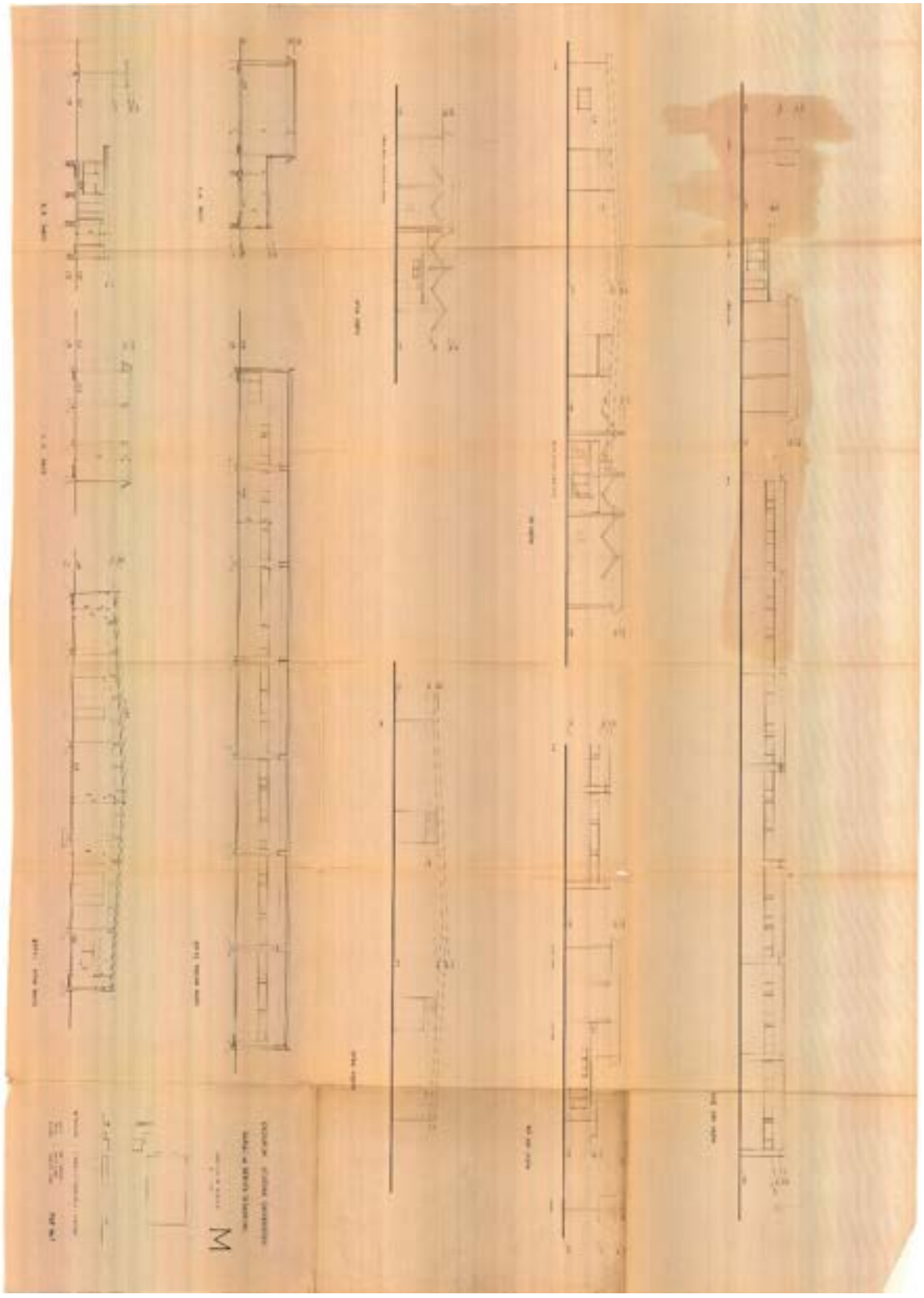

Şekil.E. 23: Garaj ve Servis İstasyonu Cepheler ve Kesitler. (ATKA)

EK.8. Perspektif Çizimleri

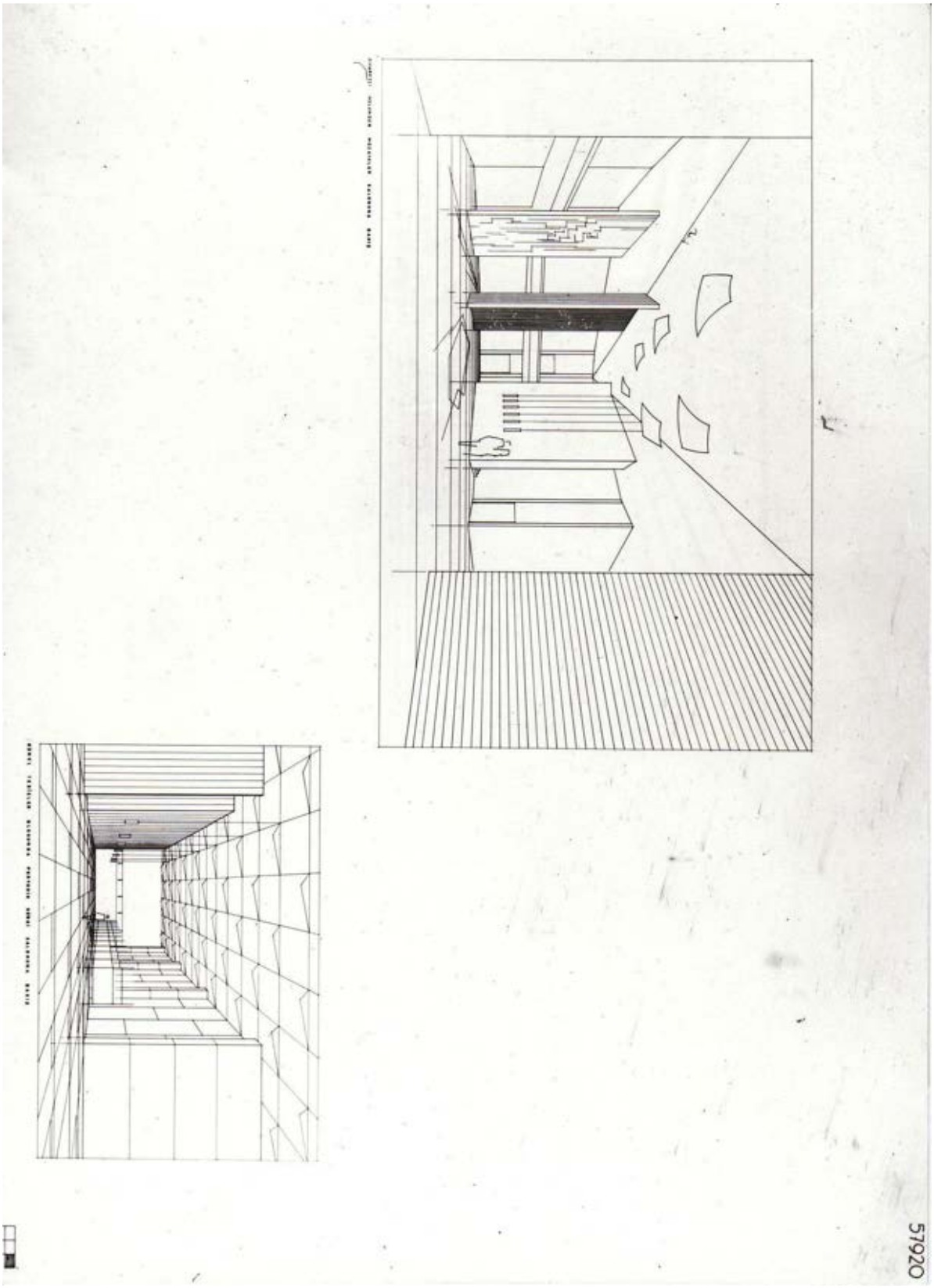

Şekil.E. 24: Genel Tesisler Perspektif Çizimleri. (Salt Araştırma- TAA)

EK.9: Çizimlerin Künyeleri

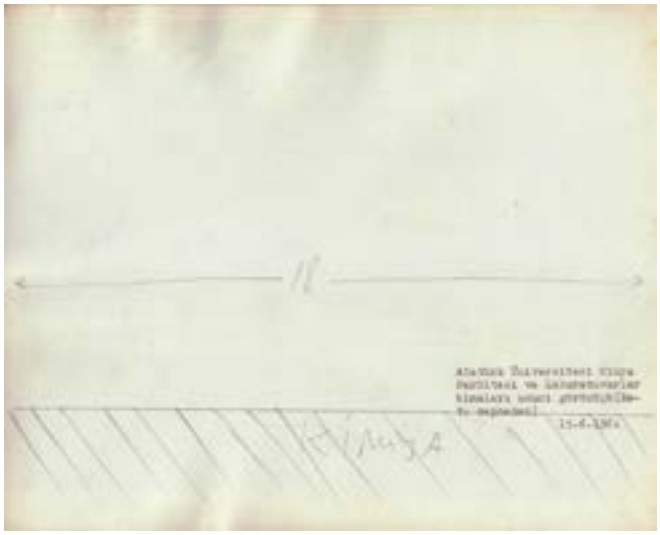

Şekil.E. 25:Kimya Fakültesi ve Laboratuvarlar Görünüş Künyesi, 1964. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil.E. 26: 400 kişilik Öğrenci Yurdu Çizim Künyesi. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil.E. 27: 3*8 lik Lojmanların 1967'de Açılacağıyla Alakalı Bir Not. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil.E. 28: Seralar 1963'teki Durumuyla Alakalı Bir Künye. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil.E. 29: Kimya ve Sosyal İlimler Fakültelerinin 1964'teki Durumuyla Alakalı Bir Künye ve Fotoğraf. (Salt Araştırma- TAA)

Şekil.E. 30: 32 Daireli Bekarlar Bloğunun 1964 yılına Ait Bir Künye. (Salt Araştırma- TAA)

EK.10: Kampüste Fotoğraflama Yapılması İçin Rektörlük Onaylı İzin Belgesi

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Kurumsal İletişim Direktörlüğü

Sayı : E-39657895-000-2200150415 20.05.2022
Konu : İzin Talebi Hk.

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 18.05.2022 tarihli ve 2200149585 sayılı belge.

İlgi dilekçenize istinaden; 'Atatürk Üniversitesi Kampüsünün Modern Mimarlık Mirası Açısından Değerlendirilmesi' konulu tez çalışmanız kapsamında Üniversitemiz Fen Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Lojmanlar ve Sosyal Tesislere ait binaların ortak kullanım alanlarının iç ve dış fotoğraflarını çekme talebiniz Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Prof.Dr. Ömer ÇOMAKLI
Rektör

Dağıtım:
Gereği:
Sayın Kübra HALICI

Bilgi:
Edebiyat Fakültesi Dekanlığına
Fen Fakültesi Dekanlığına
Ziraat Fakültesi Dekanlığına
Koruma ve Güvenlik Müdürlüğüne
Lojmanlar Site Yönetim Kurulu Başkanlığına
Sosyal Tesisler Müdürlüğüne

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu: 1DE177C9D1 Belge Doğrulama Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/ataturk-universitesi-ebys
Atatürk Üniversitesi 25240 Erzurum
Elektronik Ağ. https://kid.atauni.edu.tr/
Kep Adresi: ataunikult@hs01.kep.tr
Bilgi: Abdulselam DUMLU

EK.11: Kampüsün 2022 Yılındaki Durumunu Belgeleyen Fotoğraflar

Şekil.E. 31: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum Çatıdaki Seramik Detay. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 32: Fen Fakültesi (Kimya Binası) ve Sonradan İnşa Edilen İİBF Ek Binası. (Kişisel Arşiv, 2022)

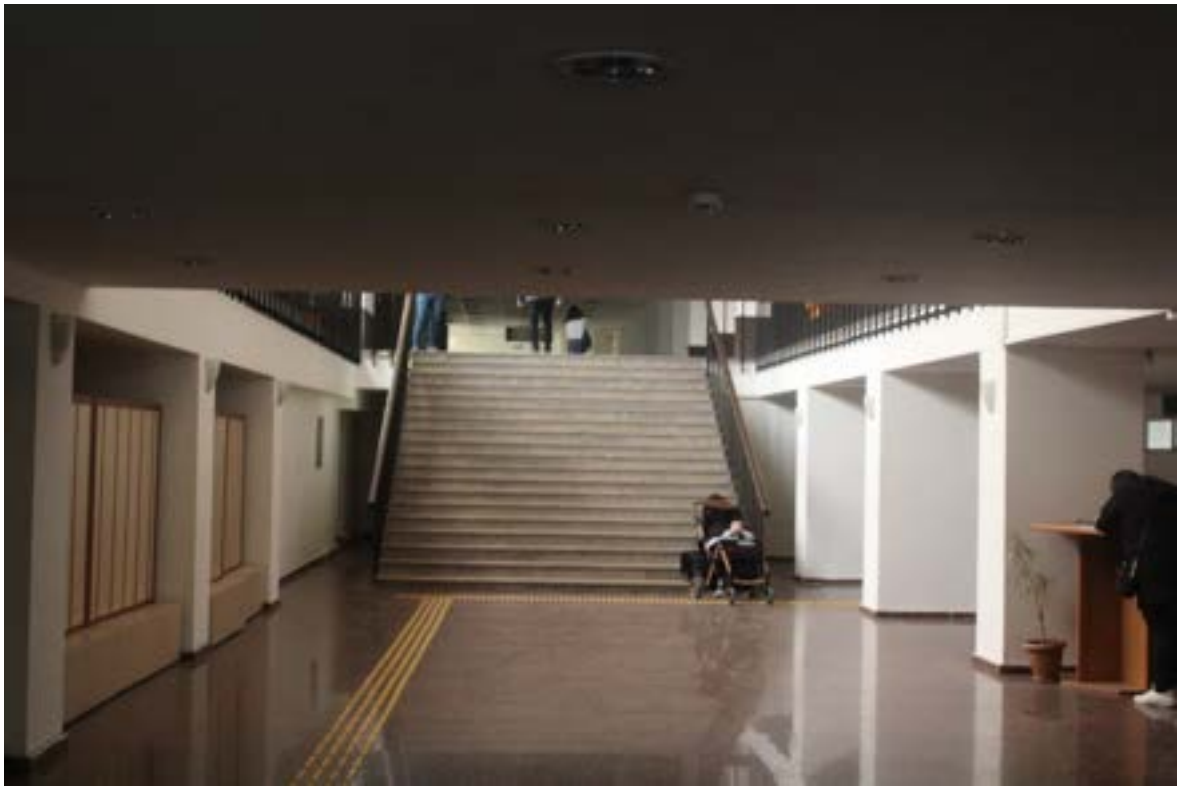

Şekil.E. 33: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Giriş Holü. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 34: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum Girişi Paravanlarla Kapatılmış. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 35: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum Girişi Fuaye Alanı. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 36: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Oditoryum. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 37: Fen Fakültesi (Kimya Binası) İç Mekan Fotoğrafı. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 38: Fen Fakültesi Merdiven Uygulaması. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 39: Fen Fakültesi (Kimya Binası) Mevcut Uygulamanın Altından Görünen Kaset Tavan Uygulaması. (Kişisel Arşiv, 2022)

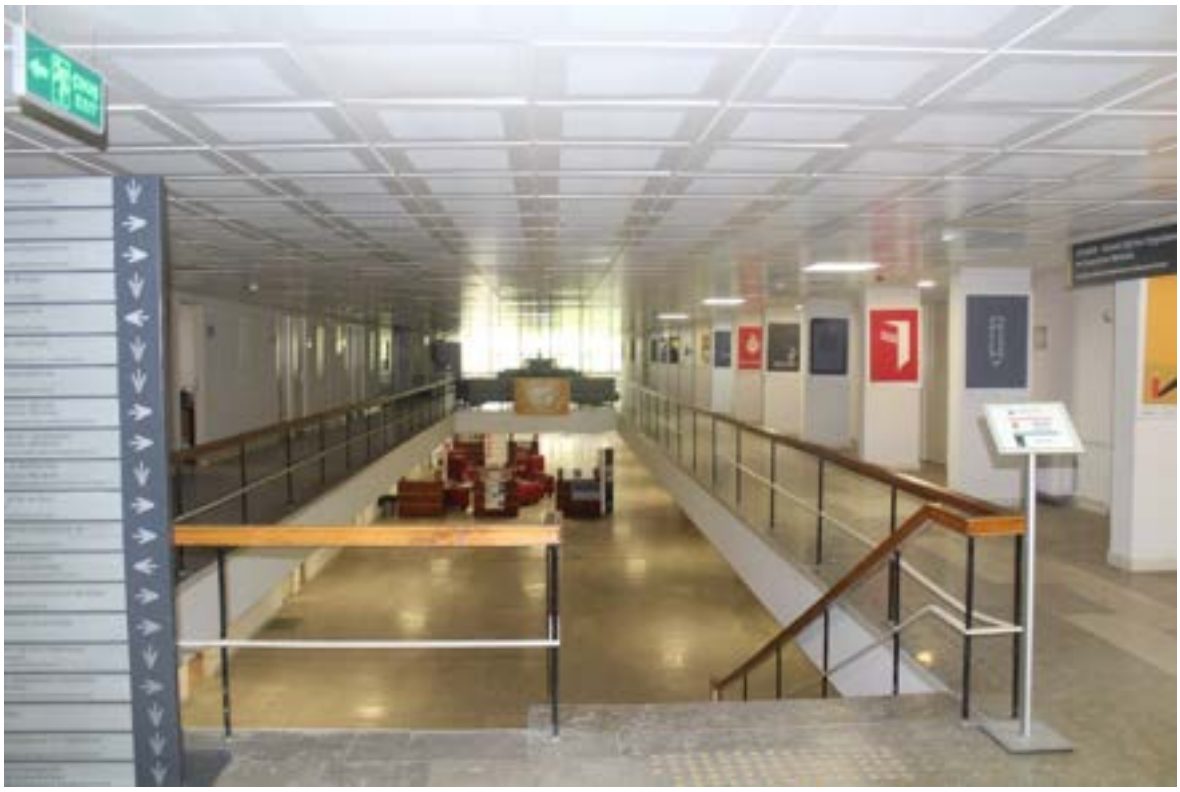

Şekil.E. 40: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) Giriş. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 41: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) İnşa Halinde. (Kişisel Arşiv, 2022)

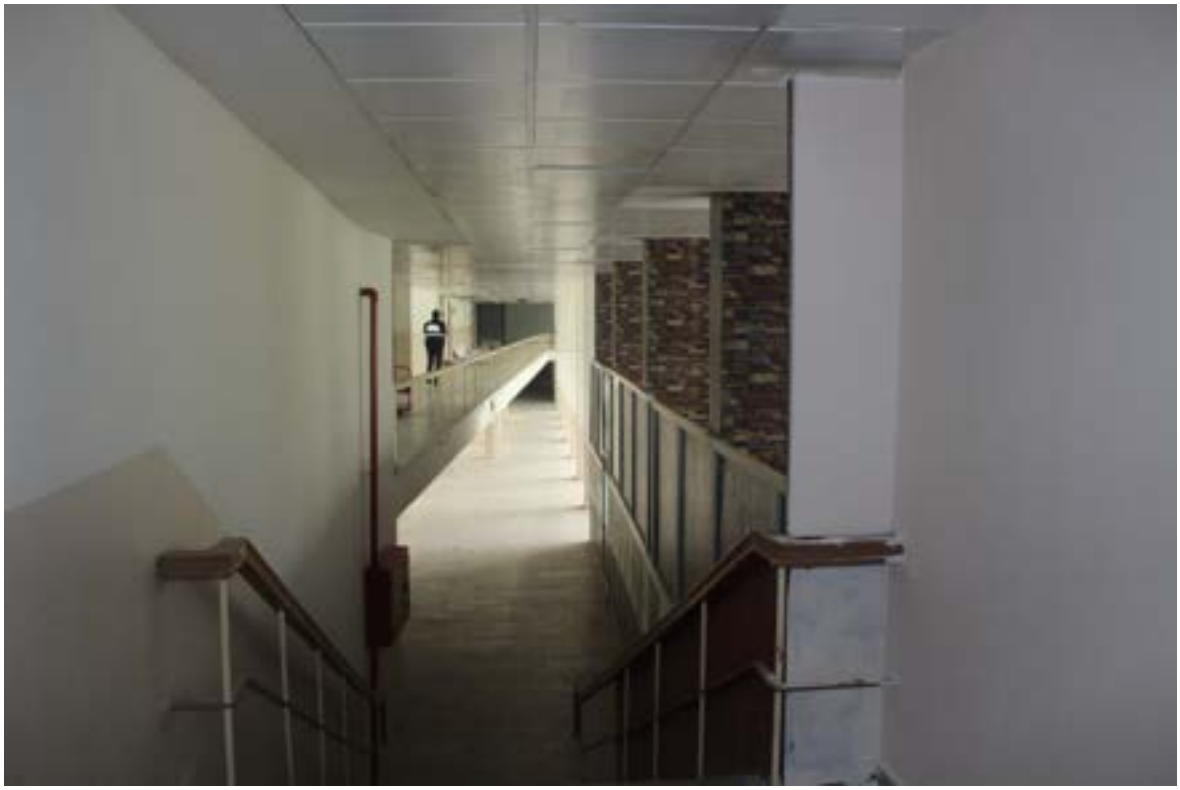

Şekil.E. 42: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) Diagonal Geçiş Koridoru. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 43: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) İnşa Halinde. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 44: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) Geçmişte Kullanılan Merdiven İskeletinin Mevcut Durumu. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 45: Eski Edebiyat Fakültesi (Sosyal İlimler Binası) İç Mekândan Bir Fotoğraf. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 46: Ziraat Fakültesi İç Mekân Mermer Döşemeler. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 47: Ziraat Fakültesi İç Mekânda Kot Uygulaması. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 48: Ziraat Fakültesindeki Merdivenler. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 49: Ziraat Fakültesi Merdiven Detayı. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 50: Ziraat Fakültesi İnşa Halindeyken Bir Fotoğraf. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 51: Ziraat Fakültesi İnşa Halinde. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 52: Ziraat Fakültesi Seralar. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 53: Ziraat Fakültesindeki Seralardan Birinin Güncel Kullanımı. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 54: Kütüphane Binası Giriş Cephesi. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 55: Kütüphane Binası Ön Cephe. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 56: Kütüphane Binası Arka Cephe. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 57: Profesör Lojmanları. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 58: Bekâr Lojmanları. (Kişisel Arşiv, 2022)

Şekil.E. 59: Kimya Binasının Güney Cephesindeki Mevcut Alle. (Kişisel Arşiv, 2022)